Pavel Chihaia

TREPTELE NEDESĂVÂRŞIRII

Texte adăugate la ediția a II-a:
Pag. 60-88, 195-197, 220, 301-303, 306-307, 313

Coperta de DANIEL NICOLESCU
Ilustraţia copertei: Trepte în ruinele cetăţii romane Sufetula (Tunis)

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii

Pavel Chihaia

TREPTELE NEDESĂVÂRŞIRII

Ediţia a II-a, revăzută

Biblioteca Academiei Romane
0000000001605

EDITURA EMINESCU
1997

DE ACELAŞI AUTOR

La Farmecul nopţii, piesă în trei acte, Edit. Fundaţiilor Regale, 1945 (premiul Scriitorilor tineri al Fundaţiilor Regale)

Blocada, roman, ediţia I: Edit. Cultura Naţională, 1947; ediţia a II-a: Edit. Dacia – Cluj, 1991; Ediţia a III-a: Edit. Dacia-Cluj, 1994.

Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti, Edit. Meridiane, 1974.

De la Negru Vodă la Neagoe Basarab. Intereferenţe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc. Edit. Academiei, 1976.

Sfârşit şi început de ev. Reprezentări de cavaleri la începuturile Renaşterii, Edit. Eminescu, 1977.

Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească, Edit. Ion Dumitru, München, 1983; ediţia a II-a: Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, 1993.

Immortalié et décomposition dans l'art du Moyen Age, Edit. Fondation Culturelle Roumaine, Madrid, 1988.

Faţa cernită a libertăţii. 20 convorbiri la Europa Liberă, Edit. Jurnal Literar, 1991; ediţia a II-a: 1992.

Mărturisiri din exil, Edit. Institutul European, Iaşi, 1994.

Lecturi medievale despre ţările române, Edit. Dorul-Aalborg, 1995.

Itinerarii artistice, Edit. Dorul-Aalborg, 1995.

Ţara Românească între Bizanţ şi Occident, Edit. Institutul European, Iaşi, 1996.

Orizont medieval, Edit. Dorul-Aalborg, 1996.

ISBN 973 22-0573-3

NOTĂ BIO-BIBLIOGRAFICĂ

Pavel Chihaia s-a născut la Corabia (Romanaţi), la 23. IV. 1922. De la 5 ani locuieşte în Constanţa. Urmează liceul „Mircea cel Bătrân". Publică primele schiţei în revista liceului. Între 1941-1944 frecventează Facultatea de Litere din Bucureşti. Schiţe şi cronici plastice la *Fapta, Timpul, Ecoul.*

În 1945, citindu-i piesa *Viaţa ascunsă* (rămasă în manuscris), Petru Comarnescu îl prezintă cititorilor în *Universul literar* şi îi favorizează angajarea, ca impiegat, la Direcţia Generală a Teatrelor. În intervalul 1945-1947, îi apare piesa de teatru *La Farmecul nopţii* (Ed. Fundaţiilor Regale – Premiul scriitorilor tineri, 1945) şi romanul *Blocada,* parte din trilogia *Simfonia dobrogeană,* care nu depăşeşte stadiul de proiect, deoarece, în 1948, participând la o şezătoare literară organizată de Partidul Naţional-Ţărănesc, pierde postul de la Direcţia Generală a Teatrelor. Din 1946 se află în organizaţia anticomunistă „Mihai Eminescu", alături de părintele catolic Marie-Alype Barral, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Constant Tonegaru, Iordan Chimet, Teohar Mihadaş, Dinu Pillat, Gheorghe şi Lucia Fratostiţeanu. Între 1948 şi 1960 este arestat de două ori şi eliberat din lipsă de probe. Nu poate ocupa nici un serviciu fiind obligat să îşi câştige existenţa ca zidar, caloriferist, figurant la teatrele „Nottara" şi „Tineretului", hărţuit de autorităţi, găsind foarte rar răgazul de a scrie. Reuşeşte să încheie, în primă redactare, doar romanul *Hotarul de nisip* (rămas în manuscris) şi să înceapă romanul *Togarai* (din trilogia *Simfonia dobrogeană*). În 1960 obţine angajarea la Institutul de istoria artei (secţia medievală), unde rămâne, până în 1978, scriind peste 70 de studii de istoria culturii, înmănuncheate, în mare parte, în volume. Datorită insistenţelor profesorului Pierre Bouffard din Geneva şi demersurile oficiale elveţiene, reuşeşte să capete un paşaport pentru Elveţia în 1971. De la Geneva pleacă la Florenţa – fără autorizaţia autorităţilor româneşti – unde activează la Kunsthistorische Institut, apoi la Paris, înscriindu-se la doctorat, la Sorbona. Pentru a se întreţine, lucrează la Societatea de construcţii „La Balette“. Nereuşind să îşi aducă familia în Franţa, se reîntoarce în ţară. Revine în Vest şapte ani mai târziu, în 1978, cerând azil politic în Germania. Stabilit la München, ocupă postul de Consilier de educaţie la Liceul francez din oraş. Publică studii în *Buletinul Institutului român din Freiburg, Limite, Curentul, Observator, Lumea Liberă.* Colaborează, de asemenea, la radio Europa Liberă. În 1983 tipăreşte la editura Ion Dumitru, *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească,* iar în 1988, la Editura Fundaţia Culturală Românească din Madrid, condusă de profesorul Aureliu Răuţă, *Immortalité et décomposition dans l' art du Moyen Age,* o versiune mai amplă a tezei de doctorat. După revoluţia din 22 decembrie 1989 vine în ţară şi culege primele interviuri ale scriitorilor şi artiştilor anticomunişti, pentru Europa Liberă. Aceste interviuri vor apare la sfârşitul anului 1990, în Editura „Jurnalul Literar“ sub titlul *Faţa cernită a libertăţii.* Tot acum este retipărită *Blocada,* la Editura *Dacia* din Cluj. În anul 1993 este tipărită într-o versiune amplificată cartea *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească,* la editura Arhiepiscopiei Bucureştilor. În anul următor, 1994, Editura Institutului European din Iaşi publică *Treptele nedesăvârşirii,* un volum cu lucrări literare şi corespondenţă din prima tinereţe a lui Pavel Chihaia, precum şi *Mărturisiri din exil,* iar în 1996 *Ţara Românească între Bizanţ şi Occident.* În 1995, Editura *Dorul* din Aalborg (Danemarca), îi tipăreşte *Lecturi medievale despre ţările române,* consideraţii pe marginea unor cărţi de istoriografie, şi *Itinerarii artistice,* iar în 1996, *Orizont medieval.*

CUVÂNT ÎNAINTE

Am evocat adesea o asemănare între scriitori şi sculptori: sunt scriitori care, asemănători sculptorilor în piatră, mărturisesc de prima dată, fără înconjur, gândirea lor, găsind cuvintele cele mai potrivite; o a doua categorie de scriitori poate fi alăturată sculptorilor în bronz, cei care scobesc sau adaugă fâşii de lut, înfăptuind simbolul ideilor care li se conturează, poate, chiar în timpul acestei lupte dramatice cu formele nedefinite ale realităţilor pământeşti. Deşi piesa *La Farmecul nopţii* a căpătat premiul scriitorilor tineri în 1945, când a fost tipărită, mi s-a părut încă din primele luni de la apariţie că unele pasaje îi pot fi îmbunătăţite. Câţiva ani mai târziu, în intervalul în care am făcut figuraţie cu ziua la diferite teatre, pedepsit pentru inconformismul meu politic, mi-am dat seama că, în afară de cunoştinţele mele teoretice, există un spaţiu al decorurilor, un timp teatral şi un raport ciudat între scena cu personaje şi sala cu public şi am intervenit fără milă în textul piesei mele, înstrăinat şi de anii care mă despărţiseră de ea. Romanul *Blocada* a primit de asemenea unele corecturi, dar nu atât de necruţătoare.

Trebuie să mărturisesc că în ceea ce priveşte piesa, modificările nu au fost doar formale,ele nu au avut în vedere doar a patra dimensiune a cutiei cu actori. Nici conturarea personajelor nu m-a mulţumit, îndeosebi a doctorului Baras, pe care l-am găsit la fiecare lectură tot mai teatral, manifestând un patetism exagerat. Ceea ce nu înseamnă că dazaprob pe cei care m-au premiat. În euforia anilor `45 am proiectat trilogia *Simfonia dobrogeană* (din care am scris în întregime şi nu a apărut decât

Blocada, nu din propria-mi vină). Oricum, mi s-a părut nefiresc, recitind piesa nu mult după tipărirea ei, că două din cele cinci personaje vădesc insolite înclinații alcoolice. În privința lui Filip, care trăiește obsesia peisajului dobrogean, atât de neobișnuit, de fascinant, de copleșitor, am urmărit să îl înfățișez convingător, să consemnez unele trăiri proprii de pe țărmurile ghiolului Siut, din nordul Constanței. Bănuiesc, că năzuința de a găsi o expresie cât mai apropiată de această nevăzută realitate nu mi se va stinge niciodată. Blestem cu nuanță demonică, obsesia absolutului în existență și înfăptuire nu a ocolit pe scriitori și artiști, și îmi pare semnificativ că opera echivalând cu o confesiune – cea de pe urmă – a lui Goethe și Thomas Mann, a fost Doctorul Faust.

Cele cinci nuvele, *Poteca de argint, Orbul, Frigul, Datoria* și *Fugă în paradis,* au fost scrise și, în parte, publicate în 1958 și 1946, interval în care a fost tipărită și prima versiune a piesei *La Farmecul nopții* (1945). *Poteca de argint* a apărut în revista „Universul literar“ și a fost însoțită de o prezentare a lui Petru Comarnescu, iar *Datoria* în „Lumea“, cu admirabilele ilustrații ale lui George Tomaziu. *Friguri* a fost „culeasă“pentru „Universul literar“ (păstrez șpalturile), dar nu a fost inserată în revistă. *Orbul* și *Fugă în paradis,* le-am păstrat în manuscris. Aceste cinci nuvele au fost retipărite recent: *Poteca de argint* și *Datoria* în revista „Tomis“din Constanța, *Orbul* în „Dunărea“ din Brăila, *Friguri* în „România Literară“și *Fugă în paradis* în „Vatra“.

Trebuie să recunosc, este puțin obișnuit ca o piesă de teatru să fie publicată împreună cu pagini de proză, pe de-asupra cu corespondență și fragmente de jurnal, această alăturare putând fi constatată, cel mult, doar în tomurile unei ediții difinitive de prestigiu. Ceea ce m-a îndemnat să public într-un volum modestele mele scrieri – prin înțelegerea și concursul prețios al editurii Institutului European din Iași și al editurii „Eminescu“– a fost că, pe de-o parte ele vădesc trăsături asemănătoare, inspirate de cerurile dobrogene la care m-am referit mai sus, iar pe de alta – este vorba de lucrările literare – alcătuiesc un fel de temei pentru romanele pe care le-am proiectat în 1945 și din care a apărut tipărită doar *Blocada.* Volumul *Treptele* *nedesăvârşirii* ar prefigura deci neterminata *Simfonie dobrogeană.*

Titlul piesei de teatru *La Farmecul nopţii* era scris pe firma unei cârciumi, ascunsă în pâlcul de oţetari de la Cişmea, aflată între Palazu Mare şi Constanţa, cârciumă descrisă şi în nuvela *Orbul*, cu o albie de piatră pe unde se resfirau vechi şuviţe de apă. Atmosfera de port, cu aventurieri, traficanţi, marinari dintr-o bună parte a *Blocadei* este prevestită într-un fel în nuvela *Datoria*, iar aceea din baruri şi bordeluri în *Friguri*.

Am inclus totodată în volumul lucrărilor mele literare de tinereţe şi o parte din corespondenţa anilor 1948–1955, pagini de jurnal şi articole, în legătură cu viaţa şi activitatea mea şi cu existenţa unor prieteni cu viziune asemănătoare asupra artei, libertăţii, ţelurilor vieţii. Este vorba de un interval de opt ani, poate cel mai sumbru din istoria României şi a generaţiei mele, când foarte multe valori spirituale şi materiale au fost nimicite de oarba dominaţie sovietică. Deşi scrisorile conţin doar, cum se întâmplă, comunicări cotidiene, şi ele nu dezvăluie decât aluziv cruzimea nedreptăţilor şi abuzurilor – deoarece Securitatea supraveghea fără odihnă întreaga corespondenţă – sunt totuşi o mărturie, reflexe ale modului nostru de a exista, ale unei lumi fără speranţă.

În legătură cu titlul cărţii *Treptele nedesăvârşirii*, el prezintă o contradicţie în termeni, deoarece „treptele" îndeamnă să gândeşti la o năzuinţă către culmi, către realizări – asemănătoare scării în spirală, simbol ce însoţeşte meditaţia „Înţeleptului" lui Rembrandt – în care viaţa interioară şi opera îşi corespund. În cazul de faţă „nedesăvârşirea", cel de al doilea termen al sintagmei, are în vedere doar modestia înfăptuirilor celor ce au cunoscut prigoana şi marginalizarea, celor care îşi măsoară distanţa dintre idealuri şi înfăptuiri, privind însă fără regrete luminosul itinerar al vieţii lor interioare.

Goethe spunea că este fericit cel ce la bătrâneţe culege roadele tinereţii. Roadele mele nu sunt – vai! – prea arătoase, împlinite sub vitregia vremurilor, dar ele îmi aparţin, oricum, şi nu mă sfiesc a le mărturisi ca atare.

I

NUVELE

(1945-1958)

Veranda casei, palid luminată, se distingea prin pragul văruit, ascunsă între tufele din liliac şi buruienile crescute în voie, ce năpădiseră zidul până aproape de acoperiş. Când Nichita trânti portiţa, aceasta scârţâi prelung şi un câine vecin îi răspunse apoi se ridicară în tot satul lătrături singuratice. „Nu prea s-a îngrijit nimeni de curte“, gândi el, străbătând aleea nisipoasă, împiedicându-se de uscături şi de rădăcinile puternice de lemn câinesc sădit în margini. O presimţire tristă îi strânse inima, aşa cum simţi în faţa unei case părăsite peste care se târăşte vântul şi valurile clătinătoare de verdeaţă. „Totul putrezeşte şi se năruie. Am oare dreptul s-o las aici?“

Din nou isvorâră chinuitoarele întrebări cărora nu le putea da nici un răspuns. Zaira era mai mare cu zece ani, dungi nesimţite îi înfiorau colţul ochilor, pielea pierduse luciul mătăsos şi fraged al tinereţii. Avea un soţ pe care îl aştepta seara în prag, iscodind desişul salcâmilor, şi copiii o priveau cu iubire şi încredere, agăţându-i-se de fustă. Dar truda zilnică nu-i pătase prospeţimea ochilor, duioşi şi melacolici, atenţia cu care îl asculta vorbind despre concerte şi expoziţii de pictură, gusturile comune, plimbările lungi pe care le făceau în sat, liniştea ce o resimţeau privind apusurile dinspre Canara, când se aprindeau focurile înecate în fum şi umezeală.

Cu ziua aceea, vacanţa lui se sfârşise, o telegramă îl rechema în capitală. Şi când se îndrepta mohorât spre casa lor, care urma să rămână mai departe pustie şi mută în razele ireale ale lunei, plină de gălăgie când soarele îi împurpura pereţii cenuşii, măcinaţi, se întreba cum va primi vestea şi dacă prin ochii mari, de un albastru transparent nu-i va surprinde o urmă de regret, înăbuşită repede într-un zâmbet. O iubea în clipele când izbucnea în râs fără motiv, alergând înainte printre ierburi, aruncându-şi peste cap cozile blonde şi privind cerul cu o dorinţă sfioasă de a-l cuprinde cu braţele, de a-l mângâia cu privirea. Atunci îi părea o şcolăriţă, cu trupul vioi şi obrajii roşii de fugă, o mică elevă care a scăpat dintr-un turn ferecat, pe o pajişte înălbită de soare. Îi venea s-o strângă încetişor de mână şi să alerge amândoi chinuind de veselie până ce, simţind că li se înmoaie genunchii, să cadă înlănţuiţi în pirul înalt, râzând mereu, fericiţi.

Toate îi reveniră în minte de la portiţa scundă, până la treptele de piatră. Dar casa îl primi cu tăcerea întregului sat, numai geamurile erau animate de aceeaşi lumină veştedă, liliachie, pe care o dă flacăra slabă de petrol în aerul închis. Prin fereastră se zărea o siluetă greoaie, desenându-se singuratecă în mijlocul camerei, aplecată deasupra farfuriei cu friptură. Ducea bucăţile cu repeziciune la gură şi gesturile lui lacome, tulburau umbrele mobilelor sărăcăcioase şi demodate. Când se îndreptă spre uşă, paşii răsunară puternic pe podea, glasul străbătu stingher liniştea satului. „Eu sunt“, şopti Nichita, adâncindu-şi înfrigurat mâinile în buzunarele pardesiului. Teofil Seda ridică lampa în dreptul ochilor, pentru a zări mai bine. Privea nedumerit pe tânărul slăbuţ, cu zâmbetul ce-i scălda chipul într-o bucurie gânditoare. Părea că spune grosolan, înfipt bine între căpriorii casei sale: „Ce cauţi aci?“

„Am venit să-mi iau rămas bun“, zise Nichita, strivind o floare de liliac care umplu aerul cu un miros iute, ameţitor.

„Nu ştiam ce te-a adus aşa târziu!“, făcu pictorul.

„Mă gândeam că mâine nu se mai poate. Trenul pleacă puţin după răsărit“.

„Bine, intră!“ se învoi Teofil Seda, ferindu-se din ușă. Și adăugă silit, așezându-se cu un geamăt în fața fripturii: „Îi va face plăcere să te vadă“. Nu-i rostiră numele și fiecare gândea cu încăpățânare că va veni în mijlocul lor și-și vor ascunde sentimentele unii față de alții. Cel puțin dacă tăcerea nu s-ar fi întins atât de supărătoare. Gesturile largi ale gazdei păreau silite, ostentative. Termină carnea până la os, cu un fel de încăpățânare și își trase alături coșulețul cu fructe, alegând un măr.

„Țineam forte mult să revăd tablourile“, zise Nichita. „Nu știu când mă voi mai întâlni cu ele“, adăugă trist și roși, ca după o necuviință.

„Ești foarte bun că te mai gândești la asta“, dădu pictorul din cap, curățindu-și mărul. Degetul lui mare se rotunjea ciudat, ferindu-se de lama rece. „N-am putut de mult să realizez ceva mare. A trebuit să mă țin de școală, nu?“

„Pentru mine sunteți numai pictor“, spuse Nichita din senin și iar roși.

„Pictor într-adevăr“, mărturisi Teofil Seda. „Dar statul nu vrea să știe de vocația noastră idealistă, a micilor slujbași care îl servim cu credință. Dumneata, un om superior, trebuie să înțelegi. Poate vei scrie ceva acolo...“ Capul lui se plecă spre apus, de unde se împărțea lumina și destinul fiecăruia, de la birourile prăfuite și funcționarii corupți. „Nu-i învățătorimea baza țării?“ întrebă ridicând capul și privindu-l țintă, oprindu-se din curățat. „E sau nu e?“

„Trebuie cultivat mai mult individualismul educatorilor“, aprobă Nichita nesigur, măsurând ușa dormitorului. Pictorul îi urmări greoi privirea, întorcând capul cu neîncredere. „Ea culcă copii“, îi explică. „Peste câteva clipe va fi aci“. Între ei pluti o răceală, o bănuială ascunsă, ca la venire, când îl măsurase cu lampa.

„Hotărât“, șopti Teofil Seda, sculându-se de la masă. „Astă-seară nu mă simt tocmai bine. Întotdeauna mă apasă junghiul când vara e pe sfârșite.

„Dar e cald afară“, observă tânărul.

„Vino mai bine să-ți arăt tablourile. Nu mai sunt la vârsta dumitale“.

În semi-întuneric, se ghiceau cartoanele prăfuite, aruncate de-a valma pe duşumea, tuburi uscate şi strivite, coli mari de hârtie albă. Razele lunii de-abia ajungeau până la ele şi era ceva straniu în nemişcarea lor, când ramurile salcâmilor se clătinau greoaie, şi vântul adia prin frunziş. Frunzele se atingeau uşor de geam, ca nişte aripi mari de lilieci somnoroşi. Numai lucrurile tăceau nepătrunse şi misterioase, se retrăgeau cu sfiinciune în colţuri. Simţi nevoia să iasă în curte, pentru o gură de aer. Ştia ce va urma. Aceeaşi culoare cenuşie-roşiatică, atmosfera îngreuiată de praful necruţător al stepei, putreziciunea gândului răsărind din pământul lipsit de consistenţă, de perspectivă. Trebuia să-şi controleze gesturile, să protesteze când cartoanele erau smulse prea repede de pe şevalet, să se apropie prefăcându-se dornic de amănunte, să se depărteze contemplând priveliştea. Acelaşi joc, evitarea privirilor, murmurul automat: „Interesant!“ Promitea că va scrie într-o zi o mică prezentare.

„Crezi că ai putea încerca?“, întreba el fericit, arătând cu un gest larg grămada informă şi inutilă. Iar în ochii pierduţi, înecaţi în riduri şi cute de grăsime, se zbătea o neîncrezătoare speranţă.

Dar acum se petrecură toate altfel. Pictorul se întoarse din drum, nehotărât şi o oboseală intensă i se citi pe faţă. „Nu astă-seară“, şopti el. „Altă dată, nu astă seară. Câteodată toate mi se par prosteşti“. Tânărul protestă. „Da, da, prosteşti, n-au nici un rost. Mâzgălesc hârtie degeaba. O mică plăcere, nu?“ şi îşi privi degetele scurte în lumina lămpii, ca şi cum prin ele ar fi trecut o apă nevăzută, gălbuie şi vrăjită. „Îţi mai trece de urât aici la ţară. Dacă n-ar fi cărbunele, aş muri de urât“.

„Dar bine, o ai pe Zaira“, vru să exclame Nichita, dar îşi aminti că faţă de soţul ei, Zaira era foarte rece, îl evita aproape şi-şi petrecea toată ziua în grădiniţă, în mijlocul straturilor de siminoc, croşetând, supraveghindu-şi copiii. Deseori luaseră ceaiul amândoi la măsuţa de pai. El sorbea tăcut lichidul înviorător, iar igliţele alergau iute în mâinile ei delicate. Le plăcea să stea nemişcaţi ore întregi în fotoliile confortabile, fără să rostească vreun cuvânt, înconjurați de verdeață. Părea că în liniștea pe care o căutau înfrigurați, stăruie o înțelegere taincă, dorințele lor cele mai curate pluteau din cer ca o ninsoare și se legănau nevăzute în jur.

Când Teofil Seda sosea pe bicicletă de la școală, călcând cu stângăcie peste straturile de flori, el se ridica și îi întindea mâna luându-și rămas bun. Pictorul îl invita mereu să mai rămână, fără a insista prea mult. Și după ce pleca, își imagina cum ea se îndrepta îngândurată spre casă să prepare cina, iar el ridica fotoliile cu ușurință și termina ultimele prăjituri, strângând fărămiturile cu lăcomie. Apoi Zaira se retrăgea să-și culce copiii și poate rămânea lângă ei până adormeau, cu privirile pironite în tavan, copleșită de un sentiment pe care nu și-l mărturisea.

„Mă lasă mai mult singur“, murmură pictorul sfios, privindu-l printre genele rare. „Întotdeauna a fost așa, de când am luat-o. Numai venirea d-tale a adus puțină veselie în casa noastră.“ Zâmbetul lui era silit, plin de teamă.

„N-o voi lăsa aci“, hotărî Nichita. „Va muri de urât“.

Într-o zi, când îi descria entuziasmat templele din India și statuile colosale din insulele Pacificului, ea îi mărturisise într-un avânt spontan, într-un avânt rău care o însuflețise pentru o clipă: „Aș vrea să-i părăsesc pe toți. Să pot pleca cu dumneata“. Mergeau la braț în întuneric și el închisese ochii de fericire, un văl subțire i se lipise fermecat peste obraji. Era stăpânul și înaintea lor se deschidea o lume vastă și luminoasă, plină de orchestranți în haine de seară, de tablouri celebre, de castele de fildeș, de mozaicuri și arabescuri scânteietoare, de ape liniștite și misterioase, asfințituri însângerate către care mergeau pașii lor. Iar el o conducea amețit și puternic, simțind-o plăpândă, iubitoare, o ființă slabă care are nevoie de apărare. O singură dată îi vorbise așa. Când Nichita povestea, punea întrebări stângace, îl privea cu atenție în lumina ochilor, lipsită de teama că ar putea desluși o umbră de dorință. Mărturisea adesea, că își iubește copiii și soțul, fără ca să i-o ceară cineva. Îi motiva lipsurile, îi justifica defectele, cu o grabă neîndemânatecă...

„Numai dumneata ai reușit să-i înseninezi puțin viața“, adaugă pictorul. „Da, da, trebuie să-ţi mulţumesc", spuse puţin ironic, curăţind cojile de măr. „Îi va părea rău că pleci. Mult timp nu va scoate o vorbă".

Apăru târziu, desprinsă din umbră, de-abia se auzi uşa. Purta o rochie uşoară de dimineaţă şi ochii ei se distingeau plini de bunătate şi înţelegere. Nichita o privi atent fără să se sinchisească de prezenţa soţului şi o tristeţe largă, ca zbuciumul mării între ţărmurile nisipoase, îi umplu sufletul.

Ea înţelese că va pleca. O clipă îşi întoarse privirea îngheţată spre fereastră.

„A venit să-şi ia rămas bun", o lămuri sfios pictorul. „Ne părăseşte, Zaira".

„Da, şopti Nichita. Ai mei doresc să mă întorc". Ea îi privi pieptul plăpând, copilăresc, gulerul resfrânt, puţin mototolit. Figura lui, de obicei încrezătoare, era plină de teamă. „Cum nu m-am gândit până acum la asta?", se întrebă Zaira şi hotărî să-şi privească soţul. „Te voi însoţi".

„S-au culcat copiii?", întrebă pictorul, şi glasul lui venea de departe, se ştergea între ziduri.

„Dorm", răspunse ea. „Plecăm?, îl întrebă.

Coborâră alăturaţi trepele tocite şi albe fără să privească în urmă. Părea că se prăbuşeşte ceva imens şi boltit, ca o biserică sau un pod ros de ape. Nu se întorseseră să-l vadă în stupoarea lui caraghioasă, ciocănind cu degetele tăblia de stajar. Nichita nici nu-şi aminti dacă îşi luaseră rămas bun. Mergeau fără grabă, crengile subţiri de salcâm le răvăşeau părul, copacii plantaţi de curând se clătinau domol, ca o turmă liniştită. Traversară livada, se apropiau de câmpie. Nici unul nu alesese calea, fusese o dorinţă neaşteptată şi chinuitoare de a străbate mereu pământurile. După salcâmi, migdalii pitici îşi răsfirau frunzele ascuţite, în bătaia lunii şi foşnetul lor era nesimţit şi dureros, când îi cutremura vreo adiere. Plantaţi la distanţe mari, începuseră să le cadă frunzele, se înroşeau ca arama, acopereau pământul. Nu le pria clima, creşteau pitici şi mureau după câţiva ani.

După ce lăsară în urmă grădina, vântul deveni mai puternic, mai arzător, îl simţeau dogorind pe obraji. Nu se mai ghicea decât un şir de trandafiri sălbatici, care îşi întindeau mlădiţele spinoase pe alee, se încrucişau cu bălării. Fuseseră părăsiţi, nimeni nu se mai ocupa de ei, dar continuau să trăiască cu încăpăţânare, fără să se lase înăbuşiţi de rădăcinile pirului. Toată curtea era o paragină şi când ajunseseră în stepă, amândoi simţiră o uşurare, ca şi cum ar fi scăpat de ceva apăsător şi lacom. „Suntem liberi", gândi Nichita, şovăind o clipă. Înaintea lor se întindea stepa mută şi tainică, scăldată în lumina argintie a lunii. Ierburile foşneau când treceau prin ele, pasul se afunda câteodată în muşuroaiele afânate.

Simţeau amândoi cum îi cuprinde căldura pământului încins peste zi, întunericul blând, înceţoşat, le atingea ochii şi buzele. Nu se întrebau unde merg. În urma lor rămânea pata întunecată a satului şi se mai distingeau flăcările roşiatice răsucindu-se în fum şi scântei. Lăsau în dreapta cariera de piatră şi linia ferată. La carieră se lucra şi noaptea. Becurile mici se vedeau ca nişte cuie, şi-ajungea până la ei sunetul puternic al bolonavilor măcinaţi. Dar ei se afundau în stepă şi totul dispărea, afară de vârful clătinat al buruienilor. Numai greierii ţârâiau prelung, în izbucniri neaşteptate şi ecourile se târau în noapte, agonizau în depărtări.

Drumul bătut de căruţe, albicios, se sfârşi în faţa unei râpe stâncoase, unde creşteau ierburi galbene, ofilite. Era albia secată a unui râu străveziu şi ei se opriră o clipă în mijloc, simţind că un sânge ireal izvorând dintr-o rană ascunsă, le moaie picioarele, le încremeneşte dorinţa de a ajunge la capăt. Doar greierii ţeseau într-una punţi între malurile pustii. Străbătură înfricoşaţi lespezile de piatră şi se ţinură mai strâns. Curând vegetaţia se răr, ierburile se plecau parcă în faţa lor şi o clătinare lucioasă, ca un fir de apă nevăzut, străbătu întunericul, se oglindi în lună. Poteca de argint se desfăşura în faţa lor şi amanţii nu mai văzură decât lumina clară a firului de beteală. Nichita o îmbrăţişă, îi strânse pardesiul în jurul umerilor, deşi simţea trupul ei cald ca pământul. Mergeau ca într-o plimbare de amurg, fără să se grăbească; nicăieri nu-i aştepta nimeni şi erau fericiţi simţindu-se împreună.

Târziu ea îl privi. Obrajii îi erau rumeni de oboseală, iar albastrul ochilor se întunecase. Nu îndrăznea să şoptească, vorbele ar fi tulburat tăcerea armonioasă a nopţii. El înţelese. Ajunseră. Toate forţele îi părăseau şi o moleşeală bolnăvicioasă îi cuceri, le amorţi dorinţa sălbatecă cu care se căuta sângele lor. Pământul îi chema către el, din coapsele lui se înălţa o putere care îi făcea să se simtă slabi şi neputincioşi.

Nichita îi înălţă cu duioşie capul ce zăcea nemişcat pe ierburile ascuţite şi-i duse încet mâna lângă trup, pe pardesiu. Privirea Zairei era metalică, lipsită de viaţă, degetele i se curbau moi, fără voinţă, în aşteptare. Îşi apropie faţa de ochii ei adânci, căuta să surprindă o rază de iubire, de acceptare. Nimic nu izvora de acolo, nu răsărea din fântâna stearpă, şi el era un călător însetat lângă un izvor scurs în pământ. Buzele se conturau rotunde şi sculpturale în mângâierea înfiorată a lunei, dar ea nu răspunse sărutului lui.

Nichita se întinse alături, cu mâinile sub cap. Privea cerul, i se părea că steluţele de argint scânteiează şi iar pier, topindu-se în întuneric. Şi toată clipirea îngheţată peste câmpia întinsă şi mută, era îndepărtată şi senină ca şi cum dincolo ar fi fost o lume mai bună şi mai plină de ideal.

O privi în tăcere. Îşi sprijini uşor capul pe pieptul ei şi-i sărută sânii, prin stofa subţire. Trupul avea un miros uşor de ierburi şi respiraţia ei caldă îi mângâia faţa. Îi netezi cu stângăcie părul.

Nu vorbiră de plecare, goneau acest gând ca pe o pasăre îngrozitoare de pradă, ce i-ar fi tulburat pe amândoi. O înlănţuise acum tăcut, într-o sărutare lungă, liniştită, aproape aţipiră cu buzele apropiate. Simţea limpede că femeia nu i-ar putea aparţine niciodată. Se coborâse peste ei o plasă care încremenise timpul, descătuşase dorinţa nesuferită, împrăştiase spasmele voluptăţii. Vântul care de-abia adia avea ceva otrăvitor, aducea mireasma unor ierburi tari şi îmbătătoare. Ar fi vrut să stea aşa nemişcat ani întregi, toată viaţa şi cealaltă viaţă, fără să-l tulbure nimeni, ci numai ea să fie aproape.

Se întoarseră spre ziuă, când răsăritul fumega, roşiatic. Traversară albia secată, auziră bubuiturile îndepărtate ale dinamitei de la carieră, clopotul vesel de la cazarma de grăniceri. În ceaţa dimineţii, grupul întunecat al satului li se păru un duşman rău şi ascuns, dar nu se mai ţinură de mână. În lumina care lua viaţă, redeveniseră pământeni, unduiala celor treizeci de ani se distingea în jurul ochilor ei limpezi. Picăturile de rouă tremurau vii în vârful ierburilor, le uda încălţămintea. Ea îi înapoie pardesiul mototolit, înverzit de buruieni. Nichita îl primi fără nici un cuvânt, îl împături absent. Se apropiau. Ridicară sârma ghimpată, ruginită, trecură printre trandafirii sălbatici, printre migdali. Atunci înţelese că ea trebuie să rămână acolo. Se oprise împietrită, cu gura încleştată de durere. El dorea să o cruţe de atâta suferinţă, să termine mai repede. Se simţea groaznic de obosit. Făcu un gest nelămurit cu mâna şi se întoarse brusc spre alee. Tâmplele îi zvâcneau, pe buze simţea gustul proaspăt al dimineţii. Aproape de îngrăditură se întoarse. Zaira rămăsese tot la capăt, mică şi nemişcată şi aşteptarea ei îi inspiră o duioşie puternică, o milă nesfârşită. Vântul uşor îi flutura rochia şi crengile grele îi ascundeau aproape obrazul. „Ascultă, te-am iubit mult“, vru să strige, dar îl copleşi tristeţea.

Pe neaşteptate, apăru dinspre casă un ţăran care gesticula, apoi veniră mai mulţi şi toţi strigau, ridicau braţele. Îi spuneau de bună seamă ceva grav, căci ea nu înţelese din primul moment, cerea lămuriri. Apoi, cum unul arătă spre poarta văruită, Nichita pricepu. Spre stradă flutura un linţoliu mare, negru, se zărea puţin aplecat, bătut în grabă.

Zaira nu se mişcase încă de unde era, ştia că el o urmărea cu privirea, ascuns între tufişuri. Se va îndepărta târziu, calmă, când el va fi destul de departe, să mai afle ceva, despre moartea lui Teofil Seda. Poate îl aştepta încă în capătul aleei. Dar nu mai era poteca de argint. Ziua care se mărea lumina cenuşiul uniform al stepei, crăpăturile urâcioase, piatra roşiatică, norul de praf ce se ridica de la carieră.

Din înălţimile necunoscute ale cerului, un vultur pleşuv se coborî aproape de pământ, cârâind puternic, înfiorător. Şi ţipătul lui pluti mai departe, până se pierdu între ierburi, amuţi dincolo de zare.

(*Universul literar*, Febr. 1945)

Își târa zilele la Cișmea, în apropierea Constanței, în jurul unei cârciume scunde, răpănoase, căreia toți îi ziceau „La roata lumii“, dar nicăieri nu se vedea vreo firmă. Locul lui nu era printre mesele ude și ademenitoare, ci la grădina apropiată a închisorii, în bordeiele de stuf, săpate în huma galbenă, și pe țarina aspră, înțepenită, unde trebuia să-și ispășească pedeapsa. Pușcăriașii însă îl alungau, căci era neputincios și într-o anumită privință idiot, zvârleau cu bulgări când se apropiau de cazanul fierbinte, și-l petreceau cu râsete, cu huiduieli, până se micșora pe răzoare, dispărea printre tufele de mătură sălbatecă.

La cârciumă, Orbul întâlnea și căruța de la carieră, pescari și chiar vizitatori din oraș, veniți în excursiile lor de duminică până sub umbra pâlcului de oțetari. Popasul era ademenitor, prăvălia veche, răcoroasă. Un fir de apă țâșnea puternic din pământ, era apoi purtat de o albie de piatră și se pierdea în ținutul mlăștinos, presărat cu smocuri de rogoz. Părea că prin ulucul de culoarea sidefului grăunțele de lumină lunecă lipite sub o sticlă groasă, verzuie, zvâcnind în dansuri vii, strălucitoare.

Dar dincolo de oțetari, de iarba deasă înfrăgezită de putreziciuni, te întâmpină pământul sărac, apele scunde, neprimenite, iar în depărtare, în mijlocul ținutului netezit de vânturi, calmul sălbatec al unor dune străvechi. La poalele lor, mlaștina se lățea nepătrunsă, plină de nisip negru şi nămol. Adesea, pe timp senin, se zăreau gurile unor peşteri deschizându-se tainic în peretele mohorât, iar coloanele de loess erau ca nişte colţi uriaşi care le străjuiau.

În dreptul lor, oamenii iuţeau caii pe şoseaua pustie, scuipau în lături. Printre pescari se zvonise că în dreptul peşterilor, ierburi rele trag lotcile la fund şi toţi simţeau cum lopeţile alunecă printre algele duşmănoase, se încurcă în panglicele verzui.

Cu câteva toamne în urmă, peştele plutise pe faţa apei cu pântecele scânteietor. Atunci oamenii plecaseră spre Caravana, îşi legară în spate traista de emigranţi. În urma lor, colibele şubrede se năruiră şi rămaseră în picioare doar cioturi singuratice, îngroşate de lut uscat.

Apoi veniră alţi pescari, îndesiră stuful, lipiră pereţii şi femeile lor împleteau năvoadele străvezii, spintecau pluvuşca, cântând. Uneori duceau pomană deţinuţilor, în castroane mari, înflorate şi atunci li se umezeau ochii, îşi aminteau de căsuţele lor părăsite, de ţărmul lor de mare şi de fraţii militari sau plecaţi în lume.

Ţarină uscată, ţarină împietrită a Dobrogei! Dacă o spinteci cu plugul, bolovanii roşcaţi fug în urmă ca sloiuri de gheaţă şi iar se împreună. Fierul scrâşneşte în brazdă, scapă mereu, neputincios. Striveşti apoi bulgării de dimineaţă până seara, îi fărâmiţezi între degete, dar pământul prinde coajă, răsadul tânjeşte după umezeală, se aşterne pe pământ, fără viaţă.

La cină, pielea deţinuţilor lucea neagră în lumina focului, sudoarea le brăzda faţa. Mâncau în grabă, fără poftă, aşezaţi pe vine, şi când Orbul apărea sugându-şi pofticios buzele, înjurau, aruncau în el cu tăciuni aprinşi. Nu puteau îndura făţărnicia, neruşinarea. Toată lumea ştia doar că se îndoapă pe ascuns la cârciumă şi că domnii din oraş lasă în urma lor pe iarbă ghemotoace de hârtie unsuroasă, cu resturi de friptură şi prăjituri. „Are noroc, Orbul!“ mormăiau puşcăriaşii şi-şi dădeau coate când auzeau după perdeaua de oţetari glasul bolnăvicios şi aspru al câriumarului gonindu-l din livadă.

Orbul nu clipea – poate de aceea îi spuneau Orbul pentru că ochii lui rămâneau mereu nemişcaţi – iar picioarele mai mult şi le târa. Într-una din zile a poposit la o masă unde se cinsteau doi căruţaşi. Cerşea ca înţepenit în pământ, cu paltonul soios ce-i atârna până la călcâie. N-avea toiag, dar paşii lui mărunţi se vădeau nesiguri şi cine îl vedea învârtindu-se prin preajma cârciumii întorcea capul neplăcut surprins. Un deţinut îl gonise odată câţiva metri, împingându-l de umeri. Toţi râdeau, se tăvăleau pe jos, înjurau din inimă. Atunci faţa Orbului se crispă; o durere neînţeleasă îi cutremura bărbia. Lacrimile îi curgeau fără să pară că plânge şi râsetele încetară, ceata se risipi.

Orbul aştepta liniştit în faţa celor doi căruţaşi şi părea că ochii lui nemişcaţi sunt de smalţ, că nu pătrunde nimic din frunzişul copacilor, din cer, din vorbele celor doi străini. Nu cerea, stăruinţa lui era mută, neplăcută în fixarea ei stânjenitoare.

Cei doi se plictisiră curând să-l simtă aproape.

„Cară-te, cobe!“, îl goni cel mai tânăr, măsurându-l duşmănos. „Suntem sătui cu de-al de tine!“ Bătrânul era mai blajin. Înainte de a vorbi, se plecă şi culese de jos un băţ de chibrit pe care îl strecură între dinţi: „N-avem nici noi. Ne-au micşorat preţul transportului şi restul ne ia dijma. Omorâm vitele de pomană!“

„Nu zău!“, i se adresă tânărul, uitând de milog, „mult mai au de gând să ne încarce la socoteală? Dacă plătesc bariera şi jumătate de dijmă nu mă aleg cu nimic!“

„Asta cam aşa-i!“, aprobă bătrânul. „Să-şi ducă singuri bolovanii dacă au nevoie!“

„Ştii?“, continuă tânărul. „La primăvară dacă mi-o ajuta Dumnezeu, arajez cu inginerul. Este un loc măricel în mereaua carierii, lângă baraca de materiale, Ah! să vezi ce piatră e acolo... albă ca făina. Nimeni nu cunoaşte locul, inginerul îi ştie rostul, o are însemnătă pe hârtii cu o cruce.“

„Nici o afacere! Mai sunt vâne d-astea, dar se sparge greu, trebuie dinamită multă“...

„Până la primăvară se duce tot bănetul pe nutreţ“, oftă primul fără să-l asculte. „Mă sărăcesc vitele, n-o să mai pot face nimic. Câteodată mă apucă aşa – să le văd plesnind în drum...

D`abia mai trag mârţoagele dracului, da mănâncă, mănâncă...“.

Ciocniră, apoi îşi şterseră buzele cu podul palmei.

„Am eu un gând“, spuse bătrânul după o vreme, clipind din ochi. „La primăvară când i-oi vinde, să mă întrebi şi pe mine!“

Umplu din nou paharele şi aşteptă, surâzând cu şiretenie.

„Ei!“, făcu tânărul, negăsindu-şi loc pe scaun.

„Când vei fi cu caii la vânzare în Obor... n-ai văzut cum stârpeşti şobolanii? Îi prinzi bine de ceafă şi iei un ac mare... da ruginit, să fie bine mâncat de rugină. Îl vâri la rădăcina cozii şi-l răsuceşti înăuntru, să prindă. Dihania ţipă, sare pe duşumele ca o lăcustă. Ţine coada în sus şi tremură ca în frigare. Atunci ies cu toţii, se grămădesc ca smintiţii şi-şi iau câmpii...“.

„Zici că la vânzare...“

„Da, da... merg şi eu cu tine, când om fi în Obor... am să fac eu ceva... un fir de lână, negru să nu vadă că-i legată bărbăţia... ah, atât de tare, o să fugă ca vântul, o să vezi, o să sfărâme loitrile.“

„Mi-e frică de poliţie, nene, zău mi-e frică!“

„Nu fi prost! După vânzare, te apropii binişor, te faci că-l cureţi.“

Atunci, cârciumarul ieşi din prăvălia mică, întuncoasă. Capul pleşuv părea străveziu, falca de jos îi cădea fără voinţă. Ochii căpătaseră acea culoare ştearsă a bolnavilor de malarie.

„Mai doriţi ceva?“, întrebă el fără interes.

„Mai adu una“, se învoi bătrânul, arătând sticla. Însă când negustorul se îndreptă, îl rechemă grăbit: „Ia ascultă, domnule!“

Cârciumarul se apropie întrebător, cu şervetul pe mână. Din când în când se înfiora cuprins de răceală.

„Domnule Sile“, începu tânărul, dar celălalt căruţaş îi tăie vorba: „Şezi, domnule Sile. Nu iei ceva cu noi, un pahar de vin?“

„Nu iau, mulţumesc. Sunt cam bolnav, n-am voie. Mă prăpădesc frigurile. D`abia aştept să închid baraca şi să plec peste Dunăre.“

„Peste Dunăre“, îl aprobă bătrânul. „Că n`o să munceşti toată viaţa ca un câine. Te mai odihneşti un pic... aştepţi să-ţi aducă ceaiul la pat!“

„Noi pe-acolo avem lapte“, zise cârciumarul, arătând cu degetul spre apus, unde marele fluviu mărginea Bărăganul, „lapte gros şi dulce. Ce lapte se face la noi!“

„Da, da, e bun şi laptele... Uite ce ne-am gândit dintr-o vorbă într-alta, domnule Sile. Dumneata eşti om singur, fără cheltuieli. Ce-ai zice dacă ne-ai împrumuta câteva mii le lei să ducem nişte peşte sărat la oraş? Noi ne-am lupta cu peştele, dumneata cu câştigul.. două sute pentru o sută, cum se cuvine.“

„Nu iau camătă!“, se scutură cârciumarul. „Îmi pare rău, nu pot“ şopti el ridicându-se cu o sforţare. „Să mă credeţi că n-am nici un ban. Zile întregi nu calcă nici un client şi iarna, nu mai vorbesc. N-am nici un ban. Plec d’aicea curăţat, am pierdut şi bruma de capital!“

Se grăbi să scape de cei doi şi fugi în umbra prăvăliei, după tejghea. Glasul lui se auzea plângăreţ dar plin de o viclenie ascunsă.

Căruţaşul tânăr trânti cu pumnul în masă: „Cârpa dracului!“ sâsâi printre dinţi şi cum dădu cu ochii de Orb, care părea că prinsese rădăcini lângă ei, îşi vărsă pe el tot necazul: „Ia mai cară-te!“, zbieră, roşu la faţă. „Du-te, că-ţi plesnesc capul cu ceva!“

Orbul se învârti pe loc cu stângăcia-i obişnuită. Se îndreptă spre marginea podeţului pe unde treceau oameni şi se lăsă cu un oftat pe piatra rece. Mâinile lui erau tot ţepene, depărtate de trup ca nişte crăci.

În faţa lui, cele două căruţe încărcate cu pietriş făceau două pete în întunecimea care începuse să se lase. Caii slăbănogi aşteptau nemişcaţi şi peste plesniturile însângerate ale pielei zburau roiuri de muşte. Pe jos şoseaua udă era plină de paie tocate şi noroi. Băltoacele de urină se întindeau până în pragul cârciumei şi dădeau un miros pătrunzător. Dar aproape se afla firul de apă al cişmelei, apoi lacul de lângă mare. În noaptea care se lăsă curând, nu se mai văzu decât albul mai puternic al căruţelor şi un foc din grădina de zarzavat, înălţându-se drept, luminos către stele.

* * *

Omorul nu s-ar fi descoperit până la ziuă dacă unul din gardienii de la grădina închisorii, n-ar fi avut nevoie de puţină sare. Bătu zadarnic în uşe şi, pierzându-şi răbdarea, sparse singura fereastră a cârciumii. Sile cârciumarul zăcea pe pat, cu braţele desfăcute şi gura căscată; pipăindu-l, omul nu-şi simţi degetele udate de sânge. Lucru ciudat că nu se vedea vro rană adâncă sau vreo tăietură, numai limba îi atârna moale, se murdărise de varul peretelui. Gardianul ieşi în curte şi trase câteva cartuşe în noaptea călduţă. Simţi un fel de plăcere auzind bubuiturile limpezi ce despicau tăcerea, şi apăsă înainte pe trăgaci, în vreme ce deţinuţii veneau în fugă. Gloata se grăbea peste răzoarele de zarzavat, călca verdeaţa în picioare, animată de alarma neaşteptată.

„Băieţi“, strigă gardianul, „domnul Sile a murit!“ Glasul lui nu avea nimic trist, vădea chiar o surprindere voioasă. Nici deţinuţii nu părură îndureraţi sau descumpăniţi. Mai degrabă curioşi; era ceva neobişnuit un mort la Cişmea, lângă grădina de zarzavat. Se înghesuia cu toţii în cămăruţa strâmtă şi aerul deveni înecăcios.

„Al dracului criminal!“, înjură unul Dode, dar nimeni nu-l luă în serios pentru că unii dintre ei ispăşişeau tocmai astfel de vinovăţii. Altul scuipă cu scârbă, vădindu-şi astfel indignarea. De fapt, nu ştiau ce să facă. Priveau în neştire trupul ghemuit pe pat cu genunchii la gură. Dode aprinse un chibrit şi îl ţinu deasupra capului până se stinse între degetele-i înnegrite. În lumina tremurătoare, chipul cârciumarului bolnav de friguri părea şi mai galben iar fruntea lui osoasă se reliefa puternic.

„Păi să-l îngropăm!“ îşi dete unul cu părerea.

„Prost mai eşti!“, strigă Dode şi mai aprinse un chibrit. „Aici e vorba de o crimă. Trebuie adusă poliţia din oraş!“

„Da!“, întări gardianul, „o să vină şi constatarea de la penintenciar!“

„Asta nu e moarte bună“, reluă Dode, „se vede limpede că a fost gâtuit. Tu ăsta, ține chibritul mai aproape.“

Se lăsă în genunchi și privi cu ochi lucitori gâtul mortului. Toți îl urmăreau și unii gândiră chiar, fără voie, că Dode își ispășea o pedeapsă pentru crimă. Zăriră pe gâtul cârciumarului pete roșii făcute parcă de o menghină de fier.

„Mort, mort, da pomana nu se vede!“, făcu cel care ținea chibritul, ținând neapărat să glumească.

„O să-ți dăm o pomană! Mare câine ești! Nenorocitule!“, strigară ceilalți, tăbărând cu pumnii pe el.

Dode se învârtea ca într-o cușcă. „Stați ca muierile!“, șuieră el.

„Ce-ai vrea să facem?“, replică gardianul căscând. Apoi, își aminti că are încă șapca pe cap și și-o scoase la repezeală. „La dracu! Să-l căutăm pe criminal!“

„Dacă domnul Sile s-a dus nu mai calcă nimeni pe-aici. Mai ne dădea câte-o țigară. O bătrână mi-a dat odată un pachet întreg“, oftă unul Trifoi, cu obrazul însemnat de șiș.

„Lăsați prostiile!“, zise gardianul cu autoritate.

„De unde să luăm criminalul?“, îl întrebară mai mulți ca și cum el ar fi putut răspunde. Nimănui nu-i trecea prin cap cine ar putea fi. Pe neașteptate, Dode întrebă: „Unde-i Orbul?“

Toți știau că milogul dormea pe banca de-afară sau pe prag, ghemuit cau un câine în paltonul lui. Era la sfârșitul pedepsei și, de altfel, unde să se ducă? Oriunde i-ar fi fost mai rău. Îl strigară, câțiva se depărtară dincolo de pâlcul de oțetari, zadarnic.

„Unde o fi Orbul?“, se întreba mereu Dode și toți avură un sentiment neplăcut când se gândiră la trăsăturile înțepenite și ochii de smalț ai pușcăriașului. Cercetară mult și bine tufele de mătură, câțiva intrară în lac până la brâu, sângerându-și picioarele de rogoz. Îl chemară peste câmpie dar vocile lor se stingeau în noapte fără răspuns.

Se adunară din nou în cămăruța strâmtă.

„Nu-i de găsit!“, spuseră gardianului care își așezase din nou șapca pe cap și dădea să plece. Se întorceau cu toții la bordeiele lor de la grădină, când Dode sosi într-o goană. De-abia își trăgea sufletul. „A fugit!“, strigă de departe. „A furat o lotcă și a fugit peste lac!“

În ceată se produse o frământare vie, se auziră îndemnuri furioase și proteste. Dacă cineva dorea să-l prindă, să se plimbe prin mlaștini în toiul nopți, era liber, nu-l oprea nimeni. Ei însă munciseră la sapă toată ziua, cădeau de oboseală, nu vroiau să audă de așa ceva.

„Eu zic să vă duceți la culcare, rămân eu aici!“, căscă și gardianul cu ochii cârpiți de nesomn. Se uită cu jind la patul moale al cârciumarului și, o clipă, regretă că fusese sugrumat acolo și nu într-un colț al camerei.

Când să iasă cu toții, Dode, se înțepeni în fața lor: „Asta nu se face!“, mârâi el. Avea draci, ochii îi luceau aprinși ca de o flacăre.

„Ah! Aș vrea să-i pun mâna în ceafă. Mare porc trebuie să fie!“, spuse Trifoi numai ca să-i facă plăcere lui Dode.

„I-aș repezi și eu vreo două!“, oftă alt deținut, trăgându-și pantalonii.

„Eu nu merg!“, se apără unul Zapciu, care fugea de orice corvoadă. „Ziua și te suge nămolul, da noaptea e o nebunie!“

Dode îi tăie vorba. „Ține-ți gura, babă. Cine vrea, merge. Cine nu,nu!“

Rămaseră pe loc doar trei: gardinaul, care își scoase din nou șapca de pa cap, oftând, Zapciu fricosul și un tânăr, proaspăt venit, bolnav de vărsat de vânt. Ceilalți aprinseră lujere lungi de stuf, încărcară pe umeri câteva maldăre și se înșirară unul după altul, ca la o comandă. „Plecăm!“, hotărî Dode, scurt, așezându-se în frunte.

Mergând astfel, se apropiară cu făcliile de marginea lacului. În noaptea fără stele erau ciudate luminile vii, clătinătoare. Păreau că se apropie și se depărtează, cu vâlvătăile neliniștite, tăiate de vânt, torcând șuvițe prelungi de fum. Când se suiră în lotci, torțele lăsară pete roșiatice în apa întunecată. Câteodată, din făclii se desprindeau bucățele aprinse care se stingeau în cercurile de culoarea catranului. Curând, nu se mai distinseră de la țărm decât punctele de foc înaintând risipite pe lac.

* * *

Traversară lacul, apoi legară lotcile la malul opus. Greul de-acum începea. Tălpoaiele lotcilor nu puteau pluti în mocirlă și nici ei nu îndrăzneau să pășească în mâlul cleios. Dar nu departe, se înălța ca un perete malul înalt al dunei.

„Zic să ne întoarcem, zău!“, șopti un deținut înfiorat și îndemnul acesta sună ca o rugă.

„Cine vrea, rămâne!“, hotărî Dode. „Ceilalți facem podiște de stuf și mergem.“

Împletiră la repezeală câteva rogojini de stuf, legate cu rogoz. Degetele sângerau. Dode își tăie carnea până la os. Obloji mâna cu o cârpă din fundul băncii și sângele se amestecă cu apa murdară.

Prima rogojină pluti ca o insulă pe noroi, apoi adăugară o altă împletitură la capul acesteia și, din nou așezară pe aceea din urmă. În felul acesta, putură, cu încetul, să înainteze în mlaștină.

Nu rămase nimeni la marginea lacului, nici cel slab de înger ce dorea să se întoarcă. Lăsaseră lotcile fără pază, legate de un țăruș. În jurul lor, noroiul răsufla în găuri rotunde, și o miasmă sărată, nesănătoasă, se ridica dintre mlaștini. Pășeau cu băgare de seamă pe rogojini, se țineau strâns de mâini și foarte des se opreau, să își recapete suflul. Apăruse luna, dar lumina palid și îndepărtat, ca și cum i-ar fi despărțit de ea un voal cernit, dincolo de ape.

Dintr-un loc, împletiturile îngroșate de nămol nu se mai adânciră. Coborâră pe un strat de nisip negru, umed și tare, în care tălpile lor se afundară numai la suprafață, semn că peretele colinei se apropia. Bolovani pe jumătate îngropați, căptușiți cu un fel de alge, le tăiau drumul.

Mai făcură câțiva pași, apoi se trântiră pe un maldăr de rogoz. Munca de peste zi, mutatul istovitor al plutelor, emoțiile îi țintuiseră acolo, la marginea mlaștinei, ca niște păsări mari, cu aripile frânte. Aveau sentimente ciudate, ca în fața unor întâmplări neobişnuite şi cu totul noi. Se simțeau din nou într-un fel de închisoare, de astă dată nespus de largă, într-un al doilea cerc, din care însă nu mai puteau scăpa sau chiar dacă ar fi evadat, nu ar mai fi putut găsi lumea obişnuită. Însuşi Dode părea încurcat, îşi încrețise fruntea şi scurma în neştire nisipul cu vârful bocancului. Degetele tăiate de stuf îl dureau, le tot apăsa cu cârpa udă, înroşită de sânge.

Colina se întindea cât ținea lacul, cu râpi şi peşteri adânci, cu lilieci înfometați. Nu fugea de primejdie, dar gândul că s-ar rătăci prin aceste ponoare sălbatice, îl înfioară. Ceilalți aşteptau îndobitociți, răzuindu-şi cu scoici ascuțite bocancii de nămol. „Ar trebui...“, începu Dode, dar chiar atunci se auzi un fel de strigăt sau un geamăt puternic de durere de-asupra lor. S-ar fi putut să fie croncănitul vreunui vultur pleşuv, din cei care îşi aveau cuiburile în mal, dar sunetul nu fu însoțit, ca de obicei, de fâlfâirea aripilor.

„Orbul trebuie să fie!“, se încruntă Dode. „Era vocea lui!“

Toți rămaseră uluiți. Îşi imaginau desigur statura țeapănă, fixitatea ochilor, dar nimeni nu-i cunoştea vocea deoarece nu scotea niciodată nici un cuvânt. Ca atras de această imagine, Dode se ridică primul, încercând cu piciorul urcuşul abrupt. Pământul gălbui, fărămicios, se rostogoli în fire repezi de nisip. Ziua s-ar fi văzut, chiar de la distanță, că peretele colinei este şubrezit de vânturile aprige, necontenite, afânat de ploi. La lumina palidă a lunei se distingeau doar un fel de crestături înalte şi la oarecare înălțime gura unei peşteri. „Acolo a fost!“ De-acolo s-a auzit!“, spuse cu hotărâre Dode. Lovi din nou, de câteva ori, pământul lunecos cu piciorul, apoi începu să urce, scuturându-şi de fiecare dată tălpile de pietriş. Ceilalți îl urmară cu greu, rezemându-se unii de alții, încercând să se agațe de buruieni.

Ani de zile apele săpaseră în perete brazde adânci, un fel de coame inegale de-a lungul cărora ceata se cățără de-a buşelea şi, cu eforturi neobişnuite, ajunse sus. Dode aprinse din nou o făclie şi se lăsa în genunchi pentru a pătrunde în peştera întunecată, iar ceilalţi îl urmară. După câţiva paşi, peştera se lăţea. Pereţii se arcuiau, dar din loc în loc, ridicături neaşteptate ca nişte colţi potrivnici, le stăteau împotrivă şi trebuiau ocolite. Prin cămăşile rupte simţeau răcoarea pământul. Aerul neprimenit făcea tăcerea mai grea.

„O să punem noi mâna pe el!“ făcu, din nou pe grozavul Dode, dar nimeni nu-i răspunse. Umblau din nou în şir, bâjâind într-una cu degetele marginile umede pe care le străbăteau. Când grămezile de pământ le întretăia drumul, se loveau împiedicându-se unii la alţii ca şi cei fără vedere, încercau să se desprindă din ghemotocul viu, înjurau, căutându-şi echilibrul. Apoi se strecurau mai departe, frecându-şi spinarea de pereţii îngheţaţi.

Torţa ardea liniştit, cu o flacără culcată de curent. Se auzeau doar trosniturile înăbuşite ale stufului aprins, făcând să tremure umbrele ce se târau de-a lungul peşterii.

Goneau gândurile şi deşi mergeau atât de apropiaţi, fiecare simţea o singurătate nesfârşită şi dureroasă ca în primii ani de închisoare, când aşteptau să treacă vremea în cuştile înguste. Li se părea că înaintarea aceea nu se va sfârşi niciodată şi că, de fapt, ea nici nu putea avea un capăt, aşa cum dincolo de viaţă se întinde o noapte fără hotare.

Pe neaşteptate unul dintre ei – poate cel ce se codise la intrarea peşterii – îşi pierdu minţile, începu să stinge şi să fugă spre ieşire. Se opriră nedumeriţi, ciuliră urechile şi se îngroziră de ţipătul al cărui ecou se repetă la nesfârşit prin bolţi, fără să-şi dea seama că este vorba de unul dintr-ai lor. Avură impresia că pământul se clătina ca la un cutremur. Oricum, ţărâna începu să se cearnă într-o ploaie tot mai nestăpânită şi mai zgomotoasă, desprinsă de puterea nimicitoare a ţipătului, în vreme ce nenorocitul se zbătea între pereţii peşterii, căutând ieşirea. Şi, dintr-o dată, se auzi o trăsnitură groaznică, o prăbuşire şi un puhoi, cum o corabie de lemn s-ar lovi de o stâncă şi valurile înspumate ar năvăli prin spărturi.

Pereţii şubrezi de pământ se frânseră, împinşi de o putere nevăzută, bolţile se desprinseră de reazemul lor înşelător şi întreaga ceată a deţinuţilor se pomeni târâtă de puhoiul năvalnic, zdrobită de furia oarbă, nimicitoare.

(*Constanţa, August 1945*)

Anton se horî cu greu să nu îmbrace hainele negre, de duminică. Le privi cu regret cum atârnau mototolite şi unsuroase într-un colţ al podului, învelite într-un ziar ros de şoareci, îşi răsuci o ţigare şi se mai socoti în timp ce fuma, scuturând scrumul cu unghia crăpată, aşezându-l cu atenţie pe căpriorii podului.

„S-au pătat rău la botez“, gândi, amintindu-şi cum naşul copilului îi vărsase spermanţet pe poale. „Trebuie să le scot grăsimea cu vătrăiul încins“. Înroşi o vergea până la alb, apoi se răsgândi, de teamă să nu ardă stofa şi rămase tot în hainele de lucru.

Jos în grajd, se auzea suflarea liniştită a Bălanei, şi viţelul care zbura cu zgomot surd pe pământul jilav şi bătucit. Din când în când Bălana ronţăia ieslea de foame, depărtând aşchiile cu zgomot sec, puternic. Atunci Anton se pleca pe gura podului şi ţipa la ea: „Ho! boală, lua-te-ar dracii!“ Vaca se oprea nedumerită, ridica botul şi sufla pe nări, viţeluşul încremenea înţepenit pe picioarele subţiri. „Ţi-o fi foame“, dădea Anton din umeri, închizând capacul. „Crăpare-ai! Parcă stăpânul nu ştie că nu te mai saturi, doar n-o să-şi puie mintea cu tine.“ Stăpânul ştia. Vedea că ugerul se chirceşte, moale şi dezumflat, că viţelul împungea cu necaz sfârcul sterp, dar n-avea ce face.

Orzul se culcă în stepă cu fața în bulgări, fânul se ofilește, toate merg prost de câțiva ani. E secetă și pomii s-au înălbit de tot, în gură simți mereu gust de pământ.

Anton se scobori și bătu vaca pe grumazul lucios, așa, ca o mângâiere. Lumina gălbuie, strecurată printre norii de praf, învăluia tot grajdul într-o atmosferă tulbure, plină de tristețe. „Hei, Bălano, mai rabdă și tu“. Scobitura din iesle se întinsese ca o rană urâtă, albicioasă, se cunoașteau urmele dinților mari. „Ho! Ho!“, o potoli Anton și-i aduse o mână de orz din tainul lui. „O să-i spun stăpânului să-mi dea mai multe grăunțe“, hotărî el. „Ce mă fac dacă moare vaca?“ La gândul că, scoborând pe scăriță, ar găsi-o într-o dimineață prăvălită, cu burdihanul umflat și limbă vânătă, muiată în praful grajdului, îl trecură sudori reci. Apoi încercă să uite, dar după câtăva vreme se cutremură din nou, mai puternic, deși în clipa aceea nu se gândea la nimic. „Mi-au venit frigurile“, mormăi, privind din pragul podului fața lacului pe care se juca soarele. „Ptiu, drace, tocmai azi, Duminica!“ Avea dreptate să se sperie. Ultima dată îl ținuse două săptămâni în șir, îl prăpădise boala. Două săptămâni lâncezise pe paiele podului și-și apăsa cojocul jegos pe piept. Din când în când mesteca cu degetul în cana de ceai și-o vărsa pe gât dintr-o sorbitură, cu ochii închiși, pufăind pe nas, simțind cum i se prelinge în gâtlej zeama amară.

Ridică puțin capacul ladei să-și scoată oglinda, când colo ce să vadă? Dintre bocancii lui de iarnă unși cu seu, ținuți la fund ca o comoară, se strecură un șoarece micuț, un biet șoarece de stepă, mic cât o nucă. Anton îl prinse de capul rotund, ținându-l așa între degetele groase, înnegrite, privindu-l cu atenție, socotind dacă e mai bine să-l privească, ca pe o muscă sau să-l izbească de pământ. Dar, fără să-și dea seama, tot holbându-se la el, îl așeză ușor pe dușumele și-i dădu drumul, urmărindu-l din ochi ca vrăjit, până ce prizonierul se strecură într-o crăpătură. Când își dădu seama de fapta lui, se rușină și un fior de spaimă neînțeleasă îl cutremură din nou. „Semn rău, Doamne“, bolborosi el, făcându-și cruce. „Aia era spurcăciune, trebuia s-o strivesc“. Și închise cu putere capacul cufărului, ca şi cum vietatea s-ar fi aflat încă acolo şi ar fi putut s-o întemniţeze pentru totdeauna. Apoi se răzgândi şi ridicând din nou capul începu să scotocească lucrurile cu un fel de nerăbdare, căutând un şirag de mărgele de un roşu aprins, care se iviră de îndată dintre bulendrele cenuşii. Le cumpărase din oraş de Paşte, când îl plătise stăpânul. Îi plăcea să se joace cu boabele roşii, să le treacă printre degete în faţa soarelui, să vadă cum ţâşnesc din ele steluţe colorate, pline de curăţenie şi de lumină veselă. „O să le dau neveste-mi“, chicotea mulţumit, cu un aer şiret. „Când ne-am trezi după nuntă, dimineaţa, şi ea o să geamă şi o să-şi arate mutrişoara bosumflată şi ochii plânşi, o să mă strecor în spatele ei şi o să-i şoptesc la ureche „drăguţă“ şi repede o să-i aşez mărgelele la gât... Aşa sunt femeile, le înduplеci cu te miri ce!“ Întotdeauna îşi freca mâinile închipuindu-şi scena aşa cum trebuia să fie şi se pişca singur de mulţumit ce era. „Măi, Anton, tu eşti mare năzdrăvan“, îşi zicea şi cobora la Bălana să-i îndese fânul, pe vremea când nutreţul se găsea din belşug.

Dar omul nostru era urât, trecuse de mult de vremea însurărătorii, nimeni nu ţinea să-şi lege viaţa de a lui. Fetele de peste drum, de la Osima, ţipau când încerca să le ciupească seara, înaintea cinei, departe de lumina jăratecului unde se coceau porumbii. Simţea că toţi se îmbrăţişează şi se înfioară de plăcere, prin clăile de fân, pe stivele de araci, după salcâmi, pretutindeni, numai el îşi privea, în lumina vâlvătaiei, fundul lucios al strachinei şi se întorcea trist la fermă.

Îi plăcuse ferma: n-avea stăpân, îşi făcea de cap. Omul din oraş venea de trei ori pe an, îi da tainul şi se plângea că cheltuieşte cu pământul înzecit cât scoate. Anton îi arăta pătlăgelele necoapte. ardeii subţi, vinetele înnegrite. „Toate merg prost, stăpâne. N-avem apă. La uscat nu se face zarzavatul, îl topeşte arşiţa. Dacă n-aş avea vaca, aş muri de foame. Zău aş muri, stăpâne“. Şi Anton se bătea cu pumnii în piept, îşi repezea cuvintele, cerea mălai, gaz, ulei, nutreţ pentru vacă, încât omul de la oraş îşi ia lumea în cap şi se întorcea între afacerile lui.

Anton simţi o vâjâială surdă în urechi, cum ar trece vântul printr-un horn şubred. „La dracu, tocmai Dumineca“, mârâi, scoţându-şi cu o smucitură oglinda de lemn dintre lucrurile învălmăşite. Atunci mărgelele limpezi se rostogoliră printre mărunţişuri, lovindu-se cu zgomot de fundul lăzii. „Să le ia dracu, n-am să mă mai însor. Şi femeile astea sunt toate nişte căţele“, hotărî el, închizând capacul. Potrivi oglida pe o poliţă şi deschise larg uşa, să intre mai multă lumină. De-afară năvăli aerul uscat, înecăcios, mai împrăştiind mirosul rânced din odaie. Anton îşi cercetă faţa plin de atenţie, lovind-o uşor cu degetele, frecându-şi bărbia. Avea un obraz spân, lipsit de farmec, cu pielea întinsă pe pometi, fruntea pistruiată, ochii înguşti şi însângeraţi ca ai tătarilor. În apele tulburi ale oglinzii pielea părea mai galbenă, un galben de hamuri vechi, afară de frunte, adăpostită de şapcă, de un alb nesănătos. Doar ochii rămâneau duşmănoşi, cu o căutătură piezişă pe care n-o înţelegea nici el. „Mă apucă iar frigurile“, tresări Anton şi avu un fel de ciudă ca şi cum cineva şi-ar fi bătut joc de mâna care-i tremura ţinând oglinda. „Pot încă să merg, şi asta e ceva“, se consolă el. „Baremi Dumineca să nu zac“. Pleca în hainele de toate zilele, cenuşii, cu coatele roase şi căptuşite zdrenţuite. Râcâi pantalonii înnoroiaţi cu capacul unei cutii de conserve, netezi dunga cu puţină apă, îşi îndreptă gulerul cămăşii. În oraş era îmbulzeală, nu băga nimeni de seamă. De altfel, curând se însera. După o ezitare, alese bocancii, pantofii erau prea uzaţi şi apoi, noaptea, la întoarcere s-ar fi înţepat în mărăcini şi ar fi simţit cum calcă broaştele. Nu putea suferi trupul umed şi lunecos, sângele îngheţat al broaştelor. Dacă n-ar fi ştiut că sunt ale Macii Domnului şi că se usucă fără să putrezească, aşa cum se desprind de oase toate animalele, le-ar fi strivit între bolovani, le-ar fi tăiat pântecul cu briceagul ca pe un petec de cârpă. Cheia pe care o întorcea în uşă îi păru umedă şi ridică mâna cu dezgust, dezlipind-o de fierul rece. Trecând prin faţa grajdului auzi cum vaca ronţăia ieslea cu încăpăţânare. „Toate sunt bune“, gândi Anton. „Numai să nu mă apuce criza. Dacă mă prind frigurile, gata, cad în şanţ şi mă zbat ca un câine strivit“. Imaginea propriului trup prăbuşit la marginea şoselei îl sperie şi fu gata să-şi întoarcă paşii, apoi se ruşină de această teamă pe care nu o putea stăpâni şi nu mai privi înapoi. De altfel, o boare plăcută încropi amurgul şi-l îndemnă să-şi continue drumul. Se bucura că în oraş nu o să-l mai chinuie ţânţarii, nici fumul de bălegar uscat. Seara, când se odihnea pe prag, sute şi mii de ţânţari i se aşezau pe braţele goale, pe ochii pe buze şi când trecea cu mâna pe piele, se scurgea un lichid verzui, cu miros de baltă. Era obişnuit cu zumzetul neostenit ce-i veghea somnul, nu se sinchisea când musculiţele îi intrau pe nări, în gură. Dar ele îi aduceau frigurile, zăcea mereu de ani întregi şi-l ardea o sete nepotolită, ucigătoare. Alerga de colo colo, cu sumanul peticit, plângea şi clănţănea din dinţi. Suferinţa îl îndobitocea, se căina într-una. Dormea zile în şir, bea ceaiul cu buruieni amare, boala îl mai lăsa. Alţii nu păţeau nimic, râdeau cu femeile, nici nu se sinchiseau, dar Anton avea pielea subţire, bălană şi sângele roşu ispitea roiurile înfometate: „E rău să fii bolnav de friguri în stepă“, gândea el adesea. „Te ia dracu şi gata.“

În salcâmul din poarta fermei vrăbiile se răspândiră ca alicele când îl văzură pe Anton, îl împroşcară cu ciripitul lor vesel. Salcâmii se clătinau, albi de praf, ca o coamă înaltă pe care o mângâia vântul. La Osima fetele strângeau şi Duminica pătlăgelele mari şi roşii, culegeau rodul plecate din şolduri, cu basmaua trasă peste gură, să nu le strice soarele faţa. La ei era bogăţie. Apa limpede şi liniştită o ridicau cu motorul din lac, îi dădeau drumul pe şanţuri, se prelingea cu repeziciune, se umfla îndestulând crăpăturile, se revărsa peste ogor printre rădăcinile cartofilor, verzei, roşiilor. Căruţele se urneau spre piaţă, caii întindeau hăţurile graşi şi puternici, cu coama tunsă scurt, orăşeneşte. „Ei, Anton, ai plecat la plimbare?“, chicoti una din fete şi toată ceata apăru dintre tufişuri contenind să cânte. Îngânau un cântec străvechi de cules, pe care îl lua vântul şi-l ducea depărtărilor. Râseră cu toatele, îşi dădeau ghionturi, ţipau de veselie, desigur aşa sunt fetele tinere. „S-a dus la drăguţa lui“ strigă una ciupită de vărsat căreia celelalte îi ziceau Negruţa. „Ei, ba nu“, mormăi Anton, „că era să muncesc ca voi, Duminica“. „Ascultă Anton“, adăugă tot Negruţa: „Nu cumva te duci să-ţi găseşti o nevastă pe la oraş? Că pe noi văd că nu ne iei în seamă." „O nevastă, auzi Anton? O nevastă!", iar una mai îndrăzneaţă zise: „Nu-i duci şi un cadou, ceva, nişte mărgele?" Anton se înfurie de-a binelea şi le arătă pumnul: „O să vă dau nişte mărgele", zbieră el. „Toate sunteţi nişte desfrânate. Credeţi că nu v-am văzut prin lotci, pe după stuf?" Ceata a primit cuvintele cu râsete şi huiduieli. „Ne-oi fi văzut!", ţipă iar Negruţa, şi glasul ei se ştergea ciudat şi reapărea adus de vânt. „Dar ai fi gustat şi tu, nu?" Era răguşită, cântase cu vântul în faţă şi vocea avea ceva hârâitor, neplăcut. „Să vă ia dracu", le afurisi Anton, depărtându-se în goană, să nu le mai audă.

Ferma rămânea în depărtare cu salcâmii albi în poartă şi pata de verdeaţă de la Osima. Drumul se întinde ca o dungă albă, nelămurită, din care apar oţetarii scheletici. Când mergi grăbit pulberea sare în lături, toată şoseaua se desfăşoră monoton, nesfârşit în minte. Mergi, mergi, şi din când în când dai de un smoc de paie, o potcoavă, o cărămidă sfărâmată de la cuptoare. Câte o căruţă cu cai leneşi, pitici, cu coada înţepenită de ciulini, te umple de praf, omul aţipeşte pe maldărul de coceni. Apoi iar drumul alb, câte un salcâm cu frunze mărunte şi bolovani împrăştiaţi pretutindeni. Şi în dreapta, şi în stânga, lanurile pustii, islazurile nefârşite ale Dobrogei pe care pasc rare vietăţi, pământ înţepenit şi uscat, cu vine împietrite, cu stânci înroşite, adânci, cu bolboroseala surdă şi duşmănoasă a vântului, pe care îl auzi când îţi pleci capul între buruieni. Numai la Osima e bogăţie. Ăia scot apa vicleană din mocirlă, îi dau drumul peste ţarina uscată, însetată de mâlul leneş şi clipocitor. Apa intră adânc şi stepa se strânge neliniştită şi aspră în jurul peticului de verdeaţă, se răzbună, seacă totul. Înainte tot mai ploua prin partea locului. De când cu blestemaţii cu motoare de la Osima, stepa se împietreşte tot mai neîndurător în sânul ei, face beşici când apa se prelinge peste ea şi mormăie din adâncuri.

* * *

Simţind cum ruşinea îi năpădeşte obrajii, Anton se strecură prin coridorul întunecat, în salonul plin de lumină, cu becuri orbitoare. Un portar, cu buzele groase, îi ceru bacşiş plecându-i-se la ureche, milogindu-se. În salon, patru „domnişoare“ dintre cele mai urâte, îşi dezveleau mereu genunchii, zâmbind cu toată gura, arătându-şi dinţii stricaţi. Deşi erau multe scaune libere, Anton rămânea tot lângă uşă, gata să fugă, strecurându-şi într-una mâna asudată prin păr. Îl fermeca tot mobilierul scump, oglinzile de cristal atârnate în ramă roşie, covoarele grele, cam murdare de scrum şi de noroi, dar aproape noi, tavanul pictat cu îngeri şi cu multă poleială, în sfârşit rochiile fetelor foarte decoltate şi numai de mătase. Abia îndrăznea să se uite şi chibzuia să fugă înapoi, prin gang, prin faţa portarului lacom, când una din fete, care avea gâtul foarte frumos şi urechile fardate, roşii, veni şi îl trase de mânecă: „Stai jos, domnule!“, zise ea. „Poftiţi, luaţi loc!“ Celelalte o priviră uimite, una chiar se supără: „Mai încet, Lidia. Nu-l trage de mânecă. Aice nu-i beci cu soldaţi, suntem într-un local onorabil“. Anton se aşeză prosteşte pe un jilţ sculptat, care trosni din toate încheieturile, aşa că nu mai îndrăznea să se mişte. Îşi potrivi şapca pe genunchi şi-şi înnodă degetele bătute de sapă, aşteptând. De sus coborâră câteva fete, şi cum veneau, vizitatorii care le cunoşteau le luau de subţiori şi urcau din nou, glumind, spunând lucruri decoltate. Numai cele patru rămâneau mereu ca nişte momâi, înţepenite în scaune, dezvelindu-şi de fiecare dată pulpele, rânjind prosteşte. Într-un rând intră un persan uriaş, cu o barbă lungă, albă şi ascuţită, cu ochii vii pierduţi în cearcăne. În mâna stângă avea un borcan de sticlă cu bigi-bigi, din care scotea mereu câte o acadea. Fetele săriră pe el. „Ce-ar fi“, gândi Anton, „să scoată câte un şoricuţ, un şoarece mic, aşa cum am eu în lada din pod“. N-ar fi fost de mirare: omul seamăna leit cu vrăjitorul care adunase toţi şoarecii ţinutului după fluierul lui. Atunci o fată, cu gâtul plin ca al unui porumbel şi cu unghiile însângerate, se apropie. „Ia-mi şi mie nişte bomboane“, îl rugă ea, privindu-l cu ochii mari, serioşi. Anton se scotoci, scoase câţiva lei din buzunar şi dădu din cap: „Bine“ zise, „Alege-ţi ! “

„Nu vrei să mergi sus?“, făcu fata, după ce termină de ronţăit. „Unde sus?“, întrebă Anton prosteşte.

„Sus la mine. Că d-aia cred c-ai venit!“

Anton rămase nehotărât. O privi la repezeală, apoi îşi îndreptă ochi către cele patru „domnişoare“ urâte şi se gândi că acestea i s-ar potrivi mai degrabă. „Dar, desigur, costă la fel“, gândi. „Oricum n-are rost să mă grăbesc.“

Oglinzile aruncau lumini vii prin colţuri, făceau să strălucească decorurile de poleială de pe pereţi. O pisică traversă în vârful labelor camera, păşind pe covor. Anton iubea pisicile. „Uite ce-mi trebuie“, îi trecu prin minte. „N-ar rămâne nici urmă de şoarece“ şi o chemă uşor frecându-şi degetele. Cei din salon rămaseră surprinşi. Un ofiţer tânăr se înoarse cu tot corpul şi îl privi cu zâmbet batjocoritor. Una din cele patru „domnişoare“ izbucni de-a binelea în râs, apoi, dându-şi seama că este nepoliticoasă, îşi înăbuşi veselia, ducând mâna la gură. „Ce dracu am făcut?“, se întrebă Anton, apoi îşi aminti că fata de lângă el aşteaptă răspuns. O întrebă cum se numeşte. „Lidia“, răspunse fata, strângându-l uşor de braţ.

Au urcat scările în tăcere. Pe trepte, bocancii lui făceau un zgomot nepotrivit, paşii ei nici nu se-auzeau. După uşi se distingeau râsete şi chiote neruşinate, aproape de capătul coridorului un patefon răguşit. „La 15 stau“, îl lămuri Lidia, deschizâd o uşă. Respira greu, scara o obosise. „Am rugat-o pe patroană să-mi dea altă odaie, la primul etaj, dar n-a avut“, mărturisi ea. „E bine şi aici, nu? Oricum, e un acoperiş?“ „Da“, întări Anton „Nu e rău la tine“. Alămurile patului străluceau curate, cuvertura de postav avea un colţ ridicat. Era moale şi Anton se aşeză cu un oftat de mulţumire. Apoi se întinse, obosit, cu capul pe perna albă. Pe tot trupul îi trecu un fior dar nu-şi dădea seama dacă este încercat de boală sau numai amintirea neîndurătoare a frigurilor îi tulbura clipele acelea plăcute. „Nu te dezbraci?“, îl întrebă Lidia. „Sau ai venit să dormi?“ Pe urmă tot ea adăugă: „Dacă îţi face plăcere, poţi să mai stai... clienţii mei vin mai târziu“. Tăcu şi-şi rezemă coatele de pervazul ferestrei. Umerii puternici se rotunjeau prin rochie, părul scurt, tăiat băieţeşte îi flutura uşor în vântul de seară.

Anton se deslipi cu greutate de moleşeala patului şi se apropie de ea. Îl simţi înainte de a se apropia, umerii i se strânseră înfriguraţi. „Adu-mi şalul", îl rugă „e în culoar, lângă sobă". Anton îi aşeză şalul pe umeri şi-şi apropie suflarea fierbinte de obrazul ei, îmbrăţişând-o. Simţea mereu fiorul acela ascuns dar acum îl unduia plăcut, ca atunci când se afla pe pragul somnului. „Vrei să stăm puţin aşa?", şopti ea. „Nu sunt grăbită". Anton se învoi. Se simţea bine, îşi lăsă capul pe umărul femeii, fără s-o privească. Părul ei mirosea curat, a săpun şi a pelin primăvaratec. „Întotdeauna îmi place să privesc seara...", murmură Lidia, şi chipul căpătă o seriozitate neaşteptată, ca şi cum umbrele salcâmilor s-ar fi abătut până sus la ei, le-ar fi astupat fereastra. Jos se vedeau muncitorii venind de la fabrică, un băiat care împingea un butoiaş cu bere. Strada se golea pe nesimţite, trecătorii grăbiţi aruncau o privire fugară spre casa de petreceri şi îşi vedeau de drum. De alături se auzea patafonul, aceeaşi placă pe care o puneau mereu, şi o femeie care ţipa. „Fac porcării dincolo", îl lămuri Lidia, „o chinuieşte în fiecare seară".

Mintea i se îngreună din nou lui Anton, vederea i se împânzise. I se părea că în cameră se lăsa o umezeală caldă şi pătrunzătoare. Îi era mereu sete dar, desigur, nu se cădea să ceară apă şi înghiţea mereu în sec. Prin piele simţea furnicături, aşa cum ai arunca pietricele în lac şi cercurile s-ar mări la nesfârşit dispărând molcom. „Să mă întorc la mine. Să plec de-aici! Ce caut în camera asta?", îi trecea mereu prin gând, dar nu-i venea să se deslipească de Lidia. În amurgul înceţoşat părea că frunzele se topesc în pete verzui, asfaltul strălucea alb şi ireal. Simţea alături umărul ei cald, respiraţia liniştită, o fericirea nesperată. Atunci, fără să ştie cum, îi spuse: „Lidia, dacă ai vrea, ai veni cu mine în Palaz, şi-om trăi împreună." Apoi, cum ea tăcea şi nu-i vedea faţa, ci doar ochii pierduţi în depărtarea umbrită a străzii, îi promise „Am să-ţi dau nişte mărgele roşii ca focul, legate cu argint". Îi pipăi pielea ei moale, curată şi răcoroasă cu degetele lui arse de boală, îi mângâie gâtul frumos. „Ce mândră ar fi Lidia“, gândi. „Nimeni nu s-ar măsura cu nevasta mea.“

Pe când ea își strângea mai bine șalul și brațul lui îi sprijinea cu putere trupul plăpând, cineva bătu în ușă cu sfială la început, apoi din ce în ce mai tare. „Hei, cât mai aveți de gând să stați?“, se auzi glasul patroanei. „Doar n-ați crede că la mine-i hotel!“, iar un bărbat cu voce plăcută, adăugă cu blândețe, aproape cu un fel de rugăminte: „Nu ești gata, Lidia?“

„E rândul lui acum“, îi spuse lui Anton. Și cum acesta părea că nu înțelege, îl lămuri: „A venit un client. Acum trebuie să pleci!“ Și udându-și degetul, și-l trecu peste sprâncene. „Nu vii cu mine?“, o întrebă el buimăcit, privind împrejur ca și cum ar fi căutat o ușă nevăzută. „La ce bun?“, îi răspunse Lidia cu tristețe. „Aici cel puțin nu crăp de foame“.

Anton se încruntă. Rămase pe gânduri, apoi își reveni cu o sforțare și, repezindu-se la ea, îi prinse amândouă mânile. „N-o să deschizi!“, o rugă. „A fost vorba să-ți dau mărgelele!“ Fata se smuci mânioasă, apoi, cum el o ținea mereu zălogită, mereu încruntat, îl înjură și îl lovi puternic cu piciorul.

De-afară se auzeau voci nerăbdătoare, se adunaseră mai multe fete care priveau înveselite pe gaura cheii. Alături, în camera cu patefonul, femeia țipa mai departe. „E adevărat circ la mine“, tună revoltată patroana. „Ce-o să vă mai dau afară... pe brânci o să vă dau!“

Anton îl eliberă mâinie. „Cățea!“, dădu el din umeri și căzând pe gânduri se lăsă pe marginea patului, ca un om obosit, la capătul puterilor.

Dar când întreaga ceată care aștepta la ușă, împreună cu patroana năvăli în cameră, Anton nu distinse decât chipul străinului care urma să se întindă în patul Lidiei, să mângâie trupul ei, să aibă parte de tot ceea ce el își dorise, și atunci se repezi la el plin de ură, lovindu-l cu pumnii în piept, zgâriindu-i fața cu unghiile. Ochii lui încinși de febră nu mai vedeau, simțea doar împotrivirea pieptului puternic, trupul împietrit pe care încerca zadarnic să-l doboare cu furia lui neputincoasă.

Omul se trase înapoi şi-i zdrobi cu uşurinţă falca dintr-un pumn, aruncându-l ca pe o cârpă sub fereastră. Anton se prăbuşi cu obrazul însângerat, blestemând de necaz, ştergându-se cu dosul palmei. Plângea neputincios, scuipând sângele cald. Apoi scoase cu chinuri mărgelele din buzunar, şi le lăsă să cadă pe duşumea.

(Bucureşti, 1945)

DATORIA

O povestire de pe litoralul dobrogean

– Acum o să vâslesc spre Midia, zise pescarul. E târziu. Stavru se mulţumi să dea din cap, îngrijorat de un val uriaş cât un munte, adus pe aripile vântului. Pescarul îşi ridică ramele pe umeri şi aşteaptă răbdător. În faţa lor farul Midia înfrunta apele dezlănţuite fără să se clatine din loc, ridicându-se pieptiş deasupra vârtejurilor şi ascultând cu aceeaşi nepăsare ţipătul pescăruşilor, ca şi clocotul tunător dintre stânci. Cerul se închidea treptat spre larg şi acolo, spre capătul zării, nu se mai distingea decât o vânzoleală tulbure de ape furioase şi nori grei, pierduţi, în întunecimea de iad. Din regatul furtunii valurile veneau asurzitoare spre ţărmul de piatră, se sfâşiau de colţii ascuţiţi şi, frământându-se o clipă în erupţia orbitoare a recifului, răsăreau din nou în direcţia ţărmului, cu coamele lor greoaie, sfârtecate, de argint masiv.

Adăpostul era destul de bun. Îşi dăduseră întâlnire la capătul digului străvechi, ce unea farul cu un fel de albie stâncoasă, căptuşită cu zegras şi midii, cum se găsesc destule pe litoralul dobrogean. Locuitorii nu prea călcau pe rămăşiţele acestui port înecat – cu toate că bolovanii formau un fel de punte până la far, legând cele două insule cu un drum lunecos şi nesigur – de teama duhurilor rele şi strigoilor pe care profetul Iona îi încarcă odată pe an şi-i duce în faţa Judecăţii.

Pescaul stătuse tot timpul neliniştit, gata s-o ia la fugă şi acum, după ce stabilise ultimele amănunte ale loviturii, se grăbea să se-ndrepte spre ţărm.

– Dă-mi vâslele, zise el, prinzându-se de tronul de piatră scobit de ape tocmai lângă peretele albiei. Pe-aici voi ajunge mai repede sus şi voi sări drept în lotcă. Haide, se răsti. Sau ai asurzit?

– Pleci? suflă Stavru, nemulţumit că rămâne singur în cursa jilavă.

Simţea mai nesuferit mirosul puternic, ce se ridica din crabii sfărâmaţi şi din alegele mării, putrezite de veacuri pe insula neumblată. Albeaţa fundului stâncos se pierdea într-o pală de umbră.

– Ne pregătim pentru la noapte. Băieţii şi patronul afacerii m-aşteaptă la ţărm.

– Ţi-a dat ceva bani? îl iscodi bătrânul aruncându-i o privire piezişă.

– Am hotărât doar că banii la urmă, după ce marfa ajunge la Midia. Nu cumva te-ai răzgândit?

– Ce-am hotărât, rămâne sfânt! Nu-nţelegi că am tot interesu` să scap din colivie?

– Patronul e om de cuvânt. Vei scăpa.

– Aşa cred şi eu.

– Acum ai face bine să te întorci. Soarele stă să apună şi furtuna e gata să se abată prin părţile noastre. Mi-e să nu bănuiască ceva.

– Toma? Nici nu se sinchiseşte. Ascultă Simion, ţi-aduci aminte astă primăvară, când am intrat în satul vostru...

– Ei!

– Petreceam pe la baluri, voi aveaţi peşte mult. Dar eram cu inima `ndoită.

Pescarul îl privi cercetător, întrebându-se ce legătură are asta cu afacera lor.

– Ce te-a apucat, se-ncruntă. Ai să mă faci să pierd vântul.

– Mă rodea dorul de Constanţa. Ce eraţi pentru mine? Străini, nimic altceva! M-aţi văzut flămând şi când Toma mi-a dat o bucată de pâine, i-aţi lăudat sufletul bun. Toţi aţi văzut cum s-a milostivit de mine. Ce veţi zice acum, când voi lovi pe la spate? Câinele a rămas tot câine, nu?

– Drept cine mă iei? se supără Simion.

– Aşa spui acum, până vă faceţi afacerile. Dar apoi? Mă veţi judeca cu asprime, sunt sigur. Într-o zi un străin a trecut prin Midia, vor povesti femeile. Paznicul din farul vostru, unu Toma l-a ajutat şi drept mulţumire s-a ales cu capul sfărâmat de stânci.

– Ascultă, dacă te-ai răzgândit...

– Noaptea asta va fi mai neagră ca iadul, v-o jur. Stâncile sunt acuţite şi pe`ntuneric nu va găsi drumul. Şi farul va fi stins.. stins cum ne-am înţeles. Vameşii nici nu vor îndrăzni să se apropie cu şalupele.

– Văd că nu eşti prost, se linişti Simion. Ţigările egiptene sunt marfă preţioasă.

–Toma...

– Mai lasă-l încolo, frate.

–... simt că m-ar omorî dacă i-ar sta în putere. Nu i-am făcut nimic, dar mă pândeşte mereu. Niciodată nu m-a lăsat să umblu la maşini, n-are nici-o consideraţie pentru mine. Nu ştii Simion, ce mândru e omul ăsta!

– Gata, zise Simion. Plec de-a binelea.

Stavru se căţără după el la gura adăpostului şi-l privi tulburat cum îşi dezleagă cu gesturi cumpănite lotca şi o împinge cu umărul, prinzând într-o mişcare vâslele grele. Cu un scrâşnet prova se adânci în mare şi fu atrasă numaidecât de curenţi. Valurile o ridicau atât de sus, că se vedeau coastele înnegrite de smoală şi labele perscarului pironite de fund. Bătrânul şi-aduse aminte că a uitat ceva.

– Simion, ei, Simion, îl strigă agitându-şi şapca.

Celălalt înţepeni vâslele lângă piept şi se ridică pe jumătate să audă mai bine.

– La întoarcere, auzi?... în ultima cursă... să nu uitaţi să mă luaţi.

– Se-nţelege, dădu pescarul din cap şi începu să vâslească cu nădejde.

Stavru pronunţase ultimele cuvinte cu oarecare ezitare. Gândul că Toma va muri se trezi din nou în mintea lui cu toată violenţa şi avea senzaţia că însuşi farul căpătase ceva din rigiditatea şi nepăsarea unui cadavru. Îşi trecu mâna peste faţă ca un om încă nehotărât şi se-ndreptă spre cealaltă margine a insuliţei, de unde pornea digul stricat. Avu însă o surpriză neaşteptată. Bolovanii alunecoşi peste care sărise cu uşurinţă la venire, dispăruseră sub apă şi întregul dig nu se mai vedea decât ca o linie frântă, mişcătoare. Coame din ce în ce mai îndrăzneţe căutau să încalce marginea adăpostului, pietrişul din poale deabia se mai zărea.

Simion nu mai era acum decât un punct ce se topea în depărtarea mării, nu-i rămânea decât să se întoarcă la capcana pe care şi-o alesese de bunăvoie şi s-aştepte un ajutor îndoielnic. La început fu bucuros că poate să gândească în linişte, să-şi adune forţe noi. Curajul nu-l părăsise niciodată. „Să nu-mi pierd sângele rece“, şopti ca pentru sine, târându-şi picioarele grele spre turnul de piatră. „Altfel vor crede că i-am trădat... între şapte şi nouă... m-am jurat... va fi stins...“.

Nu disperase nici în împrejurări mai grele, în seceta de primăvară de pildă, când magaziile portului se deşertaseră până la duşumele şi el, un bătrân hămesit de foame, rătăcea pe tot litoralul cu miile de năpăstuiţi. Stavru suferise laolaltă cu mulţimea, deşi n-avea niciun amestec cu încărcaul vaselor sau egrenatul în silozuri. Adevărat om de port, se mulţumea să joace barbut prin locurile răcoroase, şterpelindu-şi hrana din magazii, şi să facă mici servicii caselor de toleranţă, unde mai era numit şi „Pantera“. Porecla aceasta i-o conferise tineretul, lesne încrezător, care asculta cu plăcere palavrele şi ifosele lui măreţe, în aşteptarea fetelor preferate. Pretindea că participase la adevărate încăierări navale şi că la Galpoli se cufundase cu ochii la drapel, în timp ce căpitanul fugise ca un laş. Cum mai trăia? Se datora unei adevărate minuni.

Pe litoral se ţineau lanţ petrecerile zgomotoase. Anul care secătuise portul adunase bancuri întregi de moruni de-a lungul coastei şi-i mâna învălmăşiţi spre gurile Dunării. În fiecare Duminică era bal în Midia şi vântul ducea în stepă cântecele de belşug şi de voie bună.

Dar nopţile treceau reci şi mirosul de peşti spintecaţi din cherhanale, începu să plictisească pe oaspetele visurilor de strălucire. „Îmi trebuie un locaş statornic“. gândi el. „Ăştia sunt darnici cât o ţine pescuitul. Pe urmă rămân pe drumuri.“

Ocazia nu întârzie să i se prezinte. Un tânăr înalt, cu faţa ciolănoasă şi îngrijită îi propuse să intre la stat şi să-şi ridice dreptul lui în fiecare lună. Printre alte avantaje îi numără şi munca puţină, şapca purtând iniţialele S.M.P., autoritatea faţă de particulari, etc. În schimb n-avea decât să stea cu el în farul din larg şi să privească lumina sclipitoare ce călăuzea navigaţia şi îndepărta lotcile pescarilor de stâncile primejdioase.

– Eram sigur c-ai să primeşti, îi bătu Toma pe umeri. Văd că eşti un adevărat om a datoriei.

– Lângă far mă simt mereu pe mare, bătea el cu pumnii în masă, rotindu-şi ochii peste pescarii moleşiţi de rachiu, care n-aveau de unde să ştie că nu ieşise în viaţa lui din rada portului şi că numai foamea îl gonise din cimitirul vapoarelor ruginite unde îşi îngropase ultimele zile.

O mică neînţelegere se ivi însă din prima zi.

– Zău nu-i vesel pe-aici, oftase străinul după ce ajunsese în chilia de piatră, nelimpezit de la cheful din ajun. Ştii ce se spune în port de insula Midia. Hai, nu te mai preface. Aş paria că n-ai curaj să ieşi din far în miezul nopţii.

– Pe ce te prinzi?

– Nu cumva vorbeşti serios! Hei, mulţi au început să viseze pe-aici tot înghiţind apă... Am avut un prieten, Garoi, care s-a prăpădit cum mă vezi, nu i-a mai trebuit lumânare.

– Se vede că n-a prea avut gânduri curate. Ce cauţi, găseşti!

– N-a prea găsit, se-mpletici Stavru şi înălţă capul cu vioiciune, clipind din ochii mici, şireţi... Nici n-a apucat s-ajungă bine sub bastingaj şi pac! pac! l-au ciuruit mitralierele. Ar fi fost o afacere strălucită, crede-mă, s-au băgat căldări de bani în transportul ăsta.

– Mătase?

– Aş! Ceva afion. Nu se omoară omul pentr-un fleac!

– Nu mai spune! îl măimuţărise tânărul.

Stavru se simţi jignit când se văzu ţinut departe de luminator şi răspunderile serviciului. Îngrijtorul părea că se căieşte de alegerea lui şi că aşteaptă prima ocazie să scape de haimanaua primejdioasă ce se lungea la soare de pe o stâncă pe alta, punându-şi zdrenţele la căpătâi.

Bunăvoinţa primelor zile pieri cu încetul. Insula era la doi kilometri de mal şi n-avea mai mult de câţiva metri pătraţi, aşa că singurii vieţuitori erau nevoiţi să mănânce dintr-o cutie carnea conservată şi să mai facă un tabinet pentru a alunga plictiseala ucigătoare. Numai Duminica le aducea o variaţie.

Toma părea că se distrează de minune la seratele searbăde, invitând fetele la dans şi ciupindu-le de obraz cu mâinile ca nişte lopeţi. Nu-i păsa că pescăriţele habar n-aveau să-şi roşească obrajii, să-şi facă zulufi spanioleşti sau aluniţe negre în dreptul sprâncenelor atâtea lucruri care atrag pe bărbaţi şi-i fac să aprecieze distincţia şi paliditatea feţelor nedormite în aerul înăbuşitor al tavernelor.

În schimb, „Pantera“ înţepenea ursuz pe banca goală, pradă celor mai negre gânduri. Unde erau cunoştinţele galante care se grămădeau în juru-i, oferindu-le dulciuri şi arătându-şi recunoştinţa în pupături zgomotoase, pentru tânărul generos pescuit prin oraş. Timpuri apuse!

Cu fiecare zi, viaţa din port îi părea mai frumoasă şi mai plină de farmec şi nu avea altă dorinţă decât să se întoarcă în lumea lui. Cărăuşii care treceau spre carierele de piatră din Caramurat, aduceau veşti proaste şi clătinau din cap când îl vedeau ieşidu-le înainte:

– Portul nostru e mort! Nimic, nimic nu intră.

Paznicul se făcea că nu-l vede, petrecea binişor, fără să exagereze şi dansa drept în puloverul marinăresc, închis la gât, înclinându-se de câte ori începea muzica şi uitându-se mereu la ceas. Avea grijă să se întoarcă fix la şase, ca să aprindă cu mâna lui rugul spre care se îndreptau toate nădăjdile şi temerile. Nu s-ar fi învoit în ruptul capului ca ajutorul să-l înlocuiască şi Stavru descoperea în aceste pretenţii pe funcţionarul înzestrat cu puteri absolute care-ţi face mizerii pretutindeni şi-ţi zădărniceşte traiul. O ură încolţi lângă omul ce ducea până-n mijlocul mării morala şi sancţiunea organizată.

Cei doi se întâlneau mai rar decât poate să-şi închipuie cineva într-un loc atât de îngust şi schimbau în trecere câte o vorbă, suspectându-se reciproc de nesinceritate. În ascuns, Stavru mai întreţinea legăturile de prietenie cu banda de aventurieri din care făcuse parte Garoi, cel ucis între stânci, şi avea dese întâlniri cu băieţii ce primeau diverse mărfuri de la vasele de mic tonaj ancorate în larg. Operaţiile se duceau câţiva kilometri în susul ţărmului, unde navigaţia era nestânjenită într-adevăr, dar şi şalupele vămii zburdau în voie. Printre stânci, traficul ar fi fost simţitor uşurat, însă farul le stânjenea mişcările şi reflectorul mobil de pe teresa circulară scormonea de jur împrejur întunecimea nopţii.

Bătrânul îşi oferi serviciile şi camaraderia lui animată de câştig fu sărbătorită cu entuziasm. Conform planului, urma să îndepărteze printr-un mijloc oarecare pe paznic din turn şi să aibă grijă să nu se-ntoarcă înainte de terminarea operaţiilor.

– Mort ai fost, ai înviat! zise cineva, făcând aluzie la funcţia părăsită.

Ziua aşteptată sosi. Într-o clipă de neatenţie, ajutorul vărsă tot butoiaşul de apă şi pentru a avea dovada nevinovăţiei lui, se prefăcu că se duce pe stânci să desprindă năvoadele ameninţate de uragan. Simion fusese trimis de contrabandişti să pună la cale, împreună, ultimele amănunte. Totul ar fi ieşit bine, dacă drumul de înapoiere n-ar fi fost acoperit de ape. Nevoia de ajutorul celuilalt, acum, în ziua eliberării, îl umplea de amărăciune şi îl îndemna să încerce să se descurce singur, să aştepte o lotcă, o fiinţă care să-l scoată din încurcătură. Dar numai insulă înecată în spumă părea că vine spre el, despicând văi sticloase şi nemişcate în apa de un verde murdar, amestecată cu nisipul răscolit şi cu algele din adânc. Vântul se mai potolise schimbându-şi direcţia pe nesimţite şi învolburarea dintre stânci se înăbuşea în plescăituri din ce în ce mai surde.

Lumina scăzu fără putere şi odată cu ea, cerul se apropie de mare, tivind golful cu un zăbralnic întunecat de la Saman până la Piatra. Întunecimea nu dovedea să se înalţe peste peretele roşiatic şi pustiu al coastei. Din mijlocul mării se mai puteau zări colinele cărămizii, linia nesigură a oţetarilor ce străjuiesc şoseaua de lângă mal şi vulturii greoi rotindu-se peste apele împietrite ale Taşaulului, toată această privelişte sălbatecă din marginea stepei, care se descoperea acum doar în străfulgerări scurte, scăpate de sub nouri.

Singurătatea se mărise şi, cu toată viaţa ascunsă a valurilor, ce continuau să gonească sub neguri urmărite de un destin fără limite, era ciudat naufragiatul de pe stâncă. Stavru apărea numai în răstimpuri cutremurat de nelinişti ca un fluture istovit de flacără, pentru a fi din nou înfăşurat în mantia solemnă a norilor. O clipă a fost el însuşi înfricoşat de şerpuirea lipicioasă, umedă, mai tulburătoare decât furtuna şi trăsări, simţindu-se străbătut de suflul nevăzut, ce trecea fără răsunet şi fără oglindire peste pustietatea neîmbânzită a mării. Ce era efortul neînsemnat lângă încătuşarea puterii uriaşe, lângă apa amuţită, cutremurată de curenţi?

Un spirit leneş din tărâmuri străine, se resfira de-a lungul peretelui scheletic şi-l privea cu ochii holbaţi, stăruitori, înciudaţi de amestecul nedorit. Prin fulguirile de vis ce încercau să împrăştie întunericul, un obraz palid părea că pluteşte pe-aproape, un obraz mare, transfigurat de răceala morţii sau prova unei corăbii verzui, încărcată de alge vâscoase ce împungeau negura. Pe catarge, fantome ţepene aşteptau sfârşitul drumului zbuciumat. De jos se vedeau ca nişte stele stinse, desprinse de firmament în rotogoale largi, căzătoare.

Forţa primejdioasă era pretutindeni, urmărea să-l înţepenească cu o suflare otrăvită. În zadar mâinile-i căutau să se prindă de orice ieşitură: muşchiul luneca printre degete, năpădea tot peretele. Şi tronul de piatră scobit parcă anume în mijlocul pâlniei se răcise şi căpătase o umezeală respingătoare. Tot trupul îl durea, mintea-i era goală.

Teama neînțeleasă îl împinse la cele mai umilitoare încercări. Se lăsă bolborosind în patru labe, apoi se târî pe pântece, înjurând mereu farul ce-și arăta ca și stăpânul său toată fățărnicia și ștergându-și cu mâneca apa amară ce-i stătea în față. Dacă ar fi ajuns la marginea înaltă a farfuriei de piatră era salvat, însă mușchiul vîscos îl făcea s-alunece îndărăt cu crabii mărunți, lepădați de valuri, și toată munca lui, strigătele și gesturile grotești rămaseră inutile în fața voinței nevăzute.

Cu siguranță că pe Stavru l-ar fi apucat noaptea pe insula izolată, dacă paznicul șef n-ar fi coborât să arunce o găleată de lături și apropiindu-se de marginea insulei n-ar fi zărit silueta colegului dispărut, tăind ceața cu brațele ca un om ce se duce la fund fără să bănuiască pe cineva în apropiere. Uneori colivia se pierdea în norii trecători și atunci nu se mai auzea decât chemarea lui slabă, sfârșită.

Toma înaintă în mare printre bolovanii sfărâmați, căutând să nu-l scape din vedere și se opri câtva timp nemișcat, cu picioarele muiate în valuri, părând atras de tentativele nereușite ale celuilalt. O pornire potrivnică îl îndemna să se oprească la jumătatea drumului. Pentru el, bătrânul era un om sfârșit, înrăit de un trecut ce nu mai putea fi schimbat, bețiv și mincinos. Mai mult ca sigur că l-ar fi vândut și pe taică-su pentru bani. Și orgoliul nesuferit ce-i umfla nările când povestea aventuri trecute și te sfida, dându-ți de înțeles că ești un simplu funcționar de coastă, cu aripile legate. Spirit greoi, cu puțină imaginație, Toma nu prea făcea caz de istoriile strălucite, străbătute de aur și sânge, pe care haimanaua le țesea în serile lungi de vară. În clipa de față vedea în asediul îndrăznețului explorator dreptatea mâinii Divine. Satisfacția-i era atât de nepotrivită, că închisese ochii rușinat de patima trezită într-însul. Nu era decât un bătrân neputincios, căzut într-o situație umilitoare!

După multe sforțări „Pantera“ reuși să se cațere pe muchia îngustă și rămase spânzurat fără să-ndrăznească o mișcare. Nu mai striga – mulțumindu-se să pipăie piatra udă și lunecoasă pentru a găsi o cale de întoarcere în fundul singur al pâlniei – și când înălță capul, barba i se văzu brumată de umezeală și hainele zdrenţuite îi atârnau udate de-a binelea.

Pâcla mişcătoare îi descoperi pe amândoi înţepeniţi locului, cenuşii ca bolovanii, dimprejur şi înfruntându-se ascunşi, unul cu capul sus, iar celălalt umilit, aşteptând un ajutor ce întârzia. De la distanţă nu-şi puteau distinge privirile dar în felul în care Toma se oprise la hotarul acestei lumi înfricoşătoare, înţelegea că omul pe care-l strigase cu atâta disperare, singurul vieţuitor de pe insula Midia se îndârjea în dispreţu-i neînţeles şi nu părea dispus să-i întindă o mână de ajutor. Era paznicul?

Stavru îşi frecă pleoapele îngheţate, însă fantoma dreaptă rămânea tot neclintită.

– Hei, urlă bătrânul când îşi reveni. Ia-mă de-aici!

Glasul avea ceva din furia unui bolnav ce-şi vede nimicită ultima speranţă şi n-are destule puteri să-şi strige revolta clocotitoare. Îl va lăsa să moară la câţiva paşi de adăpostul lor? Prostii! Nu cumva ştie? se îngrozi Stavru, la gândul că celălalt, descoperind prea devreme butoiul gol, pricepuse că cineva l-a deşertat întradins. Îi va spune că apa începuse să facă viermi. Sau că a avut nevoie pentru spălatul vaselor.

Paznicul nu-i mai dete răgaz să deschidă gura. Făcu la stânga împrejur şi se pierdu sub bolta înnegrită a turnului.

– Eşti nebun! strigă Stavru. Nebun! Ah, numai să scap...“ Dar Toma se întoarse fără grabă, părând că vrea să cumpănească cât mai mult fapta lui. Îşi pusese cizmele lucitoare de seu, mantaua cauciucată şi în mâini avea un colac gros de iută, confiscat de la contrabandişti. Mersul îi era ţeapăn şi părea mai înalt în cizmele lungi. Ajuns lângă micul debarcader săpat în piatră, desfăşură colacul în toată lungimea petrecând ochiurile după braţ apoi se lăsă în genunchi şi-l legă strâns de babauau ruginită.

– Prinde-l! strigă şi aruncă dintr-o svâcnitură celălalt capăt, îngreunat de un inel de metal, lăsând să-i scape ochiurile numeroase din mână. Laţul făcu o curbă elegantă şi se întinse la doi metri de capul naufragiatului, rămânând nemişcat.

Părea că un fir de păianjen uneşte cele două insule. Bătrânul bâjbâi cu mâna stângă, încercând să-l culeagă, până îşi pierdu din nou echilibrul şi lunecă în mijlocul pâlniei.

Nu pierdură răbdarea. Laţul fu aruncat de câteva ori la rând şi de fiecare dată manevra eşuă aşa că până la urmă funia udată de apa mării deveni ca de plumb şi sistemul „du-te, vino“, trebui să fie părăsit.

Toma dispăru din nou, de astă dată în magazia lucioasă din dosul farului şi reapăru ducând pe umeri barca lor albă, de înălţimea unui om, ce părea construită mai degrabă pentru plimbări pe lac, decât pentru o mare înverşunată. Învelitoarea de pânză impermeabilă fu descheiată la repezeală şi prova împinsă cu botul în apă. Trebuia să se grăbească, ceaţa devenise opacă, semn că noaptea se apropia.

Ceea ce îl stânjenea mult era vâsla dublă, de care se servea cum putea, încercând s-o ridice cât mai sus şi să înfunde adânc capătul opus. Unealta neprielnică lovea mai mult în gol şi zgâria apa, în timp ce valurile se spărgeau din plin în flancurile coajei de nucă şi o împuingeau spre farul ce se pierdea şi el în ceaţă, încât Toma se trezi de câteva ori în punctul de plecare sau foarte apropiat de bătrân, fără să-şi dea seama. Renunţă la ramatul lateral – care reuşea doar să ţină barca pe loc – şi înfingând vâsla, o propti la voia întâmplării de-a latul unui curent. Manevra reuşi. Apa răscolită se învolbură toată şi roti vasul pe loc într-un cerc de spumă, apoi îl lepădă altui curent şi tânărul ajunse cu un val de ceaţă la poalele peretelui neted.

Se apropiară de ţărm cu un val mai slab pe care-l aşteptară tăcuţi câtva timp. Stavru se ridică din barcă fără sprijin, aruncă mantaua pe care paznicul i-o pusese pe umeri şi plecă înainte, împleticindu-se, spre uşa groasă de fier. Paşii i se auziră greoi şi neregulaţi pe scara îngustă, împiedicându-se neputincioşi de-a lungul suişului. Ajuns sus se întinse pe cuvertura de lână cu bocancii mustind de apă şi-şi roti privirea pe jumătate adormită în jurul camerei. Aceleaşi lucruri prea monotone, prea cunoscute, câteva poliţe de lemn bătute între blocurile de piatră cenuşie şi două fotografii, părinţii lui Toma. Ar fi preferat două fete tinere „de familie“ cu aerul prostesc şi încântător al fetelor ce nu ştiu să facă dragoste. Hotărât, mobilierul camerei nu-i făcea nici o plăcere. Închise ochii pradă unei suferinţe de nesuportat și, cu tot somnul ce-i da ghes, făcu o sforțare să privească pe sub gene la Toma, ce scria de zor, aplecat la biroul oficial. Oftă prelung și gemu:

– Mi-e o sete!

Șeful rămase cu tocul în aer, îngândurat.

– Așteaptă-mă, zise.

Ieși sub scara în spirală, unde țineau butoiul când, pe neașteptate, se auzi o înnjurătură furioasă.

– Ei, mormăi Stavru. Parcă s-ar fi aprins...

Se dădu jos din pat cu greutate, ținându-și pantalonii cu o mână și cu cealaltă împinse ușa grea. Șeful stătea prostit în fața butoiașului răsturnat cu gura în jos și părea muncit de bănuieli.

„Pantera“ se repezi, ca și cum pe vrana seacă li s-ar fi prelins viața.

– Ce faci? Verși apa? însă pe jos se vedea uscat. Nu mai avem nici o picătură, am rămas fără nici un strop, se tângui el. O să murim de sete!

– N-o să murim! se-ncruntă Toma, și fără să mai discute mult își ridică mantaua cauciucată din cui și-și trase cismele.

– Dacă se-ntâmplă... să-ntârzii ai grijă da far. Știi cum merge dinamul.

– Înțeles, șefule.

Vru să mai adauge ceva dar își înghiți vorbele. Era mai bine să nu-i pomenească nimic de reflector, cu toate că vama îl anunțase printr-o adresă de pregătirea unor contrabande apropiate, favorizate de timpul rău.

Se apropie de fereastră și constată că lumina se îndepărta. Coasta dispărea de-a binelea în tulburarea înserării.

– Plec, zise el.

Bătrânul îi duse butoiul până jos, îl așeză în barcă și-i făcu semn cu mâna până se depărtă. Ceața începuse să se risipească.

– Aprinzi farul la șase, mai strigă șeful. Mă voi călăuzi după far la venire.

Șalupa subțire ce apărea între munții de apă, tăia crestele cenușii și zbura ca o săgeată albă spre țărm, împinsă de curenți.

La șase farul nu se mai aprinse, nici la șapte, nici la opt. Un întuneric nepătruns domnea pe toată coasta şi la nouă Stavru zări în larg o luminiţă slabă, semnalul prin care contrabandiştii îi dădeau de ştire că dăduseră drumul şalupelor pe apă şi le îndreptau spre ţărm. Într-o oră urmau să treacă pentru a-l ridica şi până atunci îşi împachetă cele câteva zdrenţe, se plimbă prin cameră nerăbdător, fluierând un marş din armată cu o întorsătură de trompetă la sfârşit. Secundului nu-i era inima prea uşoară, s-ar fi putut foarte bine ca Toma să străbată distanţa şi să găsească insula cu tot întunericul, înainte de venirea prietenilor. Câtva timp se învârti pe lângă butoi, ciocănindu-l cu degetele şi zicându-şi că n-ar fi rău să păstreze câteva picături. Cercetă fundul însă era uscat ca peretele aşa că se întoarse din nou în cameră fără să închidă uşa. Afară era beznă şi doar geamandura gemea în depărtare ca în fiecare noapte cu ceaţă, un muget prelung şi tăios care te pătrunde până-n oase.

Minutele treceau încet, n-avea ceas. Pentru mai multă siguranţă deschise uşa de jos a camerei, lăsând vântul rece să pătrundă până la el cu un val de umezeală. „E frig“, se gândi şi-şi puse tunica groasă, aşezându-se în faţa oglinzii ca să-şi îndese şapca pe cap. În aceea clipă cineva apăru în cadrul uşii, înalt şi nemişcat. Stavru încremeni, ţintindu-l pe furiş în apele nelămurite şi ridică mâna tremurătoare, ca şi cum ar fi căutat să şteargă din faţă strigoiul nesigur, clătinat de ceaţa îngheţată. Întoarse încet capul trăgând cu coada ochiului, însă cu spinarea încordată de primejdie, strigând tare, să-şi facă curaj. „Cine-i?“, dar necunoscutul nu se mişcă.

Avea revolverul farului la îndemână. Îl ridică cu iuţeala fulgerului de pe birou, întorcându-se brusc şi lovind scaunul care zbură în ţăndări. O clipă se auzi murmurul stins al valurilor. Erau numai ei, faţă în faţă. Stavru trase câteva focuri unul după altul şi de-odată se opri străpuns de o durere ascuţită, ce-i amorţi mâna. Fusese lovit cu o rangă de fier şi osul plesnit îl făcu să geamă de durere. Apărarea se sfârşise mai repede decât se aştepta.

Dezarmat se aruncă sub birou şi când duşmanul se apropie răsturnă tăblia fugind spre uşă cu o iuţeală de necrezut. De curent, flacăra lămpii se lăţi nemăsurat, apoi fu strivită de întuneric şi reapăru, scăpărând lumini pe pereţi. Până jos, aproape se rostogoli pe scări şi ajuns în aerul rece se opri dezorinetat, trăgând cu urechea. Paşii greoi îl urmăreau mereu şi când trecură prin dreptul petei de lumină, îl putu vedea în sfârşit pe Toma, şchiopătând şi cu mantaua zdrenţuită. Din tâmplă îi curgea o şuviţă de sânge, ca o frunză subţire şi neagră lipită de faţă, piciorul de-abia şi-l târa ţinându-l de sus cu mâna – poate locul unde nimerise unul din gloanţe. Umbra lui neagră juca pe blocurile cenuşii.

O sudoare rece îl muie de tot pe Stavru. Simţea că nici pe el picioarele nu-l mai ajută şi aşteptarea, teama, îl vlăguiseră cu totul. S-ar fi lăsat la pământ şi-ar fi cerut iertare, dar glasul vieţii fu mai puternic şi începu să alerge împrejurul farului, ferindu-se să se depărteze prea mult printre stâncile alunecoase. Toma părea că-l însoţeşte, şovăitor ca propria lui umbră, aşa că n-avea nevoie să fugă. Înconjură de câteva ori turnul, apoi încercă să se ascundă după un bolovan de piatră unde piciorul îi scăpă pe muşchiul jilav, împânzit pretutindeni, şi încet începu să alunece spre mare. N-avea încotro. Acum strigă înfiorat după ajutor, îngrozit de valurile lacome.

– Iartă-mă, frate, gemu el cu glasul stins şi privirile rătăcite, apoi se opri înspăimântat de dezastrul său atât de complet. De ce te uiţi aşa?, ţipă, văzând că celălalt nu-i răspunde şi se mulţumeşte să respire şuierător, acoperindu-l cu trupul. Nemaivăzând stelele, i se păru că se prăbuşesc amândoi într-o beznă adâncă. Se ruga plângând, începu să implore. Valurile uduiau înainte mereu, nepăsătoare. Înţelese că Toma îi caută mânile şi i le încrucişează la spate.

– Ce... ce vrei să faci? bâigui, îngrozit că şeful are de gând să-l predea poliţiei.

Tânărul îl ridică pe umeri ca un fulg fără să-i pese de piciorul rănit şi începu să urce şchiopătând scara. În dreptul camerei lor pata galbenă, înfricoşătoare, îi lumină cu putere ciudată. Se opriră tocmai sus, pe terasa îngusă a turlei, în răceala umedă a nopţii.

– Ce vrei cu mine! zbieră Stavru, zvârcolindu-se. Săriţi! Săriţi!

Urla tot mai tare, înnebunit de groază şi ţipetele lui se stingeau într-un gâlgâit înăbuşit, într-un horcăit de moarte. Cum se răsucea pe pământ părea un vierme netrebnic, străpuns de fulgerul unei lumi necunoscute. Şeful îl rostogoli până la marginea terasei, îl mai privi câtva timp smucindu-şi legăturile şi cu piciorul sănătos îi făcu vânt în prăpastia fără fund ce se adâncea sub el.

Când intră în luminător era liniştit. Numai mâna îi tremură puţin când aprinse farul neînsufleţit. Lumina se răspândi vioaie pe tot cuprinsul mării, spintecă întunecimile până la mari depărtări, îmblânzi valurile şi dete speranţe navigatorilor.

Un vultur greoi se desprinse din grotele de pe mal, pluti maiestuos până la focul nou răsărit în întuneric şi căută uscatul pe care îl bănuia în apropiere. Zadarnic cercetă însă crestele înspumate. Nu găsi decât aceleaşi valuri neospitaliere şi dintr-o bătaie puternică de aripi se reîntoarse greoi la stâncile întunecate.

(*Lumea* – Aprilie, 1946)

„Vira!“ mormăi încărcătorul cocoţat pe saci.

Alexandru îi vedea picioarele până la genunchi. Bocancii nu i se distingeau de pantalonii acoperiţi de crusta cenuşie a cimentului. Un simplu bec, prins de o sârmă, rotea cercuri de lumină aproape materiale, ca pânze de păianjen, dar nu reuşea să contureze siluetele hamalilor când aceştia apăreau din întuneric. Încărcătorul ridica sacii cu mişcări repezi şi îi lăsa pe umerii lor.

Simţind greutatea, Alexandru a încercat să facă primul pas dar fără să vrea s-a oprit, chiar după ce s-a încredinţat că sacul de hârtie nu a crăpat de izbitură şi cimentul nu i s-a prelins de-alungul spinării. Încremenise fără motiv, punându-l în încurcătură pe cel din spate care trebuia să îi ia locul, apoi pe următorul, pe al treilea şi întreg şirul de umbre ce se târa de-alungul cheiului până sub cercul de lumină. Cei din faţă dispăruseră deja, îndreptându-se către pasarela vaporului.

Atunci încărcătorul se ridică şi îl privi. Nu a mai repetat îndemnul. Purta botniţa cu buretele ud şi fiecare cuvânt însemna o porţie de otravă.

Alexandru nu îl vedea. Ţinând cu înverşunare sacul de ciment, se întreba el însuşi de ce nu înaintează, de ce nu respectă ritmul, de ce nu lasă locul hamalului din spate. Poate era oboseala, trecuse de mult de miezul nopţii. Sau descoperise că trupul lui făcea una cu şirul de saci, mişcându-se împreună, înaintând spre pasarela vaporului, de zeci, de sute de ori, într-o nesfârşită rotire. În besna cheiului, apoi sub becul palid, în sfârşit în lumina puternică din cala vaporului românesc, cu un nume care acum i se părea predestinat: „Sborul“.

Poate jucase un rol şi rana deschisă din spinare, în dreptul umerilor, pe care cădea la intervale sacul greu. Mereu sângerândă, deşi turna din belşug praf de sulfamidă, dimineaţa, la ieşirea din tură. Sau poate continuarea unui gând, aprins de jăratecul ţigării lui Coloman, atunci când, în scurta pauză, zăcuseră sleiţi de puteri pe piatra cheiului, o evadare către ideal, un vis atât de îndepărtat ca şi decorurile pe care evoluează eroii filmelor americane, un paradis unde îşi propuseseră să ajungă într-o zi, evadând din viaţă la înâmplare, din durerea muşchilor striviţi de saci de ciment, de teama animalică. Debarcând în lumina curată a unui port mediteraneean, cu ziduri însorite, veşminte albe şi perdele de frunze.

Vasul „Sborul“ se întorsese de o săptămână la Constanţa şi începuseră de îndată încărcarea cu ciment pentru o firmă egipteană şi alte mărfuri pentru Suedia. Alexandru, Coloman şi Bandi lucrau noaptea. Se plătea mai bine şi concurenţa, oferta altor hamali era mai slabă. Dar nu numai. În stratul de ciment de pe cheu, în cicatricele rotirii lor neîntrerupte s-ar fi putut citi şi proiectele evadării, care îi obsedaseră ani întregi. Trăiseră legaţi de această primejdioasă iluzie.

– Mai sunt trei ore, şoptise Coloman, când îşi aprinsese ţigara. În trei ore s-a terminat cu sacii. Cred că nu mai avem probeleme.

– Şi zahărul? îtrebase el.

Trebuiau să poarte la ei, întreaga noapte, până când urmau să se strecoare în cala vaporului, mijloacele de supravieţuire. Alexandru avea fixată, sub centură, o cameră de bicicletă, plină cu apă. Bandi, un brâu de pânză cu pâine prăjită, Coloman cu zahăr cubic. La intrarea în tură, Coloman se plânse că legătura îl deranjează.

–Totul o.k.

Continuase, scăzând vocea, cu o privire aprinsă:

– Dar colivia este prea mică pentru noi trei. Trebuie s-o lărgim.

Ascunzătoarea, pe care o pregătise Bandi, în straturile uriaşe de saci din pântecele vasului, între două pontile, pentru a avea sprijin şi totodată o legătură cu interstiţiulaflat între stive, era foarte îngustă. Ar fi amorţit de-abinelea rămânând zile întregi cu genunchii la gură. În primul rând, ar fi fost greu de suportat de către Bandi, lung şi descărnat.

– La dracu! strigă până la urmă încărcătorul şi vocea lui, înăbuşită de buretele ud, se auzi ca într-un fund de canal. Mişcă odată!

Alexandru se trezi, revenind cu panică în lumea de care se desprinsese într-un interval cu mult mai scurt decât şi-l închipuia. Se scutură ca de o capcană, alergă către hamalul din faţă şi îl ajunse înainte ca acesta să coboare în cala vasului. Întârziase câteva secunde, cel mult un minut. Incidentul trecuse desigur neobservat. Putea vedea trupul muşchiulos, mersul îndesat al lui Coloman, al patrulea din faţa lui, şi silueta scheletică a lui Bandi, al şaselea care urmau să îi fie alături, înghesuiţi în ascunzătoare, aşteptând în legănarea leneşă a vasului să li se deschidă întruparea altei lumi, într-un alt orizont şi altă lumină.

Să părăsească vieţile lor de până atunci, fără semnificaţie nici pentru ei, nici pentru alţii. Să întâlnească o lume cu un alt mod de a concepe realitatea, cu altă înfăţişare decât aceea cu care fuseseră obişnuiţi. Care să le devină atât de familiară încât să nu se mai recunoască ei înşişi, aşa cum într-o oglindă spartă, căzută din ramă, nu-ţi poţi înţelege propriul chip.

Viaţa care urma să se desfăşoare la capătul călătoriei semăna cu o existenţă cerească. Departe de umilinţele, de suferinţa, de negarea definiţiei ei. O întrezăreau la fel de reală, ca şi vaporul pe care îl încărcau, şi care urma să se îndepărteze de ţărm cu garlinele întinse, apoi să fie purtat în afara portului de remorcher, în sfârşit să-şi recapate adevărata libertate, să se îndrepte spre Mediterana. Mediterana, marea fără Soviete, marea unor ţări libere. Curând aveau să înceapă călătoria către lumea pe care o doreau fără să o cunoască, în care trăiau deja, ignorând-o. De care se îndepărtaseră, prin voința altora, traversând un deșert cu ierburi otrăvitoare, cu gândul la acea lume imposibilă. O lume care înviase în el tocmai în fața încărcătorului, când primise pe ceafă sacul de ciment și rana i se aprinsese de durere.

Grăbindu-se să ajungă din urmă șirul hamalilor, Alexandru încercă să revină la cel treaz, cel dăruit clipei, cel care putea trăi mai departe. Dar prin masca cimentului care îi acoperea fața, ochii lui aveau strălucirea intoxicațiilor cu atropină.

Coloman se afla înainte, în aceeași grupă, Bandi tot în față dar în altă echipă. Nu mai știa numărul sacilor pe care îi cărase de la intrarea în tură, de la căderea nopții. De altfel „rodul muncii lui“, cum se spune în limbaj, nu mai avea importanță. Banii erau pierduți din moment ce, printre sacii de hârtie umpluți cu ciment, așezați geometric unii peste alții ca niște cărămizi uriașe, urmau să se strecoare ei înșiși, fantome agitate pe acest decor imobil, uniform. Oricum fusese absurd acel moment de încremenire, tocmai înaintea evadării, în fața celui ce le arunca sacii în spinare. Câteva clipe, nu mai mult, dar acest gest le putea compromite plecarea. Ceilalți îl puseseră, desigur pe seama oboselii, iar încărcătorul uitase incidentul îndată ce își reluase mișcările de păpușe mecanică. Hamalul următor primise liniștit sacul, nu dăduse atenție întârzierii. Alexandru gândi că s-ar fi cuvenit să îl cunoască, în legătură cu proiectele lor, dar neglijase acest amănunt iar mai târziu nu-i mai putu distinge trăsăturile sub masca de ciment. Pe creștet îi cădea o lumină difuză și buretele legat la gură i se mișca la fiecare respirație ca bronhiile unui pește uriaș. Așa se vedea pe sine și pe cei pe care îl întâlnea pe străzi și sub acoperișuri, pe toți cei condamnați să trăiască într-o țară care nu le aparținea. Care mergeau necontenit, fără odihnă, fără speranță, constrânși să înainteze. În gol.

Dar această sclavie, rotirea fără scop, urma să se încheie pentru ei, curând. Și un final de film îi traversă mintea ca o imagine legată de acest gând. Trei prieteni în jurul unui camarad mort pe front, cei vii cu chipuri luminoase. Peste cadavru se folosise un gros-plan, la începutul scenei, mai estompat, cum sunt înfăţişate imaginile fantomatice ale celor dispăruţi, aparţinând deja unui alt tărâm. Şi ei erau trei care încercau să evadeze din ţara încercuită cu sârmă ghimpată. Tineri viguroşi, încă în viaţă. Dar pe care urmau să îi însoţească chipurile prietenilor dispăruţi în închisori, în lagăre, în pustiul celor scoşi în afara legi. Ca o ceată de umbre, mereu cu ei, în acea ţară a Occidentului, în paradisul pământesc.

Urcând pasarela vaporului, îndoit de greutatea sacului, căutând continuu să îşi păstreze direcţia, Alexandru îşi puse întrebarea: „De ce m-am oprit? La naiba, tocmai acum!“ şi o repetă de nenumărate ori, înaintând cu şirul de hamali pe lângă grămada de saci de pe cheiul de piatră, urcând podişca din coasta vaporului, apoi coborând din nou după ce aşezase povara în cală, pe acelaşi chei, acoperit de praful cenuşiu cu reflexe sticloase sub cerul înstelat. Şi la sfârşit, încercă să-şi răspundă: „Sunt totuşi liber, un dar pe care l-am primit odată cu existenţa. Am alegerea de a trăi în realitate din afară, falsificată de sovietici, sau în propria mea fiinţă, departe de automatismele care îmi lasă impresia vieţii zilnice. Libertatea pe care am cunoscut-o cândva s-a risipit, impunându-se o falsă definiţie a ei sau a scopului pentru care omul a apărut în univers. Oare adevărata libertate apare după ce forţele refuzului şi înfăptuirile imaginaţiei, convieţuind, având o calitate diferită, încremenesc sau depăşesc formula antagonică? Sufletul, adăpostit în energii de carbon şi siliciu, este sortit, oricum, unei risipiri odată cu sfârşitul trupesc iar o societate, învăluind mereu alte generaţii, îşi pierde identitatea. Oare o existenţă poate fi dusă, paralel, pe firul realităţilor negative, cum sunt la noi cele sociale, sau se poate nutri cu iluziile sentimentale, legate de lumea vestică? Acestea din urmă însoţite de umbra nefericirii. Viaţa imagnativă nu este, în realitate, cealaltă faţă a răului? Ademenirea unui alter-ego în care s-au strecurat marii mistici, marii artişti, cei care şi-au ignorat condiţia? Necuoscut de omul Paradisului deoarece acesta nu putea avea nostalgii. Trăia în peisajul miraculos, care îi aparţinea. Mai am un ceas, două până ce voi căpăta o altă identitate decât aceea dăruită de temnicerii mei“, gândi mai departe Alexandru. „Oare ce îmi va mai rămâne dincolo, în cealaltă lume a Occidentului, din această dureroasă năzuinţă către o altă existenţă? Va dispare cu totul?“

Aşteptarea se apropia totuşi de capăt. Alexandru răsturnă sacul pe grămada cuvenită şi cobora pasarela, când Bandi îl apucă de braţ. Părul său scurt, care îi punea şi mai în evidenţă trăsăturile osoase ale feţei, părea cimentuit.

– Ţi-a fost rău? şopti Bandi. De ce te-ai oprit?

– Nimic important. A trecut.

– Nu mai avem mult. Am pregătit cuibul. La turul următor...

Bandi îl privea cu un fel de curiozitate. „Crede că de teamă“ gândi Alexandru sau „din laşitate“. Totuşi Bandi era nou-venit, iniţiativa nu îi aparţinuse. Mult mai tânăr, avusese mai puţin de suferit. Deaceea nu se putea şti până unde îi merge curajul. Poate, în clipa în care ar fi avut convingerea că totul este compromis, nu ar fi ezitat să-i părăsească. Privirea lui exprima un soi de compătimire. „Mila presupune o cunoaştere a insuccesului pe care tânărul acesta nu o are“, gândi Alexandru.

– Cred că se va termina într-o oră, şopti din nou Bandi.

Maldărul de saci de ciment de pe cheu se micşorase, cala vaporului era aproape plină. Vorbise cu nepăsarea obişnuită şi cuvintele păreau că se adresează unui al treilea, absent. Detestau toţi trei regimul, dar Alexandru şi Coloman cunoscuseră şi libertatea dintre cele două războaie. Bandi văzuse lumina zilei în ţara lui Gheorghiu-Dej şi ceilalţi nu ştiau cât entuziasm investise tânărul în toată aventura. Împlinise de-abia optsprezece ani. Nu aveau pe cineva cu relaţii prin hamali şi Alexandru îl descoperise ca fost vecin.

– Este ce ne trebuie, spusese Alexandru, după ce i-l prezentase. Lucrează când şi când în port, dar taică-său este cineva în sindicatul hamalilor.

– Eşti sigur că vrea să plece?

– Am discutat la un pahar... Bineînţeles. Familia nu bănuieşte nimic. Dar el aşteaptă de mult o ocazie...

– Poate mai avantajoasă ca a noastră?

– I-am inspirat încredere. Oricum, cu taică-său nu avem probleme la angajare. Băiatul cunoaşte portul şi toate mişcările. Bate mai puţin al ochi dacă ne prezentăm împreună la lucru.

– Important, să nu ne denunţe.

– Nu are interes. Tânjeşte după blugi şi vitrine cu minunăţii.

Erau totuşi profund diferiţi şi la consfătuirile în privinţa evadării avuseseră alte opinii în vederea strategiei de urmat. Se întâlniseră de câteva ori în camera Africei – aşa se numea prostituata la care îi dusese Bandi, prevenindu-i că trăia cu ea de câţiva ani – şi vedeau prin fereastră marea scânteietoare. Africa râdea cu toată gura, dând ochii peste cap. Avea pielea cafenie şi un evantai din pene de struţ pe care îl agita tot timpul. I-a ademenit pe străzile în pantă ale cartierului Tomis, Bandi cânta la chitară şi ea râdea şi dansa, răsucindu-se ca un şarpe, bătea din palme în ritmul muzicii. Apoi le-a făcut cafele în chiţimia de pe strada Morfi, unde au pus la cale fuga, după ce Bandi, fără multe formalităţi, a gonit-o din cameră. Bandi avea curajul celor care ignoră moartea.

– Şi dacă ne prind la ultimul control? întrebase Coloman, privind mereu la evantaiul care îl fascina, aruncat de Africa pe o măsuţă.

Era problema cea mai complicată şi nu o puteau ignora. Alexandru dăduse din umeri.

– Înseamnă că ne strică jucăria. Închisoarea pe viaţă, nimic altceva.

Aveau mai multe obstacole de trecut. Întâi, să fie angajaţi ca hamali, cu tot aspectul lor, nepotrivit, de intelectuali. Din fericire, Coloman arăta destul de muşchiulos, dar rotunjimile îi erau molatice şi părea mai degrabă gras, deşi ochii lui adormiţi aveau uneori străluciri pasionale. Contrasta cu silueta scheletică, ca a unui bolnav de stomac, a lui Bandi. A doua problemă era ca ei să îşi asigure în maldărul de mărfuri o ascunzătoare cât mai ferită de privirea celui care urma să facă ultimul control. Trebuia să poarte cu ei în ultima noapte apă, apoi zahăr şi pâine, hrana substanţială pentru mai multe zile, puţin voluminoasă pentru a nu atrage atenţia. Un moment greu era acela în care urmau să se despartă de restul echipei de hamali, fără ca lipsa lor să fie observată, apoi să se ghemuiască în ascunzătoare. În sfârşit, să se strecoare din cală pe punte, apoi pe cheu, după ce vaporul ajungea în portul de destinaţie.

– Controlul este afurisit! spusese Alexandru.

– S-ar putea să ne şi gazeze sub motiv că deparazitează, adăogase şi Coloman, cu ochi strălucitori. Câţiva isteţi ca noi au ieşit ca şoarecii tuşind îngrozitor.

– Există riscuri, acceptă Bandi, scărpinându-se în cap. Lung şi osos, vorbea repezit încât trebuia să-ţi încordezi atenţia să îl înţelegi. Aţi auzit de „Horst“?

– Oarecum.

– Era un cargo de 7000, explică Bandi. Povestea s-a întâmplat vara trecută, mi-a spus-o taică-meu. Transporta, cred, piei crude din Argentina. Cursă lungă, escale rare, nimic mai atrăgător. Numai că, după ce s-au ascuns, unii ca noi, au mai avut de aşteptat ancoraţi lângă dana din port, încă două săptămâni... Asta nu se uită cu una, cu două. Se încurcaseră hârtiile la Căpitănie şi grangurii îşi telefonau înnebuniţi între Constanţa şi Bucureşti în legătură cu navlu sau probleme de impozit sau mai ştiu eu ce! L-au tras la altă dană, în loc ca „Horst“ să ia largul şi vă închipuiţi! Piţigoii au ieşit unul după altul din colivie. Îi cam sufla vântul când s-au văzut pe punte şi, bineînţeles, în puşcărie nu şi-au pus kilogramele la loc.

– Natural, aprobase Alexandru, privindu-l ţintă. Există un pericol sau altul. Poate mai multe. Vrem însă să ştim dacă eşti decis.

– Credeam că aţi dedus, făcu Bandi. Dar ţineam să vă dau amănuntele astea. E bine să te aştepţi la orice.

– Ne aşteptăm, spusese Coloman cu vocea neutră.

– Fratele meu a fost împuşcat pe Don, ridică Bandi din umeri. Un alt frate, mai mic, s-a prăpădit de febră tifoidă. Îţi vine pe cap şi gata.

Africa intră în cameră. Avea un surâns vulgar, lipit de faţă ca un afiş, muşchii picioarelor puternici. Ea cu Bandi reîncepură o sambă sălbatecă. Bandi bătea chitara cu degetele şi Alexandru încercă să îşi imagineze propriu-i chip lângă faţa cu trăsături ascuţite ale tânărului în ascunzătoarea de pe vapor.

Cărând mai departe sacii de ciment pe cheul întunecat, Alexandru avea înainte doar spinarea îndoită a lui Bandi şi mersul lui lăbărţat. Trebuiau să se grăbească, încărcătorul le arătase de câteva ori ceasul de la mână. Alexandru se afla la câţiva paşi de Tumgea, tătarul care îşi legase în jurul frunţii un fular spălăcit, apoi, mai departe, pe Zarcu, cel cu braţele tatuate, şi, mult mai în urmă, pe un oarecare Şifărescu, care îşi îndepărta din când în când botniţa şi scuipa, curăţindu-şi plămânii, iar tusea lui se pierdea cu ecouri în cala imensă. Pe cheu, lângă grămada de saci, avea un sunet înfundat.

În faţa lui, trupul cu muşchii moi a lui Coloman era acoperit de o flanelă kaki şi de o pereche de pantaloni mult prea strâmţi. Fuseseră prieteni din liceu, excluşi din „câmpul muncii"pentru păcate asemănătoare, şi lucrau ce găseau mai ales în construcţii, unde nu se cereau dosare. Îi apropiau aceleaşi iluzii. De patru nopţi transportau sacii ce ciment şi Alexandru se temuse că, sleit cum era, Coloman nu era în stare să ducă până la sfârşit poverile. Din fericire se aflau la sfârşitul transportului. Într-un fel, Bandi compensa lipsa de energie a celuilalt, dar rezistenţa lui nervoasă nu putea fi, nici ea, de lungă durată. Cu buzele subţiri şi strânse într-un fel de rânjet, părea mereu supărat de ceea ce constata în jur.

Şi atunci, în noaptea plecării definitive, cu sacul greu în spinare, Alexandru gândi că drumul fiecăruia fusese, în realitate, singuratic, ca o stradă răscolită de un covor de bombe, când pietrele cubice, pământul şi copacii se amestecă în grămezi informe, calcinate, oribile la vedere. Drama fiecăruia se petrecuse fără compasiunea cuiva sau o consolare cât de măruntă. Ca de obicei, într-o nesfârşită singurătatea în ţara în care se predica înfrăţirea desăvârşită.

Într-o a doua întâlnire cu Bandi, erau toţi trei în jurul unei mese şchioape şi marea trimitea reflexe aurii care şiroiau pe pereţi. Cu părul strâns în vârful capului, Africa întindea rufe în curte. Un băieţaş traversa plaja golfului cu un şir de stavrizi înşiraţi pe o aţă. Atunci au ştiut că vaporul lor se numea

„Sborul“ şi că marfa principală erau saci de ciment.

–Va trebui să punem sacii lângă o potilă pentru mai multă soliditate, nu departe de o ţeavă de aerisire spusese Bandi. Altfel ne înăbuşim. Cu puţin înainte de a termina treaba. Trebuie să tragem sacii, să facem loc, dar să nu se observe... Către ziuă, la ultimele ture. Tovărăşii vor fi morţi de oboseală.

Apucase un creion şi desenase un cub, apoi două pătrate egale pe suprafaţa lui superioară.

– Pe aici sunt spiraiurile. Vom face culcuşul cât mai aproape de un spirai, să avem puţină lumină. E afurisit lucru să stai în beznă zile întregi.

– Distanţa dintre stive va fi probabil îngustă, murmurase Alexandru, privindu-l gânditor. Va trebui toţi trei să cunoaştem adăpostul, deşi doar tu te vei ocupa de el. La sfârşit, vom pleca din coloană. Este şi asta o problemă.

–Voi lăsa un metru jumătate pe un metru jumătate, spusese Bandi. Ne ajunge.

– Va fi complicat să ne evaporăm la sfârşit. Depinde de ultimul ataman.

– Îl cunosc, joacă ghiul cu tata. Nu e foarte ager, îi încredinţă Bandi.

Din extremitatea plăjii se desprinsese un cuter alb. Pânza triunghiulară împungea albastrul cerului. Făcu un cerc apoi se îndreptă spre larg. Băiatul cu guvizi îşi părăsise peştii pe un bolovan.

– Crezi că facem doar cinci zile până în Alexandria? întrebase din nou Coloman.

– Cu siguranţă, confirmă Bandi. Poate se va opri la o escală. Atunci vor fi şase. Oricum trebuie luată apă şi zahăr pentru mai multă vreme.

Se amuza desenând femei pe petecul de hârtie unde schiţase ascunzătoarea lor. Continuă:

– Vasele de comerţ fac escale cât mai rare pentru a economisi taxa de locaţie, dar cu siguranţă „Sborul“ nu transportă numai ciment, mai are şi alte mărfuri. N-ar fi rău să îi cunoaştem itinerarul.

–Tata este doar hamal şi nici n-am cum să aflu amănuntele astea. Dacă m-aş interesa aşi trezi bănuieli. V-am spus că tata n-are habar de planurile mele.

Alexandru îşi amintea toate acestea cu sacul de ciment în spinare, uitând de întârzierea care îi atrăsese dojana încărcătorului. Pentru el şi Coloman, Occidentul era o soluţie. Suferinţa de ani întregi semăna cu rana din ceafă, mereu reîmprospătată de izbitura sacilor, durere pe care o simţea pătrunzând în tot trupul ca rădăcinile unui vâsc otrăvit. Nu era o aventură, ci trecerea din moarte la viaţă. Părăseau un infern, cu munci de pedeapsă, pentru o grădină luminoasă, cu mirodenii şi izvoare argintii.

Femeia aceea cu sânii mari, care făcea nudism lângă Mamaia-sat şi era profesoară de franceză, îl întâlnise pe el după ce trăise cu Coloman, care o plictisise peste măsură. Avusese remuşcări la început. Coloman i-o prezentase, nu se făcea. Dar alegerea fusese a ei şi Alexandru nu avusese tăria s-o refuze. Profilul profesoarei era acceptabil însă avea pieptul exagerat şi o rochie lipsită de gust. Oricum, merseseră împreună în camera ei mobilată şi acolo, profesoara începuse să se desbrace, mărturisindu-i că este cinstită şi nu-i plac extravaganţele sexuale. A stat apoi rezemată de pene şi i-a povestit, ronţăind praline, cum Coloman o iubise cu disperare şi cum, înaintea lui, fusese un locotenent de pe un avion de vânătoare care căzuse la Kerci. Când a întrebat-o, fără să o privească, de ce l-a părăsit pe Coloman, i-a răspuns cu indiferenţă sinceră:

– Nu ştie niciodată ce vrea. Aşteaptă să hotărăşti pentru el.

Ajuns cu sacul la gura uriaşei magazii a vaporului, Alexandru încercă să-şi amintească de primii ani ai prieteniei cu Coloman, după ce contururile profesoarei de francezi i se deformară până la înstrăinare, şi îi apăru studiul în cărbune pe care pictorul i-l făcuse acesteia, cu ani în urmă. Desfăşurase ruloul de hârtie cu desenul (muzical, gândi Alexandru, cu remuşcări), o versiune ideală a modelului. Şi, răsturnând sacul în mormanul din cală, şi l-a reprezentant pe Coloman în faţa şevaletului, părând, ca totdeauna, adormit, dar cu degetele agile şi îndemânatice. Scrisese poezii, cântase la vioară, practicase Yoga, ca şi cum ar fi încercat mereu să se exprime într-un fel, şi nu îşi pusese niciodată problema statorniciei într-un gen artistic.

Alexandru luptase multă vreme să îl convingă să evadeze în Occident. După război, fuseseră amândoi şomeri, apoi profesori de educaţie fizică, până ce i s-au descoperit convingerile apoi figuranţi, muncitori, vânzător de ocazie. După ce trăise cu profesoara de franceză, Coloman a sedus soţia unui avocat bătrân, care cumpăra de la Talciog lucruri de ocazie pentru a i le face cadou. La despărţire îi ceruse înapoi un metraj de ballon-side şi câteva cravate care aparţinuseră soţului.

Alexandru îi vorbise pentru întâia oară de plecare în cabina supraîncălzită a teatrului din Constanţa. Coloman, în maiol, se farda. Ceilalţi figuranţi intraseră deja în scenă dar ei doi urmau să apară în final. Coloman punea fond de ten pe obrajii lui rotunji.

– Nu te-ai plictisit cu meseria asta? îl întrebase Alexandru, şi continuă, când Coloman se întoarse, surprins. Vreau să spun ca figurant. Ai luat Şcoala de artă, la naiba.

– Şi ce-ai vrea să fac?

– Ceva mai interesant decât să te expui ca piesă de mobilă pe scenă.

– Prefer mobilă decât difuzor al partidului. Doar am găsit împreună job-ul ăsta de surdo-muţi. Ai ceva mai bun?

Alexandru nu răspunse. Coloman se opri din fardat, cu pămătuful în aer.

– Dacă vrei lăsăm teatrul. Dar ai găsit altceva?

– Nu mă înţelegi... Nu este vorba de azi sau de mâine. Nu mai putem rămâne aici. Nu mai este ţara noastră. Americanii sunt departe, îşi duc existenţele netulburaţi, senini, fericiţi, în vreme ce noi fierbem în cazanul sovieticilor. Trebuie s-o ştergem, scapă cine poate. Şi cine are curaj. Este un risc, bineînţeles. Foarte mare, dar trebuie să încercăm. Trebuie să fugim şi cât mai repede.

– La dracu! făcu Coloman. Vorbeşte mai încet. Ai găsit ceva?

– Am găsit convingerea că nu există altă soluţie. Avem şansa că suntem la graniţă, lângă port. Este foarte important. Amândoi constăţeni, ne cunoaşte lumea, nu batem la ochi. Sigur, o să ne julim spinările câtăva vreme, dar odată plecaţi... vei putea picta în libertate. Nu ţi se va propune să zugrăveşti pe Stalin în stil realist-socialist.

– Asta la capătul itinerarului. Dar cum intrăm în port şi celelalte?

– Am găsit o ocazie. Şi îi vorbi pentru întâia oară de Bandi.

Totuşi Coloman nu primise propunerea din primul moment, deşi îl atrăgea perspectiva de a-şi aşeza şevaletul într-unul din cartierele faimoase ale Parisului, de a se găsi în mijlocul unor confraţi în haine de lucru, plini de humor, cu sfidătoare libertate de limbaj şi o luciditate nicăieri mai sclipitoare ca în pieţele cu fântâni şi porumbei. Ştia că înfăptuirile lor se datorează şi unor lupte, confruntări şi sfâşieri interioare, de neconceput în lumea cenuşie, în lumea comunistă. Ei se găseau atât de departe de muzeele şi concertele, de hoinărerile studenţeşti, de atelierele cu sculpturi, draperii scânteietoare şi nuduri femeieşti...

– Ţi-ai putea imagina că alături de palatul Securităţii, îi spusese cândva Coloman, ar putea exista o cafenea, cum sunt cele de pe Rive Gauche, unde Rimbaud se întâlnea cu Verlaine şi discutau despre valoarea cromatică a vocalelor? „Olimpia“ trădează acelaşi mister impudic şi aceleaşi goliciuni explozive ca şi „Bateau ivre“.

Alexandru îi încurajase instinctiv aceste nostalgii, gândind însă că libertatea în sine se află dincolo de fantezia creatoare, fiind mai degrabă asemănătoarea văzului sau sentimentului religios. Se întrebase adesea dacă Coloman avea o reală vocaţie artistică. Era posibil ca Vestul să nu se arate convins de talentul lui, ca el însuşi să-şi dea seama, până la urmă, că nu poate urca treptele gloriei. Şi când i-a vorbit lângă măsuţa de machiaj a figuranţilor şi i-a destăinuit amănuntele despre Bandi, care le putea regiza fuga, l-a ispitit, premeditat, cu perspective închipuite.

Zărind însă, în faţă, în noaptea hotărâtoare a fugii, în ultima noapte petrecută în Constanţa, trupul lui Coloman îndoit de sacul de ciment, a avut un complex de răspundere pentru destinul fostului coleg, dar tot el şi-a găsit argumente liniştitoare: „În fond mirajul pe care l-am înălţat pentru Coloman şi Bandi, vorbindu-le despre expoziţii strălucite, curse de automobile, filme frivole şi baruri, mi-l desfăşor şi mie, dar pe această scenă există şi ofiţeri de poliţie, funcţionari rigizi sau batcojitori, de la viza paşapoartelor, sau propria-mi imagine, târându-mă, cloşard, sub podurile Senei".

Şi gândi în continuare, în timp ce suia pasarela şi vedea sub ea apa înegrită de necurăţenii a ţărmului: „Am trăit mereu suspendaţi într-o viaţă imaginară, adesea într-o viaţă viitoare, o fericire cerească pur şi simplu, aşteptându-ne să ne ducem existenţa cum se cuvine în Vestul continentului. Suntem ca apa râurilor, prinsă în tiparele nemiloase ale îngheţului, care aşteptată să-şi trăiască advăratul contur şi muzică sub soarele primăverii. Dar pentru noi veni-va oare această libertate? Şi sufletul nostru se poate roti la nesfârşit între viaţă şi moarte, ca şi anotimpurile? Nu reînviem. Viaţa cunoaşterii însoţeşte mai departe pe aceea a trupului. Nu renaştem, nu revenim la ceea ce am fost. Prezentul, ca şi fotografiile, ne înfăţişează asemănătoari lucrurilor care ne înconjoară. Ca figuranţi imobili într-o piesă de teatru. Eu însumi mă contemplu, împietrit, ca o statuie, când mă opresc asupră-mi. De fapt, cum mă privesc Coloman şi Bandi? Bandi dispreţuieşte cu siguranţă rezerva mea meditativă şi are pentru simplitate lipsa de interes pe care cei neiniţiaţi o au pentru desenele lui Picasso. Lui Coloman gândurile mele îi par pierdute într-un pisc înzăpezit, desupra norilor. Mă suspectează de frigiditate sentimentală şi impasibilitate în faţa suferinţei şi morţii. Îşi închipuie că am despre moarte un conceput prizonier lui însuşi, când, în realitate, îi conced acestuia orice conţinut în legătură cu înfăptuiri postume, pe pământ sau în ceruri. Neantul nu poate fi decât imaginar, adică omenesc. Veşnicul prezent nu se destăinuie, aflându-se sub alte legi decât a celor ce dispar. Şi totuşi, această eternitate a născut pe pământ valorile care ne definesc".

Alexandru se apropia de uşa prin care pătrundea în cală. Ştia că Bandi pregătise ascunzătoarea, scoţând câţiva saci din peretele masiv, aşezându-i pe un alt interstiţiu pentru a nu atrage atenţia. Întoarse capul, pentru ultima oară, sub sacul de ciment şi întrezări silueta greoaie a Căpităniei portului, apoi distinse becurile colorate de-alungul terasei Cercului Militar. În stânga lui, muchea digului tăia o fâşie fosforescentă de mare. Grănicerul de serviciu se odihnea, fumând o ţigară.

Aflat pe punte, cu ultima povară, Alexandru avea impresia că păşeşte pe alt tărâm. Cercurile de metal ale hublourilor apăreau în razele reflectoarelor din port, iar pereţii dunetei, vopsiţi în alb, păreau şi mai vii când farul din capul digului îi scălda în lumină. În apropiere, dintr-un caiac arab încărcat cu cherestea, se auzea un post de radio.

Pe cheu se mai aflau doar câţiva saci de ciment, vaporul era încărcat şi marinarii făceau preparativele de plecare. Doi dintre ei lucrau la un vinciu, ridicând o plasă cu geamantane, un subofiţer, în uniformă, traversă puntea şi dădu câteva comezi. Ajuns în cală cu întregul şir, Alexandru îşi aşeză sacul peste grămadă şi, la întoarcere, se prefăcu că îşi înoadă şiretul bocancului, în vreme ce restul hamalilor se îndepărtau. Bandi şi Coloman dispăruseră din echipe, se strecuraseră deja în cuib. Se îndreptă şi el spre ascunzătoare, pe care o găsi cu uşurinţă deoarece pântecele vasului era luminat de un dinam puternic. „Acesta este noul meu drum“, gândi Alexandru şi îşi făcu cruce.

Dintr-un spaţiu central, lăsat între stivele de saci, porneau galerii mai strâmte până în dreptul pontilelor, pe care se sprijineau grămezi uriaşe. Lângă o astfel de coloană, Bandi improvizase adăpostul lor. Aici, lumina venită prin gurile de aerisire era difuză şi zăbrele de protecţie ale acestor deschideri lăsa pe trupurile celor trei umbre ca nişte liane. „Nu vor observa lipsa“, gândi Alexandru. „Şi dacă vor observa, vor crede că mi s-a făcut iarăşi rău şi ceilalţi mi-au venit în ajutor“.

Se ghemui lângă cei doi, apoi îşi pipăi camera de cauciuc plină cu apă. Răsuflă uşurat, era la locul ei. Şopti:

– Sper că n-am fost văzuţi. N-aţi avut probleme?

– Niciuna. Bandi a venit la turul trecut. Cred că o s-o ducem împărăteşte aici. Eşti mare, Bandi.

– M-am descurcat. Sper că nu sforăiţi!

– Eu râd când visez ceva amuzant, spuse Coloman. Dar am impresia că ai schimbat ceva.

–A trebuit să mai mut din saci.

Se mişcară toţi trei încercând să îşi găsească poziţii cât mai confortabile. Din fericire, controlul magaziei s-a făcut în grabă, nu au fost descoperiţi. Ofiţerul de serviciu a plimbat o lanternă care a luminat pentru ultima oară maldărele de saci, apoi au auzit plăcile grele de metal închizând magazia. Un mortor puternic de remorcher gâfâi în apropiere şi mugetul unei sirene spintecă întunericul. Semnalul acesta peste Constanţa încă adormită, le trezi un sentiment ciudat. Ca un semn care îi elibera de tot trecutul vestindu-le o viaţă nouă. Sirena străbătu a doua oară liniştea sfârşitului de noapte şi ei trăiră din nou această desprindere.

Apoi, după câteva vreme, au simţit că vaporul s-a oprit. Se auziră lanţurile care îl eliberau de remorcher, apoi schimbarea vitezelor de la motor şi „Sborul“ înaintă prin propriile-i puteri. Nu vedeau legănearea vasului, dar o simţeau cu înclinările lente, într-un ritm cu care s-au obişnuit destul de repede.

Au ieşit din ascunzătoare şi au verificat din nou conţinutul centurilor, cea mai importantă fiind a lui Alexandru, unde se afla apa. Vorbeau încă în şoaptă, schimbându-şi impresiile din ultimele momente ale transportului, despre hamalii pe care îi însoţiseră zile întregi. Discutaseră totuşi mai mult despre viitor decât despre trecut, până ce, pe gura spraiurilor, s-au furişat primele licăriri ale răsăritului.

Apoi au căzut într-un somn greu, ca la fiecare ieşire din tură, de data aceasta înghesuiţi, în poziţii incomode. După câtăva vreme s-au trezit, rămânând însă tot cu braţele încolăcite în jurul picioarelor, mereu atenţi la zgomotul motorului. Ştiau că dincolo de chepengul de fier se aflau oameni ca ei, marinarii care controlau aparatele, cercetau zarea, spălau puntea şi îşi duceau zilele în mod firesc, fără desprinderea de o viaţă pentru altă viaţă. Dar care aveau în mijlocul lor membrii de partid şi colegi „turnători“.

Şi-au schimbat apoi primele impresii despre încăpera lor atât de ciudată. Alexandru s-a îndreptat de mijloc şi a făcut o strâmbătură:

– Dacă aşi scăpa de rana asta afurisită! spuse el.

– Ia întoarce-te, îi ceru Coloman. La rândul său, se roti greoi către Alexandru şi, cu amândouă mâinile, îi lărgi gulerul cămăşii. Sub guler era o batistă murdară care se scorojise. O înlătură şi abcesul ieşi la iveală. Marginile erau pline de puroi.

– Ar trebui s-o spălăm, propuse Bandi.

Alexandru privi camera neagră, plină de apă şi scutură din cap:

– Ar fi o prostie, spuse sec.

Coloman ridică batista şi o aruncă mai departe. Apoi îşi rupse o bucată de cămaşe şi turnă totuşi apă din camera de bicicletă, cingătoarea improvizată.

– Dacă se infectează poţi să-ţi faci testamentul.

– Dumnezeu ne păzeşte, spuse Alexandru, luându-i din mâini cingătoarea.

După două zile au simţit o osteneală copleşitoare, deşi nu făceau nimic. Tocmai lipsa de mişcare şi munţii de saci, clătinându-se în lunecarea vaporului, le dădeau senzaţia unei imobilităţi ameţitoare, le făcea conştientă neputinţa de a se îndrepta către o ţintă sau a se exprima în mod firesc. Se simţeau închişi într-o cutie uriaşă, din care nu puteau ieşi, nici cunoaşte ce se petrece în afara ei. O cutie care aduna diferite primejdii, mai apropiate sau îndepărtate, ca o cursă de şoareci. Alexandru încercă să le mute gândurile:

– În Occident vom fi oameni liberi. Vom circula fără să cerem aprobare, vom citi ce vom dori şi vom vedea spectacole. Ne vom mărturisi opiniile cu glas tare („Numai pentru asta?“ gândi el în timp ce vorbea privind marginile cenuşii ale sacilor, „Nu, cu siguranţă nu numai atât. Există şi o viaţă nevăzută, dincolo de întrebările şi răspunsurile la ceea ce se întâmplă în afara noastră, aproape sau în lumea largă. Poţi să cauţi în lume un ţel, să urci spre el, să îl întâlneşti chiar. Creaţia literară sau artistică înseamnă însă o desăvârşiră proprie, înainte de toate“. Auzi vocea lui Coloman: „Vom mrge la Moulin Rouge“ şi asta îl trezi). Stăteau cu capul pe genunchi şi braţele în jurul glesnelor. Alexandru continuă: „Oricum voi pune capăt boemei pe care nu mi-am dorit-o. Când voi putea scrie îmi voi aminti de stările de prostaţie prin care am trecut. Îmi va fi greu să încep o viaţă nouă. La început. Nu te poţi desprinde, de la o zi la alta, de această paralizie, de această imobilitate sterilă, de acest timp care stă pe loc. Îmi va fi greu să scriu, primele zile, cu siguranţă. Voi evita masa de scris, îi voi da târcoale, făcându-mă că nu o văd. Când refuzi timpul în care trăieşti, rătăceşti în neştire, în continuare, sau te rogi. Nu scrii. Mă tem că, multă vreme, amintirile se vor desprinde unele de altele, vor păli ca şi frunzele toamna, vor cădea la pământ“.

– În ce mă priveşte, spuse Bandi, voi deschide un garaj de automobile. Gresat şi spălat. Se fac munţi de bani cu afaceri de-astea.

– Pentru fiecare fericirea este o afacere particulară, replică Coloman, prudent.

– Particulară sau nu, vreau să fac ceva parale.

– Eu aşi da o avere pentru o ţigară, oftă Coloman.

– Să amesteci cimentul cu nicotina?

Coloman dădu din umeri.

– Îmi este egal. Cred că afară este ziuă. Te mai doare rana?

– Suportabil.

– Mă gândesc ce plăcut trebuie să fie pentru marinarii de pe covertă... marea în faţă, lumina zilei şi celelalte. Aşi da oricât să scap din văgăuna asta afurisită.

– Să fim bucuroşi că am ajuns aici.

Bandi ieşi cu grije din ascunzătoare şi se îndreptă spre capătul interstiţiului dintre saci, să urineze. O lumină palidă, venită prin spiraiuri, îi lăsa vizibilă patea inferioară a trupului şi jetul gălbui. Când se întoarse, trebui să se ţină cu ambele mâini de muchiile sacilor.

– Ne clatină serios, spuse el. Ce naiba s-a întâmplat?

Era o legănare mai apăsată, însoţită de foşnetul sacilor, prelung, şi insistent, ca de mătase târâită pe o suprafaţă şlefuită, un fel de lunecare la nesfârşit. Dar Alexandru nu îi dădea atenţie. În această trecere dintr-o existenţă în alta, trecutul îi apărea mai real. Nu-şi dădea seama de ce tocmai în penumbra grămăzilor de ciment şi-a amintit cum, în prima tinereţe, el şi Coloman cheltuiau ultimii bani pe buchete de flori, zugrăvite de pictor de nenumărate ori, până se veştejeau, apoi se uscau, rămânând astfel imobile, în acelaşi vas, pe aceeaşi masă. Stăruiau acolo, palide ca şi chipurile lor alungite de foame. Umblau ca lunatecii pe bulavardul Elisabeta şi prin Cişmigiu. Treceau pe lângă copacii bătrâni ai Bucureştiului, recitau versuri de Rilke şi făceau haz de prostituatele care îi chemau din ganguri. Coloman îi făcuse un portret în pastel, înfăţişându-l culcat, citind, cu lumina lămpii, apoi un altul, de astădată dormind, cu un văl de tristeţe peste faţă ca un giulgiu transparent.

De data aceasta Coloman era cel care dormea, în aceeaşi poziţie pe care o aveau de la plecare, cu capul înfundat în genunchi. Bandi aţipise, de asemenea. Erau murdari de ciment şi fiecare suflare ridica praful cenuşiu. Evadaseră din aceeaşi temniţă, dar fiecare vedea diferit libertatea, îşi propunea alte ţeluri. Sau, poate, fără să-şi dea seama, aveau acelaşi ideal. Alexandru înţelegea încăpăţânarea lui Coloman care încerca să surprindă conturul neschimbat al modelului, să-l fixeze pe pânză. Trăiau într-o spălătorie friguroasă, pe care o închiriaseră pe un preţ de nimic, exasperaţi de gamele unui saxofonist din camera vecină, care murise mai târziu, la bombardamentul din 23 august, când toată Calea Griviţei a sărit în aer.

Pe neaşteptate, Alexandru îşi dădu seama că ceva nu era în ordine. Legănarea vasului se accentuase, erau zdruncinaţi cu putere dintr-o parte într-alta. I-a trezit pe cei doi. Coloman ridică capul ca şi cum în întunecimea din cală, ar fi putut surprinde motivul acestei schimbări.

– Ceva nu-i în ordine, mormăi el. Voi nu simţiţi?

Era o fierbinţeală stătută ca într-un cuptor. Bandi îşi şterse cu un un fel de furie sudoare de la subţiori, dar nu spuse nimic.

– Cred că vasul nostru luptă cu valurile, şopti ca pentru sine Alexandru.

– S-a făcut afurisit de cald, spuse şi Coloman, scoţându-şi maieul, lăsând să i se vadă muşchii moi. Prin spiraiul nostru deabea trece aerul.

– Poate vrei aer condiţionat, glumi Bandi.

Tăcură câtăva vreme, apoi, pentru a-şi îndepărta teama, începură o discuţie oarecare.

– Mi-a părut totdeauna rău că nu am un copil, oftă Coloman.

– Cine te-a oprit? făcu Alexandru. Ai vârsta ideală.

– Cum să-l fi crescut? Cu viaţa noastră... Un copil are nevoie de un tată, nu de un artist.

După un timp, adăugă:

– Este plăcut să ai un copil. Îşi trăieşti propriul început de viaţă. Când nu cunoşti necazurile, nici ţara în care vei trăi.

– Nu este rău. Sigur că nu este rău, îl aprobă Alexandru, oarecum indiferent.

– Numai la copil nu mă gândesc, spuse Bandi şi privi neliniştit în jur.

Stătea între doi pereţi enormi de saci, care se înclinau cu legănarea vasului. Era început de zi şi lumina slabă, venită printr-un spirai, reuşea să se strecoare prin interstiţiul dintre două stive. Coloman făcu ochii mari.

– Marea e supărată pe noi.

– E agitată de-a binelea. Pot să jur că e furtună, constată Bandi.

– Oricum, să rămânem treji, propuse Alexandru.

Din cauza frecuşului dintre saci, praful de ciment întuneca aerul. Bandi începu să tuşească.

– Cred că barometrul e la limita inferioară, spuse el cu mâna la gură.

Căldura devenise, într-adevăr, nesuferită. Pardoseala se legăna împreună cu ei, într-o partea şi alta. Valurile care se năpusteau asupra vasului se repetau la nesfârşit, ca şi zgomotul lor asurzitor, când vârfurile înspumate se prăbuşeau asupra coastelor metalice. Bandi privi cu panică în sus. Foşnetul lung, mătăsos al straturilor de saci, devenise mai aspru, mai gălăgios. Hârtia groasă a acestor pungi începuse să crape şi praful cenuşiu să se răspânească de-alungul grămezilor. Ochii adormiţi ai lui Coloman căpătară luciri nefireşti.

– E furtună în toată, regula, spuse el.

Când vasul se cutremura de isbiturile surde sau făcea salturi în adâncimea valurilor, tinerii se loveau de marginile ascunzătorii. Se temeau să stea între stive. Întreaga cală părea că coboară şi se ridică într-un regim greoi, împovărată de munţii de saci. Ritmul motoarelor era neregulat după cum „Sborul“ înfrunta crestele sau cădea în gol. Auzeau cum puntea era măturată de valuri de la un cap la altul. Curând, grămezile îşi pierdură imobilitatea şi sacii începură să se frământe între ei, într-un nor de ciment. Hotărâră să se îndrepte către tambuchiu, să fie cât mai aproape de ieşirea din magazie, dar era prea târziu, maldăre înalte blocaseră trecerile.

„Să nu ne înăbuşe cimentul“, gândi Alexandru şi îşi ridică pânza cămeşii în dreptul feţei. Vântul se auzea tot mai puternic deasupra capetelor lor şi, în clipa aceea, o lovitură grea în coasta vasului clătină întreaga grămadă de saci. Urmă o huruitură asurzitoare în care cuburile uriaşe începură să crape şi să se desfacă lent, apoi se rupseră tot mai repede ca şi cum o forţă din centrul lor explodase, aruncându-le cu puteri nemăsurate. Torentul se prăbuşi într-o avalanşe tulbure, care înghiţi pe Bandi şi Coloman, rostogolindu-i, frângându-le oasele, acoperindu-le strigătele, târându-i cu amestecătură de ciment, de saci sfâşiaţi şi necurăţenii.

Şi totul se petrecu în faţa lui Alexandru, care apucase să se lipească de un clozon, apărat de muchiile metalice, unde rămăsese încremenit, cu palma la gură, cu obrazul lipit de fierul rece. Prăbuşirea a fost către sfârşitul furtunei, nu a mai avut mult de aşteptat până ce vasul şi-a reluat plutirea firească. Dar cuibul lor dispăruse, trăgând în moarte pe Coloman şi pe Bandi, se amestecaseră cu sacii rupţi de hârtie, cu acea grămadă informă. Praful de ciment plutea pretutindeni. După acea răscolire, domnea acum în cală o linişte ciudată.

Alexandru îşi şterse cimentul de pe oraz şi încercă, în primul rând, să descopere cele două trupuri. Luptă să înlăture câţiva saci, cu grijă de a nu nărui grămada întreagă, şi descoperi pe Coloman, lungit pe spate, cu ochii holbaţi, cu faţa strivită, plină de sânge. Pentru Bandi trebui să târască mai mulţi saci, fusese cu totul acoperit în rostogolirea ucigătoare. Isbuti să-i desvelească doar un picior şi nu mai putu continua.

Încercă să-şi găsească o poziţie oarecare pentru a se odihni. După furtună, nemişcarea sacilor şi a cadavrelor, în legănatul vaporului, i se păru ciudată. Privi câtva timp, apoi încercă să înlăture sacul rigid care zdrobise faţa lui Coloman, dar sângele începu să curgă şiroaie şi trebui să îşi şteargă mâinile pe pungile de hârtie murdară care îl înconjurau. Încercă să se concentreze.

Îşi dădu seama că nu mâncase şi nu băuse de multă vreme. Furtuna durase o zi întreagă şi de puţină vreme motoarele îşi reluaseră sgomotul obişnuit. Dar zahărul purtat de Coloman se risipise, după cum constată desprinzându-i cingătoarea de pânză, iar camera de cauciuc plină cu apă, pe care o lăsase în ascunzătoare, dispăruse şi ea sub grămada de saci.

Din nefericire, drumul către chepengul magaziei era închis. Avea înainte doar praful de ciment care se lăsase ca o ninsoare cenuşie, îngheţată, peste sacii rupţi, şi nici o posibilitate să iasă pe punte, să se predea, dacă ar fi ajuns la capătul forţelor. Era la fel de prizonier ca şi cei doi prieteni, dar încă în viaţă, hotărât să reziste dincolo de toate adversităţile, în primul rând de somnul letargic pe care îl simţise furişându-se, dându-i târcoale, ademenindu-l. Şi-a propus să socotească mersul zilelor, dar singurul ceas pe care îl aveau se găsea la încheietura mâinii lui Bandi, undeva sub maldărul de saci şi îşi dădu seama că orele lui de veghe sau de somn nu vor acoperi zilele şi nopţile de sub cerul liber. De aceea, constatând o întunecime mai puternică în cală, nu-şi dădu seama dacă se găseşte în preajma răsăritului sau a nopţii şi, din momentul acela, nu mai aşteptă aurora care prevesteşte deşteptarea, şi nici înroşirea amurgului...

Deşi îşi propusese să rămână cât mai multă vreme acelaşi, totuşi, condamnat să fixeze contururile cenuşii, a simţit cum trecerea gândurilor lui, viaţa minţii îi era ameninţată de o încremenire, de un somn fără vise. Având mereu în faţă grămezile, pe care penumbrele spraiurilor sau întunericului le învăluia sau descoperea privirii, se temu că va căpătă o altă identitate, searbădă, lipsită de conţinut, şi se întrebă, cu panică, dacă acea imobilitate nu îi sărăcea sufletul. Atunci, cu un fel de disperare, s-a târât printre sacii rupţi, încercând să se îndepărteze de fosta lor ascunzătoare, să încerce o evadare, dar curând s-a răsgândit şi s-a întors în punctul de plecare, ca şi cum acel loc i-ar fi îngăduit, oricum, o certitudine. Care se lega, în mod ciudat, şi de trupul lui Coloman, şi el încremenit, dar fără viaţă, întins pe amestecătura de hârtie sfâşiată şi de ciment. Căruia încercase, îndată după furtună, să-i alăture mâinile de-alungul trupului. Şi care îi inspira lipsa de vigoare a simţurilor, acea neputinţă de a-şi apropia o realitate presupusă, strecurându-i totodată presentimentul vag, de care încerca să se desprindă, al unor permanente remuşcări incomode. Nu el îi îndemnase, pe Coloman şi pe Bandi, la evadare, nu insistase, nu le desfăşurase fără încetare, filmul colorat, încărcat de podoabe şi de daruri, scânteietor, al Vestului? Nu le vorbise, primul, despre plecare, nu îi târâse, în goana disperată după ajungerea propriilor iluzii, către capcana în care îşi găsise sfârşitul? Şi Alexandru, fiind aproape de moartea lor trupească, se suspecta că încă mai speră, în mod grosolan şi nefiresc, într-un viitor în lumea liberă, bucurându-se de toate fericirile în mod vinovat lăudate. Cu teama, mereu prezentă, că, mai devreme sau mai târziu, putea să se petreacă ceva, în magazia uriaşe a vaporului, prăbuşirile unei noi furtuni, înfometarea ucigătoare, disperarea care să-l înebunească pentru totdeauna.

Şi-a dat seama într-unul din momentele de luciditate că dacă îndepărtarea de fosta lor ascunzătoare nu îi este posibilă şi că nici nu dorea, trebuie să îşi apropie, în minte, chipuri şi scene de viaţă, propriile gesturi, elanuri sau sentimente, să le învie chiar fără nevoia sufletească a unor astfel de amintiri, ca şi cum şi-ar fi plantat în jur o grădină de flori artificiale. Sau ca un vânzător de mărunţişuri, gândi el sarcastic, care-şi face calculul realizărilor de peste zi în pragul serii. De ce nu, în pragul morţii?

Depărtându-se de sine, Alexandru dialogă cu un alter-ego închipuit şi îi mărturisi din nou, ca într-un bilanţ de sfârşit de viaţă, că avusese meserii stupide, care nu corespundeau nici pregătirii, nici vocaţiei lui, dar care îi îngăduiseră, ani de zile, să supravieţuiască. Dispăruseră fără urmă, şi, totuşi, se afla încă undeva, în sine, imaginea lui, sdrenţăros, pe schele, tencuind o faţadă sau mânjindu-şi obrazul cu farduri în cabina figuranţilor. Oricum, în fundul calei, aceste imagini îl încredinţau că fusese cândva în viaţă, că trăise, că se aflase pe pământul propriu-zis. Dar fixându-şi privirile pe linţoiul cenuşiu al cimentului, Alexandru şi-a închipuit şi mulţimea de capete ale spectatorilor din Teatrul Tineretului, văzuţi în întunericul sălii ca o hidră uriaşe cu ochii aprinşi, sute de ochi imobilizându-i pe ei, pe bieţii figuranţi, în locurile stabilite pe scenă, în vreme ce actorii aveau dreptul să umble, să alerge, să se caţere şi să coboare. Ca şi magazia „Sborului“ unde doi dintre figuranţi muriseră. Şi pe care, poate, îi făcea răspunzători de propria lui neputinţă, de a urca spre lumină, de a se căţăra, de a-şi salva viaţa. De fapt, spectatorii care îl priviseră, pe care nu reuşea să-i desprindă din întunecimea sălii, nu aveau identitate, ci un fel de viaţă colectivă, atât de îndepărtată de trecătorii pe care îi întâlneşti pe stradă, de care te apropii sau pe care îi depăşeşti. Şi unii şi alţii la fel de anonimi ca sacii de ciment care îl înconjurau, spintecaţi, goliţi după furtună. Lipiţi de Alexandru, ca şi cămaşa lui murdară, ca şi indispensabilii, legaţi de trupul său, făcând parte din el, pe care nu putea să îi arunce, ca şi rana urâtă din spinare, din care se scurgea puroiul.

Într-un moment când paloarea unei zile a ajuns până la el, şi-a făcut curaj şi a privit faţa lui Coloman. Obrajii erau încă umflaţi dar se adânciseră asimetric în oasele maxilarului. Pielea părea de ceară acolo unde nu era acoperită de sângele care se înegrise. Numai când l-a privit, Alexandru a simţit urcând din trupul lui şi, desigur, şi a lui Bandi care nu se vedea, mirosul dulceag, fad, pe care îl întâlnise cândva pe front, după două săptămâni de asediu când năvăliseră peste cadavrele unei redute de la Krivoirog.

Şi-a oprit respiraţia, dar când a reluat-o a simţit şi mai puternic aerul otrăvit, pe care nu îl putea evita, cu care a trăit zilele următoare lângă cadavrul în descompunere al lui Coloman, prietenul său apropiat, care își așeza cu grije modelele înainte pânzei goale, înainte de a apuca pensula delicată care contrasta cu degetele lui groase, cu mâna care, în momentul acela, se afla imobilă, aproape de el, pe care încercase, fără succes, să i-o apropie de trup. Care trecea și ea prin stările putreziciunii, înainte de a-și pierde înțelesul, în contrast cu ochii mereu întredeschiși, amintind de ceea ce fusese viu în el, când îl privise, îi vorbise, traversaseră bucurii și întristări. Alexandru avusese curajul să-i închidă pleoapele. Nu era sigur că aceasta se cuvenea sau era vorba de un obicei, o superstiție ca oricare alta. Nesuferit era mirosul, acea desprindere și cădere a cărnii către urât și risipire. Și încerca să-și mențină curajul, adunându-și amintiri și evenimente care îi erau mereu aproape și din acestea, desigur, cele sentimentale. Alina îi acoperea întregul trup când făceau dragoste și închidea ochi ca atunci când era legănată de valurile țărmului. Părul îi cădea mătăsos peste fața ei transfigurată, când trupurile lor nu îi mai despărțeau. Apoi și-a evocat momentul în care i-a mărturisit intenția lui de fugă. Oriunde în Vest – fusese mult înainte de povestea cu sacii de ciment cărați pe „Sborul“ – fiind aproape sigur că ea va refuza, nu atât din panica de necunoscut, cât pentru dragostea de părinți, și așa s-a întâmplat. Oricum părea complicat să plece în doi – nu erau „supuși“ străin, ci doar simpli aventurieri și, înainte de orice, „dușmani ai poporului“ – fie peste graniți, fie în cala unui vapor. Îi promisese că o va chema, îndată ce va găsi de lucru în Occident, la capătul unui interval oarecare (poate după un an sau doi...) deși fusese aproape sigur că lucru nu se putea întâmpla, începuturile erau grele, apoi povestea cu cetățenia și celelalte. Se întrebase fără să-i mărturisească ei acest gând, cât poate suporta cineva singurătatea, el, ea, cu timpul trecând nepăsător pe lângă ei.

Alexandru s-a ridicat cu greu, sprijinindu-se în mâini, și simțind nevoia să urineze s-a târât mai departe pe același vapor de ciment și rupturi de saci, unde îndeplinea această obligația, din ce în ce mai rară, faţă de el însuşi. Amintirea Alinei îi strecurase un instinct care altădată se trezea la apropierea trupului ei suplu, a ochilor închişi şi buzelor tremurătoare. Dar nu-şi mai regăsi îndemnul de a-şi satisface această dorinţă, chiar în singurătate, şi reveni la locul lui cu un sentiment de umilinţă şi milă pentru el însuşi.

De altfel nu avea cum să-şi amăgească foamea şi setea. „Sborul“ oprise în mai multe porturi, prelungindu-şi mult peste o săptămână călătoria în Egipt. Trecuseră zile întregi, de fapt un număr nesfârşit de ore în care a încercat să lupte împotriva unei somnolenţe apropiate de leşin. Se hotărâse să urce pe resturile din jur, numai să se îndepărteze de mirosul de puterziciune a celor două cadavre. Încercă să îşi înlăture realitatea din jur, nu prin golul minţii, ci încredinţându-se Celui ce îi hotărâse lumina existenţei. Pentru a căpăta liniştea celor care cheamă neîncetat paradisul şi trăiesc în el. Nu a mai avut nevoie de amintiri pentru a-şi dovedi că este viu, ci de un cer senin mereu de-asupra-i, încă de la începutul vieţii. Desprinzându-se de rătăcirile lui prin lume, de groaza persecuţiilor, de umilinţă şi înfrângere, mergând către cel dăruit veşniciei, cel care se afla în împărăţia cerurilor. Fără a avea nevoie de ajutor sau de milă. „Urcând către Dumnezeu“, gândi mai departe Alexandru, „nu poţi fi însoţit de nimeni, ci de inima pe care i-ai dăruit-o atunci când ţi s-a arătat, departe de exprimarea nedesăvârşită a cuvintelor, de risipirea în ceea ce nu este esenţial, de înfumurarea gândului“.

Ca şi în clipele grele, nu îi mai rămânea decât să se desprindă de sine, despărţindu-se de toate amintirile, încredinţându-şi sufletului lui Isus. Uitându-şi rănile, pe cei ce îl batjocoriseră, simţindu-se în afara grijilor şi îndeletnicirilor lumeşti, prin luminarea Mântuitorului. Nu se putea ruga, cuvintele amuţiseră în el încă înainte de a-şi pierde cunoştinţa. Pentru întâia oară de când se afla în magazia vaporului, Alexandru nu a suferit că nu vede pe nimeni, nici că nu este privit de alţii. Pentru întâia oară a adormit fără grije.

Nu şi-a dat seama câtă vreme, n-a ştiut de el. S-a trezit numai când vaporul a oprit în portul Alexandria, escala cea mai importantă, care ar fi trebuit să însemne pentru cei trei fugari sfârşitul călătoriei. A auzit zgomote puternice de scripeţi şi de lanţuri, apoi uşile magaziei s-au deschis cu sgomot şi în lumina soarelui au apărut pentru întâia oară grămezile de saci, acoperiţi de pulbere cenuşie, alţii goliţi cu totul, ca nişte pungi de prisos.

Alexandru îşi adună ultimele puteri. Cu un efort a reuşit să se ridice din adâncitura în praful moale, lăsată de trupul său, şi să strecoare într-un interstiţiu care nu fusese acoperit în întregime. Aşteptă ghemuit, până apărură primii hamali egipteni, care curăţiră interstiţiile de mormanele de ciment, apoi, profitând de pauza unei mese, se târî împleticindu-se, către pasarela vasului, care îl lega de ţărm. A avut norocul să nu întâlnească pe nimeni. Grănicerul egiptean care păzea vasul, nu-i dădu nici o atenţie, datoria lui fiind să legitimeze pe cei ce ar fi dorit să intre pe vapor.

„Sunt salvat“ gândi Alexandru şi o bucurie luminoaasă îl învioră. „Mă aflu în lumea liberă. În sfârşit, în lumea liberă. Viaţa mea de-acum începe. Dumnezeu mi-a îngăduit să mă nasc din nou“.

De-alungul cheiului se legănau câteva caice prăpădite, încărcate de lăzi şi coşuri de rafie. I se părea ciudată agitaţia de pe punţi, oamenii care trăgeau otgoane şi funii, mişcau braţele şi alergau vociferând. Îi părea un spectacol de iarmaroc, de neînţeles. Era miezul zilei şi soarele aprindea marea şi piatra digului. Apa ţărmului era mai limpede ca la Constanţa, nu se vedeau plutind cutii goale de conserve şi pete de petrol.

Cu toată căldura, aerul curat îi limpezea plămânii de cimentul în care zăcuse zeci şi zeci de ore. Înainta încet pe cheiul portului Alexandria, cu mânile desprinse de trup şi palmele desfăcute, ca şi când ar fi vrut să primească cum se cuvine lumina şi puritatea cerului. Zărea, în depărtare, primele faţade ale unor case fără balcoane şi fără acoperiş şi, venind către el, o grupă de arabi care a traversat strada în dreptul unei cabine telefonice. Lângă o maşină cu caroserie roşie. Cabina era galbenă şi contrastul acestor culori a fost pentru el, într-un fel dovada, revenirii la viaţă. Grupul de arabi s-a apropiat şi a simţit bucuria acestei întâlniri, deşi a găsit ciudate burnusurile care le acopereau şi feţele în fierbinţeala aceea stătută. Ei au trecut fără a-i da atenţie şi a mai gândit că în Egipt chipurile bărbăteşti erau greu de recunoscut din pricina bărbilor, că se putea confunda o persoană cu alta. Apoi a simţit cum înţelegera lui slăbea şi razele soarelui, orbindu-l, îi îndepărtau casele şi trecătorii şi chiar cheiul pe care se afla. A înaintat cu greutate câţiva paşi, apoi s-a oprit şi a încercat să îşi continue drumul, clătinându-se. Îi revenise acel gol nesfârşit al foamei şi leşinul inimii obosite. Apoi totul i se învălmăşi, şi căzu la pământ.

Nu se îndepărtase mult de prova „Sborului“. Grănicerul egiptean observase, încă de la coborâre, mersu-i nesigur, îl urmărise cu privirea şi îl văzuse prăbuşindu-se. A fost sigur că Alexandru făcea parte din personalul vaporului românesc. Şi-a spijinit puşca pe babală, s-a repezit de-alungul cheiului şi l-a luat în braţe. Apoi l-a purtat pe puntea vasului pe care îl păzea şi a întâlnit pe căpitan.

– Omul vostru a căzut la câţiva paşi de-aici, spuse el în englezeşte, cu un râjet. Nu se bea wisky pe căldura asta!

– Omul meu? se miră căpitanul. Dar după ce examină hainele murdare de ciment şi chipul nebărbierit al celui leşinat, adăogă:

– Este al nostru într-adevăr. Mai să nu-l recunosc! Lasă-l aici!

Şi a dat bacşiş grănicerului, gândind la recompensele viitoare pentru „vigilenţa pe linie de partid“.

Când s-a trezit, Alexandru a crezut că se află încă în cala cu saci, apoi a descoperit cabina cu mult mai mică, cana cu apă şi bucata de pâine pe care i le lăsase căpitanul. Avea mâinile şi picioarele legate strâns în noua închisoare de pe vaporul cu care visase să ajungă în lumea liberă.

Căpitanul „Sborului“ privea zilnic prin hublou să se convingă că prizonierul său mai trăieşte. Sau dacă nu este cazul să îl arunce în mare.

Vaporul a navigat de-alungul porturilor din nordul Mediteranei, apoi, în Atlantic, până în Suedia, unde a lăsat ultimele mărfuri.

Alexandru nu a putut vedea nimic din clădirile, muzeele şi monumentele oraşelor în care „Sborul“ şi-a aruncat ancora. Prin geamul cabinei a putut distinge doar câteva diguri, parâme murdare şi macarale pline de ulei. A călătorit astfel cam o lună, după care vaporul a revenit în Constanţa. A intrat apoi într-o a treia închisoare, pentru zece ani, de astădată, cu alţi „transfugi“, care duseseră dorul paradisului.

Constanţa, 21.04.1958

Vatra – Septembrie 1996

II

La farmecul nopţii

Piesă în trei acte

Domnului PETRU COMARNESCU,
pentru înţelegerea şi sprijinul său

PERSONAJELE:

FILIP HODJA
EMA, soţia sa
HARALAMB, unchiul său
Doctorul BARAS
IOASAF

ACTUL I

Decorul celor trei acte reprezintă o încăpere sărăcăcioasă, clădită din stuf şi bârne, într-o locuinţă din Dobrogea de mijloc, înjghebată în mijlocul stepei şi păstrată mulţi ani fără nici o reparaţie. Lutul dintre stuf este pe alocuri căzut, tavanul sfărâmat într-o parte şi uşa din stânga, care se află înspre vechiul han părăsit, are geamurile sparte şi înlocuite cu scânduri. În dreapta, o altă uşă (aceasta fără geamuri) care dă direct în câmpie. Nici o fereastră. În fund, în partea stângă, un pat cu învelitoare cenuşie. În mijloc, rămăşiţele unei tejghele cu câteva sticle prăfuite. Deasupra, într-un cui, nişte hamuri vechi, alături, un cojoc şi o lampă cu petrol. În colţul din stânga, o sobă scundă, care arde cu tezic, lângă ea un dulap cu geamul prăfuit unde se văd cărţi învelite în hârtie albastră, ieftină. Pe masa din mijlocul camerei, lucrată din topor, o pâine, o solniţă de lemn şi un vas de ceramică dobrogean.

Atmosfera este clară, marmoreană, încât tot mobilierul pare murdar, cu umbre întunecate, ungherele prind o taină misterioasă şi apăsătoare. La ridicarea cortinei, scena este într-un întuneric complet. Nu se aude decât cineva care sforăie. Uşa din stânga se deschide încet, lumina năvăleşte cu putere. Intră Filip, apoi Ema, în pardesie uşoare, pline de praf, cu capul gol. Ema are un termos după gât şi Filip un geamantan.

FILIP *(pe şoptite)*: St! Aici trebuie să fie, îl aud cum sforăie. Mi-era o teamă! Când am plecat acum patru ani nu mai mişca din casă... ştii, asta nu l-ar fi împiedicat să dispară într-o zi pe neaştptate, fără să spună cuiva. N-am fi găsit decât pereţii goi.

EMA: Ne-am fi înjghebat uşor o locuinţă. Ceea ce ne mulţumeşte este propriul cuib, nu furtunile din afară.

FILIP *(măsoară camera cu privirea)*: Trebuie reparat acoperişul cu mătură sălbatetecă şi puşi mai mulţi snopi, să fie mai trainic. La toamnă când vor începe ploile... *(Privind spre Ema)*. Nu se ştie cât vom sta pe-aici!

EMA: Stăm cât vrei tu. Voi căuta să te ajut să dregi acoperişul. De altfel sunt multe de făcut... *(Se uită în jur)*. În casa asta se simte lipsa unei femei!

FILIP: Unchiul este un mizantrop convins. Ştii, la început nu o să vadă cu ochi buni, poate nici n-o să-ţi vorbească... îl goneşti din gândurile lui. De altfel şi cu mine... am schimbat puţine cuvinte douăzeci de ani, până am plecat la facultate.

EMA: Aici ţi-ai trăit toată viaţa?

FILIP: Ţi se pare ciudat? Era foarte frumos. *(Melancolic)*. Tristeţea a venit dincolo, înţelegi, la oraş.

EMA: Filip!

FILIP: Da, iubito!

EMA: Dacă vrei tu, vom trăi toată viaţa pe meleagurile Azplarului!

FILIP: Numai să ne îngăduie unchiul Haralamb. Crezi că nu te-ai plictisit?

EMA: Lângă tine? *(Îl mângâie)*. Este destul să te simt ostenit, venind de la muncă, să te iubesc ca pe un stăpân. Vom privi amândoi din prag scăpătatul soarelui...

FILIP: Soarele? Căsuţa de jăratec îndepărtându-se în orizotul rece al stepei?

EMA: Da. Apusul!

FILIP *(înfricoşat)*: Apusul... Un apus de soare complet... *(Privind-o rugător)*. Crezi că ai putea uita cu timpul teatrul, jurnalele de modă, viaţa zilnică... pulsul cotidian al oraşului?

EMA: Toate le-am uitat de când ne-am luat. *(Pentru ea* *însăşi).* Este ciudat cum o femeie îşi dă viaţa altuia şi în ea nu mai rămâne nimic. Dacă m-ai lăsa singură...

FILIP: Ce ţi-a venit? Mică Ema, să-l trezim pe unchiul Haralamb. *(Deschide larg uşa din dreapta, dinspre câmpie. Lumina soarelui năvăleşte cu putere. Zguduindu-l uşor pe Haralamb).* Unchiule Haralamb!

HARALAMB *(ridicându-se din pat, frecându-se la ochi buimăcit)*: Cine-i, ce vreţi?

FILIP: Eu sunt, unchiule, Filip!

HARALAMB: Filip! Ei bravo, ce bine îmi pare că ţi-ai mai adus şi tu aminte de mine. *(Priveşte mirat la Ema).*

FILIP *(încurcat)*: Am venit să stau la tine câtva timp, să-mi petec vacanţa... şi poate mai mult. Ştii, într-o dimineaţă i-am spus Emei: hai să mergem la unchiul Haralamb, doar n-o să ne dea afară!

HARALAMB: Mai e vorbă? Glumeşti! *(Priveşte din nou către Ema).*

FILIP: Am adus-o şi pe Ema, soţia mea. Ema, apropie-te.

HARALAMB *(îi dă mână, bolborosind)*: Eu sunt unchiul lui. Adică... eu l-am crescut, da e ca băiatul meu. Filip, am supărări mari cu graurii, voiam să-ţi scriu. Îmi ciugulesc toţi strugurii sau îi aruncă în praf, numai să facă rău. Am pus o sperietoare, îi gonesc, degeaba... Ciugulesc boaba unde-i mai aurie şi o strică. *(Ascultă).* I-auzi, şi-acum se aud. Mă duc să zvârl cu bulgări. Ei, firea-ţi... grauri afurisiţi, staţi voi! *(Ameninţă cu pumnul şi iese pe uşa dinspre câmpie).*

EMA: O să ne înţelegem de minune toţi trei!

FILIP: Nu e totdeauna aşa, te previn. Eu l-am apucat mai ursuz. Acum vorbeşte să aibă timp să se desmeticească.

HARALAMB *(reintră, lăsând uşa deschisă)*: Ce voiam să-ţi spun? Da, scrisoarea. Vezi tu, nu sunt numai graurii... ceva boabe, câteva viţe mănate, mare pagubă. Trebuie să ştii că de când ai plecat tot nu mi-a fost bine, nu le-am mai stropit şi s-au cam mănat. Frunzele au început să ruginească, au prins o cocleală roşiatică, de tutun. Am pus viţa pentru tine. Pentru gura mea bătrână se găseşte şi altceva. Strugurii sunt buni pentru voi, ăştia tineri...

FILIP *(Emei)*: Când eram aici, găseam toamna, în fiecare dimineață, masa încărcată de struguri. Unchiul Haralamb se trezea de cu noapte. Nicicând lumina zilei nu l-a apucat în pat. E prima oară că-l găsesc dormind. Unchiule, spune drept, nu-i așa că nu dormeai niciodată?

HARALAMB *(pregătind ceaiul)*: Ba dormeam, dormeam. Câteodată ațipeam pe banca de-afară, dar mă trezeam tot noaptea. Erau stele blajine peste capul meu și clipeau ștrengărește ca licuricii printre ierburi. Asta vine din vremurile când cerul și pământul erau una.

FILIP *(Emei)*: Nu ți-am spus? Avea o legătură de taină cu Ştima nopții.

HARALAMB: Ei, Filip, nu-i bine să-ți bați joc de mine. *(Emei)*. Obiceiul îl am din tinerețe, înainte de nașterea lui. Atunci, toată noaptea ardea un foc mare în fața hanului, oamenii îl răscoleau mereu și aruncau vreascuri.

EMA: Am văzut o firmă ruginită, scrisă cu vopsea neagră „La farmecul nopții". Nu știam ce rost are în mijlocul câmpurilor.

FILIP: Unchiul Haralamb a ținut un han în care se petrecea minunat, în care toți își găseau refugiul... ca și noi. Din nefericire, drumul din fața hanului s-a mutat pe alte meleaguri, cum se întâmplă adesea în stepă, dar unchiul era prea bătrân să se statornicească lângă noul drum.

EMA: De-asta n-am întâlnit pe nimeni de azi dimineață, de când am plecat din sat... decât mereu câmpia nesfârșită... și drumul. Filip m-a condus.

FILIP: Am ținut minte tufele de lozie, până și crestăturile de pe copaci... cișmeaua lui Regep... locul acela râpos, cu piatră roșie. Dar la un moment dat ne-am rătăcit. Nu mai aveam nici un semn și înaintea noastră se lărgea șesul pustiu, cu cerul gol.

EMA: Atunci Filip a ridicat capul în vânt și parcă a simțit încotro e casa dumitale.

FILIP: Da, am auzit cum vântul se lovește de ea, trece prin viță, cutremurând salcâmii.

EMA: Noroc că suntem bine adăpostiți!

HARALAMB: Vei vedea către sfârşitul toamnei. Atunci nu poţi ieşi din casă...

FILIP: Îl bănuiam. Tăcut, ascuns printre buruieni, ascuns în pământ. Îl ghiceam cum vine spre mine, cum mă învăluie, cum îmi pătrunde în sânge. Inima a început să bată. *(Cu bucurie).* Recăpătăm viaţă, Ema!

HARALAMB: Ce naiba vrei să spui? Vorbeşte mai simplu!

EMA *(privind îngrijorată spre Filip)*: Nu-i nimic, unchiule. *(Închide uşa dinspre câmpie. Îl ia de mână pe Filip şi îl aşează pe scaunul de lângă masă).* E fericit că şi-a revăzut locurile copilăriei. Nu-i puţin lucru după atâţea ani să te reîntorci de unde-ai plecat. Hai, stai puţin. Ne-am obosit de-atâta cale. Trebuia să ne mai odihnim din loc în loc. *(Către bătrân).* A venit într-un suflet. Era nerăbdător să te vadă.

HARALAMB: Bine aţi făcut că aţi venit. Eram să vă scriu... graurii, de asta vroiam să vă scriu... *(Descurajat, deodată).* Nici eu nu mă simt tocmai bine, Filip... aş fi vrut să fii lângă mine. Zilele trecute mi-am luat puţin sânge. *(După o pauză).* Cred că o să-mi treacă. În fiecare an îmi iau sânge şi mă simt mai uşurat. *(Coboară cojocul din cui şi şi-l pune pe umeri. Filip stă la masă, cu mâna pe ochi).* Uite, mă doare spatele, pe-aici, pe-aici. Şi mi-e frig, al naibii. Noaptea nu pot dormi, mă zvârcolesc pe-o parte şi pe alta. Mă bat şi gândurile. De când a plecat Filip, mereu mă gândesc la el, îmi lipseşte. Vezi dumneata, trebuie să înţelegi. Când era aici, vreau să spun că mereu îl simţeam lângă mine, mă împiedecam mereu de el. Fiecare cu ale lui, îl lăsam să-şi facă mendrele, dar seara îl aduceam totdeauna în braţe. De obicei adormea, pe iarbă sau pe un maldăr de stuf. Îl culcam încet, în cojocul ăsta care-l vezi pe mine. *(Râde).* Ei, o pocitanie de băiat, îmi ziceam. E a lui frate-miu, trebuie să-l cresc. Dar când a plecat, acum patru ani, mi-a venit greu. Era cineva în cameră care răsufla omeneşte. Îmi plăcea noaptea să-l aud dormind liniştit.

EMA *(schimbând vorba)*: Spatele... te doare într-un loc mai tare?

HARALAMB: Nu ştiu să-ţi spun. Peste tot. Când mă întorc pe-o parte, mă doare cealaltă, tot spatele mă doare parcă ar fi cusut. Mi se încrâncenă carnea pe mine şi sunt topit de nesomn.

FILIP: Încearcă să pipăi peretele, unchiule. *(Se apropie de el, privindu-l cu atenţie ciudată).*

HARALAMB *(plimbă mâna cu greutate pe perete. Mâna îi tremură)*: O, e rece peretele, Filip. Degetele mele sunt uscate şi înţepenite. Am îmbătrânit de tot. *(Îşi priveşte degetele desfăcute).* Nu am am putere, Filip. Toată vlaga mea s-a dus.

EMA: Vom lupta împreună şi vom ajunge cu bine la capăt.

FILIP: Da, e bine.

EMA *(îl sărută)*: Lângă tine oriunde e bine. Va trebui să ne odihnim puţin. Am avut o zi obositoare. Unchiule, unde o să ne culci?

HARALAMB: Mai am un pat dincolo, în prăvălie.

FILIP: Dânsul obişnuieşte să spună astfel magaziei de alături. Când te gândeşti că se numea „Farmecul nopţii"! Sărmanul nostru han! A crescut troscotul pe pragul lui şi printre podelele putrede au năvălit buruienile.

HARALAMB: Da, dincolo-i ca afară. Încet, încet se ruinează, se duce. Dar pereţii sunt buni încă. Va trebui să reparaţi tavanul, eu nu mai pot.

FILIP: Să faci bine să te odihneşti. A venit rândul meu acum. *(Emei).* Nu ţi-am spus că tavanul trebuie reparat?

EMA: Sigur! Şi eu te voi ajuta! Voi pregăti lutul şi tu îi vei netezi cu grijă. Apoi, îţi voi turna, să-ţi speli mâinile de lutul jilav.

FILIP: Nu-i treabă uşoară. Seara cazi mort de osteneală.

EMA: Asta ne va întări.

HARALAMB: M-am răsgândit! Dormiţi voi aici şi eu alături, în prăvălie.

FILIP: Nici vorbă. Noi dincolo şi dumneata în patul dumitale!

HARALAMB: Şi eu mă simt bine acolo, nu vă fie teamă. E cald încă, n-a început vântul. Îmi face bine mirosul de buruieni, de tinereţe. Uite, când plivesc răsadurile, simt că prind puteri, zău aşa. Oasele mele bătrâne tânjesc după verdeaţă. Filip, binemi pare că ai venit. Fiul meu!

FILIP: Unchiule, eşti atât de ciudat! Ema o să creadă c-am minţit-o. I-am spus că nu mă bagi în seamă, că trec zile întregi fără să-mi vorbeşti. N-am ştiut niciodată cât de aproape îţi sunt.

HARALAMB: Cât de aproape? Doar pe tine te am. Mai am pe cineva? Eram îngrijorat. Dacă se întâmplă să mor, cui rămânea casa?

EMA *(către Filip)*: Ce faci dincolo?

FILIP *(răsfoind o carte)*: Sunt cărţile mele de şcoală. N-am fost un elev prea harnic. Ce poţi reţine când pustietăţile îţi risipesc gândurile? *(Pauză).* Nu m-am ales cu mai nimic din liceu, din facultate. Am trecut peste tot ca un câine care îşi ţine mereu capul deasupra apei.

HARALAMB: Primarul s-a interesat de tine. Săptămâna trecută a dat pe-aici, în căruţa lui lustruită şi m-a întrebat: „Filip nu ştie nimic de boala ta, Haralamb?"

EMA: N-am ştiut nimic, altfel chiar eu l-aş fi adus.

FILIP *(împărtăşind o taină Emei)*: Să-ţi arăt ceva! *(Scoate din fundul dulapului o păpuşă improvizată dintr-o creangă şi cârpă colorată).* Iată şi împăratul nostru!

HARALAMB: Nu ştiu cum a ajuns aici! L-o fi pus cineva din greşeală. *(Vrea să i-l ia din mână).*

FILIP: Lasă-l, lasă-l. Mulţumesc că mi l-ai păstrat. Când eram mici... s-a întâmplat demult, era multă lume pe-aici, prăvălia avea uşile de perete... copiii din sat veneau până în apropiere. *(Arată spre uşa dinspre câmpie).* Încolo sunt nişte ape stătute.

EMA: Cum, aşa mici? Nu vă rătăceaţi?

HARALAMB: Să se rătăcească nişte zdrahoni ca ei? Toată stepa era a lor. Dumnealui nu mi-a venit odată trei zile acasă.

FILIP: Cea mai mare sărbătoare era când îl îngropam pe împăratul nostru. Îl purtam în braţe şi-l boceam tot drumul, aruncându-i flori de câmp peste mâinile ţepene. Şi îi cântam: „Iane, Iane Caloiane". Apoi îl îngropam între cărămizi de lut, cu praznic împărătesc. Câteodată îi puneam şi o păsărică moartă alături.

HARALAMB: Ce l-am urechiat într-un rând, de ziua lui! L-am prins sugrumând o mierlă.

FILIP *(cu asprime neaşteptată)*: Trebuia. Nu putea traversa singur veşnicia. Inima păsăricii mai bătea, o simţeam în pumn. O făceam pentru împăratul nostru, dar n-am putut să sufăr penele cenuşii năclăite în sânge. Capul atârna într-o parte, cu ochii sticloşi.

HARALAMB: Se încăpăţâna! A trebuit să i-o smulg din mână. Nu, că m-ai supărat rău, atunci!

FILIP *(revenindu-şi)*: Iartă-mă. Mai trâziu mi-am dat seama că aveai dreptate. Totuşi nu puteam să-l îngrop singur. *(Priveşte păpuşa, apoi în jur).* Atunci le-am propus celorlalţi să-i dăm drumul în mlaştină, în ochiurile de apă verzuie.

EMA: Nu era primejdios? Să vă rătăciţi pe-acolo?

HARALAMB: Pentru el? Cunoştea stepa ca nimeni altul, mai bine ca mine. Puteam să-l trimit şi iarna în sat după pâine, când nu se mai zăreşte decât o întindere albă şi vântul care o spulberă. Întotdeauna l-am aşteptat liniştit, ştiam că se va întoarce. Numai din oraş s-a întors prea târziu... de-abia acum... şi m-aţi găsit bolnav... Prea târziu...

EMA *(schimbând vorba)*: Din cele ce mi-a povestit Filip, îmi închipui că ai întâmpinat mari greutăţi să-l creşti.

HARALAMB: N-am făcut prea multe. Am fost singur. Casa mea n-a cuoscut mâna vrednică a unei femei. Filip n-a avut pe nimeni să-l mângâie. Eu... mă apropiam uneori când dormea, dar.... n-aveam curaj. Era foarte sălbatic, nu-i intra nimeni în voie.

FILIP *(zâmbind)*: Nici dumitale nu-ţi plăcea să te mângâie nimeni.

HARALAMB: Înţeleg ce vrei să spui... Bine că tu te-ai însurat. *(Apropiindu-se de Ema).* Sper să te simţi bine aici, fata mea. Orzul s-a copt, vulpile se aruncă singure în cursă. În fiecare zi găsesc câte o cumătră cu coadă stufoasă, zvârcolindu-se şi arătându-şi colţii.

FILIP: Ce mai fac oamenii din Azaplar? Efrim s-a însurat?

HARALAMB: Toţi sunt bine. Numai Omar a murit iarna trecută. L-au încolțit lupii când venea din oraș. Nu i-am găsit decât cizmele. Ticălosu` de ginere-su n-a vrut să mi le vândă, îmi veneau minunat. Erau niște cizme pe cinste... galbene, cu șireturi... Efrim s-a însurat, s-a mutat în bordeiul lui pe țarină, nu mai vrea să stea cu bătrânii, zice că-l înșeală la împărțeală. Am avut ploaie la vreme, n-avem ce ne plânge, de doi ani ne-a plouat mereu. Nu mai trebuie să plece oamenii să muncească în oraș.

EMA: A fost secetă înainte?

FILIP: Am prins și eu câțiva ani răi. Țăranii și-au dus copiii în port, în Constanța, i-au învățat să cerșească și să fure, și și-au vândut vitele. Pe urmă s-au înapoiat pe jos, cu hamurile în spinare și cu sacul de grâu. Hamurile nu le-au vândut. Obicei vechi. Vitele se vând fără hamuri.

HARALAMB *(Emei)*: Să n-ai nici o grijă. Anul ăsta s-a făcut grâu pentru multă vreme. Spicul cade greu, se lenevește de plin ce e. *(Scâncește)*. Numai pe mine mă doare spinarea, parcă mi-e cusută. Să-mi faci o frecție diseară.

FILIP: Îți voi face!

EMA: Mă duc să aranjez bagajele. Caut ceva să ne limpezim fața.

FILIP: Drăguță, nu?

HARALAMB: Îmi pare bine că te-ai însurat. Femeia e, oricum, cum să zic, o mângâiere. Uite, de-abia acum îmi dau seama că nu e rău să ai pe cineva pe lângă tine. Da, poți să zâmbești cât îți place! Vine bătrânețea, vin greutățile, de-abia mai poți să te miști și ai nevoie de cineva... Spune și tu, cum m-ai găsit... puteam să zac zile întregi... să mă ia naiba...

FILIP: Pe vremuri nu erai fricos.

HARALAMB: Nici acum nu sunt. Cine ți-a spus că sunt fricos? Dar vezi tu, bătrânețea... *(Își privește mâna care îi tremură)*. Nu mă mai țin puterile ca altădată. Bine că tu te-ai însurat. Asta îmi luminează și mie puțin necazurile.

FILIP *(deschizând ușa dinspre câmpie)*: Dar știi, unchiule, nu sunt atât de fericit!

HARALAMB *(apropiindu-se de el)*: Ce e, Filip?

FILIP: Nici eu nu ştiu. De câtva timp nu mai găsesc liniştea..., îmi umblă aşa, ca o ceaţă prin cap... obosesc foarte repede... şi apoi este ceva care nu îmi îngăduie să rămân unde mă aflu. Şi nici nu sunt obişnuit să mă spovedesc!

HARALAMB: De ce te fereşti? Crezi că n-aşi găsi un sfat bun să-ţi dau, cu toată învăţătura ta de la oraş?

FILIP: N-am învăţat multe. Totul a lunecat în jurul meu în cercuri tot mai largi. Am rămas mereu lângă tine, unchiule, lângă uşa hanului, printre pelinul amar şi scaieţi.

HARALAMB: Ei bravo, asta îmi face plăcere. Deşi mi se pare curios ca un domn ca tine să-şi amintească toate astea. Voi de-acolo vă gândiţi la legiuiri, la slujbe, cum să-ndreptaţi lucrurile. Trebuie să vă ocupaţi de soarta norodului, nu mai aveţi vreme pentru voi, pentru pământul de unde aţi plecat.

FILIP *(Pe neaşteptate, cu altă înfăţişare)*: Te-am întrebat cum îţi place Ema.

HARALAMB: Ce să sic, e frumoasă şi tânără. Nu prea sunt obişnuit cu străinii.

FILIP: Trebuie să ştii ceva... n-am cum să ţi-o spun... Ema mi-a făcut mult bine. Dacă nu era ea...

HARALAMB: Dacă nu era ea?

FILIP (*dând din cap absent)*: Da, da... *(Pauză)*. Nu ştiu de ce am venit aici. De ce? Cum... am ajuns aici? *(Revenindu-şi)*. Da, am venit să te vedem, unchiule, să petrecem împreună vacanţa. Vara aceasta e a dumitale.

HARALAMB: Aţi venit la vreme, peste puţin nu mă mai găseaţi... m-aţi fi căutat degeaba.

FILIP: Ce ţi-a venit să prooroceşti? *(Cu înfăţişare chinuită)*. Nici n-am trecut pragul locurilor unde am copilărit şi m-au izbit în faţă toate amintirile, clipele de viaţă pe care le-am trăit aici. Amintirile... poţi fi ferecat de amintiri când n-ai nici un trecut? Mereu mă îneacă o umbră ridicându-se dintre mlaştini, din fiecare tufiş, plasă putredă care mă împresoară. Scap mereu printre ochiurile străvezii, dar mă oboseşte. În fiecare noapte... în fiecare noapte... *(Către Haralamb)*. Înţelegi ce a făcut Ema pentru mine? Şi tu trebuie să-i porţi recunoştinţă. M-a îndepărtat de mine însumi, alungându-mi gândurile negre, tristețea. Mi-a reaprins lumina vieții.

HARALAMB: Nu prea te înțeleg. Viața nu se capătă de două ori. Numai ierburile învie în fiecare primăvară. Noi ne împotrivim frigului, trăim cu capul afară din zăpadă și asta ne topește. Dacă am lăsa pământul să ne dea viață, am trăi veșnic.

FILIP: Pentru mine. Ema a fost pământul, pământul generos care dă viață. Atâta timp cât nu mă smulge nimeni de lângă ea...

HARALAMB: Nu-ți fie frică, nimeni nu ți-o ia din pustietatea asta, poți dormi liniștit. Numai vântul să n-o smulgă de lângă tine. *(Râde).*

FILIP: Încă nu e nici o primejdie, nu se aude nimic, nu. *(Ascultă atent. Oftează).* Acum e liniște. Uraganele din copilărie mi-au rămas aici. *(Arătându-și pieptul).* Mi-au deschis larg porțile sufletului, le-au stricat încuietorile. De multe ori tresar din somn. Îmi simt obrajii buciuiți de vânt și porțile inimii mi se bat nebunește. Atunci trebuie să respir adânc, să nu mă sufoc. *(Întorcându-se spre bătrân).* Asta îmi taie respirația, știi?

HARALAMB: Poate-ți mai amintești și prostiile pe care ți le înșiram iarna, la gura sobei.

FILIP *(recitând, copilărește)*: Da. Îmi povesteai, printre altele, cum prinde lupul câte o oaie rătăcită și o biciuiește nemilos cu coada stufoasă... să meargă spre vizuina lui. Dacă o omoară lângă stână îl dă de gol sângele pe zăpadă.

HARALAMB: Bravo! Și povestea cu mortul din mlaștină? Îți plăcea al naibii. Mereu mă puneai să ți-o povestesc...

FILIP *(întunecându-se)*: Asta nu trebuia să mi-o spui niciodată. Visam și mă trezeam țipând. Vedeam mereu degetele acelea răschirate în mâlul negru, căutând să se apuce de ceva. Atunci țipam.

EMA *(venind din camera vecină, prinzând ultimele cuvinte. Ambele uși, dinspre han și dinspre câmpie, sunt deschise)*: Țipai? De ce țipai?

FILIP: De bucurie, când poposea câte o căruță la „Farmecul nopții". La plecare, o însoțeam, chinuind, tot drumul.

EMA *(apropiindu-se de uşa din dreapta)*: Nu prea e vesel pe-aici. Peste tot doar întinderea asta galben-verzuie. Vârfurile ierburilor tremură mereu... Nici acum, vara, vântul nu conteneşte.. nimic nu-l opreşte... În stânga e o pată mai închisă. Ce-i acolo?

FILIP: E rogozul. Acolo sunt mlaştinile.

HARALAMB: Arsă. Chiar adineaori, Filip îmi spunea că nu i-a plăcut povestea.

FILIP: Nu ţi-am spus că nu mi-a plăcut. În orice caz, nu era pentru un copil.

HARALAMB: Ba da, aşa mi-ai spus. Că noaptea te trezeai din pricina ei.

FILIP *(aspru)*: Dar de unde îţi trece prin cap? *(Către Ema).* Unchiul nu-şi aminteşte!

EMA: Asta-i bună! Aţi şi început să vă certaţi! *(Către Haralamb).* Dacă Filip a spus că nu i-a plăcut, înseamnă că aşa e. Poate eşti obosit!

FILIP: E suferind.

HARALAMB *(bombănind)*: Oi fi eu suferind, dar ştiu ce spun...

FILIP *(împăciuitor)*: De altfel, nu ne certăm. A fost o discuţie fără importanţă. *(Face semn Emei să accepte aparenţele).*

HARALAMB: Nu, nu ne certăm, dar el n-a avut niciodată urechi pentru ce-i spun eu.

EMA: Şi pentru ce-i spun eu! *(Glumind, către Filip).* Auzi, mai ascultă şi vorba altora. Hai, odihneşte-te! Patul e pregătit.

FILIP: Aş prefera să fac câţiva paşi în jurul casei, să mă mai desmorţesc.

EMA: Asta-i bună. Nu zău, venim atâta cale pe jos şi mai vrei să te dezmorţeşti! Să faci bine să te culci!

FILIP: Bine, mă voi culca, dar înainte.. numai puţin câţiva paşi doar...

EMA *(autoritar)*: În nici un caz! Nu, nu se poate. Cine-i mai mare? Eu sau tu?

FILIP: Tu eşti. *(Umil).* Stai lângă mine.

HARALAMB: Dacă ţine atât! De ce nu-l laşi? Nu e bine să vă certaţi.

EMA: Nu ne certăm, unchiule. Nu vezi că glumim?

HARALAMB: Nu glumeşte, uită-te, lui îi pare rău. Poate vrea să mângâie butucii de vie. A lipsit patru ani. Atâta vreme! *(Desprinde nişte rafie din cui).* Dacă vrei să legi pe araci... Sunt mlădiţe care au crescut în voie, eu n-am avut timp să le leg şi şi-au făcut de cap...

EMA: *(smulgându-i rafia din mână)*: Nu, nu se poate. E destul de obosit de drum, am făcut atâţia kilometri... Trebuie să se culce.

FILIP *(absent)*: Bine, dacă vrei tu. *(Revenindu-şi).* Dar numai dacă dormi alături de mine. Mi-e urât singur. *(Se îndreaptă toţi trei către uşa deschisă dinspre han, oprindu-se în prag.)* Nu-mi închipuiam că poţi schimba atât de repede o încăpere pustie. Eşti adevărată vrăjitoare!

HARALAMB *(de alături)*: Vrednică femeie! *(Revenind în scenă).* Ai pus şi oglinda deasupra! Sper că aici n-ai să schimbi nimic. M-am obişnuit cu camera cum am apucat-o. Uite, dacă mi-ai lua lingura asta de lemn – da, e lemn de cedru, mi-a adus-o Ioasaf de la Ierusalim. *(Către Filip).* Îl mai ţii minte pe Ioasaf? – aş muri de inimă rea.

EMA: Nici o grijă. Şi mie îmi plac lucrurile aşa cum sunt. Poate odată va trebui să trăim cu toţii aici. La toamnă, când vor începe ploile, alături va fi ca şi afară, aşa spunea..

FILIP *(Emei)*: Adu-mi, te rog, haina. *(Către bătrân).* Se mai cunoaşte poteca? *(Arată către câmpie).*

EMA: Filip! *(El se întoarce spre ea cu privirea goală).* Dar îmi pormiseşi să te culci! Ţi-am aranjat patul. Dormim împreună, amândoi. Să ştii că mă supăr, de-abia am venit şi vrei să fugi de lângă mine. Filip, nu mă mai iubeşti. *(Îl ia de umeri, privindu-l cu autoritate).*

FILIP: Ai spus tu să mă culc? Bine, pe tine, te ascult. Mă culc, vreau să mă întind şi să dorm. Nu mai plec. Fă-mi patul.

EMA: Cum, vrei să te bagi în cearceaf?

FILIP: Da, sunt obosit. Aş vrea să dorm, să nu mai simt, să nu mai aud nimic.

HARALAMB: Dar e linişte, nici un zbor de muscă nu se aude. Auzi ce linişte e. *(Tac toţi trei).*

EMA *(respirând)*: Are dreptate, Filip. Asta nu e linişte. E ceva apăsător, o strălucire care îţi ia vederea.

HARALAMB: Întotdeauna-i aşa în timpul verii. Altfel cum s-ar coace bucatele?

FILIP: N-ai unde să te ascunzi. *(Emei, arătându-se pe sine).* Eu sunt obişnuit, nu mi-e cald.

EMA: D-aia stau cu uşile închise. Când e întuneric e mai bine. Se face şi răcoare. *(Închide uşa dinspre câmpie).* Puteţi să închideţi şi voi uşa hanului. Dacă vreţi pun nişte rogojini în dreptul ferestrelor.

EMA *(conducându-l de braţ pe Filip, ca pe un orb):* Întunericul nu-i face bine. El trebuie să doarmă pe lumină.

FILIP *(cu glas scăzut, copilăresc):* Da, aşa e, pe lumină. Unchiule Haralamb, să nu-mi povesteşti nimic înainte de a adormi. Sunt obosit în seara asta.

HARALAMB: Dar nici nu.. Am uitat de mult minciunile..

FILIP: Cum? Au fost scornite atunci pentru mine?

HARALAMB: Trebuia să-ţi povestesc ceva ca să adormi.

FILIP: Povestea cu mlaştinile... nu-i adevărată?

HARALAMB: Sigur că nu e! Aia am născocit-o eu.

EMA: De ce poveste e vorba?

FILIP *(cu faţa ca împietrită):* Prostii. Să mergi totuşi... Dar simt un fel de ameţeală. *(Întinzând mâinile ca un orb).* Ah! Nu vă îndepărtaţi! Nu vă ascundeţi! *(Rotindu-se încet).* În jurul meu doar noapte... tăcere, pustiu şi întuneric... crengi uscate de oţetari... doar schelete de ramuri... Şi eu singur... fără trecut şi fără ţel... Închis cu mine însumi pentru totdeauna... *(Faţa i se umanizează. Aproape plângând).* Tu nu ştii Ema, sunt tot singur. Nimeni nu mă opreşte, nimeni nu-mi întretaie drumul.

EMA: Sunt lângă tine, iubitule, aproape de obrazul tău. Şi e lumină, multă lumină, ca la un pom de Crăciun, valuri de argint lărgindu-se peste stepă. Uite, beteala aprinsă izbucneşte la orizont, se stinge şi iar apare.

FILIP: Da, da, văd că orizontul e împurpurat de lumină dar nu putem ajunge acolo decât printr-un tunel. Nepătruns, negru ca noaptea. Simt doar bolţile cum ne strivesc. Flăcări, nu lumină. Ne încing hainele, se roşesc ca fierul şi noi suntem prinşi într-o cursă... suntem pierduţi... mai aproape, mai aproape... *(Se află lângă uşă şi face eforturi să o deschidă, dar voinţa nu îl ajută).* E sfârşitul, nu mai avem unde fugi. O să ne incendieze, Ema, o să ardem ca nişte torţe. Nici o picătură de apă... suntem prinşi într-o cursă, peste tot zidul e tare şi neted ca sticla... împurpurat şi negru... Se apropie din ce în ce flacăra... nu mai pot respira de fum.

EMA: Ba avem, Filip. Avem, iubitule. Uite aici... să ne refugiem. Suntem salvaţi! *(Deschide uşa dinspre han, ceea ce lui Filip nu îi reuşise).*

FILIP: Unde ne aflăm?

EMA: În siguranţă. Focul nu poate să ne mai ajungă, nici o scânteie...

FILIP: Scânteile îmi aprindeau părul, îmi ardeau ochii. Jăratecul mă pătrundea până la oase. St! Auzi trosniturile focului? Macină totul. Toţi şobolanii din gangul acela ard.

EMA: Da, dar acum suntem scăpaţi, suntem în siguranţă. Ceilalţi au rămas să se prăbuşească în adânc, cu iadul lor.

FILIP *(muindu-şi buzele):* Parcă am trecut în altă lume. Nu mai e lumea noastră. Soarele se acoperă de văluri întunecate. Un cor de copii, vecinii mei de la Arsá, se aud bocind dintre pământuri, dinspre ape. Ema, eu sunt împăratul, plutesc peste veşnicie şi tu eşti inima unei ciocârlii căzute din albastrul cerului. *(Închide pumnul).* Te aud cum baţi în pumnul meu. Baţi ca inima pământului. Îndărătul nostru rămân macii roşii, flăcări de mac între buruienile uscate. Pe-acolo trebuie să mergem. Ema, pe lângă pâlcul de salcâmi.

HARALAMB: Filip, ce are Filip?

EMA *(făcându-i semn să tacă):* Am ajuns, iubitule. Acum să dormim, suntem obosiţi de atâta zbucium. *(Îl duce spre patul bătrânului).* Ne vom culca împreună, să dormim mereu unul lângă altul.

FILIP: Da, să simt inima ta alături. Să-ţi aud murmurul cald al inimii tale. *(Îl culcă pe pat, aranjându-i cojocul. Aşteaptă puţin şi crapă uşa dinspre han. E o semi-obscuritate).*

EMA: Doarme. A adormit. Respiră liniştit. *(Oftează).* Am avut de furcă cu el. De mult n-a mai suferit o criză atât de puternică.

HARALAMB: Da` ce are Filip, ce are fiul meu? Nu-mi vine să cred. Ce-i cu el?

EMA: Ajută-mă să-l iau şi să-l duc în camera noastră.

HARALAMB: De ce nu-l laşi pe loc?

EMA: Nu. E bine să se trezească alături. E mai puţin întuneric. Are viţa în dreptul ferestrelor. Verdeaţă... face mult la boala lui.

HARALAMB: Cum, e bolnav? Filip, micul meu Filip, şi eu să nu ştiu nimic. Mă văitam într-una şi el, băiat tânăr...

EMA: Chiar dacă-i fi ştiut, multe n-ai fi putut face. Nu-i o boală obişnuită. *(Gânditoare).* Atunci se termină odată viaţa, pe când aşa... te îndepărtezi într-o lume necunoscută, nu-ţi mai dai seama dacă trăieşti sau dacă... Ajută-mă să-l duc dincolo. *(Îl iau amândoi cu greutate, ca într-un grup Pieta, şi îl poartă în vechiul han. Revin în scenă şi deschid uşa dinspre câmpie. Lumina năvăleşte cu putere. Ema se trânește pe pat).*

HARALAMB: Filip, Filip! Mai bine nu venea, mi-a făcut destul rău. Sunt şi eu bolnav, nu mă lasă sufletul să-l văd, înţelegi? Mai bine nu-l mai vedeam niciodată decât aşa.

EMA: Ţineam mult să te întâlnesc. Ştiam că dumneata eşti singura lui rudă, că dumneata l-ai cunoscut. Dar n-am aflat prea multe. Din trecut n-a vrut să-mi spună nimic, niciodată. Nici măcar despre hanul acesta. Rămânea uneori cu privirile duse când primăvara zburau cocorii şi atunci bănuiam că se întoarce la casa lui îndepărtată. Dar niciodată nu mi-a destăinuit nimic.

HARALAMB: Nici eu nu ştiam că voi v-aţi căsătorit!

EMA: A făcut-o aproape fără să-şi dea seama.

HARALAMB: Cum, asta durează de când v-aţi luat voi?

EMA: Dinainte.

HARALAMB: N-am bănuit nimic. Acum patru ani, când a plecat, se purta ca toată lumea. N-a dat niciun semn, n-a spus nimic care să mă facă să cred că el n-ar fi ca dumneata, ca mine. E adevărat că a fost trist înaintea plecării, dar e firesc, nu? Când stau să mă gândesc... a fost şi la o bostană fără să lase o vorbă. A venit după trei zile. Dar era în obiceiurile lui, ştiam c-o să sentoarcă. Eu am plecat o singură dată, în tinereţe, la Constanţa, să lucrez pe vapoare şi mă nimicea dorul de casă, de Azaplar. Lâncezeam de inimă rea.

EMA: Da. Îţi spun că totuşi înainte de a-l cunoaşte... Când l-am văzut pe Filip într-o seară... a fost în împrejurări ciudate... vreau să spun că ceva din fiinţa lui m-a atras... o nesfârşită tristeţe şi încercarea timidă de a şi-o ascunde. Eram colegi la facultate dar mă ocolea deşi îi doream prietenia. Am intrat în localul în care se afla, m-am invitat la masa lui, apoi au venit mai mulţi prieteni. Cu toţii râdeau numai el era cu gândurile duse şi când am rămas numai noi, l-am întrebat dacă pot să-i fiu de folos. M-a privit, privirea lui venea ca din depărtări, dar pentru prima oară a zâmbit. Atunci mi-am dat seama că are nevoie de mine. Îţi voi mărturisi încă ceva,ceea ce s-a petrecut între noi. Uite... de când ne-am luat eu şi cu Filip, acum doi ani, am trăit doar câteva luni ca bărbat şi soţie.

HARALAMB: Cum, voi nu mai trăiţi împreună?

EMA: Nu. Mi-e greu s-o spun.

HARALAMB: Ca femeie...

EMA: Nu, nu pot. Am încercat. Am aşteptat mereu să dea primul semn, să nu-l jignesc. *(Visătoare).* Îl iubesc foarte mult şi aş fi dorit să avem un copil. Atâta am dorit... să am un copil. Asta ne-ar fi legat. Poate s-ar fi pus pe muncă cu mai multă energie... S-ar fi vindecat pentru totdeauna. *(Privindu-l pe Haralamb).* Ştii... deşi student, el colabora la o revistă de artă. Scria studii la înălţimea operelor pe care le înfăţişa. Ei bine, acum nu mai face decât traduceri. Nu mai scrie lucrări originale.

HARALAMB: Înţeleg. Dacă aţi dat de fundul lăzii, casa unchiului vostru e a voastră. Anul ăsta s-a făcut grâu destul. *(Amintindu-şi brusc).* Dar ce e cu Filip? I se întâmplă des să vorbească aşa? Asta nu e firesc. Nu trebuie să se poarte aşa. M-a speriat.

EMA: Dumitale trebuie să-ţi spun adevăraul, nu? Eşti ca tatăl lui.

HARALAMB: Dar sunt bătrân. Să ajung la vârsta mea...

EMA *(apropiindu-se de el)*: Eşti bătrân. Dar gândeşte-te la Filip. E viaţa lui în joc. Trebuie să-l salvăm, să-l împingem uşor de pe cărarea greşită şi să-i îndreptăm paşii pe drumul bun, pe unde va ieşi la lumină. Nu eşti ca tatăl lui?

HARALAMB *(înseninându-se):* Tatăl lui sunt, tatăl lui.

EMA: Doctorii nu mi-au descoperit marea taină. Doar umbre ale unor realităţi pe care eu le înţelegeam mai bine.

HARALAMB: Ei, aşa sunt doctorii.

EMA: Am căutat să-l observ fără ca acest lucru să-l stingherească sau să schimbe relaţiile dintre noi. În primul rând să-mi dau seama de ce e obsedat, vreau să spun de ce se teme... pentru ca să-i înlătur gândul. Uite, de pildă, dacă cineva are panică că se îneacă, este purtat lângă apă, aşa, ca să se obişnuiască.

HARALAMB: Mai bine l-ar apropia de pământ să prindă curaj!

EMA: Speram ca dumneata să-mi fii de un ajutor. Văd însă că tebuie să lupt singură.

HARALAMB: Dar vreau să te ajut!

EMA *(cu severitate):* Nu cred că poţi. Acum înţeleg anumite lucruri.

HARALAMB: Ce înţelegi?

EMA *(nervoasă):* Dacă Filip ar fi avut o altă copilărie, n-ar fi ajuns niciodată aici. A trăit prea liber şi gândurile lui au prins vârfuri nemăsurate. N-a avut cine să-i spună adevărul, să-i taie toate iluziile nefireşti, crescute sălbatec. Toate neliniştile din copilărie, toate închipuirile îngrozitoare născute din întinderea aceasta nesfârşită, toate fantomele ce răsar ameninţătoare din cerurile străine, n-a avut cine să i le înlăture! Sufletul lui a crescut schilod... cum sunt oţetarii din marginea drumului.. sfâşiaţi de crivăţ şi de uscăciune.

HARALAMB: Cum vorbeşti de Filip! Parcă n-ar fi bărbatul tău!

EMA *(strigând):* Dar dumneata nu faci nimic pentru el. Numai eu trebuie să lupt, o femeie. Nu-ţi dai seama ce greu e să n-ai nici un ajutor. *(Încet).* Numai o femeie îl poate face bine, sunt sigură, numai o femeie poate pătrunde dincolo de aparenţă. Iartă-mă, unchiule, dar caut să înţeleg unde se ascunde răul şi ce tăinuieşte acest rău. Numai aşa va putea fi însănătoşit! *(Deprimată).* Mă duc şi eu să mă odihnesc.

HARALAMB *(strigând la rândul său, fără să-şi dea seama că Filip doarme în camera de alături):* Să ştii că eu nu sunt de vină, nu! N-am avut nimic cu sufletul lui Filip, să ştii. Eu nu sunt vinovat. Am schimbat puţine vorbe toată viaţa. Vrei să vezi de cine-i mai apropiat, vrei să ştii? Ei bine, vino încoace! *(O ia de mână, ducând-o lângă uşa din stepă).* La sânul ei a crescut Filip. Nu pe mine întreabă-mă, ci pe ea judec-o cu ea răfuieşte-te. Nu prea e uşor, nu? Nu-i aşa că nu-i uşor? Mă crezi neştiutor, fără învăţătură, dar înţeleg şi eu ceva, să ştii. *(Râde la început, apoi râsul i se curmează brusc. Holbează ochii. Ema se întoarce şi ea şi strigă: „Filip!“ Filip, cu haina desfăcută, cu cravata dezlegată, înaintează cu paşi grei spre uşa unde se află cei doi).*

EMA: Unde-ai plecat? Întoarce-te, Filip, trebuie să dormi. Eşti obosit, mi-ai promis să te odihneşti! Am venit în vacanţă să prindem puteri, nu să ne istovim. Sunt lângă tine, suntem împreună, Filip, lângă tine, iubitul meu. *(Filip o îmbrâncetşe, ajunge la uşă. Ema i se ghemuieşte la picioare).* Ce faci, Filip? Nu pleca, nu mă lăsa singură, Filip. Unde te duci? *(Filip se eliberează din strânsoarea ei şi trece peste prag, apoi dispare. Ema, plângând).* A plecat! A plecat! Doamne, m-a părăsit din prima zi!

HARALAMB *(cu blândeţe):* Asta nu e boală, Ema. Aşa făcea şi când era mic. Şi eu am suferit. *(Arătând cu degetul spre stepă).* Pe ea o iubeşte cel mai mult!

CORTINA

ACTUL II

În ultimele zile ale lunii august, puţin înainte de anotimpul ploilor, atunci când vântul răscoleşte necontenit stepa. De-afară se aude zgomotul biciuitor pe care îl face vântul trecând printre buruieni. Când uşa dinspre câmpie se deschide, vântul se aude puternic, irezistibil, înspăimântător.

La ridicarea cortinei, Haralamb lâncezeşte cu plapuma trasă până la bărbie, iar Ema coase un ciorap, stând pe patul care a fost adus de alături. Din când în când va arunca în sobă bucăţi mari de tezic. E îmbrăcată într-o rochie modestă, nepotrivită însă cu decorul sărăcăcios. Afară se întunecă.

HARALAMB *(ridicându-se cu greutate într-un cot, se uită la Ema ca şi cum n-ar zări-o de prima dată şi i-ar apare cu încetul):* Aici erai?

EMA *(cosând mai departe):* Aici, unchiule. Mai am câţiva ciorapi. Pe urmă îţi fac frecţia...

HARALAMB: Bine, bine. Nu te-am întrebat de asta... *(Rămâne pe gânduri, privind-o, apoi îşi revine. Pipăie spre marginea patului).* Ceasul... Cât e ceasul? Unde mi-aţi pus ceasul? La naiba... e singura mea plăcere.

EMA *(răbdătoare, îl ia de pe masă şi i-l întinde):* Nu te supăra, te rog. Va veni doctorul şi am aranjat puţin prin casă. Mie rușine să ne găsească așa. *(Pune o lădiță lângă pat și-i așeză ceasul).* Întotdeauna pe noi femeile ne condamnă.

HARALAMB: Așa... e bine. Ajută-mă, te rog, să mă întorc. *(Ema îl apucă de subțiori. Haralamb se schimonosește de durere, închizând ochii. Cade apoi pe pernă, zdrobit de oboseală).* Așa... acum dacă poți să-mi muți și picioarele. *(Ema îi trage ușor picioarele pe sub plapumă. Bătrânul o urmărește cu privirea).* Nu vrei să te uiți cum mai arată picioarele mele azi? *(Oftând).* Le simt foarte grele. Nu cred să pot să mă mai dau jos din pat.

EMA *(Ridicând plapuma, privind):* Nu mai sunt atât de umflate. Parcă a dispărut vinețeala.. Înseamnă că sângele a început să circule mai cu putere. *(Surâzând).* Te faci bine, unchiule. Va trebui doar să mai ai răbdare... două... trei zile... câteva zile până se vor dezumfla și vei putea umbla. *(Vrea să îl acopere).*

HARALAMB: Nu, nu, stai așa. Să văd și eu. *(Face semn să-i dea mâna. Ema i-o dă și el se ridică, pe jumătate, privindu-se).* Nu, nu s-au dezumflat. Stai... înalță-mă mai bine. Ce sunt petele alea roșii de pe genunchi? *(Își pipăi genunchiul cu degetele).* Uite, când apăs, rămâne o dâră albicioasă. Pune mâna să vezi.

EMA *(atingându-l sfioasă):* Nu e nimic. *(Puțin enervată).* Nu trebuie să te uiți toată ziua la picioarele dumitale. Are grijă doctorul. *(Îl culcă la loc. Bătrânul se reașeză cu un geamăt).*

HARALAMB: Știu că tu cauți să mă încurajezi. *(Îi ia mâna. Ema îi ocolește privirea, absentă).* Îmi ești o noră bună, iubitoare. Să nu crezi că boala mă înspăimântă, nu. *(Cu un eroism jalnic).* Mă voi face bine, sunt sigur. În fiecare zi simt mai multă poftă de a trăi... Ce știi tu ce e traiul, Ema? În tinerețea mea, drumul era greu... nu se prea încumeta mulți... puteai să rătăcești zile întregi, nimeni nu te mai găsea... Convoaiele de căruțe, acoperite cu coviltire, treceau rar... Mocanii doar cutreierau stepa cu oile lor, iernau spre miazăzi. Ei, atunci era trai, nu glumă. Pe la mine era vadul... Poloboacele cu Murfatlar stau gata să dea puteri în timpul frigului. Vara își mai clăteau gâtul de praf. Uneori mă trăzeau în mijlocul nopții, așa credeau ei, că dorm, şi strigau: „Haralamb! Unde-o fi blestematul ăla?“ Băteau cu pumnii, nu plecau cu una, cu două, erau dintr-un neam de oameni voinici. Odată mi-au spart uşa cu pumnii. Eu mă mişcam greu, căci trândăveam în dosul casei, acolo... *(Arată cu mâna)*... şi visam cu ochii deschişi. *(Privid-o)*. Ei, nu-ţi mai spun... Văd că trăncănesc de pomană.

EMA: Se poate, unchiule?

HARALAMB *(încruntându-se):* Ascultă... n-a mai venit Filip?

EMA: Nu.

HARALAMB: Nici la prânz?

EMA: Nu. E plecat de dimineaţă. În curând se va întuneca şi nu suntem împreună. Aş fi vrut să fie aici, să pregătesc cina. Aici, n-am pentru cine să gătesc... Dumneata nu mănânci...

HARALAMB: Ei, ei, mai încet. Cine ţi-a spus că nu mănânc? Încă cum! Am o poftă în seara asta... *(Mestecă cu greu din fălci, cu ochii holbaţi)*...numai că mi-e cam frig. Auzi! *(Clănţăne tare, intenţionat, din dinţi)*. Auzi cum tremur. Pune-mi şalul pe mine. *(Se îmbrobodeşte lacom cu şalul)*. Trebuie să-ţi mărturisesc că, la început, când ai intrat pe uşă, nu mi-ai făcut o impresie tocmai bună. *(Râde forţat)*. Ştii, nu eram obişnuit. De fapt, de ani de zile n-a mai călcat o femeie pragul. Îmi încălzeam singur fiertura şi îmi culegeam rădăcinile pentru iarnă. Tu ai un alt fel de a te purta... ca o femeie cu carte, de. O femeie liberă care nu pleacă privirile... cum suntem obişnuiţi, care stă cot la cot cu oricine... *(Se opreşte cu gura căscată)*. Vreau să spun că noi, mai sălbatici, ştii... Se vede că tu vii dintr-un loc cu oameni mulţi, dintr-un oraş mare...

EMA: Desigur, dar dragostea pentru Filip este alta decât interesul pentru cei pe care îi cunosc.

HARALAMB: Nu ştiu cât ţine Filip la mine... nici când era mic nu prea mă băga în seamă, dar sunt unchiul lui, înţelegi... Părinţii lui mie mi l-au lăsat. El n-ar fi aflat niciodată dacă nu i-aş fi spus că nu eu sunt tatăl lui. Nu ştiu cine m-a pus să-i povestesc cum părinţii lui au murit şi l-am luat de suflet. L-am înstrăinat din vina mea. Dar dacă m-ar fi întrebat cine-i maică-sa! Ei, atunci ce-i răspundeam? *(Întristat)*. Acum îmi dau seama ce rău e să nu te știe ca tată adevărat. Altfel îl doare... *(Revenindu-și)*. Ascultă, n-ai puțină pâine acolo? O coajă de pâine s-o mestec cu fălcile mele șubrede? Mă mai disteaza să ronțăi.

EMA *(dându-i pâinea pe care el o morfolește cu lăcomie):* Ai văzut destul de bine că la venirea lui, Filip era destul de zdruncinat. Vreau să spun că starea lui sufletească este îngrijorătoare. Medicii i-au prescris un loc de recreație, de liniște. Și el te-a ales pe dumneata. Să-ți dai seama cât îi ești de apropiat...

HARALAMB *(întrerupând-o)*: Locul e destul de liniștit, nu-l supără nimeni. Nimeni nu rătăcește prin pustietățile noastre, nici strigoii. Numai crivățul bate... bate. *(Cu glas adânc, straniu)*. Vine de departe vântul ăsta, peste râuri uriașe și plaiuri împietrite, din marginile lumii.

EMA: Din mariginile... *(Ducându-și mâinile la tâmple)*. Doamne, ce caut aici?

HARALAMB *(cu gura plină)*: Ai venit cu Filip să-l faci bine.

EMA *(vorbindu-și sieși)*: Nu, nu l-am adus eu. Azaplarul nu-i loc de convalescență. E un pustiu fără capăt. M-a târât departe de lume, de rudele, de cunoscuții mei, într-altă lume. L-am urmat numai să fiu cu el, lângă el, să-l îngrijesc, să-l mângâi, să-și plece la pieptul meu capul lui ostenit. Dacă nu eram eu, înnebunea, știu că înnebunea, doctorii i-au prezis-o. *(Având dintr-odată revelația adevărului)*. Nu trebuia să vină aici, nu aici... stepa mi-l ademenește.. e o ispită a depărtărilor... ca un păcat pe care îl regretă și la care se întoarce... *(Încearcă să își ascundă plânsul)*.

HARALAMB *(scoțându-și pâinea din gură se uită mirat la ea):* Ema, mică Ema, de ce plângi? Știi că ești singura pe care o iubește. El n-a iubit pe nimeni. Nici pe mine nu m-a iubit, care i-am fost tată. Niciodată până acum nu i-a ieșit cuvântul de pe buze. *(Frământându-se)*. Cât am dorit să-mi zică „tată“! N-am avut copii, pe el l-am crescut... Odinioară, de Sfântul Gheorghe, când se fac la noi serbările primăverii, adunam împreună uscăciunile iernii şi le dam foc. Ierburile în care viaţa a încremenit.. cum sunt eu acuma. *(Oftând).* Pentru noi e mare bine să umblăm pe drumuri nesfârşite. Asta ne curăţă de păcate şi ne fereşte de moarte. Să ştii, drumul lung încălzeşte inima. Iubim mai mult viaţa adevărată. Aşa, să ştii!

EMA *(cade în genunchi, lângă pat, ia mâna bătrânului):* Pentru el nu e bine, unchiule, înţelege. Vântul monoton, necontenit, îi rostogoleşte o idee prin cap, i-o măreşte la nesfârşit, îl face să simtă, să vadă înainte prăpastia ca o salvare... Stepa nu deschide decât prăpăstii, numai prăpăstii negre. Sărmanul meu Filip, trebuie să fiu lângă el, să-l ajut, să-l iau de mână uşor şi să trecem peste toate, să plutim peste prăpăsiile morţii.

HARALAMB: Da, da, încearcă să faci orice pentru el, dar să nu-ţi faci iluzii. Mie nu-mi spune măcar „tată“. L-am rugat de atâtea ori: „Filip, spune-mi «tată»! Nu m-am îngrijit de tine? Nu te-am dat la şcoală?“ Vezi, nici acum când sunt bolnav n-a rămas lângă mine. Nici când voi închide ochii n-o să fie de faţă. Mai degrabă tu, o străină, vei avea grijă de cele trebuincioase. *(Pauză).* Ţi se pare ciudat că tot vorbesc.

EMA: De ce...

HARALAMB: Ştiu, ştiu că ţi se pare. Noi dobrogenii nu prea vorbim. Poate şi Filip este uimit. Ce l-o fi apucat aşa deodată pe bătrân să se bage în sufletul meu! Ce vrea? Ce vreau? Ei, Ema, am început să simt singurătatea. Vezi tu, îmi face plăcere când intri să-mi aduci paharul cu lapte, când vine doctorul, când îmi calcă cineva pragul uşii. Am nevoie de voi, de voi toţi. *(Strângându-i mâna).* Nu te supăra de ce ţi-am spus. Niciodată nu m-am gândit atâta la trecut. Când viaţa pleacă de lângă tine, îi cauţi urmele, încerci să o reînvii... deşi timpul nu se mai întoarce. Odată cu mintea slăbeşte şi socoteala timpului. *(Se agită).*

EMA: Nu-i nimic. Totul trece. *(Ca pentru sine).* Pe Filip l-am îngrijit mult. M-am luptat să-l aduc pe drumul firesc. Dar există şi iubirea vieţii tale. Cred că este permis femeii să trăiască şi bucuria unei împliniri. Să gândească şi la copilul ei. *(Clipind din ochi).* Mi-am pierdut capul. Cât o fi ceasul? În curând are să asfințească. Vântul se întețește... se împrăștie pretutindeni... resfiră lucrurile ca un torent, le poartă cu el. Parcă îmi sfâșie carnea și mi-o târăște. Numai când Filip e lângă mine mă simt bine, numai lângă el. Doamne, o să mă înnebunească și pe mine vântul acesta! *(Fuge și acoperă cu broboada scândurile bătute în locul geamurilor ușii dinspre han).*

HARALAMB: Greșeala e a mea. N-am reparat ușa cea mare a prăvăliei și nici, ca lumea, asta d-aici. Iarna, zăpada îmi intră până la pat. *(Râde fără motiv).* Da` firma n-am dat-o jos... deși de-abia se ține într-un cui. „La farmecul nopții". Auzi cum se izbește tinicheaua de perete. Îmi pare rău că ai nimerit în anotimpul urât, fetico. Vara e mai frumos, un adevărat rai. Nu zic că vântul contenește, nu. Numai că se ascunde printre ierburi, trece repede prin ele, le îndoaie spinarea. Atunci, te poartă cu el, te îndeamnă, ți-ai lua un toiag și-ai tot merge. Ai rătăcit ca în rai. *(Ema se îndepărtează din ușă, vântul se aude din nou, mugind puternic).* Ei, toamna nu aleargă decât păiurul prin stepă, fuge turbat, rostogolindu-se, să-și spele păcatele. *(Tace un timp).* Și Filip gonește fără încetare. N-am știut niciodată ce-i în sufletul lui. N-a vrut să-mi spună. Își avea ascunzișul lui, în claia cu fân din pod. Când nu își făcea lecțiile, era prea însetat de hoinăreală să mă mai vadă. Când nu venea la masă, știam că-l găsesc printre ciulini, cu fața în sus. Îl certam, degeaba. M-am purtat cu el ca un adevărat tată, numai el nu vrea s-o recunoască. *(Scâncind).* Ema, sunt gata cartofii?

EMA *(scoțându-i pe o farfurie):* Așteaptă puțin să se răcească.

HARALAMB *(înghițind în sec):* Nu, nu-i aștept. Dă-mi-i, dă-mi-i te rog. *(Îi ia și-i jupoaie de coajă, suflându-și în degete. Înghițind).* Sunt buni cartofii, de mult n-am mai mâncat așa ceva. Să-mi faci cartofi, Ema. *(Înghite, din ce în ce mai greu, apoi se oprește).*

EMA: De ce nu mai mănânci? Poate nu sunt destul de sărați. *(Caută solnița).*

HARALAMB *(dând din cap):* Nu, nu mai pot.

EMA: Ai luat câteva înghițituri doar.

HARALAMB: Îţi spun... nu mai pot. Mi s-a făcut foame... dar nu merge. *(Înalţă sprâncenele).*

EMA: Să-ţi dau altceva. Puţin lapte.

HARALAMB *(defăşurându-şi şervetul de la gât):* Nu, nici lapte. S-a terminat cu mine. Ema, cred că o să ne despărţim...

EMA: De ce vorbeşti aşa?

HARALAMB: Ştiu ce vorbesc. *(Înlătură plapuma).* Când înţepeneşti în pat, adio. Nu mai zburzi. Trebuie să fii fericită că Filip rătăceşte printre ierburi. E tânăr încă, are picioare zdravene, nu poate nimic să-l oprească. De altfel... când stau să mă gândesc.... şi părinţii lui au murit trântiţi de vijelie... oamenii i-au dezgropat din zăpadă. *(Pauză).* Iarna se petrece în sat, lângă foc, robotind pe lângă casă, dar au socotit amândoi că se cade să plece spre Ţara Sfântă.

EMA *(atentă):* Ţara Sfântă?

HARALAMB: Nu pot să-ţi explic prea bine. Nici tatăl meu n-a ştiut-o, că şi el era păcătos. Dar aşa era obiceiul. Toate astea ţi le va povesti Ioasaf, care va trece odată şi odată. El la toate le dezleagă înţelesul, pătrunde taina celor ascunse şi nevăzute, e prezicător. În tinereţe a fost la Ierusalim şi acum umblă după pomană. Femeile îl primesc şi îl găzduiesc cu bucurie, dar el pleacă totdeauna în zori, pe nesimţite. Unele plâng când îl văd, îi sărută picioarele arse de ger şi îi umplu sacul cu turte de grâu şi dulciuri cu susan. E bătrân, dar niciodată furtuna nu l-a biruit.. Nici-un crivăţ nu-l înconvoaie. *(Pauză).* Eu nu prea ţin la vagabonzi... în ţinutul nostru n-au ce căuta, suntem prea săraci. Nimeni nu vine de bună voie pe la noi. Oameni nu se văd cu anii, nici nu se adună. Dar când Ioasaf păşeşte pragul de colo, mă bucur... *(arată uşa dinspre câmpie)* că-i înţelept şi-l invit la cina mea. Vine pe înserat... aşa cum e acum. Păşeşte încovoiat pe uşă, cu toiagul lui. Locul de colo îi place. Se ghemuieşte pe laviţă. „Nici nu se poate nume mai nimerit, mi-a spus odată sorbindu-şi borşul *La farmecul nopţii.* Poteci luminate duc la hanul tău“. „Da, Ioasaf“, i-am răspuns eu, deşi n-am prea înţeles ce vrea să spună. „Oamenii când trec cu oile pe la Dunăre, la mine trag. Şi culegătorii viilor de la Niculiţel. Şi pescarii care merg spre Jurilofca. Toţi se veselesc până la ziuă". „Nu, frate", mi-a răspuns el, zâmbind. „Ce poate fi mai frumos ca o noapte liniştită? Hanul tău aduce împăcarea". „Ce împăcare?" l-am întrebat, da` n-a vrut să-mi răspundă. Însă îţi dai seama, sunt vorbe de înţelept.

EMA *(tresărind):* Parcă bate cineva. E doctorul, cu siguranţă! Filip vine pe-aici. *(Arată uşa dinspre câmpie. Deschizând cealaltă uşă şi adresându-se cuiva pe care nu îl distinge bine, din cauza întunecimii din încăperaea alăturată).* Puteţi lăsa bicicleta înăuntru domnule doctor.

BARAS *(intră; este într-un impermeabil, cu o servietă la subţioară)*: Iertaţi-mă, am cam întârziat. *(Îşi pune într-un cui impermeabilul, cu familiaritatea pe care o au medicii în case străine. Este îmbrăcat într-o bluză sport, cu pantaloni, golf şi bocanci plini de noroi. Întorcându-se şi văzând-o pe Ema, are o tresărire).* Dumneavoastră? Ce agreabilă surpriză! Nu mă aşteptam să vă întâlnesc aici, în mijlocul Dobrogei!

EMA: Doctorul Baras! Nu mai puţin încântată să vă revăd! Este într-adevăr neobişnuit! Pe meleagurile astea îndepărtate, să ai un bolnav în familie şi medicul pe care îl chemi din satul apropiat, din Azaplar, să fie un cunoscut din Bucureşti!

BARAS: Există o providenţă, fără îndoială! „Cunoscut" aţi spus? Într-adevăr, gazdele ne-au prezentat şi nu s-au mai ocupat de noi. Era lume multă, totuşi am schimbat câteva cuvinte. Vă amintiţi?

EMA: Da, desigur..

BARAS: Asta nu înseamnă că eu nu am păstrat amintirea prezenţei dumneavoastră în caruselul chipurilor acelea anonime pe care nu le-am mai văzut de atunci. În ceea ce mă priveşte... V-am scris, de altfel...

EMA: Într-adevăr. Să mă iertaţi că nu v-am răspuns... Eram în ajun de logodnă.

BARAS: Am dedus. De altfel, o umbră care apare pentru o clipă la orizontul conştiinţei pentru a se confunda apoi cu cerul anonim al realităţii, nu o poate transforma în nici un fel pe aceasta din urmă. Dar faptul că m-aţi recunoscut acum... că v-aţi amintit chiar de scrisoarea mea. De altfel, era foarte haotică... scrisoarea... ca şi entuziasmul meu. Plecând de la familia unde am fost invitaţi mi-am dat seama că nu mai sunt acelaşi. Aceasta am încercat să vă scriu.

EMA *(zâmbind):* Esenţialul l-am dedus. Dar... cum v-am spus... replica era deja dată!

BARAS: Oricum, sunt bucuros că am avut curajul să mă destăinuiesc. Şi că aţi avut sub ochi mesajul meu. *(Către Haralamb).* Bine te-am găsit, domnule Haralamb! Am întârziat puţin. De-abia am venit cu bicicleta. Drumul... când e, când nu e. A trebuit s-o ţin de ghidon. *(Se aşează calm pe marginea patului şi vorbeşte în timp ce îi ia pulsul).* Vezi, ai început să... Inima... merge... merge... 62. Nu e chiar rău! Acum plămânii... *(Îl ascultă. Către Ema, profesional).* A scuipat sânge?

HARALAMB *(încrezător):* Nu, n-am mai scuipat decât puţin... foarte puţin, numai atât. *(Arată vârful degetului).*

BARAS: Ei bine... găsesc că nu e chiar atât de grav. *(Prietenos).* O să-i venim de hac. Acum picioarele. *(Se asigură dintr-o privire).* Hm! Destul de umflate. *(Simte că bătrânul îi cercetează cu lăcomie faţa).* Dacă scapi şi de asta, gata. Poţi să vii dumneata la mine. Ştii unde e dispensarul, nu?

HARALAMB: Vai, domnule doctor, nu până la dumneavoastră. Măcar până la pâlcul de salcâmi unde pun cursele. Măcar până alături... grinzile sunt vechi, s-au lăsat pe căpriori. Dacă nu le îndrept până la iarnă, se lasă tot acoperişul.

BARAS: Va veni şi vremea lor. Te vei simţi cu adevărat mulţumit. *(Încet).* Se vor termina toate muncile! *(Către Ema).* A mâncat ceva?

EMA: Nici un cartof măcar!

BARAS: Nu eşti deloc cuminte, domnule Haralamb. *(Îi aşează farfuria pe pat).* Te rog... fă bine şi mănâncă atât cât poţi. *(Către Ema).* După lectura scrisorii mele... cred că înţelegeţi de ce vizita aceasta îmi este un eveniment deosebit. Dincolo de bolnavii satului, mă întâlnesc, desigur, cu câţiva învăţători, cu notarul şi vreun inspector de la centru care îmi pare că vorbeşte cu aceleaşi înţelesuri ca mine. Dar trăiesc o nesuferită singurătate, în acest pustiu de care mă simt străin ca de tot ce desparte semnificația pe care o dăm noi lucrurilor, de independența și străinătatea lor. Acum însă sunt foate fericit.

EMA: Desigur, satisfacția că îl faceți bine pe unchiul meu. Asta vă dă sentimentul împlinirii.

BARAS: Nu o am pentru toți bolnavii. De fapt vă vorbeam de satisfacția de a fi înțeles și a înțelege în același timp lucruri mai complexe dar mărturisite cu simplitate, așa cum am constatat schimbând câteva cuvine cu dumneavoastră la familia unde v-am cunoscut.

EMA: Am gândit întotdeauna că un medic nu poate avea numai satisfacții intelectuale ci, în primul rând, cele pe care i le aduc o profesie atât de generoasă, dăruirea față de bolnavi.

BARAS: Și credeți că dincolo de această înclinare de a face bine și a aduce mereu alinare, nu există o viață personală, un destin propriu, o năzuință, către o viață de familie desăvârșită? De fapt, adesea, e un refugiu. Întâlnești pe cineva care îți sugerează ideea unei împliniri. Îmi veți scuza sinceritatea. Așa am gândit întâlnindu-vă, cu totul, cu totul pe neașteptate, în casa aceea unde intram pentru întâia oară...

EMA: Pe mine? Îmi atribuiți un rol pe care nu îl pot avea.

BARAS: Este mai degrabă vorba de un simbol. Care poate rămâne străin lui însuși. Dar există. Pentru mine, oricum, există.

HARALAMB *(împingând farfuria):* Nu mai pot mânca. Nu mai merge!

EMA *(luându-i farfuria):* Mi-am propus totdeauna în viață să nu dezamăgesc pe cei ce cred în mine. Și chiar pe cei ce nu cred.

BARAS: Știți că sunt prilejuri în viață care îți schimbă într-un fel viziunea asupra ei sau în legătură cu ceea ce este dincolo de propria-ți conștiință. O carte, o simfonie, întâlnirea cu cineva care îți vorbește într-un fel cu totul neașteptat dar cu răsunet adânc. Sau nu vorbește dar din privire îți dai seama că într-însul lumea se oglindește într-un mod deosebit... *(Privind-o cu intensitate).* Ați înțeles, cred... Încă de atunci, când v-am întâlnit prima oară, am știut că s-a petrecut ceva... care m-a făcut să văd altfel lumea.

EMA *(pregătind ceaiul):* Ce s-a petrecut, doctore Baras?

BARAS: După ce v-am întâlnit, nu am mai suferit de lipsa relaţiilor... a prietenilor mei din oraş. A telefoanelor şi scrisorilor. A opiniilor favorabile sau împotriva mea. A noutăţilor în medicină, în viaţa oraşului, în viaţa internaţională... Mi-aţi făcut mult bine. În sfârşit, vă sunt recunoscător, asta vroiam să spun *(Îndreptându-se spre pat).* Îi voi face o injecţie cu morfină domnului Haralamb. Asta îl va mai linişti. Va putea dormi. Nu-i nevoie de o doză întreagă. Vom face numai jumătate de doză. Nu-i aşa, domnule Haralamb?

HARALAMB: Da, da, numai jumătate. Cum ziceţi dumneavoastră, domnule doctor.

BARAS *(cu seringa în mână):* Totul mi se părea complicat la începutul medicinei, chiar o injecţie... *(În timp ce face injecţia).* Fiecare pacient reprezenta o problemă... *(Ştergând acul).* N-am putut niciodată să mă înstrăinez de cei din jur. Probabil de aceea viaţa în Azaplar mi s-a părut de nesuferit. *(Se îndreaptă spre un cuier primitiv să îşi ridice pardesiul şi geanta).*

EMA: Dar v-am pus ceaiul, domnule doctor.

BARAS: Vă mulţumesc foarte mult. *(Cu spatele la sobă).* Cred că cel mai greu m-am obişnuit cu vântul. Nu l-am înţeles niciodată. E cum te-ar despărţi de toată lumea cunoscută. Nu numai aceste câmpii nesfârşite, dar şi crivăţul care nu moare cu iarna. Asta îmi dă impresia că voi reîntâlni cu mari chinuri, poate niciodată, lumea pe care am lăsat-o dincolo de Dunăre.

EMA: Vântul... da. I-am spus unchiului să reparăm cum se cuvine uşile. Aici suntem ca şi afară.

BARAS: Nimic să ne poată adăposti. Nici măcar gândul că în faţa fiecărui om suntem o altă realitate... Dar cred că exagerez. În clipa asta mă simt mai puţin singur ca niciodată.

EMA: Îmi spuneţi lucruri pe care le înţeleg pe jumătate.

BARAS: Ei, bine, voi încerca să mă fac înţeles. Deşi stilul direct este adesea cel mai ascuns, deoarece nu aduce în lumină realităţile mai adânci care sunt cele adevărate şi de străvechi semnificaţi. Să presupunem că desprind o scenă dintr-un film de cinema. Prima scenă. Eu intrând pe uşă şi dumneavoastră ridicând o ceaşcă de ceai de pe taburet. Eraţi atât de frumoasă, de calmă, de ireală... mai ales inspirând un fel de încredere că viaţa merită să fie trăită...

EMA *(servind ceaiul la masa unde s-au aşezat amândoi):* Mă simt copleşită... şi totodată nu vă înţeleg. Este ca şi cum v-aţi adresa unei a treia persoane care se află între noi. Oricum, eu nu mă recunosc în acest portret.

BARAS: N-are nici un rost să vă ascund un lucru pe care vreau să sper că l-aţi intuit. Când am intrat la bătrânul Haralamb, care timp de trei ani nu mi-a răspuns niciodată la „bună ziua“, ca mai toţi de-aici, nu mi-am închipuit că voi întâlni însufleţirea unei legende.

EMA: Vorbeaţi de un scenariu de film...

BARAS: Oricum, un chip pe care l-ai visat fără să ai curajul de a spera că îl vei întâlni într-o zi. Trebuie să fie fericit omul care vă însoţeşte... pe care îl întovărăşiţi în calea vieţii...

EMA *(ridicându-se de la masă):* Nu, nu-l întovărăşesc... Merge singur. La început ne-am luat de mână şi am făcut împreună drumul. Credeam că înaintăm unul lângă altul, că uităm trecutul. Dar pe neaşteptate mi-am dat seama că purtam cu mine o umbră... şi că el rămăsese undeva, în urmă, fără să îmi spună, fără să mă prevină. A fost o mare iluzie că viaţa înainta pentru amândoi. El se afla la un alt capăt. Înclin să cred că nu departe de unde plecase. Nu departe de acest han şubrezit de vânturi.

BARAS: Nu am ştiut. Este foarte ciudat ceea ce îmi spuneţi! Unde se află acum?

EMA: Merge necontenit... paşii îi urmează unul după altul prin pietriş, prin noroaie, printre ierburi. De-aş putea să-l opresc vreodată, să mă arunc la picioarele lui, să-i strig toată durerea, să-l împiedic de a goni către o ţintă pe care nu o vede, la care nu se gândeşte... Trebuie să-l împiedic. Ajutaţi-mă să-l împiedic.

BARAS: Niciodată... să nu-l împiedicaţi. Ar fi moartea! Îi cunosc bine pe oamenii aceştia. Trăiesc în afară de orice relaţii omeneşti. Nu le pasă... şi nu au nevoie. Suferinţa mea de a nu-mi întâlni prietenii, de a nu dialoga, de a nu fi confruntat cu alte moduri de a exista decât al meu, nu poate fi întâlnită aici. Ei nu ştiu decât să caute o şi mai adâncă singurătate... aleargă fără gânduri, fără teamă. Şi dacă le apari în cale este ca şi cum ai ridica pânza unei corăbii în calea vântului. Merg cu mai multă furie şi strivesc tot ce le iese înainte. Sunteţi frumoasă şi, pentru mine, ca un izvor de lumină, dar departe de ceea ce se frământă şi se fărămiţează şi poate luptă să nu se risipească... pe întinderile nesfârşite ale acestei Dobroge sălbatice. Statornică pentru cei ce vă seamănă, pentru cei ce doresc o fericire oamenească, nu drumurile nefericirii.

EMA: Ce cuvinte străine! Nu sunt frumoasă. De fapt, n-am bănuit niciodată... deşi, din primele zile, am observat ceva straniu în privirea lui, o fixitate care... *(Frământându-şi mâinile).* Poate n-ar trebui s-o spun. Poate că nu sunt loială faţă de el. Dar mă adresez unui medic, nu?

BARAS *(cu amăciune):* Medicul casei.

EMA: Mă va ierta cândva dacă va afla că vă destăinuiesc toate astea. Îmi amintesc de îmbrăţişările lui. Mă îmbrăţişa fără să mă privească, murmurându-mi: „Să nu mă laşi niciodată singur, iubito. Am multă nevoie de tine. Orice s-ar întâmpla, să nu mă laşi singur!“

BARAS: Când a avut propriu-zis prima criză?

EMA: Într-o noapte, nu mai ştiu când. Am intrat mai târziu în dormitor. Lucram împreună la o revistă săptămânală şi pierdeam nopţi întregi scriind. Am observat cu surprindere, că patul lui era gol. De obicei mă prevenea, ne îmbrăţişam când ne despărţeam... Am rămas trează până a revenit în dormitor. M-am prefăcut că dorm, dar nu am putut prelungi jocul şi am deschis ochii brusc, atunci când se dezbraca pe tăcute. Pe urmă mi-am dat seama că a fost o greşeală. Săptămânile care au urmat a căzut într-o apatie completă...

BARAS: Cred că este un caz simplu de somnambulism. Doctorul Dubois a tratat astfel de cazuri, când bolnavii umblă automat, ajutaţi mai mult de subconştient.

EMA: Nu ştiu. Oricum, o lipsă de vitalitate, o nepăsare faţă de ce se întâmplă în jur, o îndepărtare de prieteni şi de lume, refuz al realităţii care îi slăbeşte însăşi puterea înţelegerii ei. Cu timpul, realitatea nu l-a mai atras şi sărmanul Filip a ajuns o fantomă printre ruinele propriilor lui certitudini. Se teme de el, se teme de o nesfârşită şi crudă ispită care îl atrage în afară de ceea ce poate înţelege. O teamă care îl paralizează. Teamă de a nu fi închis, înconjurat de atenţii, privit cu afecţiune... de a avea trainice legături omeneşti. Teamă de furiile unui stăpân mereu ascuns.

BARAS: Deci aţi încercat şi să-i găsiţi un remediu!

EMA: Am încercat să ţes între el şi realitate. L-am îndemnat să-mi rămână aproape, să treacă ceva din el, să dăruiască, încât, prin mine, să redescopere lumea văzută. Am fost foarte fericită când mi-a propus să facem concediul aici, în locurile care îi sunt dragi. Credeam că peisajul casei, oamenii cunoscuţi în copilărie îl vor ademeni să-şi părăsească vechile obsesii... *(După o pauză).* Dar n-am găsit decât lăcaşul bolii. E ca şi cum ai duce un suferind de malarie în mijlocul mlaştinei...

BARAS: Iubirea, grija aceasta, înţelegerea pentru meandrele atât de sumbre ale suferinţei soţului dumneavoastră, mă îndeamnă să mă gândesc la dumneavoastră ca la o femeie...

EMA: Ca la o femeie?

BARAS: Cu vocaţia dăruirii... a acestei oglindiri a condiţiei omeneşti. Va fi atât de fericit omul care vă va împărtăşi bucuria de a privi cu dumneavoastră leagănul unui copil.

EMA: Un copil? Doamne, asta nu trebuie s-o spuneţi!

BARAS: Nu-i aşa că v-aţi gândit? Că vi-l doriţi? Când îmi reprezint o familie apare întâi copilul, nu pe deplin conturat, cu ochii de-abia deschişi asupra lumii, apoi bărbatul, puternic, dar prizonier lui însuşi, fără posibilitatea de a genera, şi, în sfârşit, femeia. Puternică, senină, ca o zeiţă, adăpostindu-i. Nu, nu, iubirea atotputernică este inutilă în stepa aceasta, lângă aceşti oameni indiferenţi de tot ce se întâmplă în jur.

EMA *(ca pentru sine):* Şi eu am simţit din prima seară, când Filip m-a privit, când mi-a luat gânditor capul între mâini, că nu vom avea copii. Că niciodată nu vom avea copii. Sărutul lui era îngheţat, plin de tristeţe. De-abia acum mi-am dat seama că pământul acesta sterp nu poate fi luminat de venirea pe lume a unui copil. Aici nimic nu încolţeşte, florile putrezesc în muguri, seva lâncezeşte otrăvită în rădăcini, ferindu-se de soare. Pe ţarini împietrite, în smârcuri amăgitoare...

BARAS: Sunteţi sigură că Filip... Sunt primejdioase malurile ascunse, acoperite de şovar.

EMA: Nici apa nu e limpede. Scade în băltoace şi începe să facă viermi. Locul acesta este bun... de cimitir, să îngroape speranţele. De aceea întâlneşti pretutindeni oseminte... Şi pietre şi coloane care au însemnat tot atâtea idealuri, dar nu mai sprijină decât cetăţi moarte. *(Uman).* Mi-am dorit atât de mult să am un copil. Când te gândeşti că sunt femei care îl îndepărtează. Este o supremă înfăptuire. Chemarea unui artist care înalţă ceva pâlpâitor, plin de frumuseţe, făgăduind viaţa viitoare. Plămădindu-l ca pe o statuie, plimbându-şi palmele de-a lungul trupuşorului lui, dăruindu-şi propria viaţă pentru prima lui bătaie de inimă. *(Revenindu-şi).* Ce să-i fac unchiului Haralamb? Pielea i se învinţeşete pe locul unde stă culcat toată ziua. Începe să se rănească...

BARAS: Pudră de talc, doamnă. E începutul sfârşitului. Este adevărat că nu v-am destăinuit nimic din boala lui. Am simţit că dincolo de suferinţa lui aveţi o altă mare grijă.

EMA: Îl preţuiesc mult, dar am nefericirile mele. Aştept totdeauna să termine, să îşi bea ceaiul. „Îţi place ceaiul?“ îl întreb. Nu-mi răspunde. Câteodată uită cine sunt, rămâne cu gândurile duse. „Sunt soţia lui Filip!“, îi spun. Doar în ultimele zile s-a schimbat. Astăzi a stat de vorbă toată după amiaza.

BARAS: Simte că se îndepărtează de noi şi asta îl îngrijorează. Vorbeşte pentru a avea impresia că încă este cu noi. Asta mi se întâmplă şi mie, când sunt în camera mea... singur... vorbesc ca şi copiii înconjuraţi de jucării. Vorbesc, imaginându-mi prietenii foarte apropiate, de cele mai multe ori o prietenie ideală, cum am dorit-o când v-am întâlnit... Se plânge de frig?

EMA: Cine, Filip?

BARAS: Nu, Haralamb.

EMA: Nu ştiu. De fapt, toată ziua se vaietă. „Lasă-mă să gem“, spune, „asta mă liniştește!“

BARAS: Este un alt mod de a vorbi singur.

EMA: Crede că mă supără geamătul lui. Dar sânt bucuroasă să aud o şoaptă omenească în această furtună.

BARAS: *(apropiindu-se de patul lui Haralamb):* Mâhnirea i se citeşte pe faţă. Ştiţi... este paloarea cancerului.

EMA: Cancer? E cu putinţă?

BARAS: Nici o îndoială! Boala îşi urmează fără grabă mersul. Există în noi fatalităţi ireductibile. Şi altele pe care ni le însumăm, de cele mai multe ori, pentru a avea iluzia fericirii... sau pentru a ne alunga nefericirile. Cum vă spuneam, mă văd înconjurat de prieteni, de semeni de-ai mei şi le vorbesc fără îndemn, şi aş fi foarte fericit, dar numai atunci când vă văd, când vă reîntâlnesc, cu privirile amintirii, în mijlocul lor...

EMA: Atâta nenorocire în jur!

BARAS: Sunt sigur că aş găsi un refugiu dincolo de prezenţa semenilor mei... *(Apropiindu-se de ea).* Dacă mi-ar apare o licărire de fericire!

EMA: Nu poţi dărui fericire din nefericirea altuia. Pe Filip, soţul meu... nu am dreptul să îl las măcar să bănuiască că nu îi sînt aproape.

BARAS: A trecut cam mult de când i-am făcut injecţia domnului Haralamb. Ar trebui să se trezească... Cum să îmi găsesc liniştea când v-am cunoscut? Din clipa aceea mă însoţiţi mereu. Şi nu mă pot obişnui cu ideea că foarte curând veţi deveni din nou realitatea unei inexistenţe. Şi totodată că vă părăsesc, deşi aveţi nevoie de ajutor.

EMA: Asta înseamnă că unchiul nu mai are mult de trăit? De ce am nevoie de ajutor?

BARAS: Sunteţi singură cu un bolnav ale cărui zile sunt numărate... Aşteptând întoarcerea cuiva care are nevoie de o grabnică îngrijire medicală... Chiar împotriva voinţei lui. Îl putem interna la dispensar pe domnul Haralamb, până va putea fi transportat la spitalul din Constanţa. Iar dumneavoastră veţi găsi o cameră de închiriat nu departe de dispensar... ştiu una... nu pretind că este foarte confortabilă. Dar în comparaţie cu asta... (*Arată încăperea*).

EMA: Şi Filip? Va accepta să părăsesc hanul? Să se mute în sat?

BARAS: Este spre binele lui. Oare pentru el mai existaţi?

EMA: Sunt sigură. Şi într-o zi va fi sănătos. Până atunci sunt datoare să îl ajut.

BARAS *(fără să observe că Haralamb s-a trezit, se duce la Ema şi îi prinde amândouă mâinile).* De-acuma plec. Sunt sigur că admiraţia pe care o am pentru dumneavoastră vă va ajuta să mă înţelegeţi, iar pe mine să-mi depăşesc nefericirile. Destinul a vrut să ne reîntâlnim! *(Se apropie de Ema nepermis de mult).*

HARALAMB: Ema, Ema, ce faci tu?

EMA *(aranjându-i perna, ajutându-l să se ridice):* Şi-a luat rămas bun domnul doctor.

BARAS: La bună vedere, domnule Haralamb. Ţi-am lăsat doctorii. *(De-o parte, Emei).* Propunerea mea de a vă muta în sat, lângă mine, rămâne totuşi. Cu soţul dumneavoastră este bine să fiţi prudentă. Niciodată nu se ştie ce aduce o criză...

(Tocmai când doctorul Baras se pregăteşte să iasă pe uşa dinspre han, pe cealaltă uşă intră Ioasaf cu greutate, apoi se sprijină în ea, să nu o deschidă vântul. E îmbrăcat doar într-o cămaşă soioasă, cu un palton vechi, rupt şi murdar, lung până la pământ, prea mare pentru el. În mână, un toiag de salcâm. Doctorul renunţă să mai plece.).

IOASAF: Iartă-mă, frate Haralamb, nu ştiam că e descuiată. Am încercat la nimereală. E bine că nu v-aţi închis din calea vântului. Nimeni nu se supără dacă Ioasaf îşi caută odihna pentru noapte. *(Îşi şterge ochii zâmbind).* Mi-au dat lacrimile. Şi lumină.. aici e lumină că de-abia mai văd. *(Îndreptându-se spre pat).* Cred că eşti bolnav, Haralamb. Ţi se citeşte pe faţă. Suntem pe-acelaşi prag... ochii tăi vestesc marea întoarcere. *(Către ceilalţi).* Vom pleca. Nu vom aştepta mult şi ne vom încinge trupurile în veşminte cereşti. Cu toţii suntem plini de păcate şi numai nemărginita bunătate a Tatălui ne poate mântui. *(Către Haralamb).* De aceea îţi spun, frate, fii liniştit şi îndură cu nădejde încercarea. Povara oricărui sfârşit e poteca luminată pe care a suit-o şi fratele nostru Iisus.

EMA *(apropiindu-se de el, atrasă de aceste cuvinte):* Unde vom pleca, domnle? Va fi mai bine acolo?

IOASAF: Mai bine? *(Zâmbeşte, apoi puternic).* Sigur că e mai bine. Cine îndrăzneşte să tulbure locaşul unde Fiul Omului a sângerat pentru noi? Scris este: „Doreşte şi se sfârşeşte sufletul meu spre Curţile Domnului". Zidurile Ierihonului se ridică puternice, cu trăinicia munţilor uriaşi. Prăpăstii şi fulgere despart lumea noastre de Ierusalimul ceresc.

HARALAMB: Ioasaf, Ioasaf! Tu eşti, Vino mai aproape! De mult doream să te văd, prietene. Numai tu eşti din lumea mea. Aceştia sunt străini.

IOASAF: Toţi sntem fiii Domnului.

HARALAMB: Da, prea sfinte, o ştiu prea bine. Dar aceştia sunt păcătoşi. *(Ca şi cum ar goni o vedenie).* Nu merită să-ţi stea în faţă. N-ar fi trebuit să te întâlnească. Pe noi ne leagă atâtea... Oamenii care deshămau caii şi ciocneau un păhărel şi povesteau... sau cântau... Ţi-aduci aminte de chefurile de odinioară, Ioasaf? Adică tu nu bei, eşti un om sfânt dar îngăduitor cu poftele oemeneşti. Îţi aduci aminte când Serafim dansa pe masă cu sticla între dinţi şi Bazavan care svârlea cuţitul fără greş. Ţi-o fi foame, sărmane Ioasaf. Ema, adică, nu, lasă, nu mai pot vorbi cu tine, cu toată bunăvoinţa pe care o am... Ioasaf, vezi că mai sunt câţiva cartofi fierţi în oală. Ai să găseşti şi câteva fire de ceai în poliţa de după sobă.

BARAS *(apropiindu-se de Ioasaf):* Sunt foarte bucuros să te cunosc, domnule Ioasaf. Oamenii din Azaplar mi-au vorbit de dumneata.

IOASAF: Oamenii nu mă cunosc. Numai Iisus mă cunoaşte pentru că am mers pe drumul Său. El mi-a poruncit să umblu pe mare şi am făcut-o. El mi-a îndreptat paşii spre casa lui Haralamb. Nebunii întotdeauna şi-au găsit aici un adăpost... sufletele desfrânate şi cucernicii, minţile întunecate de crimă şi milostivii, toţi au poposit la „Farmecul nopţii".

BARAS: Este deci o grădină plină de fructe rumene şi fruncte găunoase, bune de smuls de pe creangă şi asvârlit.

EMA: Nu, nu le aruncă. El le acoperă cu palma blajină şi le redă strălucirea, rumeneala. Duhul trece în partea bolnavă şi aceasta recapătă viaţă. Nu-i aşa, domnule?

HARALAMB: Dacă vreţi să ştiţi, Ioasaf nu predică şi nu i se băgă omului în suflet. Fiecare face vrea, nu? Eu d-aia l-am iubit că e mare, prea sfântul. Stă de-o parte şi-şi soarbe oala cu ceai. Oamenii fumează, se-mbată, numără oile, câteodată aduceau şi femei din sat, dar Ioasaf nu se băga. E un înţelept.

IOASAF: Nu le asvârlu, aceasta nu mi-e dat mie. Şi nici nu le acopăr. Prea fericiţi mai făceau minuni. Eu n-am nici o putere.. sunt om ca voi... Simt cum mă apasă bătrâneţea. Nu pot decât să mă rog lângă poamele ce putrezesc şi să le mângâi, să le ajut să moară mai uşor... fără să simtă.. le prind în palme, să nu mai vadă lumina soarelui, să nu mai tresară de durere şi de dorinţă! *(Mănâncă pe gânduri, apoi înalţă capul, zâmbind).* Adevărat farmec. Frigul nu-mi mai strânge spatele. „Farmecul nopţii“. Suntem liniştiţi.

EMA: De-am scăpa de vijelia asta!

IOASAF *(ascultând):* Da, e vijelie încă. *(Îşi vede de mâncare).* În curând va înceta.

HARALAMB: Ioasaf, nu-i aşa că-n lumea cealaltă, în rai vreau să spun, crivăţul de-abia adie, mai mult se joacă mângâindu-ţi obrajii, e-atâta linişte că se-aud şi greierii?

BARAS *(nervos):* Vorbiţi cu toţii de lumea cealaltă ca şi cum ne-am îngropa de vii... *(Emei).* Cel puţin noi avem tot timpul să ne gândim. Întunericul e departe... Mult mai aproape e fericirea.

IOASAF: *(se duce lângă el, arătându-şi pieptul):* Sufletele...

BARAS: Dar sufletele năzuiesc spre fericire... sunt libere ca sborul de pasăre.

EMA: Fericirea!

BARAS: Da, da. Depinde numai de noi să părăsim un ceas mai devreme sau mai târziu colivia în care stau împietrite prejudecăţile nefericirilor noastre. Şi totodată, ale dorinţelor noastre!

IOASAF: Cum ai spus? *(Cercetând îndeaproape chipul Emei).* Ea n-are dorinţe, numai suferinţa este întipărită pe faţa ei.

BARAS: Şi pe faţa mea ce citeşti, prezicătorule?

IOASAF: Nu sunt prezicător. Doar Daniel şi Ioana şi Moisi au poruncit pogorârea în slavă a Fiului Omului. Eu sunt ca şi voi, cenunşa pământului, pe care a ars-o focul patimilor şi o împrăştie vânturile. *(Privind îndeaproape chipul lui Baras).* Şi pe a ta se citeşte chinul. O! *(Îşi acoperă faţa).* Chipul tău a început să se întunece. Viaţa îşi caută în pământ izvoarele.

BARAS: Nu cred un cuvânt. Gândeşti numai la nefericiri..., ca toţi cei năpăstuiţi.

IOASAF *(cu blândeţe)*: Da, sunt smitit şi deşert. Pe mine mai întâi Domnul mă va pedepsi pentru păcate. *(Privindu-şi trupul).* Tristă şi amăgitoare închipuire! Şi pietrele sunt mai curate ca noi, şi munţii, şi mările. Căci noi ne săvârşim nemulţumiţi şi ele luminează şi frământă şi binecuvântează viaţa lor. Numai omului îi este dată viaţa ca s-o blesteme.

HARALAMB: Întotdeauna te-am socotit sfânt, dar de data asta ai greşit, Ioasaf. Ziceai că numai suferinţă se citeşte pe faţa ei. *(Arată spre Ema).* Dar nu. E numai ascunziş femeiesc şi ispită. Sărmanul Filip!

EMA: Ce vrei să spui, unchiule?

HARALAMB: Ştiu eu ce să cred, Ioasaf, vino mai aproape, am să-ţi povestesc un vis adevărat. Iartă-mă, mi-e frig al naibii. *(Clănţăne).*

IOASAF: Ştiu ce vis. Dar am privit pe gem şi am văzut ziuă şi lumină mare. De-aceea, l-am uitat. Ziua şi visul nu se întâlnesc niciodată. Uită-l, Haralamb!

HARALAMB: Nu, nu-l uit. Am să-l mai povestesc cuiva. Cui ştiu eu.

EMA: Unchiule, ai o idee năstruşnică! Ţi-am spus că şi-a luat rămas bun domnul doctor. *(Către Baras).* Spune-i şi dumneata. Filip, soţul meu are o stare foarte rea. Să nu îl tulbure prin născociri.

BARAS: Într-adevăr, mi-am luat rămas bun. *(Încet).* Deşi fiinţa mea a rămas aici.

IOASAF *(privindu-i pe amândoi):* Nu trebuia să veniţi. Acoperişul acesta e pentru mine şi Haralamb. El e bolnav... iar eu... pot umbla dar simt că într-o zi, nu peste mult, într-o noapte, când nori se vor alunga duşmănoşi prin întunecric, când nici o luminiţă, nici o candelă... nu-mi va arăta calea... nu-mi va îmblânzi sfârşitul... *(Se îneacă. Ridicând ochii spre cer).* Doamne, fii îndurător, să pot răbda totul. *(Pauză).* Îl rugasem pe Haralamb să-mi cruţe trupul de fiarele sălbatice. În pământ trebuie să ne întoarcem, căci aşa stă scris... *(Îl priveşte pe Haralamb care se luptă cu somnul)...* dar el mi-a luat-o înainte, sărmanul Haralamb. Sărmane prietene!

EMA *(către Baras)*: Ce vorbe ciudate! Mi-e teamă. Numai profeţii întuncate!

HARALAMB *(bâiguind):* Acesta e Ioasaf, înţeleptul. Ţi-am spus că va veni într-o zi. Dar nu-l aşteptam atât de devreme. A ştiut că sunt bolnav.

BARAS: Fiecare ne căutăm drumul. *(Privindu-şi ceasul de mână).* E târziu. Plec să nu mă rătăcesc. *(Către Ema, ironic).* De data asta vă spun doar „noapte bună“, să nu trezesc bănuieli. *(Vrea să plece pe uşa dinspre stepă dar Ioasaf se repede şi îl opreşte).* Nu, nu pe-acolo. A plouat mult şi pe-aproape sunt mlaştini acoperite de şovar... Iată drumul. *(Îi arată cealaltă uşă).*

BARAS *(trecând pe lângă Haralamb):* Voi mai veni, domnule Haralamb.

HARALAMB *(ostentativ):* Puteţi să nu mai veniţi. Mi-e mai bine.

BARAS: Crezi că nu vei mai avea nevoie de mine?

IOASAF: Voi rămâne eu lângă el.

BARAS *(către Ema):* Atunci ne-am înţeles. Vă stau la dispoziţie. Pentru medicamente... şi celelalte. *(Pleacă pe uşa dinspre han. Vântul se face auzit câteva clipe).*

EMA *(frământându-se, privind spre pământ):* Cui să-i spun? Cine m-ar putea înţelege? Filip e departe, unchiul nu mă mai preţuieşte... şi asta pentru că e prada unei iluzii.

IOASAF: Spune-mi mie. Cuvintele tale îmi vor suna ca murmurul mării, când luna se ridică peste stâncile roşii ale

Bolatei.

EMA: Îţi voi spune dumitale, suflet de poet... de sfânt sau de înţelept. Nu ştiu dacă eşti un iluminat sau... Toţi mi se par altfel decât ar trebui să fie. Ce să fac? Simt că se va întâmpla o nenorocire.

IOASAF: Nimic nu poate tulbura veşnica întoarcere. *(Privind în zare).* Trupul ţi se zăreşte printre piscuri. De ce ţi-e teamă să mergi înainte?

EMA: Se deschid prăpăstii în faţa mea. Prăpăstii negre.

IOASAF: Nu sunt prăpăstii. E doar ograda bisericii. Te îndeamnă cineva să te arunci de-aici, de sus?

EMA: Sunt prietenii de la oraş. Le văd zâmbetul batjocoritor. Lor trebuie să le dovedesc că m-am jertfit pentru Filip... că îl iubesc... Cât voi rezista oare? Într-o zi mă voi arunca. Nu e nimeni să mă oprească!

IOASAF *(venind în faţa ei, privind-o îndeaproape):* Tu trebuie să trăieşti! Nu putem muri unii pentru alţii. Numai Iisus a murit pentru toţi deoarece era veşnic. Şi noi bătrânii, suntem ca frunzele uscate în calea vântului.

EMA: Şi speranţele mele zboară. Trimit zilnic porumbeii în câmpie pentru lumea mea. Cei dimprejur nu mă iubesc. Nici tu, cu religia ta ciudată nu mă iubeşti. Îţi sunt aproape dar nu mă înţelegi. Îngemânarea a fugit din pământul acesta... Toţi suntem străini...

IOASAF: Vorbeşte şi te spovedeşte cerului. El ne poate primi nădejdile şi durerea. Ne poate da limpezimea fiinţei lui.

EMA: Cerul e îngheţat şi stele sunt reci. Dumneata nu crezi că se cuvine să întinzi mâna altuia, să te apropii de focul lui?

IOASAF: Cum nu? Eu poposesc în fiecare seară la vatra oamenilor şi cer milostenie, îmi umplu sacul cu pâine şi turte de floarea soarelui. Femeile îmi dau lapte de bivoliţă să beau. Iarna, mă culcă lângă copiii lor pe cuptor şi-mi cos veşmintele.

EMA: Le aduci pacea!

IOASAF: Pacea este pretutindeni cu mine. De-aceea mă primesc oamenii, că văd în mine pacea şi mă iubesc. Cum a spus şi Iisus: „Nu sunt singur, că tatăl este cu mine... Eu am biruit lumea".

EMA: Învață-mă ce să fac! Unchiul Haralamb a crezut că s-a întâmplat ceva necuviincios deoarece doctorul s-a despărțit de mine într-un mod teatral. Mi-a luat mâinile la despărțire.

IOASAF: Şi eu te-am văzut prin uşă. Era lumină înăuntru. Aici nu era niciodată lumină. Haralamb se culca odată cu apusul. Nu e bine c-ați făcut lumină. *(Clătină capul).* Trebuia să fie întuneric. E „farmecul nopții" doar. *(Zâmbeşte fără motiv).*

EMA: Doamne, nimic nu înțelege! *(Copleşită de o idee).* Dumneata eşti singurul care mă poate dezvinovăți. Singurul! Trebuie să arăți care este realitatea.

IOASAF: Cu mărturisirea mea? *(Zâmbeşte).* Sunt mai slab decât buruiana pe care o îndoaie vântul, nici o putere n-am. Dumnezeu e atotputernic.

EMA: Trebuie să ne salvezi, înțelegi? Nu poți lăsa ca neînțelegerea să domnească între noi. Eşti bun, nu?

IOASAF: Şi pământul e mai îndurător, şi salcâmii...

EMA: Da, da, dar totul depinde de dumneata acum. Convinge-l pe Haralamb că este victima unei impresii greşite. Doctorul şi-a luat rămas bun, atâta tot! Dacă Filip crede că eu nu-l mai respect, că sunt în stare să îl înşel, va gândi că nu are de ce să mai trăiască. Siguranța că sunt undeva şi îl aştept, îl mai ține legat de viață... gândul că într-o bună zi se va vindeca..

IOASAF: Îți promit să veghez pe fiecare. Îndurarea cerului e nesfârşită. *(Între timp, Haralamb se ridică greoi din pat, fără să îl observe ceilalți. Pune picioarele cu mii de chinuri pe podea şi încearcă, strâmbându-se de durere, să înainteze. Filip apare pe uşa dinspre câmpie tocmai în momentul în care bătrânul, gata să cadă, îşi caută sprijin cu brațele. Filip este cu cămaşa prost încheiată, cu părul vâlvoi cu pantalonii sfâşiați în jos. Loveşte uşa cu piciorul, apare cu mâinile în buzunar. Fața lui e o mască. Apoi observă pe Haralamb şi se repede la el).*

FILIP: Unchiule, ce faci?

HARALAMB: Tu eşti? Ai venit? *(Plângând).* Nimeni nu mă ajută. Sunt bătrân şi bolnav. Nimeni nu vrea să mă creadă. *(Ioasaf s-a retras într-un colț).*

FILIP: Ema, de ce nu-l ajuți?

EMA: S-a sculat... pe neașteptate... crede-mă că dormea încă. *(Se duce și ea să-l susțină).*

HARALAMB *(sprijinindu-se de Filip)*: Nu, nu e nevoie. Nu pune mâna pe mine. Știu că nu mă iubești!

EMA: Unchiule!

HARALAMB: Da, da unchiule. Ai vrea să pier cât mai repede, să rămâi singură, să-l aduci și pe doctorul Baras.

FILIP: Cine-i acest doctor Baras? A fost în casă? Ema, tu l-ai adus?

EMA: Pentru unchiul. Este medicul de la dispensar. Medicul satului... Unchiul nu mai putea să umble, nu știam ce să fac! I-am trimis vorbă printr-un trecător... și el n-a întârziat...

HARALAMB: Da, bineînțeles că n-a întârziat! Avea toate motivele să se grăbească... De ce tremuri? Filip trebuie să știe!

EMA: Eu tremur? Pentru Dumnezeu!

IOASAF: Filip știe tot, vine de pe căile Domnului.

FILIP: *(întorcându-se spre el)*: Cine ești dumneata?

IOASAF: Nu-ți mai amintești? Sunt Ioasaf. Te-am luat de multe ori de mână când erai mic și ți-am arătat drumul. Odată te-am găsit la marginea unei mlaștini.

FILIP: Lângă Arsă? Îmi amintesc. Ai îmbătrânit de tot, Ioasaf. Pe atunci părul nu-ți era argintiu. Dar ți-ai păstrat vocea. Îl cunoști, Ema?

EMA: Da. A poposit aici, a intrat pe neașteptate... ca în propria-i casă.

IOASAF: Toți îmbătrânim într-o casă sau alta... Numai Împărăția Cerului este fără moarte. Acolo nu este tristețe.

FILIP: Destul cu tristețea. Mereu am mers cu ochii în jos, privind cum fuge pământul. Acum e lumină. Mai multă lumină. *(Ridică fitilul lămpii).* Așa... apropietă-te, Ema, să te văd. *(Cu uimire și admirație).* Ești drăguță astăzi, ai o rochie nouă.

EMA: Nu e nouă dar am îmbrăcat-o pentru tine. *(Îmbietor).* Știam că vei veni, te așteptam. Seară de seară aștept să se deschidă ușa și să apari. Îmi pare chiar că te aud prin mugetul vântului dându-mi de veste că sosești. Acum suntem din nou împreună.

FILIP *(se apropie și o sărută brutal. Către Ioasaf):* Iartă-mă, bătrâne, am atât de puțină fericire. Ema este pentru mine singura mângâiere.

HARALAMB: Nu este numai pentru tine...

IOASAF: Vrea să spună că este milostivă și darnică.

FILIP: Unchiule, ce vrei să spui?

HARALAMB *(intimidat):* Nimic, nimic, vorbeam și eu așa.

FILIP *(întorcându-se la Ema, o ia de mijloc și se îndreaptă spre pat):* Nu știu ce tot bolborosește bătrânul. În ultimul timp îmi face impresia că nu mai e cu mintea întreagă. *(Se culcă amândoi pe pat, Ema pe brațul lui. Ioasaf se așează pe vine lângă sobă și mestecă).* Sunt foarte obosit. Vezi tu, drumul m-a obosit peste măsură. *(Ema îl privește).* De două ori am zărit luminile satului... aș fi dorit să dorm în șanț. În șanț nu se simțea vântul. La prânz mi s-a făcut foame, dar am întâlnit o femeie care mi-a dat de pomană. Îți amintești după amiaza aceea când am fost în parc, la București? În parcul Carol?

EMA: Da.

FILIP: Era foarte frumos. Atunci ne căsătorisem de curând.

EMA: Dacă ai vrea...

FILIP: Ce?

EMA: Să ne întoarcem. Am lipsit cam mult. Casa noastră o să capete umezeală, cu storurile trase. Biroul tău... praful s-o fi așternut de două degete. Facem cum vrei... dacă crezi că e mai bine, iernăm aici. Dar au început concertele. N-am mai văzut pe nimeni. Nici ziare nu mai citim.

FILIP: Mi s-a făcut și mie dor de biroul meu. M-am gândit la el când am întâlnit linia ferată. În mod ciudat, mi-am închipuit că sfârșește la biroul meu. Cred că acum aș putea scrie ceva temeinic. La dracu cu traducerile. Să bâlbâi ce au spus alții.

EMA: Ai vreun plan?

FILIP: Nimic precis. Mai mult cum se conturează ultimul capitol.

EMA: De rândul acesta se vor termina toate cu bine?

FILIP: Nu ştiu... Simt câteodată cum îmi fuge pământul din faţa ochilor. Dar am încă voinţă... cred că peste puţin vom putem pleca. Vom mai sta câteva săptămâni doar. Va trebui să uit totul. Vreau când voi pleca să uit totul, să se termine totul.

EMA: Totul...

FILIP: Da, totul. Nu vom mai reveni niciodată prin partea locului. L-am privit bine, să se sature sufletul de el. Vom porni spre alte meleaguri şi tu îmi vei ajuta să păşesc. Mă vei învăţa să umblu. Aş vrea o viaţă luminoasă, fără trecut, o viaţă simplă.

EMA: Şi până acum a fost simplă...

FILIP: Da, dar a plutit o bănuială a vieţii în mine, o iscodire a vieţii mele. Trecutul care nu s-a risipit cum e firesc, şi mi-a închis mereu prezentul ca într-o colivie, tu ştii prea bine. Ajută-mă, te rog.

EMA: Te voi ajuta.

FILIP: Vom coborî, ca pentru prima dată, în oraşul nostru. Să ne bucurăm de vitrine, de turle... de cântăreţi.

EMA: Pentru aceasta trebuie să fim şi noi mici, să umblăm printre case, nu în cer. Să luăm lumea aşa cum este.

FILIP: Voi scrie cărţi cu eroi solizi, cu caractere bine conturate şi cu conflicte.

EMA: Ai de pregătit şi examenul de licenţă. Vei putea scrie, totodată, şi literatură?

FILIP: Bineînţeles. Astfel îmi voi nota toate progresele şi voi avea dovada, pentru mine, că lumea este făcută din carne, oase şi pământ. Ascultă, când vrei să plecăm?

EMA: Când vrei. Când vei crede că vacanţa noastră s-a terminat... Trenul pleacă din Azaplar la opt şi treizeci.

FILIP: Ştii şi ora când pleacă?

EMA: M-am uitat când am ajuns în sat. Nu credeam că vom sta atât. Până în Azaplar vom lua o căruţă.

FILIP: Sărmana Ema, cât ai suferit pentru mine. Mi-ai fost credincioasă, m-am convns că numai tu mă iubeşti. Nu ştiu ce m-aşi fi făcut dacă aş fi fost singur.

HARALAMB: Am auzit ceva de plecare. Vreţi să plecaţi?

EMA: Nu încă. Vom mai rămâne câtva timp.

HARALAMB: Filip, vrei să pleci?

FILIP: Desigur, unchiule, vom pleca într-o zi. *(Se ridică cu eforturi din pat şi se apropie de el).* Crezi că vom sta veşnic aici? Nu se poate. Ne vom înapoia la casa noastră din oraş.

HARALAMB: Cum, mă veţi lăsa singur?

FILIP: La naiba... nu m-am gândit. Sigur că n-o să te lăsăm bolnav. *(Îndurerat).* Deşi aş fi vrut foarte mult să plec la sfârşit, când se va termina...

HARALAMB: Ce să se termine?

FILIP: Legătura aceasta cu ceea ce trebuie să rămână în urma vieţii, pe care acum o pun înainte.

EMA: Voi putea rămâne eu cu unchiul după plecarea ta. Te vei descurca câteva săptămâni. Ştiu că după ce te vei aşterne pe lucru, nu vei mai părăsi biroul.

FILIP: Ema!

EMA: Da, da prezenţa mea nu va fi neapărat necesară. Cheamă o femeie să scuture praful şi să-ţi aducă mâncarea de la restaurant. Nu mai protesta... ştii bine că atunci când lucrezi nici mie nu-mi permiţi să intru. Îţi pun mâncarea lângă uşă.

HARALAMB: Nu se poate, nu vreau, nu. Nu vreau s-o laşi pe ea aici. S-o iei cu tine! *(Batjocoritor).* S-o ţii strâns lângă tine. N-am nevoie de ea!

FILIP: Te-ar îngriji tot atât de bine ca mine. Şi ea este nepoata dumitale.

HARALAMB: Nu, nu, pe ea nu.

FILIP: De ce atâta împotrivire? *(Se apropie de bătrân încruntat).* Ce încercai să spui adineaori de Ema? Te-ai răzgândit? *(Către Ema).* Te-am întrebat cine-i acest doctor Baras?

EMA: Şi eu ţi-am răspuns. Este doctorul satului, n-aveam altul la îndemână. Tu erai plecat când unchiul a avut criza, acum câteva zile. I-am trimis vorbă printr-un trecător... care i-a bătut mult în poartă până să deschidă... pe urmă am aflat, chiar el mi-a spus-o... în fine, m-a lăsat să înţeleg... că se simte foarte singur...

FILIP: În ce împrejurări ţi-a făcut astfel de mărturisiri... personale?

EMA: Numai ţin minte. Cred că el consideră postul lui de aici un exil... nimic mai firesc... Oricum, a răspuns de îndată la chemarea unchiului. Şi a fost bine, pentru că viaţa lui era în primejdie.

IOASAF: Doctorul, Filip. Dumnezeu ne încălzeşte inima, dar trupul nostru e lăsat să se zbuciume. Puţini îi pot aduce bunăstarea.

FILIP: Dumneata l-ai văzut?

IOASAF: L-am văzut. Trupul îi era măcinat de patimi ciudate.

FILIP: Tu cunoşti diavolii, Ioasaf. Era el vrăjmaşul binelui?

IOASAF: Nimeni nu face bine sau rău. El, ca doctor, era doar vrăjmaşul răului. De aceea a venit.

FILIP: Şi ce-a spus despre boala unchiului? *(Ioasaf vrea să-i răspundă când Ema şopteşte).* I-a mai prezis câteva zile. L-am chemat prea târziu. Chiar dacă îl aduceam mai înainte, nu putea face nimic: e o boală care nu iartă.

FILIP: Doar e om în toată puterea! N-are nici şaptezeci de ani.

EMA: Şi totuşi trebuie să ne părăsească. Câteva zile, aşa a spus doctorul. Când vor începe ploile.

FILIP: Când vor începe... Şi el să mă părăsească? *(Cade pe scaun).* Sărmanul unchiu! Dar ce are?

EMA: Din nefericire, cancer. Boala i-a cuprins, pe încetul, tot organismul. I-a făcut o injecţie să-l mai liniştească, să-l adoarmă.

HARALAMB *(aude ultimele cuvinte):* Nu era nevoie. Dorm destul de bine. Să nu credeţi că dacă mi-a făcut injecţia...

FILIP: Cum, nu ţi-a făcut-o doctorul?

HARALAMB: Da, el. Dar desigur, amândoi s-au vorbit... cu ea. *(O ameninţă).* N-am dormit aşa ca să nu văd. Credeaţi poate că am murit... că n-am să mai deschid ochii. Aţi fi vrut-o, ştiu eu.

IOASAF: Spune-i, Haralamb. *(Vine la Ema şi o apucă de mâini).* Nu-i nimic. Tot trebuie să pleci.

FILIP *(înciudat, din subconştient)*: Da, va trebui să plece, să se întoarcă de unde a venit. În oraş, în mijlocul prietenilor ei.

EMA: Ştii că nu pot îndura viaţa fără tine. Te iubesc. El nu ştie ce spune.

IOASAF: Trebuie să pleci!

EMA: Nu, nu plec. Şi tu, cu ce drept mă alungi din casa asta? Cine ştie? Cu ce drept ai intrat la noi pe nesimţite, nepoftit de nimeni, fără să te cunoaştem?

IOASAF: Eu de zeci de ani umblu dintr-un loc într-altul. Şi cu fiecare clipă mă apropii de sfârşitul călătoriei. Acum... am venit să mă rog pentru sufletele voastre. Domnul ne priveşte din Împărăţia sa şi numai El ne poate ierta păcatele. Toţi de aici ne primenim în veşmântul fără tină... *(Către Ema).* Numai tu eşti altfel... din alte meleaguri.

EMA: Nu sunt altfel. Sunt lângă tine, Filip! *(Se agaţă de gâtul lui).* Nu-i aşa, iubitule? Sunt lângă tine...

FILIP *(o sărută, apoi îi desface braţele):* Unchiule, spune-mi ce este între Ema şi doctorul Baras?

HARALAMB: Doctorul, doctorul Baras parcă pe ea a venit să o vizeteze, nu pe mine. Au vorbit tot timpul... au râs...

EMA: Eu... să râd?

FILIP: Tăcere! Acum unchiul vorbeşte.

HARALAMB: I-am văzut când m-am trezit din somn. Credeau că dorm încă. Ema îi strângea mâinile. El îi dădea întâlnire... îi vorbea vrute şi nevrute! N-au ruşine, în casa unui om bolnav.

FILIP *(către Ema):* Ai făcut tu asta?... Cum te-a lăsat inima? Să ştii că eu rătăcesc, cu boala care îmi roade nervii... şi bătrânul lângă voi, neputând să se mişte. *(Aşezându-se la masă, punându-şi mâinile peste faţă).* Sunt atât de obosit şi mă doare capul... mereu trecutul... Clipa aceea de îndoieli, când am cunoscut-o. Nu trebuia... tocmai pe mine. Te-am lăsat prea mult singură, aici, într-o pustie... să mă aştepţi... sau poate sperai să nu mă mai întorc deloc. Credeai că am pierit în cenuşiul zilelor, puteai chiar să mă închipui înţepenit, cu ochii sticloşi, în fundul şanţului. De câte ori n-am dorit-o! În fond, ai dreptate. Nu mai trăiesc pentru nimeni... nici pentru tine nu mai trăiesc, nici pentru mine.

(Rece). Ce dramă absurdă joc! Ce cuvinte lipsite de noimă! Nu voi şti niciodată adevărul... ce se petrece cu mine şi cu alţii. Cine poate şti ceea ce ne însufleţeşte gândurile... ceea ce mă îndeamnă să mă gândesc cu ură la acest doctor. Trebuie să fie un om rece, impasibil în faţa durerilor omeneşti, ca toţi doctorii de ţară. Ema, l-ai lăsat să înţeleagă că nu stau bine cu... *(îşi arată fruntea).*

EMA: Nu, nu aşa... Dar i-am povestit de tine.

FILIP: I-ai spus... nu-i aşa că i-ai spus? Că umblu fără încetare... că sunt suferind... că urmăresc un ţel care îmi este necunoscut. Asta ne aparţinea numai nouă. Atâta timp cât ştiam că numai tu cunoşti taina, îndrăzneam să nu mă tem de ea. Era ceva care ne lega şi mie îmi dădea o şansă de scăpare. Pentru tine aveam o iubire trainică, aşa cum şi unchiul Haralamb începuse să te îndrăgească. Dar alţii nu trebuiau să afle. Doctorul este străin de lumea noastră, desigur... cred că dacă sunt închişi în gratii de beton, sufletul le aparţine. Tu ştii, Ema, că omul care ară răstoarnă tot universul şi că stele trec prin el ca prin frunzişul salcâmilor? Mă îndemni să ne întoarcem în oraş, urmăreşti să mă închizi din nou în cuştile voastre. Dar barele de beton mi-ar da senzaţia că numai spiritul e liber, numai spiritul există şi m-ai pierde pentru totdeauna. I-ai explicat amănunţit boala mea? Ţi-a propus să mă consulte? Poate va veni să mă viziteze... cu speranţa că nu voi fi acasă. Omul acesta ne va risipi fericirea. Şi nu trebuie. Cu orice preţ, oricine ne-ar sta în cale. Ţi-am spus că într-o zi ne vom sui în autobuz... pe neaşteptate...

EMA: Da...

FILIP: Dar trebuie să dispară trecutul... toată deşertăciunea omenească. Trebuiesc dărâmate zidurile... să revenim sub cerul înstelat. Împăcaţi cu iarba şi vântul... aşa cum sunt, nu din altă lume.

CORTINA

ACTUL III

După două săptămâni. A început anotimpul ploilor. În locul vântului sălbatic, se aude afară o ploaie monotonă, apăsătoare, înăbuşitoare. Atmosfera este plină de umezeală şi lucrurile, în lumina lămpii, îşi pierd contururile. Plouă astfel de săptămâni, pământul este noroios, toţi simt o apăsare, respiră greu. Pe masă se vede o sticlă golită de jumătate, mucuri de ţigări. Camera se află într-o cruntă dezordine. Ema rătăceşte fără ţintă, apoi se apucă să îşi facă geamantanul. Îl ascunde sub pat şi se trânteşte şi ea, citind una din cărţile cu coperţi albastre. La un moment dat se disting ciocănituri surde la uşa dinspre stepă.

EMA *(ridicându-se într-un cot)*: Cine-i?

FILIP *(de afară)*: Eu sunt, deschide-mi. *(Intră cu haina udă şi părul căzut pe ochi. Se aşează la masă).* Ce-aţi făcut?

L-aţi îngropat?

EMA: Da. Totul a mers ca de obicei, Ioasaf a rostit slujba. Dacă vrei... mâine îţi va arăta locul.

FILIP: Da, da, voi vedea. O moviliţă de pământ galben... Asta să văd?

EMA: Cum vrei.

FILIP: E frig. N-ai mai făcut focul?

EMA: Tezicul s-a terminat. Ţi se pare frig. Văd că eşti descheiat la gât.

FILIP *(se strânge, își ridică gulerul):* Cred că sunt puțin răcit. *(Își toarnă din sticlă).* Ştii, rachiul e bun pentru aşa ceva. Te mai face să uiți. Mă duc să adun câteva vreascuri. *(Iese pe uşa din dreapta şi reapare cu câteva bețe în mână).*

EMA: Sunt ude. N-or să se aprindă.

FILIP *(punându-le în sobă)*: Atâta pagubă! N-ai chibrituri?

EMA *(îi dă chibriturile):* Poftim!

FILIP: La naiba. Şi astea sunt ude. *(Se apropie de ea).* Ce citeşti acolo?

EMA: O carte de istorie. Am găsit-o printre cărțile tale de şcoală.

FILIP: Ştii că ți-am promis ceva.

EMA: Mi-ai promis mai multe. Speram că putem pleca şi noi. Acum nu mai are nici un rost să rămânem aici. Bătrânul s-a prăpădit.

FILIP *(nerăbdător)*: Nu, nu-i asta. Vom pleca în curând. *(Înveselit).* Dar altceva. Nu-ți aminteşti?

EMA: Nu.

FILIP: Haide, hiade. Parcă n-am văzut cum te-ai speriat când am intrat pe uşă! Cu doctorul Baras.

EMA: Ce-i cu doctorul Baras? Nu m-am speriat deloc, fiindcă nu mă ştiu vinovată.

FILIP: Aş vrea să mănânc. Dă-mi ceva. *(Ema îi pune înainte o bucată de friptură rece, pâine. Filip mănâncă fără poftă, apoi rămâne pe gânduri).* Ascultă, poți să-mi dovedeşti nevinovăția ta?

EMA: Dar nu sunt vinovată?

FILIP: Acum poți să repeți cât vrei. Nu mai e nimeni să te contrazică. Ştii ce ți-am promis! Când mă vei vedea pe uşă, să ştii că el... nu ne va mai stingheri... *(Își umple paharul).*

EMA: Sunt sigur că tu nu eşti în stare. Eşti prea înțelept să te împiedici de o bănuială! Te preocupă ceva mult mai înalt, mult mai frumos.

FILIP: Da, dar asta nu m-a împiedicat să-l caut. Mult mai frumos... Şi tu eşti mare... luminoasă şi nesfârşită! Ca văpaia deasupra capului însângerat al lui Ioan Botezătorul. Nu mai eşti Ema.

EMA: Da, am înţeles, deşi mereu am căutat să te conving de contrariu.

FILIP: Doream să te păstrez lângă suflet, curată ca o lumină. De aceea trebuia să găsesc duşmanul care ameninţa să te îndepărteze cu puterea lui.

EMA: Nu trebuia să-l mai cauţi. L-am rugat să nu mai calce pe la noi. Nici unchiul nu putea să-l sufere, pe bună dreptate.

FILIP: De ce nu mi-ai spus înainte?

EMA: Când „înainte"?

FILIP: Când trăia unchiul. De fapt, nu l-am căutat să-i vorbesc. Nu mi se părea interesant un dialog cu el. N-am făcut decât să-mi păzesc casa de duşmani. Cred că am dreptul să-mi păzesc soţia, nu? *(Zâmbind).* Te iubesc prea mult, Ema, nu vreau să mi te răpească cineva. Loveşte în mine... neloial şi trebuie să mă apăr.

EMA: N-avea nici o grijă. Mereu voi fi lângă tine. Aşa am fost de la început. Ştii prea bine... Dar totul depinde de tine. Mă laşi prea mult singură... Dacă într-o zi aş fi plecat... adineaori... şi ai fi găsit pereţii goi?

FILIP: Nu ştiu. Şi aşa mă bântuie destule nenorociri, destule păcate. Parcă te înăbuşi aici! *(Îşi toarnă şi bea din nou).* Şi băutura asta blestemată te încălzeşte şi mai mult, nu-ţi dă pic de vigoare. E un fel de stupefiant. Dacă ai vrea m-ai lega acum... ca pe Samson.

EMA: Nu-i nevoie. Am înţeles că trebuie să te întorci singur, nu prizonier în oraş. *(Pauză).*

FILIP: De-acum încolo începem o viaţă nouă. Nimeni nu va mai putea să ne despartă. Te-am deslegat de un blestem.

EMA: Ce blestem?

FILIP: Ştii prea bine de ce e vorba. Presimţeam că într-o zi mă voi înapoia cu sufletul împăcat. Aşteptam, eram nerăbdător să-mi recapăt libertatea de a trăi cu tine într-o viaţă care să fie numai a noastră. Până şi unchiul începuse să mă incomodeze că stătea mereu între noi.

EMA: Dar nu mi-ai arătat nici o dovadă de dragoste cât timp a trăit. Sunt sigură că nu ne-ar fi tulburat. Câmpia e atât de întinsă, am fi găsit un colţişor unde să ne ascundem. Te-aş fi iubit oriunde.

FILIP: Acum te iubesc, Ema. *(O sărută pe ceafă, apoi privindu-i fix gâtul, îl năpădesc obsesiile).* Ascultă, a murit greu? Am plecat să nu-l mai văd murind. Altul trebuia să nu mai vadă lumina.

EMA: Ce ţi-a venit. Doamne, mereu vorbim despre moarte. De când am venit n-a pătruns aici o rază de lumină.

FILIP: Suntem doar la „Farmecul nopţii". De care şi eu mă îndepărtez mereu. A fost o laşitate din parte-mi. Am plecat să nu-l văd zbuciumându-se în preajma sfârşitului. Niciodată nu am putut suporta aşa ceva. Cuvântul e simplu: moare, s-a terminat. Dar când vezi lupta sufletului cu trupul, îţi vine să faci orice să înceteze, să înţepenească asemeni lucrurilor din jur, ca întreg pământul. Să fie toate la fel, încremenite. Dramatiza, dramatiza mereu. Ce idee fixă să-i spun „tată", ca şi cum...

EMA: Desigur, pentru el avea importanţă.

FILIP: A nu, să nu-i iei apărarea. N-ai nici un motiv. Doar el te-a denunţat.

EMA: Perseverezi într-o glumă absurdă.

FILIP: N-a fost glumă, vei vedea. Povesteşte-mi.

EMA: Ce să-ţi povestesc?

FILIP: La naiba. Cum a murit bătrânul. Azi dimineaţă am auzit în sat că l-aţi înmomântat. Am dormit prost la hanul din Azaplar. Am aşteptat să se termine odată, să vin şi eu să mă odihnesc.

EMA: Nu am înţeles de ce ai plecat tocmai în clipele acelea. Poate nici pe mine nu doreai să mă mai vezi.

FILIP: De tine am mai multă nevoie decât oricând. Ţi-am spus că a dispărut orice obstacol dintre noi. Vom fi de-acum mereu împreună... afară dacă... nu se va întoarce vreo stafie să mă gonească de aici... *(Privind în gol).* Îţi mulţumesc că te-ai îngrijit de înmormântare şi celelalte... E rău să nu mori în casa ta sau să fii azvârlit pe câmp să te ronţăie helgelele.

EMA: S-a sfârşit liniştit. Dimineaţa m-a întrebat cât e ceasul, ca de obicei.

FILIP: De ce?

EMA: Doar ştii că era obiceiul lui... M-a chemat lângă pat şi mi-a spus trist: „Ema, o să ne despărţim“. *(Vocea îi tremură de emoţie).* „Nici pomeneală, unchiule“, i-am răspuns. Încerca să vorbească, a deschis gura. Vedeam că trece în lumea morţii şi mai avea să-mi împărtăşească ceva...

FILIP: Spune, spune mai departe. Vreau să aflu totul...

EMA: I-am aprins repede lumânarea. Tremuram toată, eram îngrozită. Noroc că tocmai atunci a venit Ioasaf. El i-a ţinut mâna în ultimele clipe. I-a închis şi gura. Murea cu ea deschisă.

FILIP: Cum, i-a ferecat gura? Poate mai avea să spună ceva!

EMA: Da, i-a apăsat bărbia. Bătrânul rostogolea ochii, se sufoca. I-am strigat: „Ce faci, Ioasaf?“ Dar a dus degetul la buze. Tot el i-a închis şi ochi, zâmbind.

FILIP: Cu siguranţă, unchiul avea să-mi spună ceva. Asta aduce a crimă, nu ţi se pare? Să vezi că se zbate cineva sub tine... E nevoie de mare putere sufletească. Nu m-am aşteptat să se prăpădească atât de repede!

EMA: Îmi pare şi mie rău. Să nu te necăjeşti prea mult. Era bătrân, casa lui începuse să se năruie.

FILIP: Spera ca noi să i-o reparăm... să aibă mai departe un adăpost.

EMA: Nu se poate. Eram doar călători. Şi aşa într-o bună zi l-am fi lăsat singur... ar fi suportat mai greu. Mai bine că s-au întâmplat toate aşa.

FILIP *(turnându-şi încă un pahar):* Desigur, pentru tine n-a fost rău. Dar pentru mine... A fost ca şi tatăl meu, m-am purtat destul de urât... Nu m-ar fi costat nimic să pronunţ un cuvânt.

EMA: Ţi-ar fi redat, oricum, liniştea.

FILIP: Trebuie să ştii că a doua oară n-am mai şovăit să mi-o recapăt. Am făcut cu curaj pasul. Îţi trebuie mult curaj să îndepărtezi de pe tine umezeala asta lipicioasă, care îţi leagă mâinile şi te sufocă. *(Îşi toarnă un pahar şi îl duce la gură).*

EMA: Nu mai bea. Rachiul îţi face rău.

FILIP: Bine, dacă zici tu. Uite, am terminat. *(Întorcându-se spre ea).* Ascultă, Ema. Înainte de a-i închide Ioasaf gura... a pronunţat numele meu... m-a strigat. Nu-i aşa că m-a strigat?

EMA *(după o scurtă gândire)*: Nu, nu te-a strigat. Ţi-aş fi spus.

FILIP: Când m-am îndreptat spre uşă, m-a rugat să nu mai plec. Presimţea ceva. Oricum s-a simţit singur... Dar erai tu lângă el. S-a simţit într-adevăr singur?

EMA: Nu, nu cred. Eram şi eu şi Ioasaf.

FILIP: Cred că i-a părut rău. Spui drept? Nu m-a strigat?

EMA: Dar îţi jur. A murit liniştit.

FILIP *(către ea, violent):* Minţi! Citesc în ochii tăi că minţi! Îmi face rău, nu? Dar altele nu-mi fac rău? O să-ţi baţi joc mereu de nervii mei? Mă iei drept un orb, fără vedere. Vrei să mă scoţi din sărite, să-mi pierd şi minţile... să mă sinucid poate. Ai vrea, cred că mă vezi în visele tale cu mâinile pe piept. Ai fi liberă, ai putea pleca cu el. Dar acum nu se mai poate, să ştii. Porţile sunt bine închise, sunt ferecate, nu mai e nimeni să te scoată de aici. Dacă mor eu... adio... rămâi pentru eternitate. Crezi că îmi face rău? În definitiv a fost tatăl meu, de ce nu-mi spui? *(Ema tace. Încet.).* Vrei să-ţi arăt de ce minţi? *(Gesticulează, vociferând).* Azi noapte l-am visat aşezat în sicriu, cu o pernă de hârtie înflorată, cum se pun la morţi. Era livid la faţă, de-abia se distingea de perna albă, dar pieptul lui fremăta mecanic, se zbuciuma. Straniu, nu? Să pui un om să agonizeze în culcuşul de veci. Încremenisem de durere, îmi simţeam gura uscată. *(Bea un pahar).* M-am silit să-i aduc o ultimă mangâiere, o ultimă bucurie. De-abia am putut şopti „tată". A fost pentru prima oară. Atunci s-a întors mâniat către mine, cu o suferinţă groaznică în ochi şi, chinuindu-se, a putut să pronunţe: „duşman!" *(Pe gânduri, ca pentru sine):* Sunt sigur că m-a strigat. Şi acum îmi răsună în urechi vocea lui.

IOASAF *(apare din senin şi aude ultimele cuvinte):* Nu, nu te-a strigat.

FILIP *(furios):* A, şi cu tine am o răfuială. De ce l-ai stangulat?

IOASAF: Nu i-am închis decât gura, Filip. Vroiai să-i intre pământul în trup? Suntem datori să închidem porțile când noaptea coboară pentru totdeauna în cel adormit. Şi adineaori am închis ochii unui om ce zăcea pe poteca ce vine spre han. Avea ochi cât cepele, ieşiţi din orbite.

EMA: Un mort? *(Retrăgându-se într-un colț, departe de cei doi).* Cine era?

IOASAF:... Şi pete vinete în jurul gâtului, urmele unor degete. Se vedea că se zvârcolise ca un şarpe strivit. Locul era tăvălit de trupul lui şi vârful bocancilor smulsese ierburile. *(Ema dă un țipăt).*

FILIP *(batjocoritor):* S-a întâmplat ceva? Te-ai speriat?

EMA: Mă întrebi? Cum mă mai întrebi? Tu.. tu... *(Fugind la Ioasaf).* Cine era omul?

FILIP: Ce importanță are? Probabil era străin de locurile noastre. L-ai recunoscut, Ioasaf?

IOASAF: Ploua, se întuneca. Fața era plină de noroi şi ochii mânjiți de pământ. Printre dinți i se strecurase un fir de sânge închegat. Era aproape negru sângele când l-am găsit eu, murise de câteva ceasuri.

EMA: Cum era îmbrăcat?

IOASAF: Purta o haină groasă de muncitor, dar avea mâinile albe. La câțiva paşi era trântită o bicicletă. Cineva l-a smuls de pe şea şi l-a sugrumat.

EMA *(strigând):* El e! Doctorul!

IOASAF: Aşa cred şi eu. Avea geanta cu care mergea la bolnavi. Pentru sat va fi mare pierdere. Alina multe suferințe. În ultimul timp nu mai era ca la început. Vorbea cu cei din jur, făcea daruri copiilor, aşa spun oamenii. Am rostit o rugăciune şi l-am acoperit cu crengi. Mâine, ziua, îl vor găsi trecătorii.

FILIP *(gânditor, gesticulând)*: Noaptea e mare... Nu rătăcesc mulți prin stepă.

IOASAF: Da, noaptea e nesfârşită şi iertătoare. Nici o urmă nu se va cunoaşte... Poate trupul lui se va cufunda în noroi înainte de a-l descoperi jandarmii.

EMA *(acceptând dintr-odată, în mod ciudat situația. Vorbind cu greutate):* Nu era dintre noi. Departe avea o mamă, rude care îl așteptau... *(Nervoasă).* Nu vor trece niciodată nopțile astea umezi, să se întoarcă lumina. Mi se pare că nu mai văd limpede, că tot ce aud nu se petrece aevea. Toate lucrurile care mă înconjoară sunt jilave și lipicioase. *(Își șterge mâinile de rochie).* Înfiorător!

FILIP *(apropiindu-se de ea):* Tu ai rămas cu noi!

IOASAF: Acum e de-a noastră, nu se poate întoarce. A rămas singură. *(Se duce la ea).* Roagă-te, copila mea.

FILIP: De ce să se roage? De-abia acum suntem împreună. Toți au plecat. Și tu ne vei părăsi curând. De-acum încolo va începe viața noastră. *(Vrea s-o îmbrățișeze).*

EMA: Nu, nu mă atinge cu mâinile... Mi-e groază de tine. Nu-ți voi mai sta alături! De altfel, n-a mai rămas nimic din mine. M-ai nimicit treptat cu instinctul tău orb. Asta ai vrut. Să mă vezi fără pic de voință. *(Se prăbușește pe pat. Filip face semn străinului să plece. Ioasaf trece alături, în han).*

FILIP *(rămânând în picioare, lângă pat):* Ți-aduci aminte noaptea aceea de iunie, când ne-am întâlnit în parc? Erai frumoasă, părul tău roșiatic avea reflexe lunare. M-ai găsit singur la masă, în fața paharului gol. Și tu erai singură și te-ai apropiat. Privirile noastre s-au întâlnit, apoi ți-am arătat locul de lângă mine. Alături încă, dar aveai o hotărâre în priviri... desigur, în legătură cu destinul meu. *(Înălțând brațele).* Întotdeauna ai crezut că poți ridica o realitate peste cea adevărată. Realitatea unei iubiri desăvârșite peste înclinările tale etern femeiești. Sărmană mică actriță!

EMA: Doctorul... nu credeam nimic. *(Se înăbușe).*

FILIP: Da, ca doctorul Baras, mulți ți-au înțeles dorința de a te dărui. *(Violent).* Credeai că nu bănuiesc nimic. Naivă, ce naivă ai fost. Am vrut eu să ignor patima, să te primesc ca pe o pasăre albă coborâtă din senin. *(Încet).* Te-am iubit, n-aveam nevoie să știu de unde vii. Drumurile noastre sunt atât de întunecate! Am presimțit însă după gesturile tale că mă înșelai, mereu mă înșelai. Când mergeai pe stradă, când dormeai, când respirai, umbra ta se pierdea printre străini. Afurisit lucru... Ce te-a făcut o clipă să crezi că sunt nebun? Nu sunt nebun, Ema. Soarele îmi desgoleşte în suflet o mare sbuciumată şi fiecare răsturnare de val îmi ia auzul, îmi răneşte sufletul. Te-am luat cu mine departe, te-am târât de mână ameţit de loviturile soartei. Pentru mine erai popasul şi liniştea şi reculegerea, trebuia să vii cu mine oriunde, aici „La farmecul nopţii“, ca să mă pot apropia de tine, împăcat, fără teamă... să fim împreună... să nu simt răceala întunericului. Nu trebuia să te întorci, nu trebuia să fugi. Te-am păzit strâns, părul tău mai avea adieri de levănţică, de parfumuri îndepărtate. De ce ai vrut să fugi? A trebuit să te urmăresc şi bănuielile mi-au aţâţat imaginaţia, teama. Am bănuit-o de mult. De mult te urmăream, îţi căutam umbra, dar îmi scăpai, mereu, te furişai, simţeam că te strecori nevăzută. Aici eu eram stăpânul nu tu, cum doreai. Aici nu te puteai furişa în trupul tău blestemat. *(Se îndreaptă spre uşa dinspre câmpie).* Plouă afară, plouă mereu... Stropii de ploaie îmi alergau peste ochi, peste gât. Ce-o fi făcând doctorul Baras? Sărmanul doctor, ce destin! Nu s-a împotrivit nici cât o mierlă, asta i-a fost în ajutor. Pe mine împotrivirea mă îndârjeşte, i-aş fi înfipt colţii în beregată. Era ca paralizat, a căzut ca o cârpă. Numai ochii... La dracu, cine era în sicriu, tata sau el? Dacă spune Ioasaf, tot el era. Ema, ce faci, Ema? Nu mai spui nimic... Nu mai ai nimic să-mi spui... Şi ploaia asta! Mâine se va face ziuă... Soarele ceţos... soarele de pe lumea cealaltă, soarele nemişcat dintr-o lume încremenită îl va găsi pe bietul Baras. Oamenii vor da crengile la o parte şi-i vor curăţa de furnici globul ochilor. Brr! N-aş vrea să fiu acolo. Cine ar avea curaj să gâtuiască un mort... ar mişca din cap ca o gogoriţă murdară într-o parte şi alta. La dracu, ce am eu cu acest doctor Baras? Bine zice Ema, numai morţi sunt împrejurul nostru. Şi bătrânul ăsta Ioasaf are o mutră parcă ar veni de pe lumea cealaltă! O să-i dau bani să plece de-aici. Ema, suferi, văd bine că suferi. Numai că nu ştiu ce să fac pentru tine, pentru mine. Te simt mai străină acum, ca niciodată. Toţi sunt duşmani, a spus bine, unchiul... Poate va trebui să te întorci la ai tăi, să ne despărţim pentru totdeauna.

(Tânguindu-se copilăreşte). De ce te-ai aşezat pe umărul meu, pe umărul unuia mereu trecător. Puteai să mai pluteşti. Erai singură... singură, înţeleg. Ce păr frumos... în noapte avea sclipiri ca focurile în ceaţă.

EMA *(ridicându-se de pe pat).* Uită-te la tine, eşti beat mort. Mi-e teamă, mi-e groază de tine. Acum ştiu cine eşti. Te-am crezut întotdeauna foarte bun. De-aceea te-am însoţit...

FILIP: Înţeleg, ai vrut să te jertfeşti. *(Aspru).* Nu-mi trebuie jertfa ta. Nu cred în sinceritatea duioşiei tale. Şi lui i-ai arătat gingăşii asemănătoare?

EMA: Nu-ţi permit să vorbeşti aşa. Cred că îţi dai seama că nu mai avem ce să ne spunem! M-am hotărât să plec. Nu mai are nici un rost..

FILIP: De la început n-a avut nici un rost. De fapt, a fost un accident, dar n-am fost numai eu vinovatul, ci şi el şi tu, în primul rând. Cum nu te-ai gândit la mine? Nu te-ai gândit cât rău îmi vei face?

EMA: Acum cel puţin nu mai ai nici o grijă. Am rămas singură. Dar să nu crezi că nu cunosc drumul până în sat.

FILIP: Pe ploaie? N-aş crede! Cărările sunt desfundate!

EMA: Voi găsi eu drumul. Nu mai vreau să stau în casa asta, lângă tine. Nu mai eşti bunul, sărmanul Filip.

FILIP *(se duce la sobă şi îşi ia din cuptor o bucată de friptură)*: Ce ai de gând să faci?

EMA: Crezi că glumesc?

FILIP: Nu cred nimic. Sunt flămând...

EMA: Iată geamantanul. Îl am gata. *(Scoate geamantanul de sub pat).*

FILIP: L-ai găsit, deci! Şi eu care sunt atât de orb! Nu te-ai gândit însă la un lucru.

EMA: Care lucru?

FILIP: S-ar putea să nu te las. *(Cu cinism).* Băutura nu-mi ajunge, am nevoie şi de dragoste. În curând nopţile vor fi lungi.

EMA: Da, într-adevăr, mai ales pentru conştiinţa ta... dacă nu îţi vei lua răsplata. *(Îşi pune pardesiul).* Nu mai avem nimic să ne spunem!

FILIP: Dinpotrivă! Şi, în primul rând... Pleci aşa, fără măcar să mă săruţi? *(Se apropie de ea, punându-i mâinile pe umeri. Ema este înfricoşată, crede că vrea să o ucidă. El coboară mâinile, ca şi cum s-ar da învins).*

EMA *(smucindu-se, fugind într-un colţ al camerei):* Eşti un monstru. Te urăsc. Te urăsc.

FILIP *(se duce din nou lângă ea. Rămân faţă în faţă, într-o confruntare mută. Apoi el îi întoarce spatele):* Pleacă! Să nu mai vii... niciodată. *(La dulapul cu cărţi, ia o cutie de tablă, îi aruncă bani).* Uite, să nu fii nevoită să trăieşti din mila altora. Dacă vrei, poţi să continui tu lucru la revistă.

EMA *(ezită, apoi culege banii de pe jos)*: Doamne, de ce a trebuit să se întâmple aşa?

FILIP: Poţi pleca acum. *(Se aşează la masă, luându-şi o bucată de friptură. Îşi toarnă şi vin).* Pleacă, ai autobuz peste o oră. Mâine ai un tren spre Constanţa. La opt şi treizeci.

(Tăcere. Deşi e cu spatele, simte că ea se află încă în cameră). Ia felinarul de alături. Aprinde-l, să nu greşeşti drumul. *(Bea vinul din pahar. Ea ezită. Ar mai vrea să-i spună ceva, apoi pleacă. El mănâncă singur, îngândurat. La un moment dat se întoarce, constată că nu mai este nimeni, dă din umeri).*

IOASAF *(intră pe uşa dinspre han):* I-am aprins felinarul. Nu prea avea gaz. *(Pauză).* I-am arătat şi drumul. E o fată curajoasă... Nu trebuia s-o aduci aici. Ştii că la noi patimele se aprind, inima îşi pierde bătaie, tăcerea stăpâneşte puterea nopţii? Călătorii nu mai poposesc la noi. Aerul e otrăvit pentru ei.

FILIP: M-aş fi mângâiat cu gândul... să nu fiu singur când valurile somnului îmi vor pluti peste frunte. Aş fi vrut să am pe cineva alături. Nu iubeam decât sufletul ei alb, sufletul ei curat şi mic de pasăre. Nu puteam să aştept singur.

IOASAF: Acum... ştii ce-ţi rămâne de făcut. Pregăteşte-te pentru marea încercare. Mă voi ruga pentru tine. *(Către cer).* Iartă-mă, Doamne! De fac aceasta lemnului verde, cel uscat ce va fi?

FILIP *(se ridică de la masă, ca hipnotizat)*: Afară e întuneric şi frig, bătrâne Ioasaf.

IOASAF: Odinioară ţi-am salvat viaţa, Filip, atunci trebuia să-ţi urmezi drumul. Erai prea tânăr să înţelegi marea împăcare. Acum n-a mai rămas în tine decât nădejdea veşniciei. Carnea ţi s-a pierdut în patimi şi sânge. Afară e lumină şi făgăduiala de totdeauna. *(Îl ajută pe Filip să-şi pună pardesiul, îi dă propriul toiag).* Acum vei merge împotriva vântului, nu cu el. De la pâlcul de oţetari, treci pe lângă Călcâiul Mortului.

FILIP *(cu glasul îngheţat):* Acolo e mlaştina, Ioasaf.

IOASAF: Da, acolo, nu e tristeţe. *(Îi deschide uşa dinspre câmpie).* Curaj. Voi veni şi eu, curând. Pentru mine nu va fi nimeni să se roage. *(Bătrânul îngenunchează lângă pat, cu capul în mâini, într-o meditaţie profundă. Lampa îi luminează părul argintiu. După o vreme, uşa dinspre han se deschide brusc şi apare Ema, cu geamantanul).*

EMA *(scuturându-şi picăturile de ploaie):* N-am putut merge departe. E un noroi! Toate potecile sunt desfundate. Voi mai rămâne câteva zile.

IOASAF *(înfricoşat):* Dar nu mai e nimeni. Şi eu voi pleca curând.

EMA: Bineînţeles! Pentru viaţa pe care o duci, ai stat prea mult într-un loc. Filip a comis o crimă. Va fi judecat. Dar se va lua în consideraţie, desigur, starea lui sufletească... vreau să zic, nebunia lui, înţelegi?

IOASAF *(frământându-se)*: Da, da. Nu trebuia. Totul s-a sfârşit.

EMA *(scoţându-şi pantofii uzi):* Ce s-a întâmplat? Am fost slabă, am lăsat totul la voia întâmplării. Oricum, acum va trebui să-l ajut, să cer să fie internat într-un spital... după expertiză, bineînţeles. Sunt sigură că, în timp, îşi va reveni...

IOASAF: Pleacă, pleacă mai repede. *(Dându-i geamantanul).* Vin şi eu cu tine să-ţi arăt drumul. *(O conduce la uşa hanului).* Dar felinarul unde e? *(De alături).* Unde ai lăsat felinarul?

EMA *(încruntându-se):* Dar Filip? Unde e Filip?

IOASAF: Nu mai e aici. De ce te-ai întors, necugetato? Fugi în oraşele tale de piatră. Aici nu mai are cine să te apere.

EMA *(privindu-l neîncrezătoare):* Filip! Filip!

IOASAF: Filip nu mai e cu noi. Nu va mai veni niciodată. Paşii săi rătăcesc pe drumul veşniciei.

EMA: Ce vorbeşti, bătrân fără minte? Cu ce spaime vrei sămi întuneci minţile? Unde a plecat? *(Strigând).* Spune-mi unde a plecat! Nu pot trăi fără el, Filip al meu. N-am ce face cu întreaga lume, cu tot oraşul. Doar lângă el vreau să fiu, să îl ajut. *(Ameninţătoare).* Ascultă, tu ai fost de faţă... fapta aceasta îngrozitoare ar fi putut fi ocolită. De ce nu i-ai spus că între mine şi doctorul Baras n-a fost nimic?

IOASAF: Nu trebuia să se mai întoarcă, să te caute pe drumuri. Sufletul lui se înălţase în tăcerea lăcaşului dumnezeiesc.

EMA: Îţi dai seama că i-ai distrus lui viaţa şi mie... Trăiesc acum cu speranţa că i se va recunoaşte nebunia şi, după aceea, că nebunia îi va înceta într-o zi.

IOASAF: Filip s-a născut aici, aici a crescut. Tu nu trebuia să te întorci. Şi umbra îţi tremură de tulburarea ce o aduci liniştii noastre!

EMA: Filip! Filip! Spune-mi cel puţin pe unde a plecat.

IOASAF: În stepă a plecat. *(Arată cu mâna).* Paşii lui erau înceţi dar hotărâţi. Nimeni nu-l va putea opri. *(Privind-o).* Nici chiar tu. *(Ema se repede la uşă. Bătrânul dezmeticindu-se, se înţepeneşte în faţa ei).*

IOASAF: Nu, nu trebuie... tu. Pe dincolo e... *(Tuşeşte, se îneacă).*

EMA: Afară e ploaie, e frig. Unde a plecat, în noapte?

IOASAF: Nu, afară nu e noapte. E lumină, se luminează de ziuă. Răsăritul vesteşte soarele. Filip merge spre zare. Acolo trupul fiului meu se va odihni în mări, fruntea-i se va încununa cu nori şi fulgere orbitoare. Pe faţa lui va înflori bucuria cerească şi lauda singurătăţii. Şi el va umbla pe mare, fiul meu. E fiul meu, am ştiut-o de mult, nu al lui Haralamb. Iisuse, am oare, prin Tine, sângele ceresc al Tatălui Tău şi puterea de a dărui nemurirea? Cum am putut săvârşi minunea? *(Tunător).* Cu fiecare răsărit, trupul lui va fi mai puternic şi mai strălucitor, ca flacăra întunericului ce ţâşneşte din ţarini şi va orbi ziua!

EMA: Nebune, tu l-ai ucis! *(Îl îmbrânceşte şi fuge afară).*

IOASAF *(strigând după ea):* Nu, nu te duce acolo. Tu nu trebuie... *(Se îndepărtează în fugă după ea, strigând-o. Glasul i se pierde. Uşa este dată de perete, curentul puternic stinge lampa şi încăperea rămâne în întuneric, care, în versiune scenică, traduce orele. După un timp, bătrânul reintră greoi, pune o povară pe pat şi aprinde lampa de deasupra. Razele slabe luminează părul ud care îi cade peste faţă, corpul inform de pe pat. Mângâie cadavrul, plângând).* Prea târziu. Am ajus prea târziu! Ai fugit după Filip. Mică Ema, tu nu trebuia să mori. Erai o floare plăcută Domnului, razele tale de-abia se deschideau, ochii tăi nu căutau tainele lumii şi gloria veşnică. Sufletul ţi-era curat ca al mioarelor, iubirea ca glasul primăverii. *(Se ridică. În mijlocul casei).* O, viaţă nestatornică şi tu, gând neînţeles al cerului! Viaţă ce mă tulburi cu suferinţele tale şi tu cer necunoscut. Cu ce-am greşit să-mi zbuciumaţi bătrâneţea? Cum îmi voi purta trupul gârbov pe potecile pustii ale ţarinilor? Cum voi trece împovărat de pedeapsă printre cioturile arse de fulger, pe lângă malurile ce-au răpit rodul iubirii? Nu vor tresări oasele în morminte, nu va sângera nisipul pustiurile şi apa târâtă din adâncul morţii nu-şi va revărsa cu sălbăticie întunecimea? Oamenii nu vor mai crede în tine, cel ce mă alungi însetat de pace şi mă faci să rătăcesc în veci. Belstemat să fii! Te blestem în rătăcirea mea oarbă, necunoscut ce ne desparţi tărâmul!

(O părăseşte şi pleacă grăbit pe uşa dinspre han. Amândouă uşile rămân deschise. Noaptea care năvăleşte, înăbuşe flacăra lămpii şi o stinge încet, în vreme ce aburii umezelii pătrund de afară. Pe scenă domneşte întunericul).

CORTINA

Corespondența

1948–1955

Corespondența pe care am avut-o din primăvara anului 1948, îmi pare interesantă pentru cei ce vor dori, în viitor, să cunoască viața unor intelectuali în acest început al totalei dominații sovietice din România.

Pierdusem, la sfârșitul anului 1947, postul de impiegat la Direcția Generală a Teatrelor, pe care îl obținusem datorită sprijinului lui Petru Comarnescu – pedepsit pentru participarea mea la o reuniune interzisă a partidului național-țărănesc – și căutam o posibilitate de supraviețuire, printre altele, în Constanța, orașul copilăriei și al adolescenței mele. Am găsit aici, într-adevăr, nu numai sprijinul unor foști profesori de la liceul „Mircea cel Bătrân“, ca C. Caragea și I. Nicolescu, care mi-au trimis câțiva elevi pentru a-i pregăti pentru examene, dar și al unor prieteni de o viață, Mihai Vasiliu și Theodor Ionescu, primul inginer, celălalt licențiat în filosofie, ulterior cu diferite profesii, printre care și șef secție la muzeul Bruckenthal din Sibiu – de unde s-au furat o serie de valoroase tablouri, pentru care a trebuit să răspundă (după logica și justiția comunistă) chiar el, cu închisoarea pe șase ani. Popasului meu la Constanța din anul 1948 i s-au alăturat cele ale lui Dimitrie Stelaru și Constant Tonegaru, la fel de năpăstuiți, în căutarea unui mod de a supraviețui. Am locuit toți trei într-o singură cameră, în casa părinţilor mei de pe strada Romană 9, la periferia oraşului. (Vezi „Limite“, nr. 34–35, 1982, p. 10–12; *idem*, nr. 40–41, 1983, p. 6-7. „Jurnalul Literar“, nr. 5, 1990, p. 3; *idem*, nr. 23, 1990, p. 3; *idem*, nr. 21– 22, 1991, p. 1– 2; „Manuscriptum“, nr. 3– 4, 1990, p. 283– 294; *Faţa cernită a libertăţii*, Bucureşti, 1991, p. 67–74.) Stelaru a lucrat în port la descărcatul vapoarelor – printre altele cu intenţia, mereu prezentă la noi, de a fugi în Occident –, eu pregăteam elevii pentru examene, iar Tonegaru a încercat să mă ajute, dar fără succes, vocaţia pedagogică fiind la el inexistentă. Oricum, timp de şase luni am supravieţuit, ajutaţi de cei ce şi-au asumat riscuri, în primul rând Mihai Vasiliu şi Theodor Ionescu.

Cercetătorii vor identifica în viitor poemele scrise de Stelaru, purtând trăile sale din preajma mării, mai ales în volumul *Mare incognitum* (ca de pildă „Pontul Euxin“, „Exil“. „Caraomer“, „Teroare“), precum şi de Tonegaru, în volumul *Steaua Venerii* (cum ar fi „Paznicul farului“, „Valul alb“, „Cuvântul de pe ape“, „Profetul algelor“). Am adăugat la sfârşitul corespondenţei anului 1948, o notă descriptivă a lui Tonegaru, pe care a scris-o în popasul său din Constanţa.

Anumite nume deformate (Tonel, în loc de Tonegaru, Stanimir în loc de Streinu, etc.) ca şi o serie de aluzii, dificil de descifrat, sunt legate de existenţa organizaţiei anticomuniste „Mihai Eminescu“, iniţiată în 1946, cu ajutorul secretarului nunţiaturii catolice a Bucureştilor, Marie-Alype Barral, din care făceau parte Constant Tonegaru, Teohar Mihadaş, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Iordan Chimet, Dinu Pillat, Gheorghe şi Lucia Fratostiţeanu şi subsemnatul. De-alungul anilor 1946–1949, până la arestarea lui Teohar Mihadaş şi Constant Tonegaru, această organizaţie a fost activă şi, în măsura posibilităţilor ei, eficientă. Din nefericire, majoritatea celor care pot să îi evoce înfăptuirile, nu mai sunt în viaţă. (Teohar Mihadaş, în detenţie între februarie 1949 şi februarie 1956, decedat în 1994. Constant Tonegaru, în detenţie între anii 1949 şi octombrie 1951, decedat la 10 februarie 1952; Şerban Cioculescu, în detenţia de la 15 august la 30 septembrie 1949, decedat la 27 iunie 1988; Dinu Pillat, în detenţie între martie 1959 şi august 1965, decedat în decembrie 1975; Vladimir Streinu, în detenţie între 13 septembrie 1959 şi 4 octombrie 1962, decedat la 26 noiembrie 1970).

Desigur, mărturiile epistolare din 1948, în condiţiile unei supravegheri aprige a securităţii, nu pot evoca întreaga mizerie fizică şi morală a acelor ani, nici speranţale care încă ne mai însufleţeau, apropiaţi fiind în timp de o lume în care domniseră adevărul, dreptatea, frumosul. Cred însă că, dincolo de modesta lor expresie, ele lasă să se întrevadă puternicul contrast de tenebre şi lumină al trăirilor noastre.

[Din partea lui Iordan Chimet, din Galaţi, pe foiţă transparentă, dificil de descifrat]

[Martie, 1948]

Dragă Lică [Pavelică]

Mărturisesc sincer: nu-mi place stilul epistolar şi caut, pe cât posibil, să trag la fit de la această datorie. Cu toate astea m-am arătat conştiincios faţă de prieteni, aşa cum ei nu s-au arătat întotdeauna conştiincioşi faţă de mine. Aşa cum cunosc eu pe un anumit Lică, prieten de-al meu care-mi promite că-mi scrie a doua zi şi o face după o lună abia (ca şi subsemnatul să fie în notă răspunde peste două luni. Să desluşim deci legea compensaţiei datelor) cu această dialectică nesuferită în loc să-mi scuze lenea ce poate fi..., metodă şi încă una eficientă.

Adevărul e că, sosit în Galaţi, care mi-a apărut mult mai murdar şi mai plictisitor decât aşi fi crezut eu că-i posibil, m-am îmbolnăvit din nou şi misterul s-a lămurit. Boala tainică pe care n-o puteau defini medicii din capitală... Este drept că cea mai mare satisfacţie pe care o am astăzi, e să aud jeluindu-se amicii sau neamicii (sau pur şi simplu necunoscuţii) care suferă de susnumita boală. Pe scurt, m-am încăpăţânat, m-am certat cu toate persoanele cu greutate din familie. M-am internat la spital, am fost operat şi mulţumită condiţiilor admirabile în care a fost produsă această acţiune, anestezicul n`a avut nicio influenţă aproape asupra mea. Ceea ce, dacă păstrăm respectul advărului trebuie să recunosc că mi-a cauzat o stare de spirit care ar fi putut fi denumită oricum, în afară de „mulţumitoare“. E drept că, numai când suferi asemenea dureri, poţi avea o ideea aproximativă despre dispoziţia mea. În fine, destul cu asta.

Închei doar în rezumat, că ieşit din spital, nu mi-am putut relua ocupaţiile obişnuite deoarece, din cauza unor deranjamente, aveam siguranţa că operaţia a fost greşită. Astăzi însă, a treia zi de normalizare digestă, îmi reiau viaţă întreruptă oarecum acum 4 luni, şi primul lucru pe care îl fac este să-ţi scriu – evident stilul şi ortografia atestă cele de mai sus.

Din fericire, n-am veşti bune. Trăiesc, cum să spun? cu un termen inelegant, în mizerie, sau cu un termen elegant, extraordinar de prost. Unul din inconvenientele cele mai neînsemnate e că n-am avut lemne, aşa că am trecut prin acest anotimp adorabil cu aranjamentul gospodăresc al locuitorului de la Ecuador. Bani nu am... nu, n`are rost să fac tot pomelnicul, îl bănuieşti. Ai mei o duc deasemeni prost aşa că mie îmi revine sarcina uşoară de a-i îmbărbăta. Licenţa mea i-a bucurat dar s-a dovedit cât de ineficiente sunt aceste satisfacţii morale, unor apetituri şi impuneri hotărâte fizice. Pe de-asupra, obligat la starea de a nu face nimic, îmi pun acele întrebări fericite la care n-am reuşit să răspund nici atunci când inteligenţa mea era ajutată de inteligenţele prietenilor mei. Cu toate astea, trebuie de găsit o soluţie şi m-am gândit că ar fi bine să viu la Bucureşti, deşi o asemenea explorare să fie şi mai chinuită decât starea mea prezentă. Mi-ar place însă să stau cu voi de vorbă, anticipând chiar concluzia de până acum. Nu ştiu dacă voi putea veni (mai degrabă nu), pe moment îmi ajunge faptul că doresc ceva.

În altă ordine de idei, ar putea să existe un moment când ar fi poate mai înţelept să locuiesc puţin în vechiul tău oraş al „Blocadei“. Tu nu te gândeşti să te mai reîntorci?

Mă bucur de Crăciunul fericit pe care l-aţi sărbătorit.

Subsemnatul, în acea perioadă de extenuare a calendarului se hrănea cu supă de zarzavat şi compot, cu gândul aiurea. Simt o adevărată compătimire pentru mine când îmi amintesc acum.

Intenţionam să-ţi trimit în această primă scrisoare, părerile lui mama şi ai altor cititori ai „Blocadei". Las însă rezultatele strânse pentru scrisoarea viitoare.

Deoarece pe moment sunt lipsit de orice contact mai strâns cu oamenii (în afară de anumite ocazii) ar fi bine ca, după ce le citeşti rândurile mele lui Otto [Constant Tonegaru] şi Tache [Dumitru Demu], pune-i şi pe ei să-mi scrie. Chiar în această scrisoare cu tine, ca să fiu sigur că nu vor uita. Şi în calitatea ta de romancier, mă aştept la minimum 24 pagini, cu multe noutăţi vesele şi îmbucurătoare. Aşa cum dealtfel este şi primăvară.

Cu multă dragoste,

Dan

*

[Din partea mamei adoptive, trimisă mie, la Constanţa]

Buc.[ucureşti] 13/VI 948

Dragul meu copil,

A fost Petrică [Petre Vasiliu] Vineri dim. şi mi-a adus scrisorile, fiind ploaie nu le-am dus chiar în aceeaşi zi, ci ieri după masă... Pe Tonel [Constant Tonegaru] nu l-am găsit şi am rugat pe mama lui să-l trimită la mine.. Azi după masă a fost Tonel la mine şi mi-a adus şi pachetul...

După cum văd, mai mult te chinuieşti tu acolo. De mine să n-ai nici o grije, eu sunt mai mulţumită acasă la mine... Prin Mişu [Mihai Vasiliu] care va veni cât de curând, îţi voi trimete pledul bleu... Poate va sta Iuliu [Iulian Gheorghiu] cu tine în casă ca să nu fii singur... Eu sunt bine, să nu porţi grija mea... Îţi va fi greu

tocmai până la noi [str. Romană] să te cari de două ori pe zi cu mâncarea. Nu se poate măcar o dată pe zi să-ţi aducă un elev?...
Te sărută

Marioara

Încă nu s-a dat cartela de lemne...

*

[Corespondeţă cu părinţii copiilor pe care îi pregăteam pentru examene]

Dinu Aurel, zilnic toate materile, 3 sticle lapte + 3 ouă.
4 iunie 948 Basarabi

Vă rog mult Domnule Profesor contribuiţi cu asprime asupra copilului chiar cu palme şi cu ce veţi crede Dvoastră ca să nu rămân cu el în pierdere de un şcolar. Vă rog să binevoiţi a păstra toată încrederea în mine că tot ce mi se cuvine a plăti Dvoastră vă complectez cu orice risc. Cu deosebită stimă,

M.P. Dinu

7 iunie 948 Se trimete Domnului Profesor Mehaia [sic] 3 sticle lapte şi patru ouă. Dinu

8 iunie 948 3 sticle lapte şi patru ouă. S-a primit nota cu observaţiile la care completăm îngrijirea lui. Dinu

*

[Din partea elevului Tudorel Tabacov – imigrant în România din Bulgaria – pe care îl pregăteam pentru examenul de capacitate; iunie 1948]

S-a aranjat că mâine avem posibilitatea să ve aducem mâncare la prâns la Dumneavoastră şi la d-l Stelaru. Vă sălut cu respect elevul vostru Tudorel [sic]

*

[iunie 1948]

Stimată doamnă Tabacov,

Întrucât mă simt obligat să vă arăt progresele şi buna purtare a elevului meu, îmi fac o plăcută obligaţie de a-mi alătura rândurile acestea celor ale fiului dumneavoastră. Lucrez cu Tudorel de o lună încheiată, pregătindu-l pentru capacitate, la română, istorie şi geografie şi am ajuns să îl cunosc destul de bine. Este un spirit viu, un suflet bun şi nu va dezamăgi pe cei şi-au pus speranţa în el... Are aplicaţie în special pentru materiile literare...

Prof. Pavel Chihaia

*

Buc.[ureşti] 14/VII 948

Dragă Pavelică,

... ieri am primit c.p. a ta şi azi pachetul cu 1 cămaşe de noapte. Pachetul vroiam să-l trimit prin Ionel, dar dacă scrii să-l duc la Tonel, [Constant Tonegaru] îl voi duce, să văd dacă pleacă el... N-a mai fost nimeni pe-aici. Tu cum o duci pe-acolo? Ai ce mânca?... Eu sunt bine, chiar azi am primit o scrisoare de la Mm Ionescu, mai repetă invitaţia, dar am refuzat, vara asta voi avea altele de făcut... Te sărută

Marioara

*

[Constanţa] 6. VIII. 948

Dragă mamă,

Nu ţi-am scris de atâta vreme, p. că nu mi se întâmplă evenimente extraordinare. Am două preparaţii, una mâncarea de prânz, cealaltă masă de seară (grătar) şi acum sper să găsesc şi o preparaţie, două, cu parale. Când voi sfârşi aceste preparaţii, voi veni în Bucureşti... Casa [noastră, de pe str. Romană 9] nici acum nu a fost scoasă de la rechiziţie, dar sper că voi aranja, înainte de a pleca... Cu toată dragostea,

Pavelică

*

Buc.[ureşti] 9/8 948

Dragul meu,

A venit Tonel [Constant Tonegaru] la Constanţa? Îţi scrisesem prin el. Când vii, să aduci soba şi vreo masă... Te sărută

Marioara

*

[Din partea lui Constant Tonegaru, trimeasă din Constanţa lui Vladimir Streinu]

10.VIII.1948

Tot plimbându-mă domnule Streinu, prin grădina lui

Dumnezeu, am putut învăţa nemărginirea pe care se întinde felurita vedere a chipurilor omeneşti. Marea cu cozorocul de stele ce-l poartă pe deasupra seara şi pe care-l striveşte clădirile Bucureştiului, marea cu luminozitatea ei limpede, neîntinată, dă tuturor izvoare nesecate de curaj. Închipuiţi-vă numai faptul că este cu putinţă să mă scufud în valurile albastre până la nivelul ochilor şi astfel să-mi sprijin privirea pe orizont. Molecula de apă mă atinge, vecină cu alta şi aşa mai departe prin simpatie, este intermediul, este punctul de legătură cel mai simplu şi netulburat cu cheiul de la New-York, de la Londra şi cu orice margine a lumei plăcute. Aici mi-au căzut în mâini câteva romane printre care se află şi acela al lui Hemingway pe care l-aţi cetit: „For whom the bell tobss". Umblând prin Constanţa şi vecinătăţile ei, îmi fac notaţii pentru romanul ce-l intenţionez. Şederea aici este însă o plăcută destindere de nervi întinşi în capitală pe suveicile lor până aproape să se rupă. Noi regretăm faptul că nu suntem laolaltă, dar cu toată bunăvoinţa lui Chihaia care mi-a trimes banii trebuitori pentru drum, a fost foarte dificil până mi-am găsit cazarea. Dânsul are aici câteva meditaţii plătite nu îndeajuns, iar eu sper să stau ceva mai mult de o lună. Conformându-mă dispoziţiilor legale care obligă riguros, am făcut fişa nr. 4 de călător flotant. Vremea e foarte plăcută. Stelaru se află împreună cu noi şi mica noastră colonie de umblători cu capul prin nori este înfiptă cu un număr spornic la rădăcina statuiei lui Ovidiu. Vă rog să comunicaţi doamnei şi deopotrivă domnişoarei acelaşi gând senin rupt din cerul limpede aflat pe deasupra mării şi care fără să ascund, aflat în câte puţin în fiecare din noi, ne împiedică mersul prin viaţă. Îmi permiteţi să vă salut în numele nălucii lui

Constantin Tonegaru

Adresa mea din Constanţa:
Dl. Vasiliu-Măscurei,
Str. 23 August, nr. 118
Constanţa

La ora patru dinspre zori
Trei peşti sburători
(Din nu se ştie ce ocean)
Rămăseseră fără un ban.
O, la, la

Stelaru

Constrâns de împrejurări, a trebuit să trec şi această supremă încercare de a-mi împărţi puţinii metri pătraţi ai purgatoriului, cu doi literaţi *însemnaţi.* Cu toată aparenta bunădispoziţie din rândurile anterioare, Tonegaru suferă crunt de năpârlire şi lui Stelaru nu-i dispare Luceafărul mizeriei de pe frunte. Când şi când, remarcăm şi imediata apropiere a mării, şi atunci regretăm că nu v-a fost îngăduit să migraţi spre ţărmul nostru însorit. Aşteptăm ştiri dela dumneavoastră şi formularea concretă a acestei dorinţi.

Primiţi, vă rog domnule profesor Streinu, o sinceră şi leală strângere de mână.

Pavel Chihaia

*

[Din partea lui Constant Tonegaru, trimeasă din Constanţa lui Barbu Cioculescu]

12.VIII.948
C[onstanţa]

Mă aflu Barbule dragă în deplină preocupare ca să mă înnegresc la toate părţile. Femeile fac nudismul într-un ţarc şi am avut o întâmplare demnă de Cehov. Dând – eu – cu pietre în cei ce le priveau prin găurele, pietrele au pătruns ceva mai departe, în ţarc şi intenţiile mele s-au spulberat. Eram la mare strâmtoare atacat tocmai de cei pe care voiam să-i înlătur şi care s-au erijat în apărătorii nudistelor, gata să mă cotonogească. Te rog să-mi ierţi scrisul greu de a fi răspicat dar unica peniţă în funcţiune are cracii saşii. Pe unde rătăceşte Sanda F.? Te-aşi ruga să-i dibuieşte locurile pe unde se fâlfâie sau cel puţin adresa din stimata noastră capitală. La Bucureşti cred că se găseşte peşte. Aici ducem o viaţă frugală. Încerc să modific cu realitatea lucrurilor schiţa romanului meu. Totuşi preocuparea mă ţine absent de mine. E curios când nu mai ai cu ce-ţi umple existenţa, când viaţa fără conţinut apropie noţiunile de început şi sfârşit ca să zic că trăim pentru a nu muri. Amicii mei îţi trimet răcoroasele lor salutări maritime. Ce e val, ca valul trece spuneam şi vai. Te sărută frăţeşte

Tonel

Salutări din Stambul, împreună cu omagiile cereşti ale lui Stelaru.

P. Ch.[ihaia]

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti] 15/8 948

Dragă Pavelică,

Am primit scrisoarea ta şi m-am bucurat foate mult că mi-ai scris mai mult... Nu te mai gândi să-mi trimiţi mie bani, vezi să ai tu ce-ţi trebuie. De pâine, ce face, găseşti?... De-acum începe să se răcească şi nu prea ai cu ce te-mbrăca... Îţi mulţumesc pentru urările ce mi le faci şi eu mă rog la Dumnezeu să-mi ajute să mă pot bucura de tine.

Îţi doresc tot binele...,

Marioara

*

Constanţa, 21/VIII 948

Stimate Domnule Comăniţă,

Deoarece n-am stabilit încă condiţiile preparaţilor fiilor dumneavoastră, profit de ocazie de a vă ruga, dacă puteţi, să conveniţi asupra acestora... Întrucât aveţi extrema amabilitate să-mi oferiţi masa de prânz, vă mai solicit 4 000 lei lunar... Aşteptând răspunsul dumneavoastră, rămân al dumneavoastră

Prof. Pavel Chihaia

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti] 27.8.948

Dragul meu,

Am primit ieri 24 cor. banii şi îţi mulţumesc. Lemne n-am luat încă... De mine să n-ai nicio grije că de-acum m-am obişnuit cu lipsa ta... Am mai făcut câte ceva provizii de iarnă, fii liniştit, mai plec din când în când, am fost şi prin Cişmigiu... soba să n-o dai căci ne va trebui. Am cumpărat un bec de 40 de lumini cu 132 lei de la Cooperativă. Se găsesc de toate. Când vei avea ceva bani să-i dai şi Mariei 200 de lei.

Te sărută,

Marioara

*

[Din partea sculptorului Dumitru Demu, trimeasă mie, la Constanţa]

Bucureşti 30 VIII 947

Dragă Lică [Pavelică]

Nu ţi-am scris până acum pentru că speram ca din zi în zi să pot căpăta un rezultat favorabil în chestiunea cu Popescu, însă văd că până la urmă toată afacerea a rămas baltă.

Îţi închipui tu că, în situaţia de astăzi chestiunea a devenit puţin cam delicată. Nu te poţi aproviziona cu alimente aşa brambura, trebuie să fie însoţite de factura respectivă, altfel dai de dracu...

Cred că azi sau mâine, în sfârşit după atâtea tergiversări, hotărâri, răsgândiri şi isterii cu „eu am să mă sinucid, Tache“, după ce în prealabil şi-a cumpărat o pereche de pantofi noi Otto [Constant Tonegaru] s-a decis să o întindă într-acolo. Cred că marea o să-l spele de toate păcatele! Eu însă, după cum ţi-a spus şi Vlad [sculptorul Ion Vlad] voi mai întârzia. Îmi pare rău şi aştept cu nerăbdare să treacă zilele care mă mai despart de Constanţa. Întâlnindu-mă pe cale [Calea Victoriei] cu Ion Omescu [actorul] i-am dat adresa ta, căci vine şi el, pentru o săptămână acolo.

În ultima vreme am fost cu Otto la vânătoare după dame în Cişmigiu însă m-am convins că Otto e slab vânător. Slab şi pretenţios. Dupăce colindam câteva ore prin tot parcul, bineînţeles fără nici un rezultat practic, foarte comod se înfrupta cu câteva pahare cu bragă dela buturugă. Distracţie à la Otto. O altă chestie interesantă – de data asta într-adevăr interesantă – a fost atunci când i-am scos masca doctorului. Se învârtea în jurul mortului ca o muscă... Ce să-ţi spun, e adorabil câte odată. De altfel, singurul om cu care mai schimb câte o vorbă este el şi colegul lui de cameră, iubitul lui coleg [I. Zega]. Am primit câteva rânduri de la simpaticul nostru amic Ciment [Iordan

Chimet] şi câteva poezii, pe care îţi mărturisesc că le găsesc foarte bune. De fapt erau pentru dl Stanimir [Vladimir Streinu]. Eu însă le-am copiat. E băiatul ăsta de o sensibilitate îngerească. Mi-au plăcut tare mult. Aş vrea în acest moment să fiu la mare... să fiu singur, eu şi marea.

Cu multă dragoste,
Tache

*

[Din partea lui Iordan Chimet, din Galaţi, trimeasă mie la Bucureşti; datată după conţinut, august 1948]

Dragii mei Ionel [Tonegaru] şi Lică [Chihaia]

Proaspăta voastră scrisorică, lungă ca o ştire trimeasă părinţilor, a trezit în sufletul meu obosit reminiscenţe plăcute (am citit-o în casa unei bune prietene). Şi, evident, că aşi fi scris de mult, dacă rezervele mele în aur nu ar fi fost blocate...

Lecturi am făcut cu ardoare... în medie am citit câte o carte pe zi, o activitate obositoare, evident, dar care are meritul de a descoperi că cea mai mare parte a operelor erau slabe. Presupun că tinerii viitori nu vor repeta formula de mai sus când vor citi cărţile mele (şi ale voastre)... Dragă Lică să nu uit că îmi dau licenţa la toamnă... Voi debarca în capitală între 5 şi 10 septembrie, aşadar vom fi împreună, cam în acelaşi timp, cu toţii. Am câteva sugestii mici, dar nu ştiu dacă nu e înţelept să le las până în momentul în care ne vedem. Aşa voi face... Dat fiind că Tonel se simte puţin slăbit, în urma eforturilor depuse (se îndrăgosteşte prea repede), presupun că aierul parfumat al brazilor de munte i-ar fi mai folositor decât cel al mării uniforme. Aşi fi vrut (ar fi trebuit) să fac o călătorie asemănătoare, dar aceleaşi dureri monetare m-au împiedicat.. Cu toată dragostea

Iordan

Salutări prieteneşti lui Dimitrie Stelaru. Dacă i-aşi putea citi ultimele poeme! Sunt curios să-i văd evoluţia!

*

[Din partea lui Constant Tonegaru, trimeasă din Constanţa lui Şerban Cioculescu]

3 Sept. 1948

Vă trimet pe aceste pagini domnule Cioculescu, un salut din partea micei colonii de la malul mării şi care la ivirea celor dintâi zile de toamnă este ameninţată de spectrul descompunerii. Aşi vrea ca din salutul ce-l primiţi să daţi o parte frăţească şi domnului Vladimir [Streinu]. Aici am dus cu toţii cei prezenţi o eroică targă pe uscat sau cum s-ar mai putea spune, am îndeplinit câteva zile însumate la o lună, de fericire ipotetică. Carnavalul pe care ni l-am permis, a fost cu lacrimile bucuriei şi cu bucuriile lacrimei, măscării cu curvele de lume bună, ore de indigestie şi ameţeală cu Murfatlar, alte de ghiorţăituri ale maţelor pline cu pepeni şi apă. Vieaţa obişnuită, curba normală trebuie să ne fie asigurată de ceasuri de meditaţii pe care le-am dat unor copii corijenţi şi care până la urmă se pare că ne vor păgubi cu onorar. O fată pe care o meditez – limba română şi fizică – are mama controloare pe o linie de autobuze din oraşul care poartă numele bizantinului ce şi-a văzut crucea din sânge profilată pe cer. Mama mi-a propus în schimbul meditaţiilor câteva plimbări gratuite. Împrejurările de veşnică toamnă ne-au făcut o specie inedită de animale cu însuşiri melancolice şi cinice. Vieaţa care ni se scurge printre degete care nici măcar nu se străduiesc s-o oprească, nu are nici o însemnătate în clipa de faţă nici pentru trecut, nici pentru viitor. Nenorocirea noastră care poate fi şi fericire, este aceea că Dumnezeul nostru a încetat să mai fie chiar Dracul, încetăm să mai avem puncte cardinale care s-au prefăcut în puncte episcop. Iată aşadar manifestul unor umbre care, domnule Cioculescu, mai au puţină îngăduinţă să trăiască nepământesc. După atâta umblet cu capul prin nori, obiceiul nu mai poate fi schimbat; suntem cetăţeni ficşi ai îndeletnicirii amintite şi cu toată bunăvoinţa nu putem umbla cu picioarele prin nori. Totul e o chestiune de optică la care participăm cu vârsta noastră de o sută de ani de cap, singurul bun onorific care ne aparţine şi cu care am fost împroprietăriţi. Vă rog, trimiteţi lui Barbu, toţi cei câţi am mai rămas lângă scoici şi peşti, un cuvânt de sănătate grabnică. Încă odată primiţi în braţe ca pe un pui de pisoi, salutul lui.

Constant Tonegaru

Sincerele salutări ale unui tomitan îmbătrânit în rele şi într-o toamnă însorită.

P. Chihaia

*

[Însemnări ale lui Constant Tonegaru din Constanţa, vara 1948]

Străzile plantate cu salcâmi vopsiţi cuviincios cu var, duc deadreptul către ţărm ca nişte trupuri decapitate ce-şi scurg sângele într-un jgheab cu latura pierdută. Toate dau în altă stradă aşezată dealungul malului care ros de vânturi şi mâncat pe dedesubt de valuri, s-a îmbrăţişat în năruire cu casele clădite spre mare. Cele rămase stau înspăimântate, cu spatele către largul apelor ca şi cum ar fi mântuite dacă nu ar vedea dincotro le vine nimicirea; adunate cu desnădejde de înecaţi pe puţina ieşitură de pământ încăpăţânat să se supună muncii deopotrivă de încăpăţânată, dar până la urmă bănuitoare, a vântului şi a valurilor. Malul, alcătuit pretutindeni din acelaşi material, şi-a păstrat chipul de la facerea lumi, în acelaşi loc fiind scobit şi în acelaşi loc stând îndrătnic, semănând astfel cu muchea neschimbată la chip dar mutată în adâncime. Ieşitura de pământ a fost prilej de vechi port şi cetate cu urme adunate din toate timpurile, aflate aproape la fiece săpătură peste care dacă nu a trecut privirea întâmplătoare a vreunui iubitor al vremurilor depăşite, sunt înlăturate cu nepăsare. Alteori valurile care scormonesc ţărâna se aruncă lacome asupra monetelor cu chipuri de cezari, sclipind de parcă ar fi fost scos... hoitul lui Argus de pe care ochii săi veşnic neispitiţi de somn, sunt culeşi asemenea unor roade coapte. Străzile semeţe din pricina celor câteva lumini electrice legănate de vânt..., mândre pentrucă aduc niţel a oraş, cu marinari mestecând gume, par a fi văzute pe din dosul pleoapelor... pe de-asupra mării unde aveau rostul lor firesc până când s-a năruit în valurile ce le-au împrăştiat cu cruzime.. Şi sgomotul valurilor stârnite în zilele din Septembrie, precum aplauzele unei arene ori mai degrabă amestecul de voci omeneşti venite în vânt redeşteaptă forfotele de altădată ale unor mulţimi de pe străzile Tomisului. Oricum, nu are decât să se apropie de ţărm şi să privească puţin în larg. Dacă este încrustrat pe dindărătul pleoape cu privirea ageră..., vedere nestânjenit de sirene... pânze ale triremelor venite să fie încărcate cu miere şi grâul sciţilor, câteva coifuri lucitoare de ostaşi romani, amestecaţi printre locuitorii acoperiţi cu piei... mijlocul lumii pestriţe... de gânduri umblă cu pas de cocor strângându-şi toga la piept, Ovidiu. Vântul are darul să răsplătească chipurile întoarse din timp. Făpturile din altă lume se subţiaseră. Ziua, ceaţa lor se ridică mult în sus aproape de soarele care le şterge strălucirea.

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie la Constanţa]
Buc.[ureşti] 4/9 948

Dragul meu,

Am primit srisoarea ta, miercuri 1 sept prin [Theodor] Timotin... Dacă mi-ai face plăcere aşi vrea să-ţi iei un trench, acum când vine toamna cu ploi, până la palton ai nevoie de aşa ceva. Eu mai mi-am luat câte ceva de care aveam absolută nevoie, voi face şi ceva conserve. Ţi-ar mai trebui o pereche pantaloni de ştofă, poate găseşti ştofă ocazie... M-am gândit că dacă poţi obţine un preţ bun pe sobă poţi s-o vinzi şi cu banii cumpărăm alta aici tot de ocazie... Dacă găseşti ştofă de haine mai plină de iarnă, mai ieftină, poţi să-ţi faci acolo..., dacă nu, măcar o pereche de pantaloni pentru iarnă. Sărutări de la mine şi te aştept,

Marioara

*

[Constanţa] 4 oct. 48

Dragă mamă,

Socoteala de-acasă nu se potriveşte cu cea din târg. Aşi fi putut veni miercuri la Buc.[ureşti] fiindcă până atunci încasez restanţele ce le mai am de primit de la băieţi, dar m-am interesat pe la croitori şi am văzut că aici, preţul este jumătate cât la Bucureşti, aşa că am hotărât să stau să-mi fac şi haine... am aici o gâscă şi 3 cocoşi, pe care nu îi pot duce cu trenul (fiindcă nu e voie să transporţi păsări), precum şi 7 kg, făină... Îţi trimet, totodată, 2 000 de lei şi te rog să-mi confirmi de primire... Veilleuza care ai cumpărat-o dă-o înapoi şi ia altceva, căci o vom repara pe cea veche... Din banii pe care ţi-i trimet, te rog să cumperi numai alimente, mai ales făină...

Cu dragoste,

Pavelică

*

[Lui Theodor Ionescu, Str. Tudor Vladimirescu, vis-a-vis de

[Liceul de] Comerț sau în satul Valul Traian]

[Octombrie 1948]

Dragă Dudule,

Mi-am dat cu pumnii în cap că n-am trecut pe la tine înainte de-a pleca de-aici [din București]. Situația mea e tot atât de disperată financiarmente, ca atunci când ne-am întâlnit. Dacă pentru mine (și eventual și Tonegaru) s-ar găsi un mijloc apolitic [hașurat, adogat, ulterior, de-asupra „cinstit“] de câștigare a existenții, ți-am ridica o statuie lângă a lui Ovidiu. Scrisoarea aceasta are caracterul unui mesaj ultimativ, întrucât foamea a încetat de a ne da târcoale, și s-a cuibărit în noi. Suntem dispuși să facem chiar plugărie, cum propuneai, sau să mutăm tezic [bucăți mari de bălegar uscat cu care se face focul în Dobrogea] dintr-un loc într-altul, numai să trăim. Chiar în caz negativ răspunde-mi.

Toată dragostea,

L.[Lică, Pavelică]

P. S. Toată discreția, rogu-te!

*

[Lui Theodor Ionescu, la Constanța]

5.XI.48

Dragă Dudule,

De câteva zile tot încerc să leg câteva rânduri, dar sunt într-o dispoziție foarte proastă și scriu cu eforturi mari. Îmi dau seama că ești foarte izolat acolo, [Histria] – dacă nu te-ai apucat cumva de poker – şi mai ales nu vreau să-ţi dau impresia că amiciţia noastră nu e tot atât de trainică...

Începusem ieri epistola aceasta şi, iată, îţi primii rândurile din 2 noiembrie. Spui că ai la dispoziţie ciorbă de chefal şi două adventiste... şi soliciţi totuşi Bucureştiul. Aici e o mizerie cruntă şi în timp ce scriu, mă gândesc cât de jenant va fi să-i cer bătrânii mele bani de timbre. Dacă aş avea ceva parale şi invitaţia ta ar fi mai limpede, mai că m-aş repezi într-o croazieră până-n Crăciun, la cetate [Hristia]. Tocmai vroiam să-ţi descriu, la primirea scrisorii tale, viaţa mea aici. Evident, un regim de „proménade“ (dacă cunoşti Van Gogh-ul după Gustav Doré). Mă ridic din pat pe la 11 dimineaţa, cer bani de tramvai, trec pe la facultate [de litere], în speranţa că voi vedea un amic sau vreo cunoştinţă femenină, fac două ture plictisit pe Calea Victoriei, apoi mă întorc acasă. După amiază îmi scotocesc biclioteca – în speranţa că voi găsi o carte necitită – sau fac o vizită idioată. Cu Tonel [Constant Tonegaru] nu-i chip să mai discut. Stă toată ziua sub plapumă şi a slăbit îngrozitor, de când nu-şi mai face injecţii cu ser glucozat, care-l menţineau în viaţă... Am încercat o diversiune în sectorul amoros, însă se pare că nici aici nu am şanse deosebite de a-mi remedia plictisul. Casc toată ziua, cu ochii umflaţi de somn şi contemplu pereţii camerei mele. Zilele sunt mohorâte şi călduţe, ca totdeauna în Bucureşti, toamna. Am încercat să citesc „De l` amour“ a lui Stendhal, dar mi s-a părut foarte perimată şi stupid de complicată, aşa că am aruncat-o. Un puşcăriaş cred că ar fi mai voios. Zici că i-ai scris lui Zambacu? [K. Zambaccian]. Ar fi bine să te numească la noul muzeu din palat. Am auzit că aici se expun lucrările... de pictură veche, universală, iar Simu devine muzeu de artă contemporană. Nu mai am nicio ştire de la Stelescu. [Dimitrie Stelaru]. I-o fi născut nevastă-sa? Îţi spun sincer că m-aş fi dat peste cap să fac rost de ceva parale să-i trimet cu această ocazie, dar stau şi eu foarte prost... În aceeaşi ordine de idei, te rog să-i aminteşti lui Hristache [Hristu Ionescu, fratele lui Theodor Ionescu] că dacă a făcut ceva cu divanul persan [un divan din casa noastră din Constanţa, încredinţat lui Hristache să-l vândă], să-i raporteze lui Mişu [Vasiliu], rezultatul, pentru a-l centraliza în punga mea.

Cu toată dragostea,

L[ică, Pavelică]

P.S. Când să vâr scrisoarea în plic, văd un post-scriptum. Renunţat la Histria etc. Ciudată scrisoare! Dacă ai vânt prielnic, zboară. Aşi face acelaşi lucru dar n-am aripi.

Tu poate să fii în Bucureşti şi mă pui să-ţi scriu 2 pagini. C` est une bétisse.

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 16 Nov. 1948

Iubitule,

Află că la ora asta sunt profesor de... gimnastică (la şcoala de pe [strada] Călăraşi şi la cea [dintr-o clădire] cubistă, de lângă mine... Cu Histria, după cum ştii, am terminat. Nu era nici o pricopseală. Mi-am îmbogăţit „colecţia" cu nişte fragmente de ceramică foarte frumoase. Lasă că şi cei 4 500 lei pe care îi voi primi aici (când? sunt tare nerăbdător) nu-i o afacere. Totuşi... mă gândesc la tine, la Tonel... und so weiter, citidu-ţi scrisoarea ta literară, la care să-ţi răspund, punct cu punct... Cât priveşte spleenul tău prilejuit de această vacanţă forţată, ţi-aşi recomanda *Exerciţiile* lui Loyola pentru disciplinarea spiritului... Pe Stelescu [Dimtrie Stelaru] nu l-am mai văzut. I-am trimes, când am plecat la Histria, încercarea mea... poetică, bătută la maşină şi iscălită „Invizibilul Viitor" şi atât. Sunt tare curios de impresia ce i-a făcut surpriza. Cred că zilele astea o să-i scriu pe numele neveste-sei la şcoala elementară mixtă Chirnogeni. Pe

B. n-am văzut-o, deşi îmi pare că-i aici şi dacă n-ar fi [cartea lui Leon] Chestov la mijloc, nici n-aşi dori, drept să-ţi spun... În privinţa divanului tău persan (pe care doarme subsemnatul), nu am găsit niciun amator serios. Până la urmă o să ţi-l cumpăr eu şi gata, numai să am bani. Cu soba n-am făcut încă nimic, cu tot concursul lui Căpriţă. Negustorul ne răspunde mereu: „Nu-i sezonul!“ scoţându-ne din sărite cu refrenul ăsta. Adevărul e altul, că nu ştiu de unde dracu, acum că-i sezonul cred – au apărut până şi la colţul străzilor, o puzderie de sobe concurente. Numai pe [strada] Mangaliei am numărat chiar azi dimineaţă vreo 18...

Dudu

P.S.

24.XI.48

Iubitule,

După cum vezi, Conu Mişu [Vasiliu] a întârziat cu expedierea, dar mai bine că poate mâine să-ţi trimită şi ceva bani...

*

[Note pe o foaie izolată de hârtie]

20.XI.48

Muzica depăşeşte efortul unui conţinut lucid şi transmisibil al încântării.

Moartea privită ca o împărtăşanie, cea mai grea. „Treacă paharul acesta de la mine la tine“.

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

28.XI.48, noaptea

O putere necunoscută îşi bate joc de mine.

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

20.XII.48

Obsesia morţii mă roade ca un cancer.

1949

Scrisorile care mi s-au păstrat din anul 1949, oglindesc înăsprirea teroarei şi disperarea celor ce înţelegeau să îţi păstreze demnitatea. Speram să pot evada din ţara lui Gheorghiu-Dej, mai cu seamă după valul de arestări, cărora le căzuse victimă Constant Tonegaru şi Teohar Mihadaş, dar două încercări din anul precedent fuseseră fără rezultate. La începutul toamnei, la 17 septembrie, după cum grăia fila de calendar pe care am păstrat-o multă vreme, prietenul meu apropiat Theodor Cazaban, care locuia la mine, a plecat la Paris, condus de fostul locotenent din Fălticeni, Liviu Bodolea, care a reuşit să salveze mai mulţi „reacţionari" notorii (familia Boilă, Virgil Micu, etc.)

Liviu Bodolea vorbea foarte puţin. Purta părul lins, avea o ţinută foarte îngrijtă cu toată viaţa lipsită de odihnă, privirea mereu cercetătoare. Când poposea în modesta mea locuinţă de pe strada Rotaşului 8, din marginea Bucureştilor, cădea din picioare de ostenit, încerca să-şi revină din goana peste graniţe cu străşnicie păzite. Adesea adormea pe un scaun. Dar somnul lui aducea cu un fel de aţipeală. Pentru întâia oară în viaţă am constatat că, în timpul somnului, poţi deschide la intervale pleoapele, îţi poţi roti privirile în jur, apoi, negăsind vreun obstacol alarmant, le poţi închide din nou şi îţi poţi continua odihna.

Din grupa imediat următoare aceleia în care se afla Theodor Cazaban, trebuia să fac şi eu parte. A fost o hotărâre dureroasă să mă despart nu numai de propria-mi ţară dar şi de mine însumi, cel care fusesem până atunci, care privisem acel cer şi acel colţ de lume, iubisem, admirasem sau detestasem oameni, legi şi aspecte, scrisesem cărţi şi mă aflam legat de o realitate pe care nu mă gândisem nicicând să o pierd. Să las în neagră singurătate pe aceea care îmi fusese mai mult ca o adevărată mamă. Păstrez şi acum prima pagină din romanul „Blocada" care îmi apăruse nu de mult, cu o dedicaţie, însemnată cu durere atunci când credeam că mă voi despărţi de ea pentru totdeauna. Eram sigur că Liviu Bodolea mă va salva. Trebuia să îl aştept ziua şi noaptea, deoarece nu îmi putea scrie, nici telefona, iar popasurile sale erau de câteva ore, cât să îşi recapete puterile.

L-am aşteptat zile, apoi săptămâni, cu speranţa unei vieţi noi, o viaţă adevărată la care visam cu toţii, dar şi cu tristeţea copleşitoare pentru ceea ce lăsam în urmă, în primul rând pe cei foarte apropiaţi.

Cred că l-am aşteptat în casă vreo două luni – de altfel am fost şomer în acest interval – dar Liviu Bodolea nu a mai apărut. Încercam să îmi omor timpul citind şi încercând să seduc o vecină care replica cu aluzii maritale la tot asediul meu, cu atât mai disperat cu cât binefăcătorul meu întârzia peste măsură.

Cunoşteam, oricum, capătul din ţară al filierei pe care o urma acesta, era – ca foarte dese ori – un călugăr catolic din Arad, numit Pancratius, des pomenit în discuţile noastre. Am hotărât să-l întâlnesc şi să îl rog să mă ajute. În expediţia la Arad şi în această încercare am chemat şi pe bunii amici Stere şi Sevasta Popescu, şi toţi trei, după un drum destul de obositor, ne-am prezentat la părintele Pancratius, la capătul unor coridoare lungi, reci şi întunecate şi unor nenumărate uşi, din care una purta inscripţia „clausura", ceea ce mi-a mărit, fără să-mi dau seama de ce, îngrijorarea. Părintele Pancratius era bolnav, foarte probabil rănit. Arăta foarte tânăr, de o constituţie robustă şi o faţa luminoasă. Dar nu ştiu nici până astăzi din ce motiv nu ne-a putut ajuta. Poate deoarece nu ne cunoştea şi nu a vrut să compromită întreaga reţea dintre Bucureşti şi Occident, sau însăşi

Biserica de care aparţinea; cum se ştie, comuniştii făceau totul pentru a dovedi adversitatea Bisericii catolice şi a-şi justifica brutalele represalii. Oricum, a trebuit să ne întoarcem la Bucureşti şi să continuăm să vieţuim într-o ţară care nu mai era a noastră. Stere Popescu a reuşit să evadeze în 1965, pentru ca să se sinucidă trei ani mai târziu, în 1968, în urma uni insucces regizoral la Londra. După alţi trei ani, am reuşit să ajung în Occident, în 1971, la distanţă de 22 de ani de la speranţele aprinse de Liviu Bodolea. (Alte două încercări anterioare, cu Dimitrie Stelaru şi Theodor Ionescu, de data aceasta prin portul Constanţa şi pe la Mamaia, nu au dus nici ele la nici un rezultat).

În privinţa lui Liviu Bodolea, nu am mai avut nici o ştire până prin 1951, deci la vreo doi ani de la întârzierea sa nefirească. Mă aflam lângă trupul încântător al unei tinere fete care mi-a mărturisit că este din Fălticeni, oraşul lui Theodor Cazaban şi al lui Bodolea. Am întrebat-o dacă îl cunoaşte şi am aflat că acest erou fusese împuşcat pe graniţă. Nici acum, după Revoluţie, nu am reuşit să aflu mai multe despre Liviu Bodolea, nici despre părintele Pancratius.

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

[Constanţa] ianuarie 1949

Am fost la B. şi am vorbit de tine... Lui Stelescu [Dimitrie Stelaru] i-am scris alaltăieri la Chirnogeni şi astăzi aflu că s-a mutat la Negru Vodă... Azi a nins prima oară şi la prânz am mâncat nişte gutui... Astea toate ţin loc drept comentarii la aserţiunile fantastice despre Stelescu. Acum să vorbim serios. Fiindcă zici că te plimbi fără rost prin Bucureşti, fă o raită pe la anticării [Arşavir Acterian şi la una dela parterul blocului de vis-a-vis de Biserica Albă] etc., etc. şi vezi unde găseşti şi la ce preţ următoarele cărţi pe care Mircea Eliade le recomanda odată unui

tânăr modern care se pretinde cult:
1. *Tristan și Izolda* (ed. Bédier). 2. *Vita Nova*. 3. Fustel de Coulanges, *Cetatea antică* (fie şi traducere românească). 4. Burckhardt, *Civilizația în timpul Renașterii*. 5. Ervin Rhode, *Psyche*. 6. Marcel Granet, *Gândirea chineză*. 7. A. S. Chamberlain, *Temeliile sec. XIX*, ed. franceză. 8. Gundolf, *Goethe*. 9. Th. Gomperz, *Gânditorii Greciei*. 10. Werner Jaeger, *Paideia*. 11. Paul Tannery, *Pour l, histoire de la science hellene*. 12. Frobenius, *Kulturgeschichte Afrikaas*, în franț. 13. Alfred Ieremais, *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur*. 14. H. Oldenberg, *Budha* (ed. germană). 15. Rudolf Otto, *West-ostliche Mystik*. Mişu vrea pe *Maytrei* (dacă o mai găseşti). Dacă nu le găseşti pe la anticării, consultă fişele de la Academie şi de la Fundaţie (dacă s-a deschis) şi spune-mi care din ele sunt pe-acolo.

Tu ce faci, măi băiete? Du-te la oştire, pentru ţară mori şi va fi bine de tine. Tu nu vezi că ne-am aranjat toţi? Ai fi putut lua foarte uşor o suplinire aici dacă voiai.

Trasmite-i salutări lui Demu şi Tonegaru.

Al tău,

D. [udu]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 17 ianuarie 1949

Dragă Pavele,

Ca să reiau firul de unde l-am lăsat (convorbirea telefonică) – cred că ţi-a spus Tonel [Constant Tonegaru] informaţia pe care o căpătasem în ultimul moment, [Foarte probabil în legătură cu posibilitatea de a evada din România comunistă], informaţie verificată şi aici dealtfel. Am încercat la agenţia de care ţi-am vorbit. Mi s-a făcut o lecţie de psihologie (mirajul miracolului strein) şi de realism de sensul că ne iluzionăm. În sfârşit, punctul lui de vedere... În orice caz, zăvoarele sunt trase bine şi văd că trebuie să mă (te) acomodez(i) într-u fel, fie şi prin umilinţa creştină de care pomeneai (asta pe un plan). Pe alt plan (practic) caut să mă menţin în profesie dar aş vrea să vin la Bucureşti. Nu te poţi interesa la Minister (ai pe cineva?) de vreo transferare?

Pe aici, nimic deosebit, afară de mare care-şi desfăşoară splendorile impasibilă... Jean Louis Barrault a jucat (teatru) la Londra în Hamlet. Picaso (îmbătrânit) a abordat arta poteriei. Am văzut câteva mostre. Vase de lut în forme umane, pictate în manieră primitivă cu culori pure. Tipul e comunist. Cum se împacă cu realismul social? Fratele fetei [?] e înscris la medicină, Oxford.

Între timp am primit o scrisoare de la Stelescu [Dimitrie Stelaru] în care îmi răspunde la o scrisoare a mea de acum două luni. Îmi comunică de moartea copilului şi se plânge de „mediu“ şi de oamenii lui şi mai ales de sărăcie: „La dracu! N-am reuşit să mănânc şi eu un cârnăcior micuţ şi tâmpit... Ai fost bun şi ţi-ai amintit de mine, un cetăţean pierdut între hotarele astea fără apă şi somn. Sunt dezolat de aşteptarea pădurilor războinice (vezi Macbeth). Scuipă şi pentru reînvierea mea în marea neagră. Toată dragostea lui Stelaru“.

I-am răspuns, dându-i şi câteva informaţii sumare despre voi. Ce să-ţi mai spun?... Soră-mea e zăpăcită de fiasco-ul său în mariaj, maică-mea cu biserica, numai eu cu mine însumi, tu cel ce te cunoşti pe tine însuţi, povara cea mai grea. După cum vezi, se cunoaşte că-l citesc pe Nietzsche. Vorba lui Arghezi să vrei până la mie, să poţi până la şase. Nu-ţi mai scriu de literatura oficială pe care trebuie s-o înghit cu noduri, Dumnezeule mare! exclam ca eroul lui Hamsun din „Harul Pământului“ citit săpătmâna asta. Ca să mă disciplinez într-un fel îl citesc pe Kant şi ca să nu mă pierd de tot (poftim) ţin jurnalul intim, ca în tinereţe. E într-un fel o supapă de siguranţă. Aştept de la tine veşti mai multe. Noroc! D.[udu]

P.S. B. nu-i aici. Pomenesc de ea fiindcă mă interesează cartea lui Chestov, pe care să i-o dai lui cumnată-meu...

*

[Fragment de scrisoare (ruptă în partea superioară), trimeasă de mine la Constanţa, lui Mihai Vasiliu şi Theodor Ionescu]

[Bucureşti, 20-25, 01. 1949]

[Lui Mihai Vasiliu]

....

pe toţi în preajma Crăciunului, într-o dispoziţie artificială dar puternică de a petrece cu orice chip. Vroiam să uităm, etc., am băut, am sperat, am evocat Crăciunul de altădată, apoi ne-am trezit la realitate, cum se întâmplă de obicei când iei stupefiante şi aceasta ni s-a părut mai urâtă ca înainte. Evident că o prietenie care nu se sprijină pe o stimă spirituală se clatină. În cazul nostru, stima a pornit dintr-un trecut de vederi consimţite şi de perspective etice. Deci, să fim înţeleşi, preţuirea mea intelectuală pentru tine nu suferă... Ştiai deci că după Crăciun va începe criza. Cunoşti resursele noastre... Ce dracu facem? Contam pe tine, pentru Constanţa şi îndată după plecarea mea, totul a murit. Ştiu că eşti ocupat, de diminieaţa până seara, dar măcar din caritate dacă nu din prietenie, trebuia să te interesezi ce dracu e cu soba, dacă n-o poţi plasa într-altă parte, etc.... [fragment lipsă] tuturor, dar i-a lipsit luciul sacrificiului şi... sentimental. Am început să filosofez din necesitate, nu din obişnuiţă, aşa că nu mai are importanţă originalitatea sau frumuseţea celor ce spun. În aşteptarea răspunsului, rămân al tău,

Pavel

Dragă Tutulică, [Theodor Ionescu, Dudu]

După plecarea ta am fost cuprins de remuşcări... că nu te-am luat la revelion... În seara în care ai plecat am fost toţi împreună şi te-ai fi distrat bine. De altfel a fost ultima aventură de acest soi. Acum o ducem mizerabil de prost, primăvara aceasta este mortală. Ai avut o inspiraţie fericită că ţi-ai luat catedră acolo, cu niciun chip nu renunţa la ea, ca să tai frunze în Bucureşti... Stanimir [Vladimir Streinu] vroia să te cunoască şi la proxima ta venire aici, vom merge împreună. Am fost la B. ca să iau cartea ta, dar spune că ţi-o va aduce singură când va veni la Constanţa. Dacă aşi fi făcut rost de parale m-aş fi repezit două-trei zile la C-ţa, aveam f. multe lucruri să vă spun – numai veşti proaste – dar cum sunt [fără niciun rost], stau unde mă aflu. Ai întrebat pe [profesorul] Bădică dacă a vorbit cu librarul Moraru în privinţa cărţilor mele? [„Blocada“ care a fost retrasă din librării şi topită].

Te rog mult scrie-mi şi tu. Eu nu vă mai scriu aşa mult, căci sunt plictisit la culme, amărât şi-mi vine să dau orice în [destin].

Al tău nefericit,

Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa, Duminecă, 30-I-49

Iubitule,

A doua zi după plecarea lui Mişu, ţi-am primit misiva şi am aşteptat întoarcerea lui ca să-ţi răspund... am fost silit să citesc şi rândurile care i le adresezi. Am aflat cu prilejul ăsta că o duci f.f. greu. Dar de ce atâta solemnitate academică? Eşti un tip cu morgă, asta-i. Să-i faci atâta introducere pentru a-i reproşa că nu s-a interesat (şi s-a interesat ca şi mine, ştii bine) de sobă, de chirie, etc. Iubitule, află că soba ta nu a avut căutare, fiind o inflaţie de sobe. În al doilea rând, cu relaţiile pe care le avem noi, n-am putut-o plasa nicăieri... În această ordine de idei, îţi trimit 1 000 de lei cu două destinaţii: sau îi iei tu (momentan atât pot trimite) în contul „dormezei“ pe care ai lăsat-o la mine, rămânând ca să-ţi trimet cu proximul prilej restul de 500 de lei. Dacă te-ai interesa la Inspect. Şcolar din Buc. poate că ai găsi şi acum vreo suplinire prin cartierul tău sau altul. În orice caz, dat fiind că după „voi“ o schimbare s-ar putea produce abia peste câţiva ani, n-ar fi rău să-ţi dai licenţa şi să-ţi faci chiar acum seminarul pedogogic... Primeşte „sfatul“ unuia care a tot amânat şi el să-şi facă o meserie, pentru ca să debuteze la 34 de ani ca maestru de gimnastică!

Cât priveşte „Blocada“... librăria a fost închisă.

Ce să-i scriu lui Tonel [Constant Tonegarul]? Condoleanţe sau complimente? L-aş sfătui mai bine să se descotorească de acel genial „om politic“ [I. Berza]... Noroc! Fericitul D. [udu].

P.S. Oroarea metafizică de care pomenii (vezi *Le démon du bien*, de Montherlant), nu provine din orgoliu?

P.S. 2 Mă bibicule, când să pun scrisoarea în plic îmi spune soră-mea că sunt căutat la poartă de doi „tipi“. Foarte contrariat, arunc ochii pe fereastră: când colo, cine crezi că era? Stelaru şi cumnatu-său. Ieri au venit de la Bucureşti, de unde au luat ceva bani de la Rosetti. Mâine pleacă la Negru Vodă. I-am spus că trebuie să dau la poştă scrisoarea ta dar nu m-a lăsat [;] m-au luat la cârciuma de la Tataia şi din „chimion“ în „chimion“ m-au făcut turtă, în acest timp înşirându-mi o grămadă de aventuri din Bucureşti şi de aici. (A fost dus de Crăciun la chestură, unde l-a înjurat personal pe chestor în persoană, profitând de calitatea inofensivă de poet). L-am găsit grăsuliu şi fercheş. Din una în alta mi-a citit o poezie „Negru Vodă“, foarte frumoasă, critic vorbind. A arătat-o lui Rosetti, Camil, Cecerone. Au apreciat-o dar au ridicat din umeri... Mi-a gustat antichitățile mele din Histria și e hotărât – din descrierile mele – să intervină la Ministerul Artelor să fie numit paznic al cetății. S-a săturat de Negru Vodă. Cu proxima ocazie a rămas să facem o excursie până la cetate. D. [udu]

*

[Lui Theodor Ionescu, la Constanța]

7.II.49

Dragă Dudule,

Îți primii scrisoarea ta din 30/I, miercuri, și chiar a doua zi mă conformai. Vizitai pe dna Condrescu la Casa Artiștilor, care a rămas surprinsă de interesul pe care îl arătai datoriilor tale și încântată de intențiile tale, atunci nematerializate încă... La Casa Corpului Didactic n-am fost încă, însă zilele acestea mă voi duce.

În privința sumei pe care vrei să mi-o trimeți, îți mulțumesc foarte mult, dar acum stau mai bine cu banii și n-aș putea spune că am nevoie de vreun ajutor. Providența a făcut să găsesc un puști avut în apropiere, care îmi dă 2 500 lei lunar, așa că, trăind în limite proletare, această sumă îmi ajunge. Divanul, te rog foarte mult, să îl dai mamei tale și să-i comunici că e un umil dar pe care i-l fac și un mărunt semn de recunoștință și admirație pentru viața dânșii pioase și îmbogățită de nestematele milosteniei. Ție îți mulțumesc pentru mâna de ajutor pe care mi-o întinzi, odată cu inevitabilele tale sarcasme, afaceri balzaciene de datorii și entuziasme tinerești pentru poeți mari, îmbătrâniți în rele. Nu vreau să devin prea sentimental și să dau acestor rânduri caracterul patetic al unui testament, dar trebuie să mărturisesc că în viața mea am întâlnit mai mult oameni răi decât oameni buni, mai mult semeni tentați de bani, vanitate, cruzime sau indiferență, decât încercați de dorința de a practica binele.

Oameni ca tine sau ca Mişu [Mihai Vasiliu], sau ca Stere [Stere Popescu]... m-au făcut să cred în vocaţia etică a omului şi în ultimul ţel, care este binele. Aş vrea ca prietenia mea pentru voi să fie mărturisită aicea de această mână şi de acest gând, pe care le întind spre omul plecat spre bine de pretutindeni, din păduri, de pe mări şi de pe străzile oraşului.
În general sunt într-una din perioadele pe care le numesc „de dezintoxicare“ şi rar văd pe cineva. Ieri, Duminecă, în mod excepţional, am fost la Fănică Mangoianu [Ştefan Mangoianu, compozitor] şi am întâlnit un tânăr poet Zega, mi se pare că ţi-am vorbit de el. Are poezii foarte frumoase, scrise în ethos dobrogean. (E din Constanţa). Printre altele „Traducere apocrifă din poema getă a lui Ovidiu“, „Colind dobrogean“, etc. Fără a fi un lucru realizat, totuşi omul are o asprime în vers şi o seriozitate de preocupări tematice care-l vor duce poate la lucruri mari. Tot acolo, am cunoscut un pictor din Mangalia, Elefteriade, despre care am avut o impresie excelentă. M-a invitat să-i văd lucrările sale de pe litoral... Mi-a vorbit entuziasmat de lumina dobrogeană, de câmpiile de maci, de albastrul mării, de problemele şi îndoielile lui... Situaţia s-a mai schimbat în urma plecării unchiului lui Tase (ştie Mişu) şi a convorbirilor dintre zei [desigur aluzie în legătură cu defecţiunea lui Tito faţă de Cominform, care avusese loc încă din iunie 1948, şi convorbirile Aliate pe această temă]. Am ajuns să citesc binişor englezeşte... Îţi voi comunica despre Corpul Didactic. Cu bine.

L.[ică, Pavelică]

P.S. Ar fi minunat să te căsătoreşti cu S.

Dragă Mişule, fiindcă Dudu a manifestat semne de gelozie, răstorn funcţia, (vorba lui [profesorului] Zăgoicea) scriidu-ţi ţie 2/10. A venit azi la mine şi pare foarte surprins. A trebuit să-l calmez. Istoria nu se face astăzi ca pe vremea celor trei muşchetari. Cred că va fi totuşi util aici. [Este vorba de o acţiune în cadrul organizaţiei anticomuniste. „Mihai Eminescu“] L-am invitat mâine la prânz, vom discuta mai mult. Totuşi eşti sigur de el? Am văzut multe în viaţă. Se pare că ceea ce ţi-am spus este desminţit de evenimente. Nu am mai văzut pe nimeni decât ieri pe Fănică [Ştefan Mangoianul]. Se plânge mereu că nu-i ajung banii şi luptă din greu să ducă samarul aurit pe care stă Agir [soţia sa]...

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

15.II.49

De ce n-am puterea să-mi înving acum trupul?

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 6 III 949

Dragă Pavele,

Îţi trimisei scrisoarea în care te informam de năpasta cu Hristache. [Hristu Ionescu, fratele său a fost arestat de securitate]. Situaţia – misterul – e acelaşi şi stau pe ghimpi. În sfârşit, p.m. [înjurătură prin iniţiale].

Îţi citii c.p. adresată lui Mişu. În chestia mea cu datoria aia nu m`aş mai fi apucat s-o plătesc, mai aşteaptă câtva timp.... Încolo, un provizorat ca într-una din scrisorile lui Pavel către Corintieni. E un mod creştin de a trăi aşa, aşteptând cât mai repede eliberarea de cătuşele pământului. Bravo lui Marx-Engels-Lenin-Stalin-Jidanov-Alexandrov!

Îţi mulţumesc pentru oferta de ospitalitate. Încă nu e momentul! Să sperăm – la dracu – că pe curând!... Altfel ce mai faci? Adică de ce dracu nu te sinucizi? Dar am uitat că tu eşti un calofil.

Ascultă, dacă o vezi pe B., să-i spui din partea mea... Mi-a şutit foarte politicos două cărţi. Te fac răspunzător pe tine de aceste cărţi, fiindcă tu mi-ai vârât-o cu sila pe gât astă-vară.

Altceva. Dacă vrei să vii aici, chiar imediat, pentru toată vara (ca anul trecut) eu acum, în noua mea situaţie, îţi pot procura câteva preparaţii. Te tentează? Fără mofturi. Scurt pe doi: da sau nu?

Noroc!

D.[udu]

*

[Din patea lui Alexandru Husar, adresată mie, la Bucureşti]

Năsăud, 20 IV. 949

Mult mai sfâşiat decât un [cuvânt indescifrabil] sunt astăzi, dragă Chihaia, nevoit să-ţi scriu că exist, deşi nu mai ştiu unde-mi sunt resorturile de viaţă care mă susţin.

Theo [Theohar Mihadaş, cel mai bun prieten al lui Alexandru Husar, care se afla în închisoare] nu mai este însă, rupt artistic de viaţă şi de oameni, în vremuri de apocalips.

Cutova [Ion] la Ilva Mare – el dascăl, ea dăscăliţă, joacă şah cu şoferul gării şi citeşte franţuzeşte, pregătind poate un roman.

Eu am rămas la Arhive şi predau limba romană, clasa XI-a la liceu (am ajuns la Macedonski), muncind parcă sistematic, cel puţin în acest sens. Pe-aici vine primăvara, sălciile au înverzit şi-i tot mai convins de faptul că viaţa e eternă şi – privită dialectic – ne poate duce oriunde, pentrucă permite totul şi justifică orice. Nu încetez a crede tragic în triumful Europei...

În preajma Paştilor aş vrea să am o mie de motive să-ţi strig sincer şi fericit: Hristos a înviat!

Te îmbrăţişez frăţeşte, prietenul tău Alexandru

*

mai – septembrie 49

[Din patea lui Iordan Chimet, din Galaţi trimeasă mie, la Bucureşti; ştampila poştei 26 aprilie 1949)

Dragă Lică [Pavelică]

Nu ştiu ce să cred, şi mai mult încă ce să fac. A doua ta c.p. e mai întristătoare decât prima, vom vedea până la urmă care e realitatea. Oricum, mă bucur acum de Paşte, eu că-ţi pot trimite, tu că poţi primi, urările mele calde de bine şi speranţe pentru ziua de mâine. Asemeni şi lui Tache [Demu]. Lui Tonel [Constant Tonegarul] însănătoşire grabnică şi tărie de caracter. [Aluzie la faptul că Tonegaru se afla în închisoare].

E bine poate că pleci în oraşul tău natal [Contanţa]. Îmi vei scrie de acolo, cred... Mi-e dor de voi. Duc aici o existenţă suficient de plicticoasă. Cred că ai înţeles că invitaţia din scrisoarea mea trecută era şi pentru Stanimir [Vladimir Streinu] şi pentru tine. Aş vrea să ne întâlnim cât de curând şi ochii noştri să privească liniştiţi razele calde şi prietenoase ale soarelui, plin de speranţe. Prietenului meu Lică, Iordan.

*

[Lui Alexandru Husar, la Năsăud, scrisă din Constanţa]

Mult iubite prieten,

Îţi mulţumesc din inimă pentru gestul tău, care capătă mărimi de simbol şi de mesager tăcut al unei generaţii. Fie ca Providenţa să ne ajute să ne bucurăm şi de aici înainte de virtuţile celorlalţi. Pachetul a sosit în ajunul plecării mele la

Constanța, în căutare de hrană și lucru. Trebuie să ies ca păsările migratorii spre țărmuri mai favorabile, spre a-mi reface slăbiciunea unei hibernări tragice în București, lăsându-mi acoperișul și familia. Prietenul nostru Tonel [Constant Tonegarul], se află de mai bine de o lună acolo unde Cervantes și-a scris Don Quichotte, Verlaine, Sagesse și așa mai departe. Până acum l-am căutat prin toate aceste spitale, dar nu i-am putut da de urmă. Cartea poștală am scris-o Mariei [sora lui Alexandru Husar], fiindcă aici la Bucurşti se auziseră o mulțime de lucruri despre sănătatea voastră și mă temeam să nu vă impresioneze rândurile noastre... așa că am scris indirect. De când mi-a apărut ultima carte [romanul „Blocada“, apărut de Crăciunul anului 1947], n`am mai scris nimic, căci a trebuit să lupt sălbatec pentru viață. În iarna aceasta am învățat binișor limba lui Shelley și m-am mai dedat cu cea a lui Goethe, așa că acum pot pătrunde mai ușor în aceste literaturi. Te rog să mă crezi că, deși nu ți-am scris, am fost deseori cu gândul la tine și – ceea ce e mai important – acest gând a fost însoțit întotdeauna de încântarea unor clipe nespus de frumoase. Anii au fost însă duri, sălbateci. Și mi-a trebuit multă putere și învingere de sine – Providența a avut bunătatea să mă întărească – spre a rămâne credincios mie însumi, chiar cu riscul de a nu mai scrie o carte, de a nu mai iubi o femeie sau de a numai vedea lumina soarelui. Mi-am dat seama că nu viața e totul, ci Ideea, și în măsura în care eu reprezint o Idee, un Principiu al binelui, al inteligenței, nu-mi este permis să am conduita cuiva neridicat la conștiința acestei valori a omului.

Înseamnă o maturizare timpurie să trăiești cadrele istoriei, nu în limitele propriei tale vieți, dar ce vrei, aceasta a fost povara și privilegiul luminilor generației noastre. Teo [Theodor Mihadaș, aflat în îchisoare, condamnat odată cu Constant Tonegaru] nu putea alege decât calea adevărului și a Vieții. Cei mai buni dintre noi nu vor mai fi decât în trecătoarea amintire a prietenilor lor, atunci când pământul se va îndura să-i odihnească, dar care este scopul și stânca vieții, decât propria conștiință că adevărul învinge? Altfel totul nu e decât minciună, cuvinte potrivite, farsă şi strâmbături.

Aş fi vrut să scriu cărţi frumoase, adânci, să surprind mersul lumii şi freamătul mării în paginile lor, dar dacă aş trăi altfel, mi s-ar părea că le trădez şi le surp înainte de a le creia. Ar fi un cuvânt scris pe apa devenirii istorico m... [marxiste] şi nu pe stânca din noi.

P. Ch. [ihaia]

28/IV-949

*

[Mariei Husar, la Năsăud]

Dragă Maria,

Deşi probabil acum eşti domnişoară de-abinelea şi nu s-ar cuveni să te îndrăgesc de la începutul scrisorii – mai ales că întâlnirea noastră a fost cam întâmplătoare şi a pălit acum de vreme – totuşi gestul tău frumos şi sincer [vezi scrisoarea precedentă] mă apropie de tine, în numele unei camaraderii universale pe care poate o înţelegi sau poate o să ţi-o explice Alexandru. Doresc ca rândurile mele să-ţi ajute mai târziu a-ţi aminti de fapta ta şi de prosternarea unui om care nu mai crede decât în bine şi care a primit Darurile în genunchi. Vorba-ţi să-ţi fie mereu dulce şi mângâioasă ca mierea, iar tinereţea mereu aprinsă şi fără moarte... Pacea – care nu este decât dorinţa de a face binele – să te însoţească pretutindeni, aşa precum o doreşti altora.

Tu, care în ziua triumfului spiritului şi Invierii, mi-ai trimes un semn de pace, cu speranţa în generozitatea şi îndemnul spre bine al omului, fii binecuvântată!

Pavel Chihaia

28/IV-1949

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie, la Constanţa)

Buc.[ureşti] 23/V-949

Dragul meu,

Am primit c.p. din 19 cor., mă bucur că eşti bine, eu sunt deasemeni bine... La Tonel [Constant Tonegaru] am fost de 2 ori şi [mamei sale, Florica Zorilă] i-am dus câte ceva. Dumineca trecută a fost şi dânsa, mă voi duce iar.

*

[Din partea lui Alexandru Husar, trimeasă mie, la Constanţa]

Năsăud, 30 Mai 1949

Au trecut zece zile de când ţi-am primit, scrisoarea (poştala ta din Constanţa).

Ţi-aşi fi scris până atunci, dar aveam zilnic imaginea eroului din romanul „Plecat fără adresă". Acum, fericit că exişti, eşti în lumina de pace a ţărmului mării străvechi, privind frământarea de valuri, poate, un om de prisos... Îmi vine să ţip de invidie, să exclam eliberat totuşi eu însumi că mai sunt oameni, care-şi pot prelungi existenţa fără justificări, pe marginea unor „esenţe ca moartea sau dragostea"...

Ar fi să fii mare şi singur, puternic, ibsenian, ibsenian în drama ta de perspective poate că shakespiriene. Te-am înţeles când mi-ai scris nu demult despre cei doi prieteni acum împreună în aceeaşi casă a morţilor. [Constant Tonegaru şi Teohar Mihadaş]. Tonel [Constant Tonegaru] e şi el [în închisoare] la Bistriţa... Tu mai rămâi la Constanţa?... La tot cazul să ne comunici orice adresă schimbată, fiindcă voiam să-ţi putem urmări îndeaproape aripile.

Alexandru

*

[Din partea lui Iordan Chimet, din Bucureşti, trimeasă mie, la Constanţa]

[iunie 1949]

Dragă Lică, [Pavelică]

Există o posibilitate să devin marin, şi să putem sta de vorbă cu acest prilej. Posibilitatea nu e complet decedată, s-a îndepărtat doar niţel, aşa că utilizez din nou serviciile genului epistolar şi ale poştei (ca instituţie activă), ambele la fel de nefamiliare şi neamicale.

Stanimir [Vladimir Streinu] e grav bolnav: tuberculoză înaintată. I s-a făcut pneutomorax şi prin bunăvoinţa amicilor s-a strâns [haşurat, indescifrabil]. Probabil că va supravieţui, dar i s-a recomandat hrană, linişte, odihnă...

Pe Tache [Dumitru Demu] nu l-am mai văzut, voi trece zilele acestea pe la el. Aici e extrem, extrem de greu, dacă tu ai putut găsi pe malul mării un dram de linişte, e minunat. Era vorba să vin şi eu, am făcut o cerere pentru o cartelă la colonia de copii debili dela Eforie... Te rog pe tine să te interesezi... Oricum, problema e aproape vitală, căci de o săptămână nu mai am cantină, iar dacă veneam la Eforie, stăteam toată vara... Ce o mai fi când vom sta de vorbă împreună. Aşi dori mai curând.

Cu drag
Iordan

*

[De la acelaşi, luna iunie]

Dragul meu Lică, [Pavelică]

Ţi-am mai scris câteva rânduri, pe care mama ta urma să le dea soţiei lui Dudu [Theodor Ionescu] dar cum plecarea era nesigură, îţi scriu din nou.

Iată în esenţă despre ce este vorba: am dat o cerere pentru un post de profesor la Şcoala de copii debili... de la Eforia Constanţa, şi se părea că am şanse... nu ştiu cum ai putea să iei informaţii chiar de la Eforie... te rog în special să o faci chiar din prima zi, deoarece stau pe plafon: nu mai am cantină, situaţie care creiază dificultăţi greu de transmis prin scris. M-aş bucura să ne putem vedea.

Cu drag,
Dan

*

[De la acelaşi, câteva zile mai târziu]

Dragă Lică, [Pavelică]

Nu mai am nicio şansă, cu toată părerea mea de rău, la care se adaogă lipsurile prezente cărora nu le pot găsi niciun remediu. Cred că am ajuns la jumătate din geutatea mea obişnuită, care nu a fost ostentativă nicicând... Tu ai fost foarte drăguţ şi te-ai interesat; este drept că soluţia cu Eforia ar fi fost admirabilă. Te mai rog doar ca atunci când primeşti scrisoarea mea, să mai treci pe la Comitetul Provizoriu, să-mi confirmi prin scris că a căzut totul, ca să fiu liniştit. Deşi e absurd, pentru acel 1% care stă în afara logicei, şi care ar mai ţine de actualitate postul, îţi trimit prezenta prin cel mai iute drum... Mi-ar place mult să te văd (mai ales acum). Cu drag, Dan

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti] 11/6 949

Dragul meu,

După ce ţi-am trimis c.p. am primit scrisoarea ta. De când ai plecat tu am fost de 3 ori la mama lui Tonel [Constant Tonegaru, care se afla în închisoare], ultima dată am fost vineri 27 cor., de fiecare dată i-am dus câte ceva. Acum era oarecum mai resemnată şi mai mulţumită materialiceşte, proprietarul insistă să se mărite şi am încurajt-o şi eu... Tu cum o mai duci? Gabi îmi spusese că iei şi masa de seară unde iei şi la prânz şi tu văd scrii că mănânci seara iaurt. Şi dimineaţa ce iei?...

Te sărută
Marioara

*

Buc.[ureşti] 30/6 949

Dragul meu,

Am primit toate c.p. ale tale, tot se întâlnesc pe drum cu scrisorile... Am luat pantofi pe cartelă (bon) pe cari am dat 1 231 lei, erau abosolut necesari, că nu mai aveam cu ce umbla... Nu se ştie nimic despre Tony [Constant Tonegaru]. Am fost de două ori acum în urmă... şi n-am găsit-o acasă, aşa că n-am luat fragmentele acelea. [Probabil documente care trebuiau îndepărtate de vigilenţa Securităţii].

Sănătate şi sărutări,
Marioara

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

mai-septembrie 1949

Fuga din trecutul dureros şi viitorul sumbru întâi în prezent, trăirea a ceeace este mai trecător, a senzaţiilor; apoi iluminarea, fuga în permanenţă, în idee. Prezentul conceput ca o mişcătoare constanţă.

*

[Lui Theodor Ionescu, la Constanţa, datată după scrisoarea ulterioară, începutul lunii octombrie 1949]

Dragă Dudule,

Ai să mă ierţi că nu-ţi trimet „cearceafuri literare“ ca pe timpurile bune, dar sunt într-un hal de deprimare şi migrenă, că numai imperativul datoriilor frăţeşti pe care le am m-au constrâns să pun mâna pe toc... După o serie de vizite şi noutăţi, am fost atât de disperat, încât m-am închis pur şi simplu în casă. Ciocu [Şerban Cioculescu] a zburat şi el de lângă noi în spaţiile mute şi negre [în chisoare]. Fiecare zi vine cu ceaţă. Am citit recent romanul „Furtuna“... Propriu zis nu stau în Bucureşti, ci în strada Rotaşului 8, aşa că nu prea am ce-ţi scrie. Sfâşieri interioare, febre, câteva femei întâlnite, svonuri şi marea enigmă, pe care nimeni nu poate s-o prevadă. Enigmă sau realitate, care nu mai are nevoie de o rezolvare într-un sens? Voi relua limbile străine şi voi citi câţiva clasici; mi-e dor după lecturi solide ca în facultate.. Am multe noutăţi literare – mai ales din Franţa – ţi le voi spune de Crăciun, când vei veni. Ar fi fost mai simplu dacă erai şi tu aici în Bucureşti (alergând bineînţeles după bani), ne-am fi declinat reciproc dezamăgirile, ca două fete bătrâne.

Deocamdată nu s-a deschis nici un teatru, nici o expoziţie... [urmează patru rânduri haşurate, indescifrabile]. Sunt îngrozit acum că trebuie să scriu încă vreo trei, patru scrisori, neapărat. N-am nimic de spus, oricât mi-aş frământa mintea. Nu găsesc banalităţi. Celelalte sunt atât arzătoare că te temi să le scrii pentru tine însuţi. Îmi vei ierta acest ton nihilist şi ţi-l voi explica când vei fi aici. Omagii consoartei.

S-auzim de bine,
L.[Pavelică]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, din Constanţa, trimeasă mie la Bucureşti)

Constanţa, 15 octombrie 1949

Dragul meu,

Ţi-am primit scrisoarea ta palpitând de febră şi migrenă, ca şi veştile trimese prin Mişu. Am început o ciornă de răspuns chiar într-un colţ al scrisorii: „Ce să-ţi răspund? Ştiu eu, dacă ai fi acceptat o cât de aproximativă «încadrare» ca belfer, pe aici, poate, zic, ţi-ar fi dispoziţia mai puţin posomorâtă. Poate, deşi îţi înţeleg refuzul ca şi dorinţa de a-l urma pe Tonel [Constant Tonegaru]. îţi apare uneori ca soluţia cea mai onorabilă... Asta mi-a fost şi psihologia mea, când am plecat pe front. Poate e vorba şi de chestiune de vârstă? Eram de vârsta ta atunci! În orice caz, azi nu-mi mai pot permite visul acesta.“ Şi atât am putut înseila că m-a apucat, curat din senin, malaria. Crize până la 40 , febre la propriu, slăbire, până la sleire. Culmea, în acest timp trebuie să urmez un curs special de... Cultură fizică... Cât despre romanul „Furtuna“ nu mai am timp să-l citesc, prins de aprovizionări, de boală, de împărţire în patru (eu, mama, Hristu, Ileana), de cursuri care-mi răpesc mult timp. Închipuieşte-ţi azi trebuie să mă prezint în faţa comisiei cu un plan de gimnastică creiat de mine... ferindu-mă de schema suedeză (formală şi abstractă) ca să mă inspir din cea sovietică realist-utilitară. (Ca să ai şi tu habar în chestia asta). Este extraordinară imixtiunea până şi în pas alergător. Până acum se făcea, de obicei, pe vârful picioarelor. Este o tehnică idealistă însă, apropiindu-te de cer. De aceea se experimentează fuga cu toată talpa piciorului, aplicată puternic pe pământ...

Despre (Şerban) Ciocu[lescu] am aflat de la radio, dar îmi spune Mişu [Vasiliu] că acum staţi de vorbă împreună [ieşise din închisoare]. Deşi am şi eu „crizele“ mele potenţate poate şi de peisajul automnal constănţean (urletul mării, noaptea) – totuşi am o combativitate de nuanţă sportivă, care nu mă lăsa să [un cuvânt idescifrabil] urmele. E un fel de seninătate disperată, un scepticism entuziast cu care mă hrănesc de 10 ani. Dar să lăsăm asta... Pe Nicolescu [Jean Nicolescu, profesor la liceul „Mircea cel Bătrân“] l-am văzut zilele trecute. Îmi spunea că a reuşit să încaseze suma ta, ba că are să-ţi trimită încă 200 de lei... Tot el mi-a spus că dacă ai veni aici ţi-ar putea procura, chiar de acum, 3–4 000 lei lunar prin preparaţii... De Sterică [Dimitrie Stelaru] nu ştiu nimic. Probabil că va hiberna tot la Negru [Vodă].

17. oct. 1949

Al treilea Post scriptum

Pe ziua de 15 am vrut să pun scrisoarea la cutie dar în aceeaşi zi, trecând pe la Mişu, îţi cetii cartea poştală. Am amânat atunci expedierea ca să iau leafa. Culmea! Nu ne-au dat leafa chenzinal, luna aceasta. Aşa că nu am absolut niciun ban şi trebuie să aştept până la 1 noembrie, când îţi voi trimete 1 000 de lei. Poate nu va fi târziu. Mişu îmi spune că-ţi trimite el ceva. Hristu a fost transportat de aici de o lună şi ceva, cu destinaţie necunoscută. [Hristu Ionescu, fratele lui Theodor Ionescu, dintr-o închisoare din Constanţa]. Poate s-a întâlnit cu Tonel? [Constant Tonegaru].

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, din Constanţa, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa, 25-XI-949

Dragă Pavele,

Tocmai începusem scrisoarea către tine, când primii cartea ta poştală... În ce mă priveşte nu stau mai bine. Leafa mi s-a mai mărit cu unele ore suplimentare, ajuns la 9000 dar [sunt] ocupat cu tot felul de şedinţe, peste cap... amicii (cu a mic sau a mare) sunt şi ei pe aici, căutând să se căpătuiască într-un fel. Stelescu [Dimitrie Stelaru] scrie (fără să iscălească) la Dobrogea Nouă... Are o fetiţă dolofană şi o casă, fostă vilă a amiralului Negru... Eu îmi petrec timpul cu şcoala (program cu mult mai încărcat). Printre picături, am reuşit de astăvară până acum să-l „termin“ pe Goethe şi am trecut acum la Shakespeare (nu-i găsesc sonetele).

Întâmplător, am citit *The Flashing Stream*, în franţuzeşte, o piesă interesantă a lui Charles Morgan, precedată de o prefaţă a unităţii spiritului din care-ţi citez câteva fragmente (scrisă în 1938):... Cette unité de l`esprit, appellé par Jesus pureté du coeur, ce génie de l`amour, de la science et de la foi, ressemble, dans le paysage confus de nos experience, à un fleuve étincelant... Il y a des groupes d`hommes que ne peuvent penser qu' en termes de leur propre foi politique et qui se vantent d`être seul à voir les réalités en face. Ils n`admettent rien dans leur jugement – ni l'art, ni la science, ni la religion – à moins que ce ne soit sous forme d`un plaidoyer énoncé selon leurs vues économiques. Ils accusent d` évasion ceux qui ont des idées différents des leur...Chaque époque a ses armes contre le génie et l` unité de l`esprit. La notre a le culte de l`uniformité. "

Ridicându-se împotriva umorului britanic (duşmanul unităţii spirituale), face o remarcă subtilă: „Jesus, qui n`avait pas l`art de dénigrer, ne se plaisait pas aux sarcasmes et ne possedait pas le sens de l`humour" (ca şi Shakespeare).

Mă, pe aici e primăvara în toi. Un timp frumos de-ţi lichefiază toate disperările în mare... Vorbe, vorbe, vorbe... dar m-am săturat de [ele].

Fapte, fapte, fapte care durează de la Shakespeare încoace. De aceea prefer să stau câte un ceas pe zi, la malul mării, ca să nu fac nimic. Spiritului ăsta teluric, faustic cred că i-a venit veleatul sau îi va veni curând. Îl prefer pe Hamlet lui Faust. E mult mai adânc, mai uman. Umanitatea lui Faust o simţi propăvăduită ex catedra, a lui Hamlet din inimă.

Al tău din... inimă
D[udu]

*

[Lui Theodor Ionescu, la Constanţa, început de decembrie 1949]

Dragă Dudule,

Iartă-mă că nu ţi-am scris separat... Aventurile interioare nu pot fi desfăşurate pe un petec de hâtie. Îţi mulţumesc, în primul rând, pentru citatul din [Charles] Morgan, f. frumos. Apoi pentru ambiţia ta de-a te oglindi în spiritul meu, mai riguros în plata datoriilor decât eşti în realitate. Eu te-am acceptat cu această infimă deficienţă de civilizaţie, după cum tu mi-ai acceptat altele mai mari, aşa că nu încerca să pozezi în Duce de Spania acum la bătrâneţe, i-aţi banii înapoi şi morala va fi că-i vom bea împreună la prima întâlnire, să fim sănătoşi, etc.

După cum i-am scris şi lui Mişu, pe Tache [Demu] l-a luat la armată şi familia lui e fără sprijin acum.. Mama lui Tonel [Constant Tonegaru] a fost astăzi la noi, la dejun şi ne-a spus mai multe. Eu voi veni după Crăciun sau Anul nou să vă văd şi atunci că voi spune mai multe noutăţi. Vă mulţumesc, ţie şi Marei, pentru bunele intenţii cu preparaţiile, numai să se poată face ceva în învălmăşeala asta de nori... Am în general o viaţă destul de retrasă – materialiceşte – şi mă mişc destul de greu din casă. Am acum o bună antologie engleză şi am să-ţi servesc nişte versuri într-adevăr foarte frumoase, pe care, dacă nu le vei putea traduce, apelează la ajutorul frumoasei preotese constănţene [Sapho Tsaquiris]:

– *that serene and blessed mood,*
In which the affections gently lead us on, –
Until, the breath of this corporeal frame
And even the motion of one human blood
Almost suspended, we are laid asleep
In body, and become a living soul:
While with an eye made quiet by the power
Of harmony, and the deep power of joy,
We see into the life of things.
Wordsworth, din Lines

Mi-e ruşine să-ţi mărturisesc, însă constat că sunt steril cu privire la noutăţi... [George] Călinescu nu mai e la facultate, ci la un institut de istorie literară... O verişoară de-a mea a născut zilele trecute, prilej pentru manifestaţii de bucurie. Când scriu rândurile acestea despre naşterea unui om, am gust de cenuşe în gură. În ce scop s-a fi născut?

...Adevărul e că sunt „aproape“ descurajat.

L. [ică-Pavelică]

*

[Scrisoare a lui Gheorghe Tulei, din Constanţa, funcţionar la „Compescaria“, în a cărui colibă am locuit, împreună cu el, în vara anului 1949. Noaptea, ne trăgeam fiecare picioarele sub noi, ca să rămână ale celuilalt la discreţia şobolanilor...]

Constanţa, 3 decembrie 1949

Dragă Pavelică,

Nici n-am ajuns cu bine la Constanţa, căci iată trebuie să continui cu seria ghinioanelor (dacă este bine spus aşa)...

Seara ajuns acasă, ca orice om, mă culc în cămăruţa mea, când pe la miezul nopţii, mă trezesc ca ars din somn. Ce se întâmplase: prietenii mei nepoftiţi, şobolanii, din cei veritabili, neavând ce să mai guste, deoarece totul este închis bine, s-au gândit că persoana mea le-ar face bine şi astfel au început operaţiunea (dar n-au avut mult timp), cu piciorul stâng. N-aş putea reda niciodată acele senzaţii: noaptea, singurătatea, şobolanii, durerea la picior, ghinionul că se stinsese şi lumina de la uzină, noroc că în astfel de ocazii te întăreşti fantastic... M-am bandajat şi am stat până dimineaţa, nu mai spun că temperatura începea să se ridice... [La spital] mi s-a spus că este urgenţă mare de a mi se face injecţii cu penicilină... Petrică [Vasiliu] mi-a adus o capcană şi mă distrez prinzând pe musafirii mei nepoftiţi; până acum am prins 2 exemplare.. Mă uitam la aceste animale dar şi la hainele şi bocancii mei pe care s-au chinuit să mii le roadă, mă gândeam, de asemenea, la săpunul meu Nivea, cumpărat recent. (Ce gust o fi avut?) Cred că marţi mă voi putea scula din pat pentru a mă duce la servici...

Cu drag, Gică

*

[Din partea lui Alexandru Husar din Năsăud]

N. 14/XII 949

Dragă Chihaia,

N-am fost în stare de-atâta timp să-ţi scriu o scrisoare. Ţi-am scris totuşi o c.p. la Bucureşti, imaginându-mi că eşti acolo. Faptul însă că nu mi-ai răspuns, mă face să cred că trebuie să-ţi scriu la Constanţa.

Încerc astăzi să reiau firul rupt al amiciţiei, căutându-te. Dacă primeşti aceste rânduri, răspunde-mi că eşti, că mai exişti, că oriunde-ai fi totuşi trăieşti, în cel mai adânc înţeles al cuvântului... Aş vrea să aud numai de bine; o clipă îmi pare c-ar trebui să regret faptul că-ţi tulbur liniştea. Singurătatea e pacea şi te rog să mă crezi...

Atunci iartă-mă şi – deocamdată – nu-mi mai răspunde.

Cu multă dragoste. Alexandru

Sărbători fericite vă doreşte cu tot dragul, Maria Husar

*

[Din partea lui Alexandru Husar, trimeasă mie, la Bucureşti]

Năsăud, 17/XII 949

Vai, vai, cât regret, frate Chihaia, că nu te-am găsit în Bucureşti. Mă acuz groasnic că nu te-am căutat nici eu nici sora mea Husar Maria, care a fost şi ea, cu puţin înainte, în capitală – toţi îmi spuneau că eşti la Constanţa, că ai plecat din Bucureşti definitiv şi, cum îţi scrisesem foarte de curând fără a primi un răspuns din partea ta, nu mai admiteam nici ipotetic să te găsesc... consideram seară festivă seara în care ne-am fi întâlnit... Aveam atâtea lucruri de spus şi de întrebat, atâtea!...

Nu ştiu unde să-l caut nici pe Crânguşi [Marin Crânguşi, fost coleg de facultate] căruia nu-i mai scrisesem de mult... Jean [Cutova] a mai fost cândva pe-aici. Trăieşte cumplit şi dureros acolo între „puşti“ [copii], noroaie şi brazi, ca un schimnic ciudat în Ilva Mare... Tu – ce mai faci, dragă Chihaia? Bănuiesc totuşi, cu multă încredere, o nouă etapă, totuşi fecundă în viaţa ta. Aş vrea să înţelegi cât ţin să te-asigur de prietenia mea şi-a părinţilor, fratelui şi surorilor mele. Mereu întreabă de tine ca despre „un om cumsecade". Ne gândim mereu la tine cu mult drag. Mai scrie-mi cândva. Te îmbrăţişez din toată inima, al tău

Alexandru

*

[Din partea lui Iordan Chimet, trimeasă mie, la Bucureşti; ştampila poştei 24 dec. 949]

Galaţi prin decembrie 949

Dragă Lică, [Pavelică]

Am extrem de puţine bucurii şi trecerea de la o zi la alta se stabileşte printr-o echilibristică riscantă. Cu toate acestea sunt unele lucruri care mă fortifică şi, se pare, că scrisoarea ta e printre ele. Veştile despre Tonel [Constant Tonegaru] şi Tache [Tache Demu, trebuind să împlinească serviciul militar] sunt rele. Vezi, dincolo de sistemul tău moral, care se baza pe multe linii politice, cu combinaţii care trebuiau să fie şi practice şi neconcesive, mai rămânea poate şi un fir subţire, să-l numesc, la dracu, de prietenie. Şi fie că mă tem sau nu, dar a existat şi mai există, cu toate divergenţele noastre, datorită originalităţii psihologice a protagoniştilor. E foarte greu de explicat printr-o scrisoare, pentru că sunt dificultăţi şi într-o discuţie purtată vocal, unde înţelegerea s-ar putea efectua mai uşor. Cred însă că tu ai ignorat – încerc deci o paranteză – singurul lucru valabil, şi pentru fiecare în parte, şi luaţi en-gros; poliţienismul, pe care-l cred de dată recentă, legat de o atitudine de suspectare a cuvintelor şi acţiunilor mele, erau de natură să strice un lucru totuşi veritabil: amiciţia noastră. Dacă-ţi aminteşti, la un moment dat, independenţa noastră individuală a fost legată, a existat un „şah la gândul, la intimitatea mea sufletească". Şi atunci am fost cu toţii aproape unul de altul. Mi s-a părut acum că formula: „vreau să ştiu ce gândeşti şi cum gândeşti", în loc să vină din afara noastră, vine dinăuntrul nostru. Şi pentru că sunt un puşti obraznic – cel puţin în această privinţă pe care o cred cea mai importantă – ţi-am spus într-o după amiază sau dimineaţă poate, că ai dreptate. Lucrul cel mai jenant e că eu am precis dreptate şi nu pot fi suficient de explicit, din cauza, repet, pe de-o parte a dificultăţilor generale ale acestui mijloc de comunicaţie, să spunem, între suflete, pe de altă parte, pentru că personal, eu urăsc genul epistolar şi mă mişc în el ca o balenă într-o creşă de copii. Am răspuns numai noi, îmi dau seama, că eu unul, am tendinţe de sălbăticie. Numai glumesc, am o ironie rea, aspră. De fapt, îmi pare rău. Acum, să pot, aş vrea să vorbesc cu tine, probabil că voi veni la Bucureşti, deşi nici acolo nu ştiu cum aşi putea rezolva chestiunile practice imediate.

Îmi faci un reproş nemeritat: l-am căutat pe Stanimir [Vladimir Streinu] şi îmi promisese să-mi aducă Goethe în oraş, în chiar ziua plecării mele. Dânsul a fost punctual la rendez-vous, dar uitase volumele acasă, mi-a promis însă că ţi le va da ţie deci dă-i un telefon. Poţi adăoga salutări de la mine. Din motive financiare presante, corespondez foarte greu.

Închei: nu devin liric din cauza aceasta, totuşi este un Crăciun nespus de trist. Înainte eram mai mulţi. Îţi doresc dragostea fetei pe care o iubeşti. Şi pentru că toţi oamenii uită supărările de Sărbători, eu nu-mi mai aduc aminte de nimic. Un Crăciun cu speranţe mamei tale, lui Tache, când îi vei scrie şi tuturor cunoscuţilor.

Cu multă prietenie, Prâslea [mai mic în vârstă ca mine]

1950

Viaţa mi-a fost foarte grea între 1 ianuarie 1949 şi 1 octombrie 1950, când am fost primit ca zilier la Serviciul Drumuri din Secţia de gospodării comunale ale Sfatului Popular al raionului „1 Mai“ din Bucureşti, unde am lucrat – ca ataşamenist – la noile reţele de şosele din jurul capitalei.

Aveam doi colegi, unul foarte brunet, cu accent puternic de periferie bucureşteană, celălalt slăbănog, bătrân dar foarte agresiv, cu ochelarii îngroşaţi de multe dioptrii. M-au acceptat fără entuziasm, dar s-au convins că nu vor avea dificultăţi din partea-mi şi că îi pot ajuta la calcule.

Vicepreşedintele Sfatului Popular era un oarecare Ştefănescu, cu urme de cultură şi bun simţ, fost socialist care pactizase cu diavolul, acesta din urmă vorbind mai cu seamă printr-o matahală de femeie negricioasă, înverşunată membră de partid, de care fugeau toţi ca de o piază rea, şi printr-un foarte tânăr, dar la fel de corpolent politruc, cu faţa neverosimil de albă, cu un zâmbet perpetuu agăţat de ambele urechi, ascunzând un fel de bunăvoinţă îndemânatecă, tipică pentru supuşii partidului. Din fericire, nu aveam de-a face direct cu el. Dintre funcţionarii foarte mărunţi, îmi amintesc de un fost jurist, foarte distins, Ion Alimănescu, care mi-a arătat multă prietenie, deşi nu mi-am desvăluit niciodată modul meu adevărat de a gândi sau de a vedea lumea, şi de o adventistă, foarte slabă şi foarte convinsă de ideologia acestei confesiuni, lăudându-mi-o de fiecare dată, în vreme ce îi priveam discret, cu regretul de a nu fi tentat să o cuceresc, părul uscat şi unghiile prea îngrijite ca ale unei eroine din Somerset Maugham.

A fost o vreme în care mă vedeam cu Radu Căplescu, cu Mona Giurescu-Agârbiceanu, al cărei mic apartament, de lângă Ateneu, ne era un refugiu, cu Sorana Coroamă. Petreceam invariabil serile la familia Gheorghe Fratostiţeanu, unde întâlneam pe poetul şi compozitorul Sandu Tzigara-Samurcaş, Petre Năsturel, Anca Florescu (fiica istoricului), Michel Sturza, Marie-Eleonor de Wied, Ion Bunea, pe părinţii Francisc şi François de la biserica alăturată Saint Vicent de Paul, gazdele căutând în catolicism ultima legătură cu Occidentul şi lumina civilizată, pe care comunismul încerca să o înlăture. Personal am rămas ortodox, cu mare admiraţie pentru lupta pe care creştinii catolici şi ortodocşi au dus-o pentru cauza libertăţii.

*

[Lui Theodor şi Marei Ionescu, la Constanţa, la 16 ianuarie, 1950 (datată după comemorarea lui Eminescu).]

Dragă Mara şi Dudule,

Profit de vizita lui Sapho [Tsaquiris] să vă trimet câteva rânduri. Prea multe evenimente nu s-au succedat de la plecarea voastră... Sapho vă va povesti divertismentele distractive la care am participat şi eu, şi care n-au rezolvat nici situaţia internaţională, nici drama mea personală... Tache [Demu] mi-a scris o scrisoare cam tristă, maică-sa e foarte bolnavă. [Vladimir] Streinu idem. Nu mi-am început încă „lecţiile“ [de engleză cu mine însumi, după A. Cadrea] din pricina vizitelor şi acum stau şi vă scriu vouă în loc să învăţ cuvinte. Iulică [Iulian Gheorghiu] mi-a făcut rost de o preparaţie şi în cancelaria unui liceu apropiat m-am întâlnit cu Vasiliu [fost profesor de limbă română la liceul „Mircea cel Bătrân“ din Constanţa], care a avut amabilitatea să nu mă întrebe măcar ce caut acolo. Ieri împlinindu-se 100 de ani în spirit eminescian [de la naşterea lui Mihai Eminescu], deşi nu sunt formalist şi comemorizant ca Dudu, am fost la Bellu lângă ţărâna cenuşie a Luceafărului. Era o după-amiază însorită, şi liniştea cimitirului, albul imaculat al zăpezii, teiul desfrunzit, totul îmi vorbea de un destin şi de o permanenţă.

Situaţia generală e tot atât de confuză ca în '44. Se văd greşelile, se condamnă capii, dar asta nu rezolvă nimic şi haosul lumii sensibile ne îndeamnă spre stânca Ideii.

Aţi făcut ceva cu proiectele voastre de mutaţie? Evident dacă veţi pleca din Constanţa, ca şi Sapho, m-ar deprima gândul... Trec succesiv prin disperări desnădăjduite şi înseninări disperate.. Căutaţi s-o convingeţi pe Tiţa să renunţe la ideile ei retrograde şi aruncaţi-o în braţele ascetice şi flămânde [ale] lui Gică... Salutări afectuase L.[ică, Pavelică]

*

[Lui Alexandru Husar, profesor la liceul „Gh. Coşbuc“ din Năsăud, scrisă din Bucureşti]

20/I-50

Dragă Alexandre,

Nu ingratitudinea m-a împiedicat a-ţi mulţumi până acum de frumosul şi oportunul tău gest, ci o serie de preocupări destul de mărunte într-un timp când existenţa însăşi este întoarsă de la un scop mai mare. Merele au fost desert exotic, timp de două săptămâni, şi a trebuit să le termin spre a aduce elogii expeditorului lor. Aş dori să-ţi înşir multe noutăţi, spre a risipi ceaţa unui orăşel pe care-l ştiu cât poate fi de monoton în anotimpul acesta. Din fericire ele lipsesc şi zăpada, gerul m-au închis între patru pereţi, îndemnându-mă spre filologie şi literatură. E mai plăcut să trăieşti, decât să scrii, pe cinstea mea! Nu te alarma! Scrisul se referă la cuvinte străine, nu la transcripţii. Dacă-l vezi pe Jean [Cutova] transmite-i salutările şi promisiunea mea că îi voi scrie într-o zi, când îmi vor prisosi cei unsprezece lei stabilizați. Nu afectez mizeria materială, dragul meu, căci e un lucru care m-ar dezonora. Dar mașinile au început să ne impună felul lor de a gândi. Cu drag.

Chi[haia]

*

[Din partea lui Iordan Chimet, din Galați, trimeasă mie la București; data poștei 2 februarie 1950]

Dragul meu Lică,

Tăcerea mea a avut pricini. Sunt multe de spus și poate, unele bune. Nu-ți pot scrie, va trebui însă să mă sfătuiesc cu tine. Sunt aproape obligat să vin în București, dar criza monetară m-a împiedicat să cumpăr o c.p., cu atât mai mult îmi produce dificultăți să mă gândesc cum voi putea achiziționa un bilet de tren. Nu știu în ce măsură proiectul cu orele de liceu e valabil, dar dacă este, ar fi o soluție minunată. Scrie-mi deci, ce se poate face, mi-ai rezolva toate problemele aproape. Urmând ca să stăm de vorbă când vin, pe chestiuni... da, vitale.

Salutări lui Stanimir [Vladimir Streinu]

Cu toată dragostea și, în fine, cu speranțe, Prâslea

Crede-mă, sunt chestiuni serioase, care mi-au pus până și iubita pe al doilea plan (adaog la aceasta, toate compasiunile mele pentru incidentul tău sentimental, care se termină cum era de prevăzut în cea mai bună dintre lumi). Ai mângâierea cel puțin, cum spunea un bătrân amic al familiei, înțelept foarte cu problemele de inimă (îl înșela soția): „Toate femeile sunt c...e", afirma dânsul. Este o cugetare științifică, pe care o intuiesc, cel puțin soții.

Sper, pe curând

Dan

*

[Din partea lui Gheorghe Tulei, de la „Compescaria“, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa, 13 martie 1950

Dragă Pavelică,

Nu vreau să cred că de la ultima ta vizită la Constanţa ai plecat cu o altă impresie... este foarte adevărat că trebuia să-ţi mai scriu, dar pe mine mă mulţumeşte mai mult dacă ai fi putut să stai un timp mai îndelungat la Constanţa, dar acest lucru nu se poate deoarece cunosc toată situaţia. Aş fi avut de tine nevoie de f. multe ori, deoarece sunt pus de multe ori în faţa unor probleme cari greu se pot rezolva... De foarte multe ori mă gândesc la tine, ce-oi fi făcând? Cu banii ştiu că o duci rău. Când se apropie noaptea mă apucă groaza. N-am cu cine vorbi, n-am cu cine să discut problemele în afară de cele zilnice. Am căzut într-o stare de apatie. Eprubetele mele s-au acoperit cu praf, toate lucrurile mele parcă participă şi ele la sbuciumul meu... Acum va începe sezonul pescuitului, dacă va fi aşa cum cred eu, vom mânca cu adevărat un peşte bun... Aştept răspunsul tău. Cu drag

Gică

*

[Din partea lui Alexandru Husar, trimeasă mie, la Bucureşti]

Cluj, 14 IV 1950

Iată în fine, dragă Chihaia, momentul în care îţi voi putea scrie ceva, deşi atât de târziu, despre „Blocada“.

Nu mai am cartea la îndemână şi n-am să pot susţine citând unele observații, dar am în schimb perspectiva distanței, care-mi îngăduie să pot vorbi ca despre o carte citită de mult, cu melancolie, despre romanul tău, strecurat atât de discret prin critica vremii (din motive pe care le înțelegem). E o carte frumoasă, orice s-ar zice, oricât ar curge de încet sau lăturalnic acțiunea romanului, în ritmul de fluviu cu debit constant duce cu sine spre o revărsare întâmplătoare, în aparență, ca spre un obiectiv nedeterminat ce se cufundă în poezie – câțiva eroi care trăiesc și mai departe „în carne și oase"... dintr-o lume străină, deosebit de interesantă, pe care afară de Jean Bart sau Valerian, să zicem adică și Tudoran, ești printre puținii noștri scriitori care o cunosc și o exploatează. Hemcea și Vasi (mai bine Vasiti), dar mai ales Braia, femeia aceea mai mult dubioasă decât odioasă – un tip aproape balzacian – pot avea soarta unor personagii definitive în literatura română îndeobște săracă în oameni. Cristina era să fie mai mult, dacă ai fi iubit-o, dacă – ce să zic? – nu ți-ar fi fost indiferentă, n-ai fi fost prea liber, prea degajat față de dânsa. Puteai să faci din Cristina, Chihaia, așa cum dădeai impresia la început, o femeie unică în romanele noastre, o Donna Alba [personaj din romanul cu același nume de Gib Mihăiescu] spre care să curgă în această lume dezamăgită, dezorientată și strânsă în chingi, toate aspirațiile de eliberare, sau cum ai zice tu, de transcendere, umanizând adânc romanul și oamenii din jurul ei, ca o rusoaică... Gândește-te în privința aceasta la Dostoievski! Dar ți-ai permis, urmând poate unor intenții proprii, fără remușcări, să o dai pe mâinile unei insensibil, unui prim venit care, foarte comod, o banalizează... care bănuiesc – el însuși putea lipsi din roman, înlocuit printr-un erou mai strâns legat de peisajul marin, mai obligator în economia romanului. Șandru putea să apară la fel în oricare carte a lui Tudoran (vezi „Întoarcerea fiului risipitor") sau alt roman al lui Pavel Chihaia. Însă în „Blocada" trebuia să-i aduci Cristinei, acesteia cu nume atât de fericit, pe care o descrii de câteva ori cu atâta meșteșug, ceva pe măsura necesității interioare a acțiunii, ca în neuitatul pasaj cu englezul, care mi-a plăcut îndeosebi prin delicatețea cu care rezolvi de fapt situația – orice altceva. Să n-o porți la sate, pe la Tofani, ca un oarecare [Ion] Agârbiceanu, într-un roman semănătorist, pe cine ştie ce fată de popă...

De ce n-ai rămas la sfârşit acolo pe ţărm, pe străzi tomitane? Ce căutai la urma urmei în stepă? Tehnica asta biplană, gen Tolstoi sau Liviu Rebreanu, nu o cerea un roman cu o temă unitar circumscrisă. Puteai să treci incidental cu un prilej oarecare prin Dobrogea cu nume atât de frumoase, pe care ai ştiut să le alegi cu succes – dar să părăseşti numaidecât peisajul acela ucigător, stepa fascinantă din „La farmecul nopţii", unde s-ar părea că se-mpotmolesc ca în nu ştiu care roman fără nume, eroii „Blocadei". Era necesară unitatea de loc pentru a nu relaxa tensiunea atenţiei cititorului, uşor dezarmându-l.

Din Vasi ai făcut de fapt un erou prin care am impresia că te surprindem, ca pe Flaubert în Madame Bovary. Şi era bine să fi avut mai puţine rezerve faţă de dânsul, deşi poate că tocmai de aceea o aureolă oarecum enigmatică în jurul figurii cred că nu-i strică. Dar unde eşti tu? Sau ai voit să dispari pur şi simplu, ca însuşi Flaubert?! Va trebui să discutăm cândva o problemă deschisă aici, pentru a preciza, pentru a desbate o chestiune principială în legătură cu arta. S-ar putea să gândim diferit şi aici, să ne înţelegem în fond ca şi în celelalte probleme pe care le-am frământat indecent, chinuindu-ne la Bucureşti... Dincolo de titlu, dincolo de însăşi acţiunea romanului, prin înşişi eroii prin care gândeşti, trăieşti şi vorbeşti aşa de puţin, ai urmărit ceva? Ce ai urmărit? Ritmul majestuos şi larg al frazei, aproape solemne te pune în faţa unui scriitor stăpân pe mijloace. Un Aldous Huxley, un Galsworthy al scrisului nostru ai putea să devii, dar ce urmăreşti deocamdată scriind, n-am înţeles. La drept vorbind, asta aş fi vrut să ştiu până la urmă, indiferent de orice concepţie asupra artei. Ai scris, Chihaia, o carte frumoasă. Eşti, fără îndoială un romancier, unul din marii romancieri ai generaţiei noastre, ai literaturii române, în măsura în care vei deveni neîncetat şi la fel urmărindu-te ceea ce – prieten – ştiu că vei fi.

Nu fără mândrie te îmbrăţişez şi-ţi mulţumesc cel puţin astăzi pentru autograful de acum câţiva ani... Primeşte deci urările mele cele mai sincere, iartă că-ţi scriu atât de târziu şi, dacă vrei, ţine-mă la curent cu viaţa ta curioasă.

Sărut mâinile mamei, părinţii mei îţi urează la fel mult bine, noroc, cu toţi ai casei. Al tău, Alexandru Husar

*

[Carte poştală, din partea lui Dinu Pillat, str. Olga Bancic 9, Bucureşti, Dlui Pavel Chihaia, la dl. Vasiliu, Str. I.V. Stalin 114, Constanţa. Ştampila poştei 16 iunie 1950]

Dragă prietene,

Mi-a părut foarte rău că n` am fost acasă, când ai trecut pe la mine ultima oară, mai ales că n` am nici o speranţă să pot ieşi pe vară din Bucureşti, necum să te vizitez la Constanţa. Mă tot sbat zadarnic să-mi găsesc un post. Şi când cred că sunt pe cale de a isbuti, tocmai atunci destinul îmi dă cu tifla. Mă resemnez şi până la o nouă cerere citesc şi lucrez mai departe pentru mine. Bietul Stanimir [Vladimir Streinu] este foarte bolnav. A avut hemoptizii. Acum de când i s` a făcut un pneuno-torax, merge ceva mai bine, dar încă nu poate să fie vizitat. L` am întâlnit zilele trecute pe Iulică [Iulian Gheorghiu] nemulţumit că ai plecat fără să-i dai un semn de viaţă... Nelli şi cu mine îţi urăm o vacanţă plăcută, rămânând numai cu părerea de rău că nu o putem împărtăşi şi noi cu tine. Cu drag

Dinu

*

[Carte poştală, din partea Luciei Fratostiţeanu, Str. Sofia 2, Bucureşti, către „Avocat Vasiliu pentru Lică, str. I.V. Stalin 114 Constanţa“]

22 Iunie 1950

Dragu nostru Chihaia,

Îţi scriu din draga odăiţă a mătuşei tale. Toată dim. am petrecut-o la Acad. R. unde am depus Enciclop. şi acum [am] venit să mă recreez în Edenul liniştit de aici. A fost atât de bună mătuşa ta. Puiu [Gheorghe Fratostiţeanu] a vrut mereu să-ţi scrie şi îţi va scrie – dar l` homme propose et Dieu dispose. Suntem bine, ne lipseşti mult. Michel [Sturza] e plecat de 2 săptămâni la Sibiu în post. I-am adus aminte să-ţi răspundă la tine. Cu toată prietenia, Lucia. Scrie.

*

[Din partea mamei adoptive, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti] 29/6 950

Dragul meu,

Am primit ambele cărţi poştale, azi fiind ziua ta îmi pare rău că n-am avut cum să-ţi trimet o prăjitură, ceva. Ţi-am luat de ziua ta 2 batiste şi un prosop pe puncte. Dumnezeu să-ţi ajute în toate, noroc şi sănătate. Am făcut un cozonac cu vişine şi stau acasă, poate vine cineva... Lucia [Fratostiţeanu] şi-a luat ce mai avea la mine, vine fugitiv încât n-avem timp de vorbă. A fost şi mama lui Tonel [Constant Tonegaru), se amânase pentru 21 iunie [procesul?], când voi avea timp mă voi duce, dar mi-a spus şi ea că nu e decât în timpul mesei... Cum te hrăneşti tu, mă-ndoiesc că te hrăneşti îndeajuns, dar să te cred. Dacă ai bani, cumpără roşii şi fructe, unt proaspăt... De mine să n-ai nicio grijă, eu ştiu să mă conduc şi să mă îngrijesc... N-a început să se dea lemne, am luat cartela, sunt în regulă... Iordan [Chimet] n-a mai fost [pe aici] nu ştiu dacă a plecat din Bucureşti.

Te sărut, Marioara

*

[Din partea aceleiaşi, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti], 12/7 950

Dragul meu,

Am primit c.p. ta azi dimineaţă. Dragul meu, mă întrebi mereu de Ionel, îţi scrisesem într-o scrisoare că-i cam bolnav etc. adevărul este că de o lună lipseşte de acasă, a fost şi el învinuit pe lângă alţii... Nu mai scrie... nimic relativ la el. Dacă ai de lucru poţi să mai stai, iar dacă nu, poţi veni... Pentru lemne ne-a programat pe toţi din curte la 2 august, pentru 1 000 kgr. de lemne, voi face eu rost de bani, să nu duci grijă. Vezi să ai tu, să nu duci lipsă de mâncare... Pe la mama lui Tonel [Constant Tonegaru] n-am mai fost căci n-am avut timp. Lucie [Fratostiţeanu] a fost într-o dimineaţă şi nu m-a găsit acasă... Te sărută, Marioara

*

[Carte poştală din partea Luciei Fratostiţeanu, trimeasă mie, la Constanţa; data poştei 29 iulie 1950]

Dragul meu,

În ajunul zilei tale şi gândul nostru merge spre tine cu toată căldura sufletului nostru, urându-ţi numai bine. Fie ca patronul tău să te călăuzească şi să-ţi încălzească inima – atunci când fiecare dintre noi – ne simţim adeseori singur şi părăsiţi. Cu toată inima, Lucia F.

Şi eu îţi doresc sănătate şi mult noroc. Gh. Fratostiţeanu

*

[De la Arcadiu, fiul vitreg al lui Theodor Ionescu]

11.09.1050

Dragă Lică [Pavelică]

Deoarece din diferite motive nu am putut veni pe la tine să-ţi dau personal „scrisoarea“ celor din Constanţa şi să-ţi explic chestiunea cu muzeul, ţi-o voi explica în scris. La muzeul acela de la Cazinoul din Constanţa [Muzeul de antichităţi adăpostit provizoriu într-o hală vis-a-vis de Cazino] era director Blum [profesorul de latină Carol Blum] care va fi dat afară cât de curând pentru diferite cauze [ceruse plecarea în Israel].

Pe Dudu [Theodor Ionescu] nu-l interesează chestiunea aceasta şi-ţi va explica el de ce... deîndată ce primeşti scrisoarea te rog să le faci imediat o carte poştală [lui Dudu] şi să le spui ce ai hotărât... îţi transmit complimentele celor din Constanţa care sunt nerăbdători să te vadă. Arcadiu

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

26.09.50

Dragul meu Pavel Chihaia,

E a doua scrisoare pe care încep s-o scriu (şi sper să o şi termin). Mă găsesc – vorba ta – atât de copleşit de necesităţi casnice (era să scriu, – culmea – „metafizice“) încât nu mai ştiu unde mi-i capul, plus şcoala... Şcoala îmi răpeşte tot timpul. Mai e vorba să fiu numit secretar la Muzeu dar cred că este o chestie de probabilitate. Mi-a făcut-o Blum. Am fost chemat la Sfat, dar noroc că mai am doi concurenţi!

Acum toate astea sunt scuze mai mult sau mai puţin. Adevărul e că de la prima ta carte poştală, am trecut pe la Gică

[Tulei] dar m-a încurcat, încât aducătorul c.p. nu a putut primi lucrurile tale... Prin noiembrie sper să-ți trimet și eu datoria, când voi încasa orele suplimentare. În ce privește „evenimentul fericit“ [nașterea copilului său] (câteodată mă întreb ce mi-a trebuit atâta fericire?) l-așteptăm după jumătatea lui octombrie. Alea jacta est.

Ce mai fac băieții? Adică Iordan [Chimet], Demu [Tache] și mai cine, și mai cine? Ești cam grăbit să-l vezi pe Eliade în carne și oase. [Pe Mircea Eliade = că rușii vor fi alungați din țările ocupate]. Tare mi-e teamă să nu-l vedem noi pe Eliade Rădulescu. [Diversiune pentru dezorientarea eventualilor cenzori ai Securității]. Aș vrea totuși ca, împotriva evidenței, să-ți dau dreptate [că vom fi eliberați].

Poate vrei să știi ce mai fac? Dau din mâini cam 4–5 ore pe zi, țip, sbier la copii, încât, de multe ori, în mijlocul programului, mă întreb ce-i cu mine acolo?

Doar seara când vin frânt, mă distrez de vreo trei săptămâni, cu isprăvile lui „Bouvard și Pécuchet“. Ca proiect, aș vrea, din octombrie, să reîncep engleza... Noroc! Dudu

*

[Lui Theodor Ionescu, La Constanța]

4 oct. 950

Dragă Dudule,

Am primit scrisoarea ta din 26 sept. de-abea astăzi 2 oct., adică după venirea și stabilirea lui Esca aici. Mi-a adus lucrurile de la Gică [Tulei] și scrisoarea ta. Îți mulțumesc că te-ai agitat atâta pentru mine; dicționarele îmi erau f. necesare ca și puloverul... [Dl. Esca] Pare cam decepționat după primele audiții matematice și l-am surprins nehotărât – la vârsta lui nu-i prea priește atmosfera de facultate. Simte și diferența de generații – de care tu faci atâta caz – și se întreabă dacă într-adevăr, viaţa începe la 40 de ani...

În privinţa serviciului [la 1 octombrie 1950 am fost angajat, ca zilier, la serviciul de gospodării comunale], sunt mulţumit că

1) fac 3–4 ore pe zi, pe teren (fără să mă f...ă nimeni la cap) [cuvintele din paranteze sunt haşurate ulterior de una din persoanele care mi-au păstrat scrisorile];

2) sunt zilier (fără sindicat, arlus, şedinţe, etc.) [cuvintele din paranteze haşurate ulterior];

3) nu se ocupă nimeni de mine.

E foarte probabil ca, atunci când se termină lucrarea, să fim pe liber, dar aceasta nu mă interesează prea mult acum, când Eliade devine carnal [ultima propoziţiune haşurată, aluzie la prezenţa lui Mircea Eliade în ţara eliberată de comunişti, vezi scrisoarea anterioară]....În privinţa „datoriei“, rup orice relaţii cu tine dacă mai aminteşti. Ţi-am mai spus de o mie de ori că e „bacşiş turcesc“. Tache [Demu] şi Iordan [Chimet] te salută. Stanimir [Vladimir Streinu] e grav, i-a făcut toraco-plastie, scoţându-i 7 coaste. În caz că evenimentul „care te va umple de fericire“ va avea loc – păstrează, te rog scrisoarea s-o arăţi moştenitorului ei, când va învăţa să citească... Îmbrăţişări L.[ică, Pavelică]

*

[Din partea Marei şi lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 10 octombrie 1950

Dragă Pavel,

Parabola despre prietenie a lui O. Wilde n-am citit-o (puteai să mi-o cauţi şi să mi-o trimiteţi să o citesc) dar tu cu siguranţă ai citit parabola samarineanului milostiv, a fiului rătăcitor, ca şi toate exemplele de ospitalitate şi prietenie creştină. Dar evoluând chiar spre timpurile actuale, însuşi marxism-leninismul cere să dai din două cămăşi una şi din două camere cel puţin una, dacă nu toată toată casa, şi să te muţi la mahala sau să renunţi complet la domiciliu şi nicidecum să fii alarmat, ci vesel şi dornic de a vieţui în plăcută companie, sporindu-ţi familia precum ai glăsuit, încât acum suntem trei.

Am o scumpă de fetiţă la fel de guralivă ca mine... doresc să fii părtaş bucuriei noastre într-un viitor cât mai apropiat.

Până atunci, trimet afectuoase salutări Doamnei, mătuşii tale, şi pe tine te îmbrăţişez... Mara

Dragul meu. Îţi scriu chiar din şcoală... Iar în ce mă priveşte, iată-mă-s tată de copil. Hm! Altă aventură...

Am asistat la naştere ca secundul moaşei. Mai îmi trebuia şi spectacolul (experienţa) asta ca să îmi dau seama mai bine ce este – mă rog – viaţa. La un moment dat aveam şi eu dureri iar când a ieşit fătul, [am fost] gata să leşin ca la o privelişte fantastică. N-am încă un sentiment fixat de tată... Îmi aduc aminte de revolta ta în privinţa părinţilor grijulii... Şi acum, ce-i cu Eliade? [Mircea Eliade, vezi scrisoarea anterioară]. Mie tot nu-mi vine să cred că-l voi vedea mai devreme de doi ani [că vom fi eliberaţi mai devreme de doi ani]. Noroc. Dudu

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 4 dec. 1950

Dragă Pavele,

Din lipsă de hârtie (azi s-a aruncat hâtie din avion) îţi scriu pe tezele copiilor. Am primit scrisoarea ta tocmai când vroiam să-ţi scriu... Pe aici vremea e frumoasă dar nu mai putem vedea marea din cauza gardurilor. [Puse de securitate pentru a împiedica evadările spr Occident]. [Dimitrie] Stelaru a plecat iarăşi cu destinaţia Teleorman, Bucureşti? Nu mai avea nicio subsistenţă. Am umblat o săptămână să-i plasez un ghips de Han, copie după Eminescu de la [muzeul] Zambaccian. N-a fost chip. Mi l-a lăsat mie în speranţa (deşartă) că îl voi vinde totuşi (cui?) dacă nu i-l voi cumpăra eu cumva... Stau cu el pe bufet, coşcogea cap, de se sperie Mara [soţia sa]. I-am strecurat şi eu câţiva lei, pentru care s-a simţit obligat să-mi lase nişte schiţe interesante de ale lui Vlad [sculptorul Ion Vlad]. Faptul că-s profesor de sport îmi măreşte sentimentul de izolare şi risipire. Dar să pun punct. Aş vrea s-o şterg de aici. Se fac ani şi demonul meu mă îndeamnă să plec. Te-aş ruga să treci pe la Romarta, să-l întrebi pe Zambaccian dacă mi-ar putea obţine o transferare în Bucureşti sau în Piteşti, Curtea de Argeş... Noroc, Dudu.

În acest an am lucrat ca om de serviciu la Policlinica de copii a Sfatului Popular al Raionului „1 Mai“ din Bucureşti.

Directoarea era tânără, sensibilă, foarte feminină – am admirat-o din clipa în care am întâlnit-o – dar prietenul ei, un arhitect rotofei plin de sine, totuşi, se pare, talentat, îmi inspira o antipatie profundă poate şi pentru şansele pe care le avea. Eram tentat să dialoghez cu această directoare, să mă apropii de ea, să îmi arăt adevărata înfăţişare, dar pe de altă parte, orice renunţare la anonimatul meu, orice dezvăluire personală îmi putea fi fatală. Principiul pe care l-am respectat, cu toate entuziasmele mele tinereşti şi toată dorinţa de a cunoaşte pe cei din jur, era să mă însingurez până la absurd pentru a supravieţui. Suportam fără dificultăţi tratamentul pe care mi-l aplica personalul policlinicii şi mai cu seamă arhitectul (de a cărui suficienţă mă bucuram), se pare că îmi jucam ireproşabil rolul de muncitor necalificat, de extracţie modestă, sau că anumite trăsături reale convingeau pe ceilalţi de iremediabila mea lipsă de distincţie. Oricum, şansele îmi erau minime, deoarece, în afară de arhitectul pe care îl cunoscusem cu prilejul unor modificări ale încăperilor policlinicii, privit în perspectivă, ca un posibil soţ bogat, directoarea iubea pe un tânăr german, un oarcare René, frumos ca un zeu, peste piciorul căruia căzuse un element de radiator. Spre norocul meu, era vorba de caloriferistul pe care l-am înlocuit. Se pare că acest tânăr din Wehrmacht traversase o existență foarte sbuciumată, luptase în Uniunea Sovietică şi, ca printr-o minune (se pare favorizată de directoarea policlinicii), nu fusese descoperit de Securitate. Locuia în policlinică, era cultivat, dar nu avea scrupule excesive, ceea ce l-a ajutat, poate, să supravieţuiască.

Oricum, lipsa de profesionalism nu a întârziat să îşi spună cuvântul. Era iarnă grea, cu zăpadă multă pe străzi şi acoperişuri, când un vecin a venit să mă anunţe că de pe coşul policlinicii ţâşnesc puzderie de scântei. M-am repezit în cămaşe afară şi am constatat, într-adevăr, că o ploaie de funingei înroşiţi, toată zgura adunată de ani pe gâtul coşului, se revărsa aprinsă pe albul imaculat al zăpezii, ca în acel faimos pasaj din „Infernul" lui Dante. Am rămas câteva clipe fascinat de spectacol, apoi am realizat primejdia şi am reuşit să sting, cu ajutorul unor vecini, începutul de incendiu. Frumosul René, cu piciorul în ghips, s-a vindecat într-o bună zi şi a dispărut, lăsându-mi o mică fotografie, pe care o mai păstrez, cu dedicaţia „Kind remembrance".

*

[Din partea Luciei Fratostiţeanu, pe o imagine a Maicii Domnului]

1 ianuarie 1951

Din toată inima „La mulţi ani" şi un an liniştit. Cu toată dragostea, Lucie Fratostiţeanu

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

10.I.51

Am visat că treceam cu o trăsură de modă veche printr-o pădure. Doi dulăi păzeau două hălci de carne. Am vrut, în clipa aceea, să știu – lucid – dacă visul este o realitate... Mă apropiai de botul câinelui ca să-l asmut. Am simțit o greutate imensă apropiindu-mă de el, ca și cum o putere nevăzută mă oprea. Îmi pusei problema în somn: dacă mi-aşi apropia, cu un simţ mai empiric, bucata de carne, ea ar exista? Dar, în locul acesteia, îmi apăru în faţă un peşte, un calcan. Îl pipăii, recunoscui, în somn, suprafaţa cu ghimpi. Senzaţia obişnuită. Îmi propusei să mă trezesc, să-mi dovedesc că totul este fals. Şi m-am trezit prin propria-mi voinţă, învingând o mare greutate. Deşi reală, cealaltă lume a fost pieritoare. Nu tot astfel a noastră?

*

[Lui Alexandru Husar, la Cluj]

Dragă Alexandre,

Nu mai primisem de mult veşti de la nimeni şi scrisul tău angulos m-a surprins plăcut, m-a făcut să cred, atunci şi acum, că încă n-au fost rupte toate legăturile. Viaţa mea interioară a rămas aceeaşi, celalaltă e destul de săracă pentru a-mi strânge materialul unei scrisori. Ştiri de la mine? Ceea ce este mai pieritor: Astă vară am fost la Constanţa, din Aprile până în Septembrie, am dat câteva preparaţii, am dormit la un fost coleg de şcoală [Gheorghe Tulei], într-o cămăruţă mică, cu tavanul spart şi cu şobolani cât pisicile. În schimb marea „nostrum", nisipul luminos al plajelor şi un pumn de amintiri, care se trezeau în mine, în amurg. Vechiul cimitir din marginea câmpiei, cu câteva cruci, dealuri pleşuve de pe ţărmul mării, prieteniile înalte ale adolescenţii şi urmele dragostei. Apoi nopţile cu oglinda paşnică a apei, fumurie spre maluri şi din ce în ce mai aspră şi de nepătruns, sub blânda sclipire a stelelor...

Cărţi puţine ca întotdeauna de câţiva ani. Tristan şi Izolda, Fedru lui Platon, ceva din Berdiaeff. Naturi moarte şi mai ales luptă interioară şi dorinţa de a înţelege, sub un unghiu dincolo de patimă, pe alţii. În Septembrie m-am înapoiat în Bucureşti.

Nu puteam s-o duc aşa, nu mai aveam nici o resursă, nu întrevedeam posibilitatea de a câştiga ceva pentru traiul zilnic al meu şi al mătuşii mele. Am intrat zilier într-o echipă de cadastru. Aveam de măsurat străzile, de alergat etc., vreo 5000 lei, nici o obligaţie de nici un fel, însă nici drepturi. Apoi am fost detaşat în acelaşi grad (supraveghetor II), ca mecanic caloriferist la un spital unde mă aflu şi acum. Mi-a venit cam greu până m-am acomodat cu maşinile, însă totul e chestie de logică şi aş face orice, numai să nu văd scrieri în faţă, să aud vorbindu-se de scrieri, să trebuiască să vorbesc eu însumi altora. Prefer să mor un anonim lucrător. Evident că meseria mea a modificat într-o largă măsură şi felul cum sunt privit. Mi se vorbeşte vulgar (de către medicii spitalului, sunt considerat ca un obiect neanimat, care nu poate înţelege aluzii mai subtile...) Nu m-ai recunoaşte dacă m-ai vedea plin de păcură din cap până în picioare, tinere Husar! Aventură? Prea lungă aventură zece ani! Nu mai e aventură e pierderea vieţii. În timpul acesta aş fi putut citi cărţi care să-mi mărească cunoaşterea şi gustul, aş fi putut vedea piese [de tratru], călătorii, vizita muzee, în sfârşit aş fi putut scrie cărţi – mai desăvârşite (decât cele pe care le-am înfăptuit). Apoi senzaţia acută de singurătate, singurătate, parcă am fi îngropaţi de vii. Câte odată, când caloriferul dudue şi zdruncină camera cazanelor, îmi astup urechile şi simt cum o disperare adâncă mă învăluie, mă trage la fund. Duminicile mă spăl, mă îmbrac. Întâlniri cu femei anonime, întâmplătoare, apoi iar săptămâna de lucru, nesiguranţa zilei de mâine şi ceea ce regret mai mult: că nu sunt în stare să-i fi oferit o bătrâneţe mai puţin chinuită mătuşii mele şi măcar un strop de afecţiune.

Sunt secat, secat ca o stâncă încinsă de soare, iar adâncurile sunt prea nedesluşite, nu se urcă până la buze, până la ochi măcar. Ce noutăţi ţi-aş putea da? Străinu e încă la sanatoriul din Baloteşti (cred că ai auzit că a avut caverne la ambii plămâni). Cioculescu se zbate în mizerie, Florian Nicolau e încă în teatru, Comarnescu pe la ziare, cu toţii trişti şi unii şi alţii, cu toţii cu un gust amar al regretelor, inconsecvenţelor, mizeriilor şi al vieţii care se scurge nefiresc, străină sufletelor.

Sunt foarte trist că nu mai am ştiri de la Jean [Cutova]. I-aş scrie dar nu ştiu ce adresă mai are; comunică-mi-o tu. E tot profesor? E sănătos? Marin Crânguşi e tot bilbiotecar; închis între patru pereţi, înregistrând cărţi, vorbind pe şoptite cu studenţii, gesticulând potolit şi ignorând probabil că viaţa nu-ţi este dată s-o păstrezi între filele cărţilor. Femei interesante în viaţa mea, nu. Cea de care probabil ţi-am scris, a plecat la Paris astăvară...

Tinere Husar, [mi-e – dor de tine! Aş vrea să retrăim clipele de încântare de pe [muntele] Inău. Nu poate fi prins Ovidiu Pop din Retegan să-i iei fotografiile, să faci copii? Ce mai fac surorile tale, părinţii? Felicia Frunză? Cojocaru? Bătrânul Bichegian, traducătorul lui Platon? Unde ne este tinereţea, viaţa marea aventură la care aveam dreptul? A trecut pe lângă noi fără s-o ştim? Ne-a atins numai cu aripa şi am tresărit în somn? Putem să mai simţim mâna pe care ne-o întindm în clipa aceasta sau suntem prea amorţiţi, prea îmbătrâniţi, cu inimile împietrite? Văd cum te încrunţi şi rămâi pe gânduri. Cum priveşti în gol. E primăvară, Alexandre! Şi Domnul înveşmântează sălciile cu mâţişori.

P.[avel]

28/III-51

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 30 aprilie 1951

Dragă Pavele,

Îţi răspund destul de târziu. În ultimele două luni am fost mereu încordat cu boala Luchianei. La 15 aprilie a murit în braţele Marei de entero-colită, cu toate eforturile ei, nopţi întregi nedormite, şi ale doctorilor. Ni s-a scurs viaţa ei printre degete, ca nisipul mării. Parcă a fost predestinată să strălucească în viaţa noastră doar şase luni ca o stea căzătoare. Dragul meu, ce să-ţi spun, a avut un sfârşit chinuitor, în spasme şi convulsiuni, diagnosticul fiind toxicoza...

Vreau să părăsesc Dobrogea către care m-am îndreptat acum trei ani. Am vrut să am din pământul ei un vlăstar şi iată că în pământul ei l-am îngropat. Năuciţi amândoi de această lovitură căutăm să reacţionăm doar cu tropisme: îndepărtarea de locul durerii. Unde? În Bucureşti văd că nu se poate. Poate la R. Vâlcea sau la Sibiu?

Tu ce faci? Tot la spital eşti? Ia întreabă pe doctorii de acolo despre entero-colită. E atât de fatală la sugaci? Am rămas cu remuşcarea că poate am fi salvat-o dacă o aduceam la Bucureşti... Îmi pare de multe ori că naşterea ei a fost o aventură. În cazul aceasta, recapitulând din 1938, nu mi-ar rămâne decât să fac filosofia înfrângerii şi a consolării... Dar nu-l înţeleg deloc pe Avraam şi nu sunt nici Kierkegaard. Poate la 80 de ani să accept sacrificarea copilului, dar la vârsta mea e un non-sens.

Zilele acestea a venit şi [Dimitrie] Stelaru de la Sinaia. A dispărut apoi la Bucureşti şi a revenit cu ceva bani. Încearcă şi el să se menţină la linia de plutire. Are o fetiţă de o frumuseţe lilială şi-l înţeleg. De Paşti sunt invitat la el.

Zilele trecute, strângând lucrurile fetiţei, am dat peste fotele pe care i l-ai dăruit şi pe care n-a avut parte să le poarte. Alt prilej de lacrămi... Noroc. Dudu

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Constanţa]

[Bucureşti] 10-V-51

Dragă Mara şi Dudu,

Ştirea pierderii acelei care a trecut prea puţin printre noi m-a mâhinit adânc. E adevărat că trăim un cataclism, dar vă îndreptaserăţi inimile spre ea, căutând-o ca pe un liman al speranţelor şi de aceea îmi închipui că întoarcerea la o realitate fără sens trebuie să fie pentru voi teribil de dureroasă...

Îmi închipui cât trebuie să fie de greu pentru tine, Mara, câte speranţe şi visuri s-au stins cu privirea de cicoare a Luchianei. Gândeşte-te însă că Cel în sânul căruia vom odihni cu toţii i-a sortit vestmântul neprihănit al îngerilor, celei ce n-a cunoscut iadul şi suferinţele noastre.

Cum am primit scrisoarea voastră am vrut să mă urc în tren, să vin la Constanţa, dar mi-a fost cu neputinţă să obţin autorizaţie, fie şi pentru o zi... Despre Tonel [Constant Tonegaru] nimic, [Vladimir] Streinu este la Stejăriş, la Braşov, în general nu mai văd pe nimeni, citesc puţin, mă fură gândurile... Mai aştept ştiri de la voi, şi vă rog să mă simţiţi aproape în această grea încercare. L.[ică, Pavelică]

*

[Din partea lui Gheorghe Tulei, de la „Compescaria“, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 08.08.1951

Am primit astăzi cu f. multă bucurie c.p. a ta... Eu locuiesc tot la „coliba lui moş Toma“, n-am mai făcut de mult timp „cartofi prăjiţi şi peşte“, aşa că vom avea ocazia să ne dăm examenul în arta culinară... Ai grije să vii cu autorizaţie pentru Constanţa... m-am hotărât în acest an să-mi întemeiez un cămin, căci este foarte greu singur. Cu speranţa că la 15 august [în concediu] vei veni la Constanţa... urări numai de bine. Gică

*

[Notă pe o foaie izolată de hârtie]

Oamenii care în viaţa lor n-au simţit căldura unei dragoste, nu cred în nemurire. Plotin

28 Noem. 51

*

Drama constă în lipsa de potrivire a stărilor sufleteşti. Toţi au obsesii diverse. De aici însingurarea şi neînţelegerea.

Sunt trist că n-a venit Thea. O voi înşela şi i-o voi spune-o. Apoi ne vom despărţi. Caut să-mi regăsesc o energie neştiută pt a continua „Faţa“ [romanul „Faţa lui Dumnezeu“, purtând ca moto pasajul din *Lupta lui Iacov cu îngerul:* „Şi a pus Iacov locului acela numele Peniel adică Faţa lui Dumnezeu“, roman căruia i-am schimbat titlul, ulterior, în „Hotarul de nisip“ şi pe care l-am încheiat, într-o primă redactare, în 1954].

Pierd prea mult timp cu reprezentările. Mă opreşte şi lipsa, aproape totală, de invenţie şi deprinderea tehnică a epicei, pe care am pierdut-o. Dintr-o lectură a lui Plotin, mi-am reactualizat trăirile de pe vremea când o iubeam pe J. Ceva ceresc, ignorarea materiei. Dar în mine era extazul. Omeneşte nu o iubeam, ci [doar] ca pretext al unei întâlniri paradisiace. Bineînţeles, aceasta nu va apare în cartea mea.

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu, 28 decembrie 1951

Dragă Pavele,

Mă hotărâsem să nu scriu nimănui până nu capăt casă, dar văd că sunt de trei luni aici şi încă nu am şanse să capăt... ceeace-mi mănâncă nervii este problema locuinţii. Sibiul este un pahar plin cu apă în care se mai toarnă câte o picătură. Probabil din cauza acestei aglomeraţii indescriptibile, oamenii sunt animaţi de un localism exagerat. Stăm provizoriu într-o cămăruţă din şcoală, în gălăgia elevilor şi la discreţia directorului, care profită copios şi eu nu-l pot refuza, trebuind să-i fiu recunoscător că m-a adus aici...

Altfel, oraşul e frumos, surprinzător de modern cu toate vestigiile medievale. Desigur că urbanistic e mai evoluat decât Kiustengeaua [Constanţa, numele turcesc] noastră iar ca stil de viaţă simţi că ai trecut în Occident, dar nu ştiu de ce am impresia că toate-s de mâna a doua: muzeele, concertele filarmonicei, cele câteva expoziţii şi oamenii chiar, cu practicismul lor evident. De altfel, bogăţia naturii se adresează aici mai mult vitalităţii, totul e sănătos, logic, măsurat, practic, încât mă tentează, de multe ori, să corup oraşul ăsta al pensionarilor şi tabieturilor mic burgheze.

Munţii, e adevărat, sunt o invitaţie permanentă spre absolut, dar până acum îi privesc de la 30 de km. Să-ţi spun că am nostalgia sobrietăţii stepei şi a simetriilor marine? Fixitatea, imobilitatea asta de sfinx e o teroare. Pentru un eleat poate fi o satisfacţie dar pentru mine, crescut în jocul mirific al mării... deşi uneori subscriu şi eu pentru idealul baudelaire-an „Je hais le mouvement qui dépasse les lignes“... Nu ştiu, nu înţeleg încă muntele. Trebuie să mă aclimatizez, să mă transform. Dacă de pustiul stepei asociez asceza, de munte asociez, nu ştiu de ce, pe Zarathustra. Iisus de pe munte a propovăduit fericirile şi Moise tot de pe munte a coborât tablele legii... Muntele îmi pare că poate crea o etică, e mai viril, marea e voluptatea infinită, nostalgia, platonismul. Dar să pun punct divagaţiilor şi să te întreb ce faci, bre? Am auzit că ai pierdut serviciul. Cum dracu te descurci? Mai lucrezi la roman? [Vezi nota mea anterioară] Mai ai speranţe [de eliberare] pentru un viitor apropiat? Amicii noştri ce mai fac?... Tonel [Constant Tonegaru] a venit? [din închisoare]... De Stelaru [Dimitrie] mai ştii ceva? Îmi pare că nevastă-sa vrea să divorţeze. Îmi spunea că numai poate suporta absenţa lui sau mai bine zis vagabondajul lui.

Avem un mic cerc constănţean: eu şi Mara, directorul cu soţia, Căpriţă, Nina şi încă doi ingineri care-mi vorbesc de mare cu ochii sticlind (n-au mai văzut-o de 7 ani)... Cu prilejul acesta îţi urez să trăieşti mulţi ani. Dudu

1952

Între 25 ianuarie 1952 şi 31 martie 1953, am fost angajat ca „zidar“ la Întreprinderea de construcţi Bucureşti (I.C.B.), dar după câteva săptămâni mi s-a dat să notez realizările zilnice în caietul de ataşament, dosarul meu de la cadre nepermiţând o angajare propriu-zisă.

Erau două echipe de muncitori, care contrastau ca aspect, purtare şi înfăptuiri, una alcătuită din saşi transilvăneni (şeful lor se numea de altfel, „domnul Sas“), iar celalată cu alongeni din Ferentari, cartier mărginaş al Bucureştiului, condusă de un foarte jerpelit şi murdar „Fănică“. Aceştia din urmă îşi creşteau copiii, găteau, dormeau şi se certau zilnic pe şantier, observând totodată o superstiţioasă şi permanentă admiraţie pentru echipa transilvănenilor. Făceau excepţie de la tagma acestor profesionişti un fost căpitan, camarad de arme cu Nicolae Stănescu, şeful de şantier care îl persecuta cu precădere şi îi încredinţa munci istovitoare; doi tineri cu oarecare studii, ieşiţi din închisoarea de drept comun deoarece vânduseră în Talcioc ulei de rapiţă în loc de ulei de floarea-soarelui, cu speranţa de a se înbogăţi; fiica unui avocat faimos, Valjean, şi o altă doamnă, al cărei soţ era şi el închis. Nicolae Stănescu avea obsesia închisorii (de drept comun) şi invoca în orice împrejurare această sabie a lui Damocles care ne ameninţa pe toţi în tot felul de circumstanţe, în priul rând a lucrului neefectuat. Soţia era primadonă la operă şi a traversat de vreo două ori şantierul cu o mină artificial-surâzătoare, ca pe o scenă de teatru, şi toţi gândeam la contrastul cu brutalitatea vulgară a soţului şi la motivele care i-au alăturat.

Zăboveam pe şantier zece, douăsprezece ore în cele şase zile ale săptămânii, într-o murdărie de nedescris, încălzindu-mă iarna la o sobă improvizată într-una din încăperile netencuite. Era un peisaj ca în Kafka, cu ziduri de cărămidă roşie şi grămezi de pământ, moloz şi tot felul de necurăţenii. Competenţa tehnică a celor din Ferentari lăsa mult de dorit şi îmi amintesc groaza care a cuprins tot „colectivul“ când inginerul din partea clientului (Institutul de metrologie) a constatat că temelia peste care urma să se înalţe o parte a clădirii măsura jumătate din grosimea necesară pentru a susţine greutatea zidurilor. S-a improvizat o „subzidire“ adiacentă, dar Dumnezeu ştie cum s-a comportat această căptuşeală în timp. Izolarea mea era tot mai mare faţă de foştii confraţi de literatură, nu numai pentru cei încadraţi cu totul în noua orânduire, dar şi pentru întreaga suflare scriitoricească – traducători, ziarişti, „negrii“ – căreia nu-i mai găseam vreo semnificaţie.

Cu toate acestea, am fost arestat şi deţinut câteva zile pe strada Cazărmii, şi mi-am dat seama că era vorba de cercul care se formase în casa familiei Gheorghe Fratostiţeanu, sigur nu de organizaţia „Mihai Eminescu“, din care făceam parte, altfel nu aşi mai fi ieşit de la anchetă. Ceea ce m-a impresionat până la obsesie a fost faptul că declaraţiile mele erau notate de o femeie cu sarcina vizibilă, care aştepta venirea pe lume a unui copil. Mi s-a părut cu totul nepotrivită această josnică profesie, cu venirea pe lume a unui nou suflet (care acum trebuie să aibă în jur de 40 de ani). Anchetatorul a insistat îndeosebi asupra familiei Fratostiţeanu şi a celor care o frecventau, dar declaraţiile mele nu au prejudiciat nici acestora nici mie însumi.

Am mai fost reţinut, prin 1961 sau 1962, în clădirea care adăpostise cetatea anticarilor, în faţa fostului ziar „Curentul“, de data aceasta în urma unei scrisori imprudente trimeasă mie din Londra şi ajunsă la Securitate. Anchetatorul principal era un ofiţer masiv ca înfăţişare – bănuiesc cu un grad superior – care şi-a închis de mai multe ori, demonstrativ, pumnii şi m-a lăsat singur în faţa biroului său. Eram sigur că în aceste intervale eram observat dintr-o cameră vecină, şi îmi improvizam o mină disperată care nu corespundea, în realitate, unui mod foarte lucid de a aprecia împrejurările. Dar toate acestea sunt banalităţi cunoscute de toţi cei care au traversat perioada comunistă.

Mai penibilă a fost urmarea acestei de a doua anchete, intenţia Securităţii de mă implica în reţeaua de spioni care activau în Ambasada Britanică din Bucureşti. Am descris foarte realist această sumbră aventură într-un capitol din «romanul» „Lupta sufletului cu trupul“. Din fericire, fantezia m-a ajutat şi am găsit o cale de a ieşi din această capcană demonică, printr-o disperare nebunească sau o nebunie disperată, reuşind să evadez nepedepsit, din primul moment, din rolul perfid pe care mi-l hotărâseră cei ce ne planificau destinele.

*

[Notă cu creionul pe o foaie izolată, purtând însemnarea:]

1952 Cişmigiu

Mă şiroiesc dureri nevăzute. Pleoapele mi se închid ca de plumb, căci am prea mulţi morţi, plecaţi, dispăruţi, închid prea multe dezamăgiri şi răni nevindecate. Trupul mi se strânge ca într-o armură de piatră şi timpul mi-l răstigneşte pe un mormânt anonim. Fugind mereu, mă apropii de moarte, trăind dincolo de pragul celor ce văd în an şi clipă. Am înţelegerea tuturor [semenilor] şi mersului orb al popoarelor. Dece nu e luminos?

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 18-II-1952

Dragă Pavele,

Azi ţi-am primit îndoliata ta scrisoare [în legătură cu decesul lui Constant Tonegaru, de la 10 februarie 1952, 100 de zile după ieşirea din închisoare]) şi caut ca tot azi să-ţi răspund punând în graba asta nu ştiu ce speranţă absurdă de a mai lua parte la un lucru consumat... Ce să-ţi scriu? Stau şi developez filmul acelei veri frumoase petrecute cu bietul Tonel [1948] şi parcă am o consolare revăzându-i faţa, zâmbetul, privirea cercetătoare ironică printre lentilele acelea mari care-i dădeau un aier de savant străin, silueta lui de plop bătut de vânturi. Evoc cunoştinţa lui în camera ta din Constanţa, figura lui stranie, cu părul într-un perpetuu incognito, replicile lui acide sau intime ori râsul lui sgomotos, ştrengăresc. Apoi hoinărerile pe plaje şi în oraş, aventurile lui didactice şi amoroase (blonda aceea înaltă pe care o idealizasem şi eu în adolescenţă), drumul în tren spre Bucureşti, ultima vizită şi apoi totul se întunecă până la definitiva întunecare. Şi aş fi vrut să-l văd după reîntoarcerea din călătoria lui prin infern!... Ce spunea? Mă gândesc că, printr-un concurs ciudat de împrejurări, frate-meu a continuat oarecum boema din Constanţa şi crâmpeele de scene danteşti povestite de Hristu [Ionescu], colorează mai sumbru ultimele amitiri... Şi totuşi îmi spunea că [Tonegaru, pe care îl întâlnise în închisoare] se mai întremase, că viaţa disciplinată (e drept, aspră) îi ajutase într-un fel. Probabil însă că aparent. Dragul meu, până la pierderea ireparabilă a culturii noastre, îi simţim mai direct lipsa şi desigur că tu mai mult decât mine, deşi ne identificasem unele afinităţi... Mi-aduc aminte involuntar de încercarea aceea a mea:

Zile ce aveaţi adeseori un accent sarcastic
Împrumutat dintr-o poemă de Tonegaru

Sau răvăşite de cele patru vânturi demonice ale lui Stelaru
Vă stingeţi în noaptea disperării noastre mute!...

În ce priveşte opera lui... dar n-am porftă de discriminări literare. Aş vrea să-i recitesc volumul dar nu-l am. În orice caz, plantaţile lui poetice prinseseră rădăcini şi le mai trebuia timp şi un sezon favorabil ca să poată înflori în voie. N-au avut parte. Condiţiile de azi cer de la fiecare mai mult o eroină decât o poetică şi el a ştiut să fie contemporan.

Şi acum să te întreb ce faci? Ai vreun serviciu? Ce face [Tache] Demu? Am auzit să-i premiat...!!? [autor al statuii lui Stalin, capătă în 1951 Marele Premiu de Stat...].

Nu-mi pot găsi casă... De cinci luni de zile cutreer străzile şi casele Sibiului. Altceva nu mai am timp să fac... certuri cu Mara [soţia]. Montherlant spunea că acei care se căsătoresc au gustul catastrofei dar cei care pleacă în aventură cu o femeie au gustul neantului. Din când în când, ca o supapă de siguranţă, mai mi-arunc ochii prin Keyserling şi recent în „Etica Nicomahică“ [a lui Aristot]...

Am în genere un sentiment adânc de nemulţumire şi mai des de mine. Mă apropii de 40 de ani – 40, bre – şi am unele nelinişti, probabil specifice vârstei....Am răsfoit zilele trecut unele proiecte, unele hârtii îngălbenite şi am închis mapele cu un gust de cenuşă... Bilanţul atâtor ani risipiţi de mine, de împrejurări vitrege... Îmi caut un echilibru din nou în biologie – scăparea tuturor rataţilor probabil. Voi avea un nou copil şi sper ca de data asta să fiu mai norocos... îţi strâng puternic mâna. Dudu şi Mara

P.S. Uitai să-ţi scriu de Sturdza, cu care ne împrieteniserăm în ultimul timp. L-am ajutat cu unele chestii, are vreo 4–5 preparaţii (Panaitescu, Sălceanu) [profesori de la liceul „Mircea cel Bătrân“] el şi soţia lui, dar l-a dat afară din serviciu. Am primit o scrisoare aici şi trebuie să-i răspund. Stă tot în Brătianu [sat în apropierea Constanţei]. Când mă gândesc la lupta lui şi curajul lui, îmi e ruşine ca să mă mai bocesc.

D.[udu]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 11 august 52

Dragă Pavele,

Am tot aşteptat un răspuns din partea ta... M-am reîntors la 1 august aici... Impresii din Constanţa?... Detestabile... Dar marea m-a reconfortat şi nu ştiu ce optimism mi-a turnat în suflet, în ciuda veştilor şi faptelor.

L-am găsit pe [Dimitrie] Stelaru. Lucrează ca sudor la Năvodari. Plictisit, hârşiit şi totul cu vitalitatea lui de cârtiţă. S-a întâmplat ca, în acelaşi timp, să vină şi Vlad [sculptorul Ion Vlad]. Am mai schimbat cu ei câteva cuvinte, întârziind o zi întreagă pe plaje. L-am evocat pe bietul Tonel şi mi-au povestit scene dela înmormântarea lui... Întors în Sibiu, îmi vine zilele trecute o scrisoare dela Hristu [fratele lui Theodor Ionescu, care l-a întâlnit în închisoare pe Constant Tonegaru] că el şi mama au primit ordin de evacuare... la Bicaz şi acum cred că sunt deja ajunşi. Fără comentarii... Tu ce faci, bre? Eşti la a doua transcriere a opului? [romanul „Faţa lui Dumnezeu“, ulterior intitulat „Hotarul de nisip“]. Dacă eşti liber, vino pe aici pe câtva timp, 7–8 zile. Drumul costă 50 [lei] şi întorsul ţi-l plătesc eu. Noroc. D.[udul]

Am auzit că [Tache] Demu s-a îmbogăţit.

Era să uit de Sturza. Ne-am împrietenit, i-am făcut unele relaţii în Constanţa cu preparaţii. Am dus şi corespondenţă cu el. Îmi pare că ţi-am scris. L-am văzut acum la Constanţa... Prea multă mizerie. Ea-i aicea la Sibiu şi nu ştiu dacă se va mai întoarce. El lucra la lopată pe la Ovidiu. S-a certat cu [profesorul] Sălceanu pe care i-l recomandasem... Tipul, boem jemanfişist, celălalt cu ştaif. Îţi închipui... [Sălceanu, suferind de delirul grandorii] i-a citit poeziile, etc. D[udu]

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

Bucureşti, septembrie 1952

Dragă Mara şi Dudule,

Nu v-am răspuns până acum, crezând că vă voi face o surpriză şi voi descăleca pe neaşteptate în Sibiu. Credeam că pot pleca din zi în zi, dar acum a survenit ceva... Chiar acum scriu cu mare greutate şi o fac doar pentru voi. E ceva mai adânc. Poate refuz de compasiune, însingurare, îndepărtare pe poteca învăluită de tenebre, pe urmele lui Dante. Poate apropierea de Dumnezeu te îndepărtează de indivizi, nu de oameni. Necesitatea de a nu însemna decât mesaje eterne? Inutilitatea şi lipsa de eficienţă a relaţiilor [omeneşti]? Ruperea de valori şi [de] relaţii sociale, ca reacţiune a unor relaţii prea strânse şi impuse?

Adevărul e că de mult mă opreşte ceva de a scrie, fie şi în goană. Nu mai găsesc sens comunicărilor neesenţiale. Şi trebuie să uit totul cu o repeziciune fantastică, să uit ca un actor, pe cei din cer şi de pe pământurile hotărnicite cu faguri metalici în orbite, să trăiesc prin simţuri, spre a nu înnebuni şi a nu suferi.

Cu Michel [Sturza] m-am văzut înainte de a pleca la Sibiu, apoi la patru zile după aceea, familia Fra[tostiţeanu], unde ne-am întâlnit, s-au îmbolnăvit amândoi într-o noapte [au fost arestaţi] şi totul s-a prefăcut în pulbere. Acum o lună a fost parastasul de 6 luni a lui Tonel [Constant Tonegaru]. Au fost trei bărbaţi: eu, taică-său şi un prieten îndepărtat, Larian Postolache, maică-sa şi mătuşa mea. Era o sâmbătă luminoasă de august şi când am intrat între morminte, am stârnit fluturii şi bondarii din boschete. Printre sălcii, i-am zărit de departe crucea şi lângă ea, un preot bătrân şi gras, cu barbă de beteală şi obrajii rumeni, adăpostindu-se de soare sub o umbrelă uriaşă, neagră. În timpul slujbei, albinele au alergat printre florile mormântului şi fumul se lenevea în aier. Bătrânul pirat T. [tatăl lui Constant, fost ofiţer de marină] stătea impasibil, prin aier au trecut două avioane de vânătoare, de aluminiu sclipitor. La şase luni, sclerotica începe să se descompună, iar în amintire firea lui [a celui dispărut] începe să pălească şi începe să se ţeasă mitul. La sfârşit, preotul a cerut „şi puţin vin dacă se poate", [bătrânul] Tonegaru şi Larian au început să identifice amici defuncţi, iar femeile au împlinit ultimele obiceiuri. Dinu Pillat s-a întors de la Sinaia, unde a fost internat la sanatoriu. Nu l-am văzut încă.

Din Constanţa vin veşti proaste. Iulică [Iulian Gheorghiu], pe care l-am văzut zilele trecute, mi-a spus că Nae [Constantinescu-Pană] profesorul de gimnastică, una din figurile Constanţei, a murit. Familia Dallă e la Bicaz, idem Vasilii, cred. [Fiind considerată, de către sovietici, important punct strategic, Constanţa a fost epurată, în câteva zile, de toţi locuitorii care nu prezentau garanţii politice suficiente].

Vara aceasta n-am părăsit Bucureştiul, deoarece sunt zilier şi risc să nu mai găsesc de lucru la întoarcere...

Am citit destul [în] ultimul timp, filosofie şi romane nemţeşti, pentru a-mi mai aminti de limba lui Goethe. De ziua mea, cineva mie-a dăruit un Shelley, în „Oxford", pe Bible-paper şi un Keats, în Macmillan, poeţii mei preferaţi. Mă vizitează uneori doctorul Alexadru Lungu cu soţia, o pereche de oameni foarte cultivaţi şi cu bune deprinderi. Apoi Petrică Crânguşi, fostul bibliotecar al lui [George] Călinescu. Am recitit recent „Madame Bovary" şi „Bérénice", a lui Racine, două franţuzoaice dezamăgite, părăsite, una pentru avere şi cealaltă pentru raţiuni de stat... Am citit Sartre „L` être et le néant", dar fără continuitate şi mai ales fără adnotaţi. [Am găsit totuşi o serie de note, probabil mai târzi, pe marginea acestei cărţi].

Simt multă nevoie de descătuşare şi de aier proaspăt. S-ar putea să-l văd curând pe Dorel. [Theodor Cazaban, care se afla, din toamna anului 1949, la Paris. Nu ştiu pe ce îmi întemeiam aceste speranţe].

...s-ar putea să vin peste o lună [dacă îmi găseşti] preparaţii. Dacă nu voi putea, sper totuşi că veţi veni voi încoace până în Crăciun şi ne vom vedea.

Vă îmbrățișez, P.[avel]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, adresată mie, la București]

Sibiu, 1952, 9 sept.

Dragă Pavele,

Treci munții în ce codiții vrei și când vrei. Îți pot găsi de toate pe aici... Așa dar hotărește-te, vii pe 5 zile sau 30? sau definitiv (mi-e teamă)... Mara a înnebunit cu nemțismele de aici, adu-i o carte, două franțuzească. M-ar interesa și pe mine Valéry, Mallarmé, Gide. D[udu]

*

[Lui Marin Crânguși (bibliotecar la Fac. de litere, fost coleg la această facultate), la București]

Sibiu, 22 sept. 52

Dragă Crânguși,

N-am avut timp să te anunț de plecarea mea la Sibiu, încă profit de ocazie că un prieten pleacă la București ca să-ți trimet câteva rânduri. Mă simțeam foarte slăbit în ultimul timp și cum medicul mi-a recomandat aier curat și serviciul meu s-a terminat (șantierul), am ales Sibiu ca loc de recreație, la un bun prieten Theodor Ionescu, constănțean, care m-a ținut câteva zile, până mi-am găsit câteva preparații. Acum merg pe picioarele mele, totuși, înainte de Crăciun, mă voi întoarce la București. Am cărți foarte bune aici și mi-am propus să recitesc Keyserling și câțiva existențialiști, apoi Klabund și nemți, deoarece aici am ocazia să schimb cuvinte în limba lui Goethe cu puștii din parc. Ce zici de peregrinările mele fără capăt... Exersez în mic, ceeace, altele fiind împrejurările, aş fi profesat în mare. În fond, pentru imaginaţia omenească, chiar limita Căii Laptelui pare sufocantă. Odihna şi nutriţia mi-au readus o pace interioară, râvnită în Bucureştiul dramelor. Am cunoscut aici pe Radu Stanca, poetul, l-am căutat şi pe Ştefan. Augustin Doinaş, al cărui admirator sunt, dar cetăţeanul e profesor la Arad. Am o mulţime de impresii să-ţi comunic despre Sibiu, o voi face într-altă scrisoare mai întocmită... Te îmbrăţişez

Pavel

*

Sibiu 22 sept. 52

Dragă Maria,

Am vrut de ziua ta să te vizitez şi dacă n-aş fi fost reţinut pe şantier, aş fi întreprins o călătorie pe [str.] Barbu Văcărescu, antrenându-l şi pe Crânguşi în această escapadă... Sunt în Sibiu de trei zile şi voi sta încă o lună. Am găsit două preparaţii şi fac eforturi de a-mi reîmprospăta germana... Nu îndrăznesc să cred că vei rupe obişnuinţa unei activităţi universitare, pentru a trece munţii în negura acestei toamne... Pavel.
Str. Şcoala de înot nr. 28
la Prof. Theodor Ionescu

*

[Din partea mamei, trimeasă mie, la Sibiu]

Buc[ureşti] 28/9 952

Dragă Pavelică,

Cartea ta poştală am primit-o vineri 26 cor., m-am bucurat că ai ajuns cu bine şi că eşti mulţumit. Să le trăiască copilul dar nu mi-ai scris ce este, băiat sau fată?

Eri am adus un sobar (mi l-a recomadant Mme Cernea) f. bun de mi-a desfundat soba de teracotă şi curăţat coşurile de la dormitor şi bucătărie, am plătit cu totul 14 lei. Mi-a făcut murdărie, cu ocazia asta am scuturat şi dormitorul...

Altcineva n-a venit nimeni [Mihai Mănciulescu] a luat 6 cărţi pe care le-a însemnat aici la noi 3 micuţe şi 3 mari, a spus când le va aduce va lua altele. În graba plecării ai uitat pieptenele şi săpunul. Când e frig să te-mbraci bine, dimineţile şi serile. Se găsesc de ale mâncării pe acolo? Cartofii sunt şi cu cât kilogramul?...

Cu bine şi sănătate. Te sărută, Marioara

*

Buc.[ureşti] 3 oct. 952

Dragă Pavelică,

Azi la prânz am primit c.p. şi după masă ţi-am şi expediat 100 lei şi tot acolo îţi scriu şi această c.p. dacă ai unde dormi, stai cât poţi, pentru mâncare îţi voi trimete bani... Caută şi fii ordonat ca să nu-i superi pe cei dimprejur şi să nu fie nevoie să adune în urma ta. Cumpără 1/4 săpun şi spală-ţi ciorapii şi maiourile. Cartela nu mi-a adus-o până acum... N-a mai venit nimeni, într-o seară Mme Tonegaru... Te sărută
Marioara

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu)

[Bucureşti] 13 oct. 952

Dragă Mara şi Dudule,

Am călătorit în condiţii acceptabile, având în dreapta munţii şi în stânga o doamnă din oraşul de jos, care a moţăit tot timpul pe umărul meu. Oltul şerpuind printre strâmtori granitice, maluri de nisip cenuşiu, păduri pustii şi vârfuri înzepezite, apoi deodată ţărani olteni intrând gălăgioşi în compartiment... Bucureştiul pe ploaie într-o dupăamiază de octombrie. Mijloc de săptămână... le-am povestit despre Sibiu şi despre catedrala luterană care mi-a plăcut atâta. Invidiez moartea lui Mihnea cel Rău pe dalele colorate. În Casa lui Dumnzeu nu suferi „trecerea“ deoarece nu mai trăieşti decât ipostaza spirituală a vieţii.

Din prima zi a trebuit să-mi aranjez chestia cea mai arzătoare. Am găsit-o pe tanti [mama adoptivă] fără cartelă, fără un ban şi cu perspective destul de sumbre. Am reuşit să găsesc de toate, intrând (tot zidar-zilier-zăbăuc) la un inginer în cadrul întreprinderii unde am mai lucrat. (Întreprindera de construcţii Bucureşti). Am luat cartofi, ardei, etc....

N-am văzut pe nimeni altcineva până acum şi profitând încă de vacanţă, am citit cărţile pe care le adusesem cu mine de la Sibiu. Soba reparată face fum, uşa nu se închide, plouă prin acoperiş; mizeriile toamnei. În orice caz, Sibiul a fost pentru mine o mare destindere şi vă mulţumesc din suflet că aţi avut bunăvoinţa şi răbdarea să mă suportaţi atâta... Mulţumesc cu osebire dnei Dragomirescu pentru extrema amabilitate şi delicateţea cu care mi-a purtat de grije şi pe voi vă îmbrăţişez acum şi vă rog să-mi scrieţi

Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 27 nov. 1952

Dragă Pavele,

A trecut o lună şi mai bine de la primirea scrisorii tale şi, în sfârşit, încerc să-ţi răspund... Între timp – în legătură cu nemţii –

am vizitat biserica luterană, grandioasă, ai dreptate. Totuşi blazoanele acela [indescifrabil] pe pereţi adevărată colecţie heraldică... Nu ştiu, e o umilinţă orgolioasă în [indescifrabil] ei, până şi în litaniile lui Schubert care se cântau la orgă. O teroare rece, m-am simţit singur, părăsit. Am plecat la catedrala noastră. Poporul (dincolo nu poţi spune „popor“) în picioare ascultă corul bisericii, cu mult mai cald decât armoniile orgei. În fumul de tămâie şi lumânări, cuvios, am respirat totul mai larg. E adevărat că am simţit mediul familiar. Chestiune probabil de obişnuinţă. Cupola bisericii armoniza toate stridenţele noastre, ale celor de sub ea... Ogiva ca şi fleşa gotică, cu tot elanul spre cer, e fragmentară. Limitează, nu închide. Elanul e o frământare, gen Kirkegaard. M-a ajutat să înţeleg mai bine protestantismul.

Altceva? M-am întâlnit pe stradă cu [Radu] Stanca, faţă în faţă. Fiind cu încă două persoane, i-am preîntâmpinat salutul. Nu numai că nu mi-a răspuns dar s-a uitat atât de „în treacăt“.

Azi, dau de el la anticariat. Cum m-a văzut, s-a învârtit şi a dispărut repede. Nu-l înţeleg.

Era să uit. Am primit răspunsul de la soţia lui [Dimitrie] Stelaru „Mitia nu e aici de aproape o lună, e la Petroşani, a părăsit acetilena, e şef de şantier [sau] cam aşa ceva. Sper, cu timpul să mă transfer şi eu“. Lectura mea? Am cumpărat „Italienische und englische Liebesbriefe“ de Paul Seliger, cu speranţa că voi mai pune mâna pe un dicţionar... Luchi al nostru a creascut simţitor... Pe tine te îmbrăţişăm,

Mara şi Dudu

*

[Din partea lui Alexandru Husar, trimeasă mie, la Bucureşti]

Cluj, 28/XI 952

Am primit azi, dragă Chihaia, puţinele rânduri, trimese prin dl. Mihai Vasiliu... Aş vrea să-ţi scriu, totuşi, dar ce să-ţi mai scriu? Atâtea lucruri am avea să ne spunem, încât nici nu ştiu cu ce-ar fi să încep. Cât despre Jean [Cutova] am auzit ieri c-ar fi bolnav. Altminteri, tu ce mai lucrezi? Mă bucur s-aud că te menţii, că nu-ţi pierzi moralul, că mai ai timp să lucrezi, să citeşti, şi sper că-mi vei împărtăşi cândva măcar unele din proiectele tale.

Pe la Năsăud n-am mai fost de mult, dar am dori să mai fim toţi odată, ca acum câţiva ani, împreună acolo. Poate-ţi aduci şi tu – eu mi-aduc aminte de zilele şi după-amiezele acelea, de serile noastre ciudate de-atunci...

Sărut mâinile mătuşii tale şi aştept pe curând acele rânduri „scrise cu cerneală“ pe care mi le făgăduieşti.

Al tău prieten bun,

Alexandru Husar

*

[Lui Alexandru Husar, la Cluj]

Dragă Alexandre,

Dl. Mihai Vasiliu, amic de douăzeci de ani, cu îndeletniciri altele decât cele filosoficeşti, s-a întâmplat a fi cu mine, când am primit rândurile tale, ieri. N-am avut timp să-ţi răspund mai pe îndelete, dar omul va prefigura scrisoarea mea prin darul pe care îl are, al povestirii şi cercetării sufletului omenesc. Deşi inginer, calcă uneori alături pe calea stelară a marilor fugi. Aşa că îţi va însăila, după pricepere, despre viaţa şi sbuciumul lui Pavel Chihaia. Voi întări prin pecetea unor rânduri scrise cu cerneală spusele lui, astăzi sau mâine. Primeşte-l cu prietenie, arată-i Clujul şi nu da importanţă unei gravităţi oficioase, care ascunde un entuziasm tânăr şi neconsumat. De-l vei vedea pe Jean [Cutova] îl vei saluta.

Acum Pavel Chihaia te roagă să-l ierţi de sărăcimea acestor rânduri şi te încrdinţează încă o dată de prietenia sa, la 15 octombrie 1952.

*

[Lui Theodor Ionescu, la Sibiu, scrisă cu creionul]

[Bucureşti] 20/XII 52

Dragă Dudule,

Spre deosebire de tine care – din spirit ziaristic şi polemic – redeschizi scrisoarea (ca o rană) a existenţei mele, înainte de a-mi răspunde, şi mă citezi frecvent, încât răspunsurile tale aduc a comentarii pe marginea unor texte clasice, eu nu mă reîntorc la ceeace a fost gândul tău acum o lună sau la cele petrecute. Individualism pur sau eleatism.

Îţi scriu din pat, bronşitele mele periodice combinate cu anemie, şi fac eforturi mari să-mi închei un gând printre durerile ce mă şiroiesc, altele, nevăzute. Ghicesc un uşor reporş în începutul scrisorii tale cu privire la absenţa unor comunicări mai personale. Modul de a trăi e la suprafaţă, aşa mă mişc, vorbesc pe şantier, pe stradă şi e mai bine, mai puţin dureros să nu-l răscolesc pe celălalt. Mă doare când îţi scriu ţie sau altcuiva (deşi sunt sgârcit cu slovele), deoarece mă gândesc că ele ar putea fi întraripate. De câte ori apuc pana îmi amintesc că am fost scriitor cândva, că n-am însemnat doar cifre şi litere, ci păsări de foc şi tăria luminii şi am adus dintre stânci şi prăpăstii un strop din apa vieţii. Poate asta a fost suferinţa cea mai grea şi povara anilor mei. Tonel [Constant Tonegaru] şi-a fost cel mai credincios artei lui, ca şi libertăţii. Mereu meşteşugea la un vers şi moartea pe care şi-a dorit-o, pe un pământ prea strâmt pentru gândurile lui, l-a surprins scriind „Ultimul paradis“, requiemul funambulesc al unui destin chinuit. Mai am câteva zile şi probabil voi schimba meseria, deoarece la 1 ianuarie şantierul unde sunt se închide. O prietenă mi-a propus să intru figurant la un teatru și mă tentează propunerea. Voi avea, poate, mai mult timp.

A fost Mişu [Mihai Vasiliu] pe la mine, vrea să se mute la Braşov şi e într-o situaţie destul de grea. Dl Vasiliu [tatăl lui Mihai] a stat şi dânsul o săptămână. Un alt rege Lear, renegat de fiice. Netuns, vindicativ şi înfometat, rătăceşte fără speranţe. Am cumpărat acum două săptămâni o mapă de miniaturi indiene-persane din timpul domniei mongole în India nordică, extraordinar de frumoase.

Ieri seară m-au vizitat două vechi prietene, mi-au adus cărţi şi friptură într-un carton de prăjituri. Am fost foarte mişcat şi, pentru prima dată în viaţa, am regretat că nu pot scrie versuri ocazionale ca Sălceanu [profesorul meu de franceză, complexat].

L-am văzut pe [Vladimir] Streinu zilele trecute când eram pe picioare. Mi-a vorbit cu mare stimă de clasici şi şi-a renegat propriile progenituri de la „Kalende“ – inclusiv Tonel [Constant Tonegaru] – afirmându-mi că, la dărâmarea unei case, ceeace rămâne sunt temeiile. Nu-l apreciază pe [Dimitrie] Stelaru, ci pe Geo Dumitrescu, Gheorghe Chivu şi [Ştefan] August[in] Doinaş. L-am găsit mai îngheţat ca altă dată.

Dinu Pillat mi-a citit nişte studii asupra romancierilor noştri... Astăzi a apărut poza lui Tache [Demu] în ziar [ca laurat al Premiului de stat]. Uitai să-ţi scriu că acum două dumineci am fost cu Iulică şi Thea la Predeal. A fost minunat! Munţii înzăpeziţi, am urcat la Clăbucet, am dormit în cabană şi am făcut plajă, deoarece era o zi însorită. Iulică s-a frecat chiar cu zăpadă, după metoda dr. Porché... Mătuşa mă întreabă mereu de voi şi m-a rugat să vă invit de Crăciun, ceeace mă grăbesc să fac. Rămăsese parcă să veniţi încoace. Oricât ar fi de frumos Sibiul, însă mi-am dat seama că e greu să ai aderenţe cu spiritul locului şi că, în realitate, trebuie să vă simţiţi destul de străini.

Nu mă miră atitudinea lui Stanca şi prima mea impresie – pe care tu ai găsit-o, îmi pare, grăbită şi pasionată – se verifică prin cele întâmplate. [După întemeierea organizaţiei anticomuniste

„Mihai Eminescu“, din îndemnul lui Vladimir Streinu, eu şi cu Tonegaru am plecat la Sibiu pentru o asociere politică cu „Cercul literar“. Am vizitat, în acest scop pe Radu Stanca, dar el, fie din lipsă de încredere, fie dintr-o justificată – în acea vreme – prudenţă, s-a arătat rezervat faţă de noi].

Îmbrăţişându-vă pe toţi patru, vă urez Sărbători Fericite, în caz că nu veţi veni aici, şi la mulţi ani.

Pavel

La 31 martie 1953 a încetat lucrul pe şantierul de la Institutul de metrologie. Am început să fac figuraţie la Teatrul Tineretului, Teatrul Nottara, Opera de Stat, fiind plătit cu ziua. Am avut colegi de figuraţie oameni cu totul remarcabili, foşti ofiţeri superiori, diplomaţi, jurişti. Totodată un mod de viaţă şi o lume cu totul altele decât cele obişnuite. Am făcut figuraţie timp de cinci ani, până la 1 mai 1958.

[Lui Alexandru Husar, la Cluj]

Bucureşti, 24/Februarie 1953

Dragă Alexandre,

Nu lipsa de timp ci tristeţea mi-a înţepenit degetele, dar acum Primăvara le mângâie şi mă reîntorc din ceţuri, din vise, din uitare de sine. Scrisorile tale îmi aşteptau pe birou un răspuns pe care ţi-l dăruisem în gând. O inscripţie în mijlocul acestui veac n-ar fi schimbat nici soarta ta nici destinul nostru. Ideea nu mai are trecere decât în Împărăţia lui Dumnezeu, încă nesupusă, şi acolo ne vom întâlni cândva prin spirit, nu prin concepte. De-acum ne-au părăsit câţiva şi aflai cu mâhnire că *tatăl tău* a suit către vârful înzăpezit al veşniciei. I-a fost aproape, poate, tot cât nouă filosofilor şi poeţilor, căci lucra la marginea unui râu, lângă o gură de rai. Iarba şi crenguţele brazilor, veveriţele şi scatii şi poate o ciută cu sclipirea văzduhului în coarne, i-au vorbit de lumea apropiată. Eu l-am cunoscut în zgomotele motoarelor şi mi-a zâmbit cu tot chipul. Bătea soarele, ochii îi erau albaştrii şi senini, iar mişcările sigure şi greoaie de om în vârstă. Mi-a plăcut să văd într-însul contemplativitatea minţii tale şi în tine chibzuiala muntenească a tatălui tău.

Soarta ne este să pierdem nu numai trecutul ci şi pe cei care ne-ar putea aminti de el. Înstrăinat prin oraşe, nimeni nu-ţi va mai vorbi de copilărie, gândurile şi prieteniile tale. Vei cunoaşte poate gloria cândva. Anii îţi vor împlini şi înfrumuseţea ideea de existenţă. Dar niciodată nu-i vei mai duce de mâncare printre vagonete şi nu-şi va lăsa lucrul privindu-te visător pe de-asupra ochelarilor. Asta îţi aparţinea şi ca orice dragoste pentru un lucru pieritor, a fost să se prefacă în jale.

În ceea ce mă priveşte, era un om aproape străin cel care m-a crescut şi nu s-a apropiat mai mult de mine decât un călător de altul într-o câmpie fără hotare. Totuşi după moartea lui, ani întregi m-a urmărit durerea aceasta şi uneori, în somn, îmi strângea inima şi mă trezeam desnădăjduit. De aceea îmi dau seama cât trebuie să fi suferit şi te rog să crezi în regretul şi afecţiunea mea în această împrejurare.

Dl. Mihai Vasiliu care te-a vizitat îmi este un vechi amic şi îl rugasem să-ţi comunice verbal mai multe, dar la întoarcere mi-a spus că nu te-a găsit singur şi nu ţi-a putut vorbi. În linii mari cam aşa stau lucrurile: un an am fost zilier la un serviciu de demolări [dărâmarea caselor ruinate de bombardamentele din timpul războiului şi recuperarea materialului]... de aici... trebuia să merg pe străzi, să identific casele dărăpănate şi să le fac schiţa. După un an s-au făcut comprimări [reducere de personal]. Am nimerit pe un şantier ca zidar-ajutor. În ralitate, tencuiam 2–3 ore (cel mai uşor lucru în zidărie) şi restul timpului ajutam la ştate, situaţii de plată etc. Spre ghinionul meu, şantierul s-a închis la 1 decembrie şi de atunci stau destul de prost. Am reuşit totuşi să intru figurant la Teatrul Nottara şi 3–4 seri pe săptămână fac figuraţie, până voi găsi ceva mai bun. Între timp am citit destul de mult şi divers şi lucrez la un roman pe care am început să îl scriu acum un an. Văd destul de des pe [Vladimir] Străinu şi [Şerban] Cioculescu, Dinu Pillat, Coca Iacovache – asistentă la matematică – Alex. Lungu, doctorul-poet, Cojan, pictorul etc. Zilele trecute a fost parastasul de un an al bietului [Constant] Tonegaru. L-au uitat toţi, căci afară de mine şi Barbu Cioculescu, nu a fost nimeni.

Pun şi un bilet pentru Jean [Cutova]; mi-ai scris că s-a mutat şi poate a plecat şi din Rebrişoara... Uitai să-ţi spun că vara trecută am stat o lună la Sibiu, şi că mă gândeam să-ţi scriu, poate aveai prilejul să te repezi, să ne vedem. Fiind un Diogene, care merg pretutindeni cu o lampă aprinsă, nu este exclus să ne vedem vara aceasta. Până atunci te îmbrăţişez şi te rog să-mi scrii.

Pavel

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu, datată după scrisoarea următoare: sfârşit de februarie 1953]

Dragă Mara şi Dudule,

V-am mai scris două scrisori, pe care le-am pus în plic cu marcă şi nu le-am trimes. Au rămas astfel săptămâni pe birou. Acum am rupt iarăşi plicul şi vă scriu din nou. Motivul întârzierii? Erau prea sumbre, întocmite în împrejurări triste: prima, după ce m-am întors de la San Marina, medicul, care s-a arătat îngrijorat de starea mea, şi cealaltă [după ce m-am întors] de la parastasul lui Tonel [Constant Tonegaru] de la 3 februarie. Evident, fiind un mare singuratec, mi-am îndreptat gândul către voi, ca spre vechi prieteni care îmi mai ştiţi necazurile; apoi, tot de aceea, mi-am spus că e inutil să vă întristez şi că puţin stoicism nu strică. Iată, vă voi relata, conceptualizat existenţa mea: şantierul pe care-l găsisem s-a închis în decembrie şi am rămăs iarăşi pe acasă. Am fost bolnav câtăva vreme. Am reluat o serie de lecturi interesante, fiind din ce în ce mai atras de clasicii metafizicei: Platon, Leibniz, Spinoza. Jurnal de lector pe marginea lor şi notaţii pentru cartea mea: veşnica obsesie „salvarea omului prin el însuşi". N-am găsit niciun servici şi am intrat figurant la Teatrul Nottara, 6 lei repetiţia, 15 lei spectacolul. Deocamdată repet. Vă scriam într-una din scrisori (într-o stare specială de suflet) că „nimic nu mai justifică existenţa mea, nici speranţa că într-o zi oamenii sau câteva suflete alese vor avea nevoie de mine. Prea nu mai înţeleg nimic din ce se petrece şi sunt o umbră a unei lumi ce nu a existat niciodată decât în cetatea ideală a Spiritului. Nu găsesc un sens existenţelor şi nici timpului însuşi, ce şi-a pierdut tăria de destin şi macină mecanic, în gol, o lume fără ţintă şi fără o stea. Dincolo de Istorie, nu găsesc nici oamenilor, celor apropiaţi, trăsături de omenie, gingăşii, dragoste. Avea dreptate Nietzsche că ultimul creştin a murit pe cruce. Nu mi s-a zdruncinat numai încrederea în Istorie, ci şi încrederea în om"...

Românul, dezadaptat social în Brătescu-Voineşti, devine inconformist metafizic sub vitregia vremurilor. L-am întâlnit pe [Dimitrie] Stelaru, nu ştie nimic dacă a parvenit cartea soţiei lui. [?] Îşi rumegă tristeţile şi sărăcia altora. Sunt dornic de noutăţi dinspre voi. Ce face tineretul? A înţărcat? Vede, aude, vorbeşte, raţionează? Voi mai trimeteţi văzduhului câteva semne şi Primăverii un bun-venit. Vă îmbrăţişez. L.[ică, Pavelică]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 9 martie 1953

Dragă Pavele,

Recitesc cele trei scrisori trimise de când ai plecat şi... Dar tu vei zice că scrisorile mele aduc a comentarii pe marginea unor texte clasice... E just că, de câtva timp, în corespondență, mă țin strict de text. Refuz de lirism, lipsă de timp, cristalizare la 40 de ani. Keyserling, presimțind înțepeneala asta, a șters-o în jurul lumii. Eu – vai mie, de comparație – dela 20 de ani încoace, șovăi mereu să ancorez în vreun golf, pentru totdeauna. După ani de idealism universitar, o aruncare voluntară – parcă să restabilesc un echilibru – în lumea cazonă, după care au urmat câțiva ani de reluare a unor teme, părăsite brusc pentru aceeași lume ametafizică...

Legătura mea cu sportul nu-i chiar atât de străină. În ciuda unor înclinații mistice, sunt totuși un om modern. Atât aventura mea pe front [ca voluntar] cât și asta la sport, fac parte din orientarea mea spre disponibil, gratuit, libertate. Ortega y Gasset susține, știi, o întreagă filosofie pe chestia sportului, opunând munca cotidiană, în sens biblic, muncii gratuite, făcută pentru ea însăși, ca un sport. Acesta-i, cred și resortul psihologic al stahanovistului. Aerul tineresc și sărbătoresc al muncii se încearcă a se permanentiza prin întrecerile socialiste. Însă până și sportului i se răpește [cuvânt indescifabil] poezia, fiind practicat în vederea unei finalități. Esența sportului stă în practicarea lui pentru el însuși. De aici Ortega susține un concept al vieții trăită pentru ea însăși, repudiind chiar viața trăită pentru cultură, deoarece orice finalitate transcendentă vieții îi alterează semnificația ei autentică, gustarea actualității pure a vieții. Să guști viața ca pe un sport. E o atitudine sistematică (împotriva muncii) orientată pronunțat spre estetică.

Dar s-ar părea că acum caut să-mi imaginez trecutul unui sistem, că nu-i o ciudățenie faptul că citesc pe Sf. Ion Scărarul [Climax] (cele 30 de trepte spre cunoașterea lui Dumnezeu) și că, în același timp, intru în sala de gimnastică în training, pentru a pregăti campionatul la aparate...

Ai dreptate că mă simt străin aici. Caut puncte de contact cu Goga, Coșbuc, care au trăit aici dar... dar unde să mă întorc? Sau, poate, unde să plec?Am mereu impresia că trebuie să survină o schimbare, că voi intra în altă etapă, ca să mă amăgesc. Îmi vine să notez și eu ca [Mircea] Eliade că nu voi ajunge savant fiindcă părăsesc o ştiinţă imediat ce simt că o posed virtual. Şi gimnastica o posed real... Cât priveşte salvarea omului prin el însuşi, se întâmplă să citesc momentan pe Vladimir Soloviev „La Russie et l` Eglise unverselle“. Comentând revoluţia franceză care a proclamat drepturile omului, el aminteşte că Iisus, cu multe secole înaintea enciclopediştilor, a conferit oamenilor nu numai dreptul dar şi puterea de a deveni fiii ai lui Dumnezeu. Asta însă s-a uitat. Soloviev observă că pentru ca să afirmi drepturile omului, trebuie să ai o idee adevărată despre om. Concepţia paşoptistă o ştia: individualitate abstractă, raţionalistă, considerată ca o fiinţă completă în sine şi pentru sine. Dar o fiinţă vie pare, e drept, un tot, e o totalitate închisă cu principiul de subsistenţă în ea însăşi şi, totuşi – ceea ce-i paradoxal – e deschisă. Noi nu existăm decât în măsura în care luăm şi eliminăm din afară ceeace ne trebuie, atât pe plan spiritual cât şi biologic. Şi cum dorinţele noastre de a lua sunt infinite prin faptul că suntem fiinţe temporale, saţietatea absolută nu este compatibilă cu viaţa. Aşa ne vedea Mircea Vulcănescu. Ideea de autosalvare îşi are originea la enciclopedişti. Iată-l pe Sartre cerând la Viena salvarea omului prin el însuşi. Scrii că ţi-ai pierdut încrederea în istorie şi om... Dar ce încredere aveai în Istorie? Cea hegeliană, că istoria-i un tribunal şi că judecata ei este identică cu cea divină? Nietzsche avea dreptate atât timp cât e vorba de istorie şi politică. Încrederea în om? Adică în etică. Care etică? În general ea a căutat să dea un sens istorie dar din punct de vedere etic, politicul e ceva impur. De aici, tragedia intimă a vieţii politice. Se spune doar că politica este arta compromisului. Şi atunci înţelegi că soarta dreptului (Socrate) nu-i triumful ci pilda, sacrificiul. Iată de ce soarta aceasta te face sceptic în privinţa unei mântuiri în lume. De aceea sfinţii n-au încercat să facă istorie ci să o transceandă, să scape de timp, încercând să se veşnicească. Dar să pun punct fiindcă văd că am un ton profesoral, deci apodictic. Ori... ori...

Şi acum să te întrebăm ce-i cu „bronşitele tale sezoniere“? Ce dracu, bre, fii atent că sunt cu mult mai periculoase ca ulcerul meu. Poţi da uşor în tuberculoză şi deh! nu mai este la modă...

Acum este la modă artero-scleroza. Tocmai acum să te îneci? Azi l-am auzit pe Tache [Demu, sculptorul] la radio, cu un glas speriat, citind pe nerusuflate un text...

Puştiul este ca Hercule. Sănătos tun. E un mare hăhăit, toată ziua râde şi are o înclinaţie grozavă spre săriturile de pe loc... Şi acum să-ţi facem o propunere: vrei să-l botezi?... Data ar fi prin mai-iunie. Ce zici? Răspunde. Noroc.

Dudu şi Mara

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

Bucureşti 6/4 953

Dragii mei,

Am primit cu plăcută surprindere scrisoarea voastră şi vă răspund că primesc din toată inima să fiu naş viitorului astru al literelor româneşti... Nu ştim dacă virtutea sărăciei mele va impresiona în viitor pe Luchian şi nu vă va reproşa că aţi preferat o glorie incertă, unei solicitudini imediate... Poate veniţi încoace să dăm mai multă amploare evenimentului? Cine ştie ce zaruri cereşti se vor mai rostogoli până atunci pe crugul cerului!

Am fost hărţuit ultima lună. Mereu obligaţii şi figuraţia care-mi ia destul timp şi e mizerabil plătită. Doamna Fra-Fra [Lucie Fratostiţeanul] a venit de la sanatoriu [închisoare] şi a trebuit să-i dau primele îngrijiri. Apoi altele şi altele, n-am timp să respir. Sper că odată voi fi liniştit să lucrez, atâta vreau. Am pierdut atâţia ani, atâtea zile! Şi mereu aceeaşi ciudată lipsă de oameni adevăraţi. Răii îţi întretaie drumul, oricâtă toleranţă, oricâtă umanitate!

Oamenii sunt mereu aşa cum i-a lăsat Voltaire. Când nu sunt răi sau proşti, sunt teribili de grosolani.

De Paşte am fost singur cu mătuşă-mea [mama adoptivă]...

şi cu grădina pe care am început s-o sap. Primăvara îmi inspiră dorinţi luminoase şi nădejdi destul de primejdioase până în prezent prin incertitudinea lor. Niciodată nu poţi fi sigur de o femeie; „la dona e mobile“. Pierd timp cu senzaţia că realizez o mulţime de lucruri, dar toate de domeniul eticei sau eroticei, deci pieritoare. Doresc însetat un turn de fildeş şi [Dimitrie] Stelaru, pe care l-am găsit într-o staţie de tramvai acum câteva zile, teribil de slăbit şi îmbătrânit, mi-a lăsat impresia unui om care ar fi putut ridica o piramidă şi sfida eternitatea, dacă nu s-ar fi măcinat, risipit, dăruit poate patimilor sale. I-am spus: „Hristos a înviat“ şi mi-a răspuns: „Eu n-am înviat!“

E miezul nopţii acum şi vă scriu destul de întristat pentru ceeace a fost viaţa mea, a voastră şi a altora, cu toate că rar desprind destinul ceresc de anii faptelor diverse. E adevărat că îngropăm ceva incomunicabil cu noi şi astfel amuţesc drame şi idealuri, gânduri care sunt frumoase şi mari. Tonel [Constant Tonegaru] şi-a murmurat doar versurile într-o groapă fără lumină şi suflete, [Dimitrie] Stelaru s-a răzbunat pe Dumnezeu, aruncând oamenilor doar o sdreanţă.

În calea copilului acesta care s-a născut pun trandafirul unei speranţei şi dragoste care a înflorit între mărăcini. Aş dori să fie pierdute pentru el aripa minciunei şi ignoranţei şi odată cu botezul să primească lumina bunătăţii lui Iisus. Şi aş vrea să afle într-o zi ce ciudat, ce frumos a fost anul botezul lui, pentru noi Învierea. [Stalin mort la 5.03.53... dar ce îndepărtată de noi a fost învierea!]. Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 19-IV-53

Dragă Pavele,

Am fost cu toţii îngrijoraţi din pricina tăcerii tale cam îndelungate... [botezul] între 5–1 iulie. Voi ce ziceţi? Vă convine?... Ce face [Dimmitrie] Stelaru? Mai e prin Petroşani – Constanţa? M-au întristat veştile tale despre acest răstignit între pământ şi stele. Nu numai el n-a înviat... Noroc

D[udul]

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu la Sibiu, început de iunie 53]

Dragă Mara şi Dudule,

Am fost impresurat de necazuri, aşa se explică tăcera mea. Acum o lună de zile, mătuşa mea a avut ameţeli ducându-se la piaţă şi a trebuit să se întoarcă din drum. Am dus-o la Policlinică; tensiunea 25 cu o complicaţie cardiacă şi pulmonară. I-a recomandant linişte absolută – culcată tot timpul – şi doctorii... Când i-am adus, doctorul mi-a spus că o paralizie poate fi iminentă. Vă închipuiţi disperarea mea, singur cum sunt, fără bani şi nu tocmai bine cu sănătatea. A trebuit să stea din nou la pat... După trei zile primim telegramă că a murit fratele dânşii de la Cluj, în mizerie, într-un azil... a fost o dramă teribilă pe care am căutat să i-o ascund şi nu ştie de el nici în ziua de azi. Celălalt frate nu are servici de aproape doi ani şi îl mai ajut eu, vă închipuiţi din ce. În sfârşit, alaltăieri am adus iarăşi medicul şi i-a găsit [tensiunea] 24. În sfârşit sunt mai în larg şi am găsit răgaz să vă scriu. Doctorii şi medicamentele m-au costat destul şi din fericire am avut figuraţia – cam 300 [lei] lunar – graţie căreia am făcut faţă. Am putut şi să mai scriu pe apucate şi am terminat o treime din cea de a doua redactare a romanului meu. [„Hotarul de nisip“]. Am scris şi o piesă într-un act [„Pacientul întârziat“] şi tradus câteva poezii [din lirica engleză].

Mi-a luat destul timp şi fam.[ilia] Fratostiţ.[eanu] cărora le-am oferit sprijinul meu în împrejurările grele prin care trec [eliberați recent din închisoare]. Dar pentru mine, mătușa mea a fost preocuparea cea mai grea – sufletește vorbind – deoarece am față de dânsa, căreia îi datorez viața mea atât de șubredă, o afecțiune nemărginită. Pierderea ei m-ar arunca într-un întuneric de disperare. În clipele acestea mi-am dat seama cât sunt de singur. N-a fost nimeni să-mi spună o vorbă bună măcar și am alergat cu sufletul la gură peste tot, descurcându-mă cum am putut. Am relații, nu prietenii, oameni cărora le plac ideile sau ceea ce cred că va fi viitorul meu, dar foarte puțini care depășesc cadrul steril al relațiilor exterioare.

Dragii mei, recent am aflat când se va termina stagiunea și vă scriu ca să-mi comunicați când vin pentru nășit. Avem spectacole („Iașii în carnaval" de V. Alecsandri) până la 20 iunie, apoi de la 1–20 iulie. Deci între 20 iunie – 1 iulie sau de la 20 iulie înainte, când vreți voi. Inutil să vă reafirm că doresc lucrul acesta independent de încurcăturile mele financiare. Sunt mai mulțumit acum, că mătușa mea va apuca poate să trăiască un an sau doi fără să sufere privațiile la care a supus-o un fiu excentric și că am mai putut mâzgăli câte ceva. Vă îmbrățișez, așteptând răspunsul vostru. Pavel

*

[Lui Theodor Ionescu, la Sibiu, data poștei 4.VII.1953]

Dragă Duđule și Mara,

Sunt într-o stare sufletească mult mai liniștită... voi fi liber între 15 iulie – 1 august... sau după 15 august când se va termina Congresul [Congresul Tineretului]. O idee ar fi să veniți voi aici în timpul congresului, să vedeți negrii și galbeni, și cu ocazia asta să facem botezul cu un ceremonial deosebit și cu o asistență artistică... Vă sărut. Pavel

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

[Bucureşti] 15 iulie 1953

Dragă Mara şi Dudule,

Am tot aşteptat răspunsul vostru la scrisoarea şi cartea poştală pe care vi le-am trimis, dar se vede că a survenit ceva... plec sâmbătă la Constanţa. Evident, dacă „Neprevăzutul" lui Jack London nu-mi va modifica proiectele şi itinerariile... Familia Fra-Fra [Fratostiţeanu] sunt sănătoşi şi teferi, dânsul doarme la mine, unde au şi o parte din lucruri. O dată – sunt câteva zile – la sora doamnei l-am întâlnit pe Michel [Sturza] cu soţia. Agreabilă fiziceşte, amabilă ca om social, dar dincolo de aceste limite, nu am putut-o cunoaşte. Dânsul, destul de rezervat.

După câte v-am scris în precedentele [scrisori], sunt acum fără o îndeletnicire oficială sau oficioasă, stagiunea fiind închisă. Finanţele în permanenţă deficitare. Mătuşa, cu acel simţ al femeilor care în matriahat culegeau buruieni şi melci, mai adună mărunţiş din vecini şi recurge la diverse combinaţii care ne permit să navigăm... La Constanţa, ca Voltaire, voi sejourna la amici, urmând să împing această escapadă literară cât mai adânc în vară. Aş fi vrut să vă dau ştiri bune despre lucrul meu, dar, din nefericire, o revizie întreprinsă zilele trecute asupra ultimelor pagini a scos la lumină cursuri care fac ca lucrarea să şchioapăte rău. Ce vreţi, după atâţia ani de inactivitate, mi-e greu să scriu ca Flaubert. Afacerea m-a descujarat evident şi pentru un artist nimic nu poate fi mai deprimant decât aceste incursiuni lucide şi critice, cu rezultate negative. E şi o descurajare şi o lene şi o prostaţie şi o lipsă de cotinuitate în lucru, cum spuneam. Poate pretenţiile faţă de mine sunt prea mari; din nefericire, în domeniul artei, exigenţele nu sunt urmate de realizări, ca aurora de zi. Dar, despre asta singurul secolul al XXI-lea va decide.

Acum vreau să vă comunic următorul lucru. Profesorul [Vladimir] Streinu m-a rugat şi pe mine şi vă roagă şi pe voi să-i comunicați dacă poate găsi o cameră la Sibiu (pentru o lună) și modul de hrănire, deoarece se simte extrem de prost în clima Bucureștiului (știți că are un plămân doar și sănătatea extrem de șubredă). E inutil să mai adaog că vă rog și eu și câțiva admiratori ai Profesorului să vă interesați sau să faceți diligențe în privința aceasta. Omul e fără pretenții și, eventual, ar putea da o preparație, ceva. E de la sine înțeles că lucrul acesta nu trebuie să fie anganjant pentru dânsul în niciun fel [să nu fie constrâns la compromisuri politice]. Rezultatul investigațiilor voastre, comunicați-l direct în bul. Pache 99.

Sper că Luchiță [copilul lui Theodor Ionescu, care urma să fie botezat] nu și-a pierdut răbdarea, așteptându-se botezat de un vântură-țară, care se agită între sârme de colivie, așteptând ca ele să devină meridiane. E un copil norocos și doresc să ne împărtășească și pe noi din nimbul anului și zodiei lui, ca să-l putem iniția în înțelepciune... Vă îmbrățișez cu căldură, Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, din Sibiu, trimeasă mie, la Constanța; august 1953]

Dragă Pavele,

Ce-i cu tăcerea ta? Ne gândim fel și chipuri. Ce faci cu botezul?... Dacă a survenit ceva între timp scrie-ne și nu te jena de noi... De două luni am reluat pe Platon, aproape toate dialogurile. Mi-e rușine s-o spun, unele nici nu le citisem... Mă obsedează mereu proiectul unui eseu intitulat „Apologia Xantipei“. Pedofilia greacă, de-oparte, femenismul lui Iisus, pe de alta... Grecii nu știau ce este „eternul feminim“ [deși] întreg cosmosul ăsta parcă-i străbătut mai mult de elemente feminine. Bărbatul e până la urmă gol, uscat, suspendat prin înseși înclinările lui metafizice. Tot procesul creației e ceva femeiesc iar nu viril. Noi suntem doar juisori, esteți... Femeia e... dar s-o lăsăm... Deci răspunde iute să știm ce-i cu tine?... Noroc. Dudu

*

[Mamei adoptive, trimeasă din Constanţa; ştampila poştei: 3 august 1953]

Dragă mamă,

... Au trecut două săptămâni de când am sosit aici... Singura mea grije e că o duci prost şi că te-am lăsat cu atâtea pe cap. Te rog să-mi scrii de îndată dacă ai fost la dispensar, dacă iei medicamente, dacă ţi-a adus banii Anghelescu, dacă ai vândut haina, cine m-a mai căutat, ce mai face Fra-Fra [familia Fratostiţeanu], etc. Când trebuie să luăm lemnele?... Te sărut,

Pavel

*

[Din partea lui N. Anghelescu, fost ofiţer, coleg de figuraţie, trimeasă mie, la Constanţa]

[Bucureşti] 3 aug. 953

Dragă Pavele

Nu ţi-am scris până acum că am vrut să ştiu ceva precis în legătură cu teatrul. Banii i-am dat mamei tale (91 lei). Am găsit-o bine şi cred că este mai liniştită fără tine, deoarece n-are atâtea griji. Mi-a spus că dacă ai găsit ceva de lucru, să nu te îngrijeşti de dânsa, să mai stai acolo. La [Teatrul] Nottara nimic şi nici pe curând nimic. [La Teatrul] Tineretului nimic şi nici pe curând nimic. Pe ziua de 11 aug este un carnaval în cadrul festivalului. Tu eşti trecut la Sânziana [şi Pepelea, de V. Alecsandri]. Ne îmbracă în costume şi defilăm sau aşa ceva. Pe ziua de 7 aug. plecăm cu maşini la Parc, pentru repetiţii... Am să-ţi scriu. Niki

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

Bucureşti, la 22 august 953

Dragă Mara şi Dudule,

Am amânat câteva săptămâni această scrisoare, în speranţa că voi găsi o rezolvare oarecare a problemei care pentru mine a devenit o adevărată obsesie... În jurul lui 1 iunie, am terminat figuraţia pe care o făceam la Teatrul Nottara şi care, de bine, de rău, m-a scos din iarnă. Deci, la această dată, am intrat în vacanţă cu ultima chenzină, vreo 150 de lei. Această sumă mi-a ajuns vreo 15 zile, renunţând la deşărtăciunile civilizaţiei (ziar, tramvai, carne etc.). Pe ziua de 15 iunie am constatat că nu mai aveam literalmente un ban. Cu abilitatea şi lipsa de orgoliu a mătuşei, care, fără ştirea mea, mai primeşte mărunţişuri alimentare de la vecine (acum nu mă mai pot supăra, nici măcar formal, căci ipocrizia ar fi prea mare), precum şi cu concursul unui cais din curte, care a venit în ajutorul literaturii române, am lungit boala cam până la 10 iulie când Mişu Mănciulescu, inginerul, mi-a propus să mergem împreună la Constanţa. Bineînţeles că am primit, am stat la Mişu Vasiliu (într-o cameră aproape goală) şi trei săptămâni am dus-o împărăteşte. Trebuie să menţionez că e pentru prima oară că am acceptat să trăiesc pe spatele altuia. În schimb l-am ajutat să achiziţioneze de la Afenduli [Gheorghe Afenduli, un bătrân arheolog amator] un cap roman de marmoră şi două amfore greceşti, minunate. Vă voi da deasemeni amănunte, verbal, în legătură cu Constanţa. Am revenit cam la 8 august în Bucureşti, la timp pentru a prinde festivalul [Tinertului] (despre care care vă voi vorbi 36 de ore în şir). Am văzut „Hamlet“, pe mimul [Marcel] Marceau, spectacolul chinezesc, etc. Dacă mă ascultaţi pe mine veneaţi şi voi în timpul acesta, făceam şi botezul (cu asistenţă cosmopolită). A fost ceva unic...

Între 8 august și astăzi [22 august] am trăit cu pâine și roșii. Amicii sunt toți curățați [de bani] de festival și, de altfel, mi-e penibil să tapez și prefer să-mi prelungesc această voluptate a foamei. Tramvaiul a devenit o problemă și pâinea zilnică o obsesie. Încercări timide de a solicita un împrumut oarecare de 5 lei, s-au lovit de jigniri inutile. În planurile mele în legătură cu [botezul din] Sibiu, Mișu Vasiliu avea un rol de prim ordin. Ne înțelesesem ca el să finanțeze expediția și eu să culeg fructele unei atitudini de „bienséance". Aseară însă am avut o întrevedere hotărâtoare, la care mi-a mărturisit cu entuziasm că are o femeie care îl roade ca pe o conopidă și deocamdată nu poate investi fonduri într-o operație gratuită.

Mi-e penibil să vă dau toate aceste amănunte financiare însă îndrăznesc s-o fac în numele vechii și adâncei noastre prietenii. Ar fi de altfel stupid să simulez opulența, arborând un decor fals. Am încercat să-mi vând ceva, dar toți s-au curățat de bani aici, cu festivalul. Concret, văd două soluții: ori veniți voi doi aici cu puștiul – și în acest caz va fi un botez de pomină (fără bani mulți), ori mai așteptați o lună, până voi găsi ceva de lucru să mă mai peticesc. Bietul Luchiță așteaptă să fie încreștinat de un om care agonisește comori celeste. Îl vor lumina poate mai târziu, mult prea tarziu, cred, ca eu să mă mai pot bucura de fericirea lui.

Pavel

*

[Un bilet din partea lui N. Barbilian, coleg de figurație de la teatrul Tineretului, foarte bătrân, care făcuse parte, în tinerețe, dintr-o trupă de mimi, pionier al cinematografiei românești, apoi actor de teatru și, în sfârșit, figurant „profesionist", la a cărui dramatică moarte pe scenă am asitat. Biletul a fost scris în septembrie 1953]

Rog pe Dl Chihaia, să mai facă un gest de prietenie și umanitate (cum a mai făcut înainte) să se prezinte la cadre la tov.

Olteanu, poate că are vreun răspuns de la Consiliul de miniştrii [în problema pensiei]. În cazul că nu a sosit încă nimic, să o roage să-mi trimită rezultatul acasă (atunci când va veni). Eu sunt grav bolnav de inimă şi nu mai pot părăsi patul. Am adresa în cerere. Cu mii de mulţumiri şi salutări.

N. Barbilian

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 7 septembrie 1952

Iubitule,

Luchi împlineşte un an pe ziua de 19 septembrie a.c., adică peste 12 zile. Îţi dăm un ultimatum prin prezenta de a te prezenta până în acea zi (până la ora 24), în caz contrar urmând ca a doua zi să fie botezat de Căpriţă, Munteanu, etc., tot atât de simplu cum ar fi fost şi cu tine. Aşa că te priveşte doar [ceeace cheltuieşti cu] drumul, restul fiind pregătit. (Restul e tăcere...) Tratativele s-au prelungit prea mult. Vinzi ce ai şi vii pe jos sau pe sus, cum vrei. Dacă nu ai ce să vinzi, te vinzi pe tine însuţi. Punct...

Îţi citesc scrisoarea Marei şi rog să-ţi trimită şi ea un mesaj. Dânsa e de părere să refac scrisoarea, fiindcă-i prea brutală, zice, în ton. O combat şi-i explic avantajele dar nu vrea să priceapă. Renunţ. Închei. Cu trei zile înainte de 19 septembrie aşteptăm o veste afirmativă sau negativă. Salve! D.[udu]

*

[Trimeasă Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

[Bucureşti] 20 Sept. 953

Dragă Mara şi Dudule,

Nu v-am răspuns până acum la scrisoarea „ultimativă“, p. că am sperat până în ultima clipă (sâmbătă) să pot face rost de parale şi să vin pentru o zi la Sibiu – nu numai pentru botez ci şi pentru multe noutăţi pe care vroiam să vi le împărtăşesc. N-am găsit bani la nici un cunoscut şi chiar cei mai înzestraţi de natură cu salarii puternice mi-au dat de înţeles sau chiar comunicat direct că nu au suta de lei nesară mie pentru scopul de mai sus. De altfel am câteva sute de lei datorii – niciodată nu am făcut până acum, cu toate că nu am dus-o strălucit – şi poate acesta să fie motivul lipsei de credit. Înainte de a-mi sugera voi, am încercat să-mi vând ceva – haina de ex[emplu] – dar pare o conjuraţie a Infernului că nimeni nu doreşte sau nu are disponibilităţi financiare să cumpere ceva. Astfel a trecut şi duminica aceasta, însă sper că n-aţi tradus ameninţatea în fapt şi nu totul e pierdut. Nu înţeleg de ce nu aţi acceptat sugestia mea de a veni aci... Am fi dat o amploare imperială botezului şi tânărul ar fi fost cunoscut de lumea mondenă şi rafinată a Bucureştilor, ceace i-ar priit poate în viitor, dacă ar fi căutat o slujbă de impiegat Min.[isterul] Artelor, ca naşul sau ilustrul său tată.

Dl. [Vladimir] Streinu m-a rugat să-ţi transmit mulţumirile sale şi m-a întrebat dacă i-ai fost elev. N-am ştiut ce să-i spun. De altfel, a plecat la Sinaia, invitat de un amic, imediat după primirea rândurilor tale, aşa că nu a avut timp, probabil, să îţi răspundă. L-am văzut pe Mişu [Vasiliu] acum o săptămână, are dificultăţi cu familia. Una din surori – Mioara – şi-a abandonat domiciliul şi a venit cu fetiţa aici, în Bucureşti. Omul acesta va fi tracasat de familie până va închide ochii. (Rousseau spune că omul de calitate trebuie să fie orfan). Aşa că pentru binele lui Luchiţă ar fi recomandabil să vă sinucideţi amândoi).

Dragii mei, trebuie să vă anunţ cu bucurie şi confidenţial, că am terminat redactarea I-a a „Hotarului de nisip“, însumând 220 pag. (coale) şi curând voi trece la ultima redactare...

În aşteptarea răspunsului vostru vă îmbrăţişez cu afecţiune,
Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

[Sibiu] 8 oct. 953

Dragă Pavelică,

Vrem să te anunţăm că Mara, ţinând seama de invitaţia ta şi făcând bine socotelile, a ajuns la concluzia că e mai avantajos pentru noi să cheltuim 400 lei pe C.F.R. (dus şi întors) decât tu 100 de lei, mai ales că vom fi găzduiţi şi ospătaţi în raport strict cu aprovizionarea ta şi datoriile tale de pe piaţă, iar ca gazdă atentă ne vei plimba pe la spectacolele cu casa închisă.

În ce priveşte botezul lui Luchi, bineînţeles că va avea amploarea imperială cuvenită, urmat de un banchet cu aceeaşi pompă...

Serios vorbind, mă îndeamnă Mara să declar că ne este tare dor de tine şi de Bucureşti şi că în concluzie... aşteptăm să hotărăşti tu soarta noastră. Punct! Cei trei muşchetari!

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu; ştampila poştei din Bucureşti, 20.X.953. Scrisă cu adaosuri greu descifrabile]

Dragă Mara şi Dudule,

Aflu cu multă bucurie că v-aţi decis, în sfârşit să treceţi munţii. Independent de botez, veţi mai vedea şi voi lume şi ceva spectacole. În ceeace priveşte ceremonialul, îl vom încadra în limitele financiare a înălţimii auguste a sărăciei Noastre. În fond, dacă împingeţi idealismul până la capăt, o să accept şi un botez în 5 persoane (al cincilea fiind preopinetul), urmând ca seara să dăm o recepţie eminamente literară de la care neiniţiaţii (nu însă şi femeile frumoase) vor fi evitaţi. Rudele vor avea acces larg în biserică – care niciodată n-a făcut discriminări de cultură. Dacă Providenţa va colabora la fondurile botezului – momentan amicii şi-au anunţat, cu exclusivitate, prezenţa – vom mări numărul persoanelor (rude) invitate la dejun. Telegrafiaţi ziua când veniţi, să vă aştept la gară. Mătuşa-mea a cumpărat „pânza de mir“ şi eu mă interesez la toată lumea cum se ţine un copil în braţe. Mulţi pretind că sunt cam îmbătrânit în rele şi sceptic ca să mediez între Luchiţă şi cer. Dar eu sper că mă voi bucura de o edenică legislaţie care prevede admiterea unor categorii de apatrizi cu merite sufleteşti speciale. Vă îmbrăţişez, Pavel

[Adaos printe rânduri]. Veţi putea dormi la mine, dacă vă face plăcere. Aşa scria Balzac! [comercial şi indescifrabil].

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 6 nov. 53

Dragă Pavele,

...Toată chestiunea botezului se amână fără termen precis... Momentan chestiuni mai arzătoare mă preocupă. Aflu că la [muzeul] Bruckenthal s-a prevăzut în noua schemă de funcţionare două posturi de asistent cu o încadrare destul de seducătoare... De aici mi s-a spus că [profesorul George] Gică Oprescu ar avea un cuvânt de spus dar poate îţi aminteşti că l-am scărmănat cam aspru prin 1947 şi-l ştiu pe bătrân cam ranchiunos. M-am gândit să-i scriu şi lui Zambaccian... Evident, aş veni personal la Bucureşti. Vreau cu tot dinadinsul să abandonez profesoratul care m-a obosit şi m-a bagatelizat în aceşti ultimi 5 ani. Mă gândesc că, obţinând numirea la muzeu, aş putea mai uşor încerca apoi o transferare la Bucureşti, fiindcă m-am săturat de provincie.

Tu ce faci? Acum că bate iarna la uşă, vreau să zic. Take [Demu], Stelaru pe unde mai sunt? Mişu [Vasiliu]? Îţi aştept răspunsul cât mai rapid. Al tău, Dudu

P.S. Citind volumul recent apărut „Maeştrii picturii româneşti“, văzui că-i redactat de Ionel Jianu şi Ion Frunzetti, acesta din urmă şef de lucrări la Institutul de Istoria Artei de pe lângă Academie. Ştiu eu, o avea şi ăsta vreun „cuvânt“ în chestia mea.

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu; din Bucureşti, 11 noem. 953]

Dragii mei, eram tocmai să vă telegrafiez, când am primit scrisoarea voastră... Bine, dragă, eu am bătut toba în tot Bucureştiul, emisesem invitaţiile şi aşteptam din zi în zi să-mi telegrafiaţi... Acum toţi mă pisează cu boteezul şi a ajuns un fel de basm cu cocoşul roşu. Ieri am primit scrisoarea şi astăzi m-am dus la Zambaccian, la Frunzetti şi Mircea Popescu, am umblat toată dimineaţa. Pe Zambacu nu l-am găsit, în schimb Frunzetti şi Mircea Popescu – asistentul lui [George] Oprescu – mi-a promis tot concursul, au rămas să se interseze şi imediat ce află, îmi comunică şi îţi scriu... dacă [cererea] trebuie depusă aici, să mi-o trimiţi prin poştă. Repet, cred că lipsa de franci n-ar fi fost un impediment pentru botez, după cum, la mine, nu a avut niciodată importanţă. E un factor pe care îl neglijez... Voi scrie peste 2–3 zile. Pavel

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu; Bucureşti 20.XI.953]

Dragă Mara şi Dudule,

Frunzetti s-a dus special la Minister pentru cazul tău şi a vorbit cu şefa secţiei respective, care i-a comnicat... că ea nu este iminentă. Totodată, Mircea Popescu mi-a comunicat că ar fi operant să faci o cerere... în care să specifici calităţile profesionale şi antecedentele de halterofil – vreau să zic calofil. Această cerere fie că o depui odată cu botezul lui Luchiţă (care va deveni „uns“ la majorat, ca Iisus), fie că mi-o trimiţi prin poştă mie, spre a o depune. Evident, dacă ai lua legătura, personal cu magnaţii, ar fi mai eficient. Toamna a fost călduroasă şi vă puteaţi repezi încoace. Nici acum nu înţelg ce v-a oprit. Repet, botezul n-ar fi avut proporţii oenologice mari, dar ce importanţă avea? Luchiţă nu e nici Luculus, nici Sardanapal. Vă îmbrăţişez, aşteptând răspunsul
Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu, 7 dec. 1953

Dargă Pavele,

Îţi mulţumesc mult pentru strădaniile tale cu muzeul şi sper că nu vor fi zadarnice... Aş accepta şi încadrarea de cicerone, fiindcă sunt decis să părăsesc profesoratul... Aceşti 5 ani de profesorat m-au obosit mai mult decât cei 7 de război. Şi apoi Sibiul îmi este totuşi străin... Cu tot confortul de aici (gaz metan) am început să ne gândim la Bucureşti... Tu ce faci? „Cerul dobrogean“? Mai lucrezi la teatru? Mă gândesc să o fac şi eu pe figurantul aici, că-mi iese un ban în plus. Dar ştiu eu? La 40 de ani... Haida de!

Încă o dată, dragul meu, mulţumiri şi noroc! Dudu

1954

Anul cel mai sumbru din existenţa mea, deoarece am pierdut-o pe aceea căreia i-am datorat mai mult decât orice pe lume, mama mea adoptivă (la 1 septembrie). Mulţi au sperat că lupta pentru putere care s-a dat în Uniunea Sovietică în acest an, va aduce şi desmembrarea imperiului comunist. Dar iluziile care au urmat morţii lui Stalin s-au risipit grabnic, sistemul era prea împietrit într-o ideologie demonică, exponenţi lui mult prea puternici, masele mult prea decerebralizate, pentru ca să dispară comunismul de la sine.

*

[Act de botez]

S-au înfăptuit azi 24 ianuarie 1954, în cetatea Sibiului, botezul lui Luchian Alexandru, fiul lui Theodor şi Mariei Ionescu, de către părintele Ion Albu, naş fiindu-i noi, Pavel Chihaia.

Departe de Tomis dar nu de mirajul mării, am dorit să pecetluim sub amintirea anilor petrecuţi lângă ea, trăinicia unei prietenii nedesminţite şi speranţă nouă pentru tânărul încreştinat. Înălţându-l sub semnul crucii, i-am urat blândeţe, înţelepciune şi curaj, spre a fi altora şi sieşi de folos şi pentru ca din visul vieţii să-şi ridice ochii spre adevărata Glorie.

Voind să trecem asupra-i bucuria noastră fără deşertăcune, încă gândindu-ne la cei pe care nu îi va cunoaşte însă îl vor îndemna la faptă prin jertfa lor, i-am însemnat pe un medalion, ca să-i fie stea şi îndemn până în ceasul din urmă, cuvintele Sfântului Petru către Iisus: „Etiamsi omnes ego non“, adică în româneşte, când toţi ceilalţi te vor renega eu îţi voi rămâne fidel. Pentruca să nu se ia după vorbe deşarte, după sminteli şi uşurătăţi, să nu urmeze vânturile, ci să se statornicească în credinţa binelui şi să fie loial celor în suferinţă. Să nu se teamă de singurătate: deoarece cugetul drept şi încrederea în oameni îl va însoţi, aşa cum aérul gândurilor luminează nopţii.

*

[Din partea lui Iordan Chimet, din Galaţi, trimeasă mie, la Bucureşti]

(17 februuarie 1954)

Dragă Licule,

Un salut cald de pe malurile îngheţate ale Dunării, de la amicul tău transformat de Furiile Nordului în ren cu barba acoperită de promoroacă... Sper ca razele astea limfatice... să mă desgheţe şi peste două săptămâni se debarc în capitală. Păstrez neştirbită credinţa că ne vom ciocni în curând şi, fideli celor mai cinstite tradiţii marinăreşti, vom bârfi fără milă pe toţi amicii. Salutări cunoştinţelor noastre comune. Cu drag, Dan

Dacă ai vreo ocazie convenabilă, să dai urările mele lui Stanimir [Vladimir Streinu]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu, 19-II-54

Dragă cumetre,

...În fiecare seară ne îndemnam unul pe altul să-ţi scriem... ne scrii că ai fost blocat de tristeţi şi nostalgii, că ţi-ai pierdut paradisul şi că eşti – acum – în convalescenţă... Vreau tot mereu să mă mişc, să evadez, dar visuri şi iar visuri de adolescent... În ce-l priveşte pe finul tău, află că-i sănătos tun, creşte şi mănâncă... Aflu zilele astea că Einstein a împlint 75 de ani şi că lucrează să rezolve criza mecanicii relativiste şi a structurii materiei... Spaţiul-timp ensteinian presupune un univers „umflabil“. Dispare din viziunea lui rigiditatea din mecanica galileană sau newtoniană. Se dilată şi el cum ne dilatăm şi noi psihologiceşte. El ţine însă cu tot dinadinsul [Einstein] să găsească în inima acestui univers un Dumnezeu raţional, fiindcă toate teoriile actuale se opresc la anumite „limite“ care reclamă iraţionalul... Toate acestea mi-au creat pe câteva zile un „mal d`univers“. Infinit. Ce un secol ne zice...

Ieri îmi sosi o scrisoare dela maică-mea. Dânsa a scăpat, se duce la Constanţa să-şi ia casa în primire. Vrea bani. Hristu a rămas tot la Bicaz. Nu i s-a dat voie să se reîntoarcă.

Te îmbrăţişăm cu toţii, Dudu

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 8.V.54

Iubitule,

În ultima-ţi c.p. din 16.III.a.c. scriai că să nu ne alarmăm de tăcerea ta, fiind asediat în mod sistematic de o serie de tristeţi... Ce speranţe mai ai? Mi-a scris soţia lui [Dimitrie] Stelaru pentru o transferare a ei aici. De poet nici o vorbă. Momentan o aşteptăm pe mama care a scăpat de la Bicaz.

Te îmbrăţişăm, Trio Ionescu

*

[Lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

Bucureşti 26 mai 54

Dragii mei,

bietul Luky are un naş foarte ciudat, excentric aş putea spune, care îşi concepe existenţa în afara tiparelor obişnuite. E greu să defineşti sau să surprinzi pentru tine însuţi aceste zone selenare care se întrepătrund şi se mişcă după un astru mai înalt. A le denunţa [e] şi mai greu. Încerc în scris şi unul sau doi auditori încearcă entuziasme, nu ştiu dacă justificate. Vara îmi incită nostalgii marine. Doresc două luni de litoral şi revenirea la patria mumă. Târgul îndepărtat din oraşul lui Rousseau şi Calvin, îmi pendulează un provizorat la capătul căruia voi coresponda abundent [?]. Speram că veţi veni voi încoace. De ce nu descălecaţi după atâta cristalizare? Să nu vă transformaţi în roci făgărăşene. Aştept ştiri şi vă îmbrăţişez,

Pavel

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu; Bucureşti, 20 iunie 1954]

Dragii mei cumetri,

Veţi şti că au ridicat restricţiile de călătorie pentru Constanţa şi în consecinţă, pe ziua de 1 iulie extravagantul naş al lui Luchy va lua trenul pentru Constanţa, unde va sta 1–2–3 luni, după posibilităţi. Vreau să reeditez un 48 [1948], când am adunat pe malurile Pontului un grup de literaţi distinşi al căror părinte şi bard era Tihon [Theodor Ionescu]. Niciodată n-am plecat mai eliberat de griji băneşti (n-am para) şi cu mai multe certitudini (habar n-am unde voi domicilia). Însurătoarea lui Tulon [Gheorghe Tulei] a fost nefastă literaturii peregrine. Nu descindeţi şi voi către mare? Ar fi grozav să ne întâlnim acolo. Entuziasmul îmi strică stilul. Probabil de asta ziariştii nu au stil. N-am mai lucrat pentru eternitate. Înmagazinez prin parcuri căldură pentru la iarnă şi amor pentru bătrâneţe. Scrieţi-mi ce proiect aveţi. Vă îmbrăţişez, Pavel

*

[Mamei, din Cosntanţa la Bucureşti; 6 iulie 1954]

Dragă mămico,

am sosit ieri dimineaţă... astăzi l-am văzut pe Gică [Tulei] şi voi sta în locul dnei Tulei, care e plecată la Piatra Neamţ... Să-mi trimeţi 100 lei, săpunul de ras, pămătuful. Nimic altceva. Mă simt bine şi mă voi descurca, să nu ai grije. Dacă nu vine Marin pe ziua de 6 [iulie], te duci tu la [teatrele] Nottara şi Tineretului [pentru a-mi ridica salariul].

Să-i dai cărţile „Robii". Să te odihneşti, să nu-mi faci griji aici. Te sărut. Pavelică

*

[Din partea mamei, trimeasă mie, la Constanţa]

Bucureşti 6/7 954

Dragă Pavelică,

Am fost astăzi dim. ora 12 la teatrele [Nottara şi

Tineretului] şi n-am făcut nimic. La Tineret mi-a spus că se va da [plata] la 14 cor., înainte de a urca scările la al 2-lea etaj, am întâlnit jos pe un cunoscut al tău... La Nottara mi-a spus, înainte de a urca scara (asta alături de intrarea publicului) că se va da în ziua de 8 cor. însă nu ştia precis. De acolo am mai stat în Cişmigiu unde e atât de plăcut... Îţi vor ajunge banii până voi putea ridica salariul?... Eu sunt bine, să n-ai nicio grijă de mine, vezi de tine, nu exagera cu nimic. Te sărută

Marioara

*

[Din partea mamei, trimeasă mie, la Constanţa]

[Bucureşti], 9/7 954

Dragă Pavelică,

Ţi-am trimes prin dl Pascu un pacheţel cu ce mi-ai cerut plus câteva sendviciuri şi roşii, pe care mi le-a adus înapoi. De ce nu te-ai dus la gară, aşa cum am vorbit?... Am fost în ziua de 6 cor. la teatru după salariu, s-a amânat pentru la 14, Nottara poate mai curând. Îţi va ajunge banii până îţi voi trimete alţii? Eu sunt bine, găsesc bani.. Mă voi mai duce eu la Nottara, întreb jos la funcţionara din dreapta. Luni, 5 iulie am fost pentru programarea la lemne... Te sărută

Marioara

*

[Ultima scriere de la mama. Carte poştală, trimeasă mie, la Constanţa]

Buc.[ureşti] 18/7 954

Dragul meu,

Ţi-am trimis încă de miercuri 14 cor. 100 lei, aşa cum mi-ai scris... Am primit numai o c.p., ţi-am scris că a venit dl Pascu cu pachetul înapoi. Ţi-am luat [salariul] vineri 16 cor. şi de la [teatrul] Tineret, am auzit că pe ziua de 2 august, vor începe în grădină... De mine să n-ai grijă, caut să nu mă obosesc.

[Adaos din partea Luciei Fratostiţeanu]

Puiu [Fratostiţeanu] cu mine am venit să luăm ştiri despre tine şi mare ne-a fost mirarea şi îngrijorarea să nu putem afla nimica despre tine. E frumos şi calm – după zile de furtună şi ploi – dar lui Puiu şi mie ne lipseşti mult. Cu toată dragostea.

[Însemnări pe un petec de hârtie, de la 6 septembrie, pentru Mihai Vasiliu, care s-a mutat la mine după moartea mamei, de la 1 septembrie]

Dragă Mişule, vezi că ai mâncare şi pâine (brânză, slănină, ouă) în dulap, în bucătărie. Uleiul pentru ouă jumări este deasupra dulapului. Pavel

PRIMA ELEGIE MAMEI

Nu pot dărui amintirii tale
Cântece sonore şi nori de tămâie,
Cu toate că ţi-ai dorit liturghii
Lângă sfinţii cu obraji subţiri, cărămizii.
Sunt tot răvăşit şi sărac, mamă.

Singurătatea şi disperarea aprinse de muţenia mai adâncă a sfârşitului

Când nu mai urmează ceea ce oamenii în orbirea lor numit-au viitor sau altă clipă,

Nu mi-au înflorit pajiştile gândului
Şi neagra lespede mi-a feecat cereasca-mi aripă.

Trupul tău împietrit lângă goana viselor mele
Lângă zbuciumul meu cu marea, veşnicie a răzvrătirii,
Tăcerea ta lângă durerea-mi că nu te voi putea uita
Oricât voi rătăci pe ţărmuri, printre copaci, printre primăveri,
Oricât frâu liber minţii îmi voi da, să se` nvălmăşească înţelesurile şi chipurile îndrăgite să pălească.

Asfinţitul nu-mi mai e pragul odihnei
Nici răsăritul fereastră minunată.
Ideile nu-mi mai împietresc lumea – precum uscatul apele – cu înţeles
Şi fântâna veche nu îmi mai deşteaptă ritmul unui vers.

Bine şi rău nu se mai despart prin paloşul dreptăţii,
Frumuseţea nu mai recheamă ceruri cupola să-i primească.
Avântul orb şi pasiunea nobilă a curajului
Cad precum pânza unei corăbii, rătăcită în apele morţii.

Mi-e teamă că nu te voi putea uita
Că zilnic îmi va înflori dorul după fiinţa ta,
După surâsul şi blândeţea şi umilinţa gesturilor tale,
Că printre lujeri de crin fiinţa ta măruntă şi nevinovată,
Prin rătăcirea minţii mele sau în vis
Spre mine va veni şi nu mă va ajunge niciodată.
Prea Sfântul ţi-a hărăzit ca Mariei lui Iosif veşmintele rupte şi post mult,
Un copil de suflet, crud şi tăcut
Multă singurătate, multe rugăciuni
Şi-o biserică sfârtecată de bombe unde-aşteptai minuni.
Grijă ţi-era zidurile milei să ridici

Cu mâinile tale slabe şi mici.
Mereu am plecat în zări de pustiu
Hoinar printre oameni, rătăcitor.
Mă aşteptai târziu, în pâlpâirea candelei,
Dar căutam lumina ascunsă a dreptăţii şi-a înţelesurilor.
Singură te trezeai, singură aşteptai amurgul
Singură te rugai lui Dumnezeu.

Furtunile vieţii şi zăpezile grele
Singură le priveai cum te acoperă sub ele.
Te-au acoperit bine acum.
Eşti într-un loc unde tăcera ţese cununi singurătăţii,
Unde cruci amintesc de cel pe care l-ai slăvit
Şi pe care femei ca tine şi mame l-au iubit.

Mai ştiu că pentru tine care ai crezut
Neaua în nori de raze ţi s-a desfăcut
Crivăţul în adiere blajină
Înmiresmat ca a icoanei tale sulfină.

Cohorte de îngeri pe porţile cerului vor ieşi
Pentru viaţa ta umilă, lumină pe pomii desfrunziţi va-nmuguri,
Şi Dumnezeu pe care l-ai slăvit
În palatu-i ceresc te va primi.

Nimeni n-o va afla, nimeni n-a ştiut
Fără glorie pe pământ, plecată-n moarte
Vei străluci cum stelele pe crugul nevăzut
Roti-vor iar în veac sclipiri de diamante.

Şi dacă eşti acolo, undeva
Dacă poema aceasta nerostită
Va trece de vămile neînţelese ale văzduhului,
Să mă aştepţi, mamă, voi lepăda curând povara lutului.
Tu singură ştii că nu sunt rău.
Puhoaiele m-au înăsprit,

Mi-au mâncat tinerețea ca o rugină
Şi` n inima mea vremea lancea şi-a tocit.
Ai văzut pe-obrazul meu
Fulgerele luptelor îndepărtate, mereu.
Groaza şi uimirea, speranța nimicită, răzvrătiri adânci
Fir de nisip lovit de stânci.

Despre asta până acum n` am putut să-ți vorbesc
N` am putut să-ți mărturisesc
Că nu sunt aspru, mohorât, tăcut,
Că nu urăsc viața paşnică, nici pe mine însumi.

Roagă-te pentru mine, mamă, Domnului nostru Iisus,
Pentru un rebel, roagă-te acolo sus.
Roagă-te pentru mine, fără odihnă,
Pentru veşnicia ce va să-Mi vină.

23 Sept. 1954

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, din Sibiu, care nu aflase de moartea mamei]

Sibiu 27-IX-54

Dragă Pavele, S-a stricat poligonul [de gimnastică] la care lucrez de ceva timp în orele libere şi, ca să nu-mi pierd timpul „prețios“, găsesc prilej să îți trimet câteva rânduri.

A trecut mai bine de o lună de când am sosit aici dar m-au asediat imediat o puzderie de probleme... Nu-ți mai povestesc întreaga mizerie. Până la urmă am obținut să predau Ed. Fiz. [educația fizică] la o şcoală de felceri. Neavând decât o catedră a trebuit să caut de lucru suplimentar, mai ales că peste două luni aşteptăm – sperăm – o fetiță... Acum, deoarece cunoşti tehnica năşitului, noi ne-am gândit tot la tine. Trebuie însă să cauţi o altă deviză... În ce priveşte mutarea noastră la Bukara [Bucureşti] toate tatonările mele au dat greş. Tu mai lucrezi ceva? Mai lucrezi? Eu n-am timp nici să citesc. Al tău, Dudu

[Adaos al Marei Ionescu]

Eu zic să te pregăteşti de năşit... Aşadar strânge fonduri, bate medalie, stabileşte zicala, că eşti consacrat naş şi nu mai încape discuţie... Şi acum aştept să-mi văd împlinit visul, adică o fetiţă care să semene la chip şi întrupare celei pe care am pierdut-o. Scrie-mi, te rog, ce nume să-i pun?... Aşteptăm rândurile tale, nerăbdători, Mara

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

[Bucureşti] 28 sept. 954

Dragă Mara şi Dudu,

Încerc de mult timp să vă scriu, dar mâna îmi refuză îndemnul minţii şi ochii îmi întâlnesc acelaşi gol nesfârşit din jur... A trebuit ca, după loviturile îndurate, să o suport pe cea mai mare dintre toate, atât de năprasnică, atât de dureroasă pentru mine, că sufletul îmi arde ca o rană vie scriidu-vă toate acestea... N-am putut să vă scriu până acum, n-am scris nimănui şi n-am văzut pe nimeni, deşi s-a scurs aproape o lună de la întâmplarea care mi-a străfulgerat existenţa şi mi-a învălmăşit gândurile luminoase ale finalităţii mele în veac şi pe pământ. Scrisoarea voastră cu accente de voioşie a răsunat ciudat în această casă a morţii în care mă aflu închis şi ne mai putând suporta gândul că îmi ignoraţi nefericirea, am ridicat condeiul. Trebuie să ştiţi că în ziua de 1 septembrie 1954 a încetat din viaţă mama şi sfătuitoarea mea, steaua luminoasă a vieţii mele, a drumului meu prin întuneric. S-a stins în cea mai adâncă mizerie – n-am câştigat nimic toată vara – şi a murit pe braţele vecinelor. Singură. M-a strigat până în ultima clipă. Eram la teatru, pe scenă, făceam figuraţie în „Sânziana şi Pepelea“, m-a anunţat o vecină şi, când am sosit acasă, am găsit curtea şi casa plină de lume. A murit subit în două ore, de embolie (ca şi Tonel) [Constant Tonegaru]. Am fost singur, fără bani, disperat. N-am dormit şi n-am mâncat aproape nimic o săptămână. În seara înmormântării am jucat, altfel mă dădeau afară. Colegi de figuraţie, desmoşteniţii, au făcut o colectă şi mi-au dat aproape 300 de lei. Datorii, formalităţi, apoi, când totul a fost gata şi a înghiţit-o pământul, o singurătate acută, grea, singurătatea morţii. Am văzut oameni... dar nimic nu-mi vorbea despre dânsa şi atunci m-am închis în casa asta ca într-un cavou, în camera asta unde, atâţia ani mi-a împărtăşit, fără să fie vinovată, mizeria şi disperarea. I-am dăruit o bătrâneţe înfiorătoare, plină de lipsuri, de emoţii, de singurătate. Blestemul vrea ca abia acum să simt singurătatea pe care o simţea dânsa: serile lungi, vântul rece al toamnei, senzaţia că eşti zidit de viu. Mă purtam aspru, neînţelegător, fanatic în idealismul meu, despre care îi reproşam că nu îl înţelege.

Era singurul om pentru care [îmi] doream o soartă mai bună, glorie, lumină. Era singurul om şi singurul punct în acest univers nesfârşit unde ştiam că voi găsi un culcuş şi un codru de pâine. Îşi dădea viaţa pentru a-mi îmblânzi foamea şi privirile. Sunt singur pe lume acum, nu mai am pentru cine şi pentru ce spera. Nu mai doresc nimic, totul mi-e indiferent, chiar ideile cele mai dragi. Moartea ei m-a aruncat într-o tristeţe fără leac. Niciun prieten, nicio femeie, niciun copil nu pot umple acest gol fără ţărmuri din sufletul meu, locul unde mi-a fost copilăria, adolescenţa, viaţa cea mai frumoasă, luptele, disperările, dragostele mele pe care le cunoştea. Era singura fiinţă care îmi lumina existenţa şi a pierit. [Vecinii mi-au spus că] m-a strigat până în ultima clipă..., apoi a început să plângă cu lacrămi tăcute de dorul meu şi a intrat în comă. Ce să ve scriu? Totul mi-e secat, până şi izvorul înţelegerii. Mi-e teamă că nu voi putea uita vreodată, că mă va urmări remuşcarea pentru viaţa pe care i-am dăruit-o şi dorul aprig după fiinţa ei pe care nimeni n-o va putea înlocui. Plâng mereu şi mă rostogolesc în durere ca într-o fântână fără fund. Nu mă pot împăca, blestem legea morţii. Am ajuns – prima oară – să cred că viaţa nu merită s-o trăieşti.

Sunt singur şi n-aş putea suporta pe cineva. Rătăcesc ca un strigoi prin casa pustie, fără linişte, fără pace. Poate mă voi aşterne pe scris, de data asta surd, fără speranţă, fără legătură cu lumea. Proiectasem să-mi termin romanul [„Hotarul de nisip"] în toamna aceasta, dar cred că-mi va fi cu neputinţă.

Mănânc pe la birturi, umblu nespălat, am făcut datorii, mi-e indiferent totul. În camera mică din fund s-a mutat Mişu [Vasiliu]. La o lună, adică alaltăieri, a murit şi maică-sa, Mme Vasiliu şi este la Constanţa acum, s-o îngroape... L-a găsit şi pe el fără bani, s-a împrumutat să facă faţă...

Trebuie să plătesc impozite, succesiunea, datoriile, afară plouă mereu, n-am lucruri de iarnă şi, culmea, acum câteva seri, am uitat pe o bancă la telefoane [palatul telefoanelor] 3 cămăşi pe care mi le dăduse la spălat Mili [Iov]. Nu ştiu ce blestem mă urmăreşte.

Am aflat cu bucurie că veţi mai avea un copil. Îi doresc mult noroc, naşterea lui să însemne începutul unei zodii fericite pentru toată lumea. Îmi pare rău că mâhnirea nu îmi va permite să-l ţin în braţe cu speranţa şi încrederea cu care l-am ţinut pe Luchi. Zăbralnicul morţii m-ar împiedica să-i dăruiesc din lumina entuziasmului meu ceresc, aşa cum am făcut-o pentru Luchi... Ce să vă mai scriu, Doamne? Am atâtea de spus, dar prefer să le uit, să uit totul şi să dorm cât mai mult. Mergeţi într-o duminică dimineaţă la biserică pentru dânsa, care n-a supărat pe nimeni, n-a jignit pe nimeni, a fost omul cel mai nobil şi mai curat pe care l-am întâlnit în viaţă. Rugaţi-vă pentru ea şi pentru sufletul meu, Pavel

*

[Din partea Marei şi a lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la

Bucureşti]

Sibiu 12-X-954

Dragă Pavele şi Mişule, Vă scriu la amândoi odată, fiindcă aţi primit împreună şi aproape în acelaşi timp, aceeaşi grea lovitură. Deoarce mi s-au părut, mereu, cuvintele de prisos, nu am răspuns imediat şi chiar acum nu ştiu cum să fac mai bine ca prin această hârtie să vă pot comunica strângerea noastră discretă de mână în semn de participare la marea voastră durere dar, în acelaşi timp şi de încurajare la o reculegere bărbătească, atât de necesară în vremea de azi... Ce să vă spunem?... În faţa morţii nu există consolare şi ştiu asta din experienţa mea cu moartea lui taică-meu. Îţi înţeleg bine şi remuşcările tale că nu i-ai oferit (că nu i-ai putut oferi) un confort pe care-l merita, desigur, cu prisosinţă, de dragul unei idei, pe care însă a înţeles-o şi, în felul ei a luptat alături de tine pentru ea... Încă o dată, o încurajare dela ai noştri, Luchi, Mara, Dudu

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Sibiu 23 Nov. 1954

Azi dimineaţă Mara a născut un băiat sdravăn de aproape 4 kg. Noi aşteptam o fetiţă, în dorul Luchianei. Destinul a vrut, altfel. Îl cheamă Cristian Gheorghe Ionescu. Nu-i încă clar cu cine seamănă... Acum însă, mlădiţa asta nouă care mi-a înmugurit din coastă mă îngrijorează în plus şi simt prezenţa cenuşie a lui Frau Sorge în toate colţurile casei. Ce fel de educaţie va trebui să le dau, iată o întrebare pe care o pot amâna momentan. Hrana terestră însă nu suferă nicio amânare şi tocmai acum bugetul îmi e mai dezechilibrat şi mai împuţinat ca oricând... Deşi lucrez în timpul liber – ciac pac la un atelier paticular (stanţez, polizez, ciocănesc, evident muncă necalificată) – degeaba. Asta-mi produce o furie şi o demoralizare, provenite nu din prestaţia în sine a muncii (de mic copil am fost obişnuit cu munca manuală), ci din pricina zădărniciei ei, a irosiri mele fără sens, fără sfârşit şi fără profit măcar. Dar până când, până când! Eroismul mă irită, compromisul mă îngreţoşează, înţelepciunea mi se pare eftină pentru azi. Sunt într-o situaţie când trebuie să-mi iau toată viteza şi mă văd silit să merg cu viteza suprasonică a căruţei inventată acum 6 000 de ani. Trebuie să navighez cu toate pânzele umflate dar vântul propice nu vrea să bată în pânzele mele ca altădată în pânzele Aheilor. Eu n-am ce să jertfesc decât pe mine însumi. Şi dacă aş presimţi un ţărm pe aproape, dacă aş avea credinţa lui Columb. Dar ştiu bine că toţi şi-au făcut socotelile pe spinarea noastră. [Petru] Comarnescu avea dreptate, nu vreau să cobesc ca o Casandră dar îi dau dreptate lui Eminescu: „Deviza noastră este: a nu spera nimic şi a nu ne teme de nimic" (vezi articolul „Tendinţe de cucerire", despre care, pare-mi-se, ţi-am mai vorbit, numai în ediţia Murăraşu, de o actualitate uluitoare)... Şi acum îi trec rândul lui Luchi... Dudu

*

[Din partea lui Iordan Chimet, din Galaţi, trimeasă mie, la Bucureşti]

(25 dec. 954)

Dragă Licule,

Acum, în prag de An Nou, îţi doresc bucurie, zile pline de soare şi tot ce năzuieşti să se împlinească. Fie ca – dincolo de ceea ce ne-a despărţit cândva – prietenia noastră să stea senină mereu. Cu dragoste, Dan

Poartă, dacă vrei, urările mele de bine şi lui Stanimir [Vladimir Streinu]

1955

A fost anul care a urmat morţii mamei mele adoptive, în care orizonturile morale, peste cele ale lumii în care trăim, nu mi-au mai dăruit nici o lumină. De altfel, între 11 şi 14 mai, România comunistă va intra în Pactul de la Varşovia, pentru a consfinţi deplina sovietizare. Cele câteva scrisori pe care le-am păstrat vădesc un itinerar de viaţă care nu îşi mai revendica nici trecutul, nici pespectivele râvnite cândva.

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

[Bucureşti] 3 ianuarie 1955

Dragă Mara şi Dudule,

Vă cer iertare că la scrisorile voastre am răspuns cu tăcere până acum. Dacă aţi şti prin ce am trecut, sunt sigur că îmi veţi da dreptate... Cred că am trecut prin cea mai tragică epocă a vieţii mele şi neputinţa de a transmite ceva din marea prăbuşire şi marele dezastru interior, m-a oprit până acum să iau tocul în mână. De la 1 septembrie n-am mai scris nimic, n-am mai citit nimic, n-am mai făcut nimic. Am lipsit mereu de la serviciu [din figurație] și numai întâmplarea a făcut să nu fiu dat afară. Am avut sărbătorile cele mai câinești, fără cea mai măruntă bucurie, în singurătate și lacrămi. Bilanțul anului 1954 este dezastruos din toate punctele de vedere. Materialicește mi s-au rupt toate, s-au murdărit, n-am unde să spăl, să repar, să țes, n-am cu ce, umblu cu pantalonii rupți, cu bocancii rupți și plini de apă, mă jenez să mă duc la cineva în casă. Singurătate, singurătate și pustiu de-mi țiuie urechile, și nopți nedormite și coșmaruri și căderi tragice de zile întregi, nopți întregi, când mi se pare că mă prăbușesc mereu și nu mai ating fundul. Senzație de ratare și de sfârșit, de penibilă svârcolire inutilă, fără rost.

Încerc să găsesc puțină mângâiere în prietenii care nu mai există, în oameni care au alte preocupări... Cercul pustiului se lărgește până ce și zarea, chiar îndepărtată, dispare din vedere și totul nu mai este decât neant.

Ți-am scris că stau cu Mișu [Vasiliu], în fundul casei stă băiatul doctorului Ibrahim [pe care l-am pregătit pentru examene în 1948] student la medicină, anul II, nu pe chirie ci pe considerația vechilor relații de amiciție pe care le cunoști. Fac figurație dar nu mai am ocupate toate zilele. Diminețile, spăl, mătur, scutur, după amiezele stau în pat sau rătăcesc pe străzi fără țintă, fără scop. Îmi dau seama că trebuie să mă smulg din starea aceasta, dar nu pot încă. Zilele trecute am găsit considerațiile asupra filosofiei indiene a lui [René] Grousset, dar a trebuit s-o revând din lipsă de bani. Sper că, exterior, condițiile vieții mele se vor schimba, o înseninare părând iminentă pentru noi [încercări nereușite de destalinizare ale lui Hrușciov], dar mă întreb acum, cu ce îmi mai poate folosi. Mă întreb dacă rana nu a devenit cancer și dacă se va putea remedia vreodată.

Sărbătorile acestea n-au fost popas luminat, ci prilej de tristețe pentru mine. Îmi pare rău că nu ați venit în București, am fi avut de vorbit multe. Din depărtare vă urez un an plin de bucurii...

[Din partea lui Mihai Vasiliu]

Cu toate încercările mele, cu toată durerea pe care am avut-o asemenea şi eu prin pierderea mamei... Fapt este că suntem amândoi dezorientaţi şi în căutarea unui echilibru pe care îl vom regăsi cu timpul... Casa de la Constanţa mi s-a risipit prin faptul că nu a mai rămas nimeni decât fratele meu Liviu, care se luptă şi el cu singurătatea... Al vostru Mişu

*

[Din partea Marei şi a lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti, simultan cu scrisoarea mea – de mai sus – către ei]

Sibiu 5 ianuarie 1955

Dragă Pavelică,

Îţi transmitem urările noastre călduroase ca anul nou să-ţi realizeze dorinţele... Nu ne-ai mai scris şi ţi-am înţeles tăcerea... ţi-a fost dat să nu ai parte nici de Tonel [Constant Tonegaru], nici de ultimul tău sprijin [mama]. Tu care ai căutat oarecum să te eschivezi de viaţă în numele unui ideal spiritual, ai fost lovit crunt şi silit să te sbaţi în disperare şi în lipsuri umilitoare... Să dea Dumnezeu ca prin suferinţă să ajungi la pace sufletească şi plenitudine...

Cum ai petrecut sărbătorile ? Noi, târâş grăpiş, cu 1 kg carne de porc şi 1 kg de vin şi multe speranţe deşarte... De când pilesc tablă în orele libere (de-mi amorţesc degetele) l-am reluat pe Spinoza care, pentru independenţa sa, pilea şi el... diamante. (Aici stă şi toată distanţa între el şi mine). La început mi s-a părut uscat, naiv chiar cu acel q[uod] e[rat] demonstrandum cartezian. Are însă suc dacă-l adânceşti. Păcat că nu pot citi din el mare lucru aici.

Mai răsfoiesc vechile mele hârţoage, mai rup din ele zâmbind şi câteva nopţi am mai întârziat asupra lor cu sentimentul că lucrez pentru anul 2000. Ce mai fac Stelescu [Dimitrie Stelaru], Sterică [Popescu], [Dumitru] Demu, Fra-fra [Gheorghe Fratostiţeanu], Iulică [Gheorghiu] ? Din Constanţa ce veşti mai ai ?... Te îmbrăţişăm,

Cristian, Luchi, Mara, Dudu

*

[Din partea lui Gheorghe Tulei, trimeasă mie, la Bucureşti]

Constanţa 03 martie 1955

Dragă Pavelică,

N-am cuvinte să exprim sentimentele de părere de rău pentru ceea ce s-a întâmplat... n-am avut curaj să-ţi scriu deoarece îmi închipuiam situaţia în care te aflai... Să-ţi aduci aminte, dragă Pavelică, pe când eram amândoi odată, că unul şi altul ne pregătisem sufleteşte în cazul unei situaţii asemănătoare, şi că probabil teoretic [o] admisesem. În mod practic, după cum se vede, este mult mai greu. Totuşi se cere f. multă tărie şi atenţie f. mare în situaţia actuală. Cred că nu este drept să acorzi o independenţă totală pt. viaţa ta... Al tău prieten care nu te-a uitat, Gică

*

[Marei şi lui Theodor Ionescu, la Sibiu]

[Bucureşti] 5 martie 1955

Dragă Mara şi Dudule,

a trebuit ca soarele să răsară mai pur şi mai evident ca să mă scutur de toată rugina copleşitoare a iernii acesteia. A fost cea mai grea din viața mea. Fiecare zi o altă dilemă, o altă dezamăgire, constatarea unei noi fisuri în corabia mea și așa destul de șubredă. Mi-e foarte greu să țin [curățenia în] casă și o bună bucată de timp îmi ia scuturatul, spălatul vaselor, etc. N-am mai citit o carte de nu țin minte [când], iar de scris, am înseilat câteva poeme ca să nu-mi ruginească penița. Evident, diversiune de prozator. Vreți o mostră ? Iată :

SOARELE DRAGOSTEI

În cerul dragostei ne vom întâlni
Unde nu este moarte, nu este tristețe.
Pasul anilor va împietri lumea
Dar noi vom trăi veșnica tinerețe.

Singuraticii ne vor găsi ca două statui
Pe-un mormânt de piatră culcate,
Și nu vor ști că sufletele noastre
Rătăcesc în azur, deslegate.

Pentru cei fericiți, poema aceasta
Și dragostea noastră or să se aprindă
Când vom stinge stelele morții
Și vom purta soarele ca pe-o oglindă.

Cam prăfuite, dar le-am scris pentru uzul meu personal. Aici suntem o companie constănțeană : Mișu [Vasiliu], eu și Huxel Ibrahim, băiatul doctorului [din Constanța] ale cărui elogii și politeți m-au constrâns la amabilități incomode. Eu sunt cenușăreasa castelului. Lumea îmi indică căsătoria ca singura salvare posibilă ; deși sunt la vârsta critică, refuz să accept o uniune pe bază de dificultăți domestice... Reușesc s-o uit uneori pe cea care a plecat de lângă mine, lumina primăverii mă fascinează, dar clipele de aducere-aminte sunt tot atât de grele ca înainte. Durerea zace undeva sub cenuşa timpului, tot atât de arzătoare, de copleşitoare şi mi-e teamă că mă va urmări până ce însăşi viaţa mea se va stinge...

Sufleteşte singur, ca un explorator în antarctic. Uneori o strig în camera goală, alteori borborisesc călcând prin zăpadă sau fac cruci neverosimile. Ratarea, decăderea mă persecută şi mâna mea întinsă către alţii găseşte zidul sticlos şi îngheţat al indiferenţii. Ţineţi minte versul lui Esenin ? „Noi pe toţi i-am iubit, dar nimeni nu ne-a iubit". Mi-a scris Gigă Tulei din Constanţa o scrisoare mişcătoare. Va avea şi el un copil, pretext pentru mine de reflexe melancolice.

Caută în scrisoarea pentru Corintieni (prima) cap. 15, despre moarte şi viaţa veşnică. Reciteşte pildele.

Fac tot figuraţie ; două piese care mă interesează „Hoţii" de Schiller şi „Steaua Sevilei" de Lope de Vega. Nu ştiu la vară cum o să mă descurc. Am încurcături băneşti, succesiune, impozite, etc. Umblu cu cămăşile murdare, paltonul mi s-a uzat, n-am încălţăminte. Lumea a început să se plictisească de personalitatea mea apusă... Femeile iubesc la mine mizeria, deoarece Eminescu a murit sifilitic, şi-mi fac promisiuni de credinţă franciscane, dejunând cu directori de minister... Mişu [Vasiliu] are două cămăşi cu gulerul cariat... În schimb, Ibrahim ben Iusuf [Huxel Ibrahim] îngurgitează disperat prin colţuri, evitând privirile noastre de dervişi hămesiţi. Casa mea cu reputaţie democratică suportă acum o inegalitate flagrantă. Şi nu ştiu dacă nu ne va îndemna într-o zi să-l sacrificăm, frigându-l cu jocuri de circumstanţă şi tam-tam.

Aştept cu nerăbdare ştiri de la voi. Îm închipui că trageţi targa pe uscat, dar cel puţin aveţi mângâierea unor bătrâneţi asigurate. (Precis că Lucy va fugi în legiunea străină, cu educaţia primită de la Dudu)... Vă îmbrăţişez, Pavel

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie şi lui Mihai Vasiliu, la Bucureşti]

Sibiu 6-III-1955

Dragă Pavele şi Mişule,

Trebuie să vă cer iertare că, de două luni, văd scrisoarea voastră pe bufet şi abia în noaptea aceasta mă simt îndemnat să iau tocul. Se întâmplă de multe ori pe cei pe care-i ai mai aproape să-i neglijezi, ştiind că te vor absolvi...

În tot acest timp, atâtea griji şi necazuri că nu mi-am văzut capul... Ce să vă scriu ? Să ve exprim prietenia noastră – este un pleonasm. Mizeria noastră ? Alt pleonasm... salariul a devenit un fel de indemnizaţie de şomeri pentru cele patru guri care cer toate de mâncare. Nici cu sănătatea nu stăm mai bine... Boala copilului ne îngrijorează cel mai mult. Retrăim clipele tragice petrecute acum 4 ani cu Teodora... Sfârşitul acestei ierni ne găseşte şi pe noi sfârşiţi. Noroc că Lucky se ţine bine deşi nu-i putem oferi decât cartofi, cartofi şi din când în când câte o bucată de carne sau prăjitură... Aş putea continua pe un ton mai sumbru în ce priveşte – să zic – moralul, speranţele noastre. Renunţ... Anii aceştia s-au scurs pentru toţi în prezenţa morţii... atâtea lupte de zi la zi ca să te menţii pe linia de plutire a vieţii, ba chiar, deseori, sub această linie, ca un înotător obosit şi disperat că nu îi mai apare ţărmul la orizont.

Ne mângâiem cu muzica doar. Am ascultat de curând. „Requiemul“ lui Mozart, pentru prima oară. Toată noaptea i-am auzit corul, toată noaptea am plutit în spirală, traversând univers după univers ca o stea căzătoare. Mai precis o înălţare în sfere din ce în ce mai eterate, o desprindere treptată de teluric, ca o definitivă purificare.

Nu mi-ai putea comunica adresa lui Frunzetti ? I-aş scrie personal în legătură cu postul de la [muzeul] Bruckenthal, care abia acum a devenit actual. I-am scris la Zambaccian dar îl ştii cum e. Dacă aş fi numit la muzeu, aş mai putea preda şi câteva ore aşa că aş scoate 1000 lei pe lună. Văd însă că trebuie contraforturi politice. În sfârşit, vom vedea. Trebuie să dau din mâini, cu strungul am terminat. Să termin şi cu scrisoarea asta că-i unu noaptea şi pic de somn.

Dudu

*

[Copie după o scrisoare din 16 aprilie 1955, înmânată actorului Alexandru Critico, care juca în piesa „Hoţii“ de Schiller, în care eu făceam figuraţie]

Mult stimate Domnule Critico,

În bogata şi interesanta dumneavoastră carieră aţi primit desigur nenumărate dovezi de admiraţie din partea publicului şi confraţilor. În ceea ce mă priveşte sunt prea îndepărtat de ceeace se numeşte competenţă critică pentruca afirmaţiile mele să inspire interes unui om cu informaţia şi realizările dumneavoastră...

Deabea dacă recunosc piesa (după o lună de repetiţii). Subiectul, personajele intriga, peisajul. Văd trecând pe lângă mine actori înarmaţi, un butoi sub care se consumă o explozie, pe dl. [V.] Valentineanu într-un fel de togă şi pe dna [Anca] Şahighian frângându-şi mâinile, dar nu-mi dau seama care este legătura dintre aceste activităţi, nu pot surprinde în aceste amănunte semnificaţia întregului. Croitorul [teatrului] care poartă o haină stacojie cu fireturi aurii spre cabină, încruntarea dlui Vasile Niţulescu şi expuberanţa răutăcioasă a lui Spiegelberg. Nu ştiu despre ce este vorba chiar în tablourile în care „joc“ (aşa ne mărturisim noi în glumă inactivitatea) şi puteţi fi sigur că noi figuranţii habar nu avem de propria noastră semnificaţie în acest univers al „Hoţilor“ de Schiller, al cărui demiurg este regizorul... de fapt, investiţiile timide (aceasta este valabil şi în dragoste) raportează anemic. Pentru actori, regie, maşinişti, pompieri, public şi cabiniere, avem semnificaţia unor obiecte de recuzită, unui mobilier numerotat, unor manechine. Asta ne modifică într-un fel psihologia, aşa cum breslei dumneavoastră articolele elogiative sau aplauzele sutelor de spectatori. Noi nu vorbim nici pe scenă nici în culise. Nu avem sentimente, idei, voinţă, ambiţii, idealuri. În cabină aşteptăm tăcuţi, trântiţi, pe jos, cu capul în mâini sau pe genunchi. Dumneavoastră faceţi mnemotehnică, pozaţi, daţi interviuri, primiţi lume, discutaţi artă, filosofie, mondenităţi. Noi înjurăm, oftăm câteodată, ne scărpinăm, primăvara privim pe geam şi iarna ne uscăm ciorapii uzi pe calorifier. Este o lume ciudată şi scrisoarea aceasta plecată din mijlocul ei o să vi se pară, poate, la fel de insolită.

La noi oamenii apar şi se fac nevăzuţi fără ca aceasta să intereseze pe cineva. Ca în puşcării, în azile de noapte sau în porturi, la noi este lipsă de bun simţ să întrebi pe cineva de unde vine sau unde are de gând să plece. Figuraţia nu e o profesie e „un ciubuc". Nu ne protejează nimeni împotriva boalei (cine lipseşte o seară este înlocuit), suferinţelor. Nu ne iubeşte, nu ne admiră, nu ne compătimeşte nimeni. Dacă unul cade, singura lui mângâiere este spectacolul celor zece indivizi care se reped să îl înlocuiască. Această adunătură însumează profesiile, psihologiile, religiile şi ideologiile cele mai diverse. Este un fel de plută după un naufragiu, pe care s-a salvat cine a putut. Aflii într-o că X a fost profesor universitar ; în alta, unul îţi dă lămuriri despre bursa de diamante din Capetown ; altul despre bombele aruncate de avioane în picaj. Avem idealişti, luterani şi adventişti, mistici şi liber cugetători, debili mintali şi doctori honoris-cauza. O singură atitudine comună: o apatie, un desgust de viaţă şi o senzaţie de permanentă inutilitate, specificul acestei meserii [de figurant] unde te simţi mai apropiat funcţional de lingura de lemn de pe scenă decât de actorul care vorbeşte lângă tine.

Nu despre asta am vrut să vă scriu... Împrejurări neinteresante m-au îndepărtat de actul emoţiei artistice... Iată de ce, cu o percepţie atât de săracă, nu aşi putea reconstitui, nicidecum lăuda un rol din care nu mi-a parvenit decât frânturi disparate, fulguraţii...

Sunt un om care mi-am uitat identitatea, lecturile, elanurile. Am auzit cândva de Schiller, am citit din el. Îi ţin minte chipul. Câteva frânturi din Don Carlos, Wilhelm Tell şi din tratatul despre poezia naivă şi sentimentală, prezentat în cursul despre romantism al dlui [Tudor] Vianu, pe care l-am audiat la facultate. Mă interesează tot atât de puţin în clipa aceasta ca tot ceeace depăşeşte problematica morţii. Dar prin această fereastră întunecată prin care privesc acum lumea, interpretarea dumneavoastră m-a emoţionat adânc... mi-a trezit nostalgii pentru culmi de mult uitate. Dumneavoastră aţi ştiut să redaţi vitejia nobilă, idealismul şi impetuasele elanuri ale tinereţii, groaza adâncă, cutremurătoare a lui Karl. Vă admir nu tehnica, elogiată de unii din colegii dumneavoastră, ci trăirea adâncă, melancolia paşnică, plină de lirism („Frunzele cad, iată toamna vieţii mele“) care îmi aminteşte de familia marilor romantici, monologul de la miezul nopţii, cu profesiunea de credinţă a idealismului german, în care se confruntă nobila certitudine a eului trecător cu perenitatea uriaşului univers.

Nu este numai „tehnică“: gama mimicei dumneavoastră, de la furia deslănţuită („Vai vouă măsluitori ai adevărului !“), care îmi aminteşte de un studiu de expresie a lui Michel Angelo, la chipul luminat de o adâncă trăire, când apăreţi din tenebre şi descoperiţi cadavrul lui Spiegelberg.

Desigur, amănuntele acestea le cunoaşteţi, vi le-a spus o lume întreagă. Este o datorie pentru mine însumi a vi le transmite, pornind de la prejudecata că un fir de nisip are destinul său unic împletit cu viaţa universului.

Pavel Chihaia
16 aprilie 1955
în Teatrul Tineretului

*

[Din partea Marei şi a lui Theodor Ionescu, Sibiu]

[Bucureşti, 15–20 aprilie 1955]

Dragă Mara şi Dudule,

Am aşteptat de Paşte o veste de la voi – singura şansă de a-mi justifica existenţa cutiei poştale – şi bănuiesc că aveţi supărări, deoarece am găsit-o tot goală la întoarcere. Prima zi de Paşte am făcut-o la Thea, o prietenă de-a mea, la Sinaia, la un sanatoriu. Am mâncat din tainul zilnic al prietenei mele, plus o bucată de cozonac. Aci [în Bucureşti] nu am văzut pe nimeni de Sărbători, nici înainte, nici după. Aceeaşi nevoie acută de singurătate, senzaţie de oboseală intensă, îmbătrânire, inutilitate. Zilele acestea, pentrucă un incendiu a cuprins teatrul la care lucram [Nottara], am început să citesc „La vie intime“ a lui Keyserling, pe care o aveţi şi voi şi o citeaţi la Constanţa. Destul de interesantă, nu întotdeauna convigătoare. Regret că nu am „Meditaţiile“. Am să încerc să mai mâzgălesc ceva, deoarece stau tot timpul în casă.

Oamenii pe care îi întâlnesc... mă obosesc la culme. Nu mai pot răbda decât pomul înflorit din faţa uşii, soarele, câteva amintiri. Ce s-a întâmplat că n-aţi răspuns la ultima mea scrisoare ? L-aţi botezat pe Prâslea [Cristian] ? Ce-ai făcut cu serviciul ?

Am început să vând din lucruri, acum [scrisoarea este ruptă, lipseşte un sfert din ea] să-i vorbesc. I-am scris lui Jean Nicolescu la Cţa, să-l interoghez dacă la vară e rost de ceva preparaţii. Veşnica poveste. Şi când te gândeşti că am împlinit zilele trecute 33 de ani.

N-am să-ţi dau ştiri despre amici, n-am văzut pe nimeni. Cred că cel mai realizat dintre noi, oropsiţii, este dl Haralambie care asudă spornic, vânzând iepuri de vată şi nasturi din jetoane [?]. Am slăbit şi arăt prost. Iarna aceasta am stat mult descoperit, m-a nins şi toată lumea... [finalul scrisorii rupt]

*

[Din partea lui Theodor Ionescu, trimeasă mie, la Bucureşti]

Slănic 29-VI-55

Dragă Pavele,

Azi aflai că este ziua ta, aşa că am pus mâna imediat pe toc ca să-ţi trimet câteva rânduri pe care le tot amân de când am venit aici... Sosesc la Bucureşti pe ziua de 8 iulie cu trenul de Vatra Dornei... Am şi eu de alergat pe la Minister, în legătură cu numirea mea la [muzeul] Bruckenthal... Plouă, dragă, groasnic, de 8 zile incontinuu, de 3–4 ori pe zi... Dorm toată ziua, mă plictisesc grozav, constatând îngrozit că nu mai ştiu să-mi petrec o vacanţă... Am citit „O rază de lumină“ un roman de Mitchel Wilson, interesant prin conţinut (redă toată atmosfera încărcată din jurul bombei atomice), cât şi prin tehnică, îmbinând psihologicul cu socialul. Făcând o paralelă, observi că, până la urmă, extremele totuşi se ating. Acelaşi optimism naiv, acelaşi cult al superlativului, aceeaşi etică a muncii şi satisfacţiei, evident cu nuanţe şi cu un mai mult bun simţ. Face să-l citeşti ca informaţie.

Mi-am luat cu mine nişte note tare vechi, din ultimul meu voiaj în Grecia (1938). Tai, adaog şi iar tai, că le-am mutilat. Mi s-au părut atât de inactuale, de inutile, că m-am înfuriat şi le-am rupt. Nu am mai putut face priză cu cel de acum 17 ani. A doua zi însă m-am înduioşat (evident) de încercările studentului Ionescu Theodor, am cumpărat un caiet şi le-am transcris resemnat şi liniştit la gândul că le voi lăsa lui Luchi, ca document şi, ştiu eu, ca un imbold...

Câte o oră, două pe zi mai exersez declinările şi excepţiile astea afurisite nemţeşti care nu-mi intră de 20 de ani în cap. Dacă intru la muzeu, trebuie să fac un studiu despre gravura de la Bruckenthal (Dürer, Holbein, Rembrandt, etc) şi va trebui să răsfoiesc o serie de tomuri în nemţeşte. Între timp am înseilat nişte note şi asociaţii pentru o recenzie a lui „Luchian"de Comarnescu şi „Tonitza" de Zambaccian. Am de gând să public ceva, dar pe chestia asta vom mai sta de vorbă. Te îmbrăţişez, Dudu

*

(Lui Alexandru Husar, la Cluj ; data poştei 29.12.1955)

Dragă Alexandre,

Îţi mulţumesc pentru ambele mesaje cu sclipiri de beteală şi zăpadă. Pentru mine, Sărbătorile sunt numai un prilej de evocare a suferinţelor şi singurătăţii. Pereţii goi când te întorci din oraş, întuneric şi lucrurile – altă dată vii – nemişcate în locurile unde le-am lăsat. Voci îndepărtate de colindători ca din ceaţa deasă a copilăriei. Apoi, dimineaţa de Crăciun, tăcerea zăpezii albe, nesfârşite, şi liniştea adâncă din această cameră unde a trăit şi a murit de-acum, de mult – steagul unei iluzii poate nobile. Clopotele în zările conştiinţei dintr-o bisericuţă pontică, umbre străjuindu-mi primele cucernicii şi fulgi de nea topindu-se în valuri, apoi din nou coame înspumate spărgându-se la ţărm şi iarăşi şiruri de credincioşi ieşind din tinda bisericii şi scârţâitul cismelor pe zăpada îngheţată şi digul nemişcat ca o omidă între sloiuri şi iarăşi un clopot limpede de argint acum tăind geamătul înfundat al geamandurei – apropierea obrazului ţepos al unchiului (era intimidat întotdeauna în astfel de împrejurări şi eu destul de stângaci fiindu-mi un străin în realitate), patul mare de bronz şi ţiganca cu flori, pictată impresionist de-asupra (am vândut-o într-o vară unui fructar) şi aparatul Blaupunkt (l-am vândut vara trecută unui şofer) şi reveriile mele din gura sobei (Doamne ! La ce gândeam ? La ce visam ? Visam prietenii trainice, sigur. Apoi întinderi nesfârşite şi aventuri. Nu am nici prieteni, nici pajişti de zburdat). Am 33 de ani şi patul de bronz l-am dat femeii cetăţean Encea Paraschiva pentru că mi-a spălat de trei ori rufele. Mi-a lipsit altă monedă. De fapt totul mi-e străin acum şi lucrurile s-au risipit ca după un naufragiu. Am întins mâna după câţiva oameni, dar furtuna i-a smuls de lângă mine ca pe frunze sau pe mine m-a târât mai departe. Unde ? Aceasta-i întrebarea. E un continent ciudat, lunar. Avem un vid absolut în jur şi acesta se măreşte iar lucrurile se îndepărtează, pierzându-şi conturul, dimensiunile. Oamenii nu mai disting valorile în ceaţa aceasta şi ceea ce ar putea părea ciudat chiar unui marţian, nu ne mai impresionează. Când faci un salt, poate mortal, nu te vezi căzând sau zburând spre cer. Stelele se oglidesc în mare şi ţăndările diamantine ale valurilor într-un cer adânc şi negru. Suntem într-o pădure adormită, dragul meu, dar nu vom mai fi tineri când ne vom deştepta şi nici ciutele la fel de sprintene şi nici câinii neliniştiţi. În somn chipurile noastre se ridează, se scofâlcesc, trâmbiţele ruginesc, ghirlănzile de trandafiri care împodobesc masa festinului se usucă, îşi pierd culoarea şi parfumul. Ne vom trezi într-un osuar cu hârci şi ciolane îngălbenite, iar din Frumoasa adormită nu va mai rămâne decât părul de aur şi întunericul orbitelor adânci.

Fac tot figuraţie [în teatre], meserie incertă şi penibilă. Câteva luni n-am citit, n-am însemnat nimic. Încerc acum să-mi reaprind o mână de foc, cum pot, ajutându-mă singur. N-am întâlnit femeia providenţială. Nu ştiu dacă o voi găsi. Tu ?

Voi preda Polixeniei [Karambi] mesajul. Sunt sigur că îi va face plăcere. Noutăţi despre amici n-am a-ţi da, nu am văzut pe nimeni. Unii îmi spun lupul singuratic. Am încărunţit, deci am şi cromatica de rigoare. Dacă ai ocazia, transmite-i lui Jean [Cutova] urări de bine. I-aş scrie, nu ştiu dacă mai este la adresa pe care mi-ai lăsat-o tu.

La rândul meu, te rog să înmânezi mesajul alăturat d-nei [Eta] Caranica, pe care spuneai că o cunoşti. Felicitări de Crăciun familiei.

Te îmbrăţişez cu afecţiune, Pavel

Sfârşit de decembrie 1955

IV

Pagini de jurnal

(1956–1957)

25 aprilie 1956

De dimineaţă, o repetiţie anulată la teatrul „C.F.R. – Giuleşti", *Volpone*, asistent de regie Stere [Popescu] datorită căruia m-au angajat cu ziua în figuraţie. Ploaie şi vizită Puşa. Lecţia de literatură (infructuoasă). Cumpărat Valéry de la Moşoiu, anticarul. Ultimii bani. Poimâine programarea la lemne, apoi impozitul. Ce străini îmi sunt oamenii, cât de străini! După amiază vizită L.P., dragoste pozitivă. Steril, sterp, gol sufleteşte. Prea aspru... Aruncat la mii de leghe de steaua, şi aşa îndepărtată, a scrisului. L.P. citeşte Racine, Bossuet, mă întreb ce însemn în viaţa ei. Fac eforturi să îi ascund că suntem diferiţi. Gust, idei, viziune de viaţă. Şi apoi felul ei nestăpânit şi nu totdeauna impecabil sincer.

Seara am întârziat la spectacol, pretext de gălăgie, plictiseli, neurastenii. Între scene, m-am repezit la G. I-a scris T., diplomatul pe care l-a iubit (poate dezinteresat) să nu se mai obosească să-l copleşească cu corespondenţă. Era disperată, distrusă. Îi pusesem de mult diagnosticul, cu tot refuzul ei de a mă asculta. Poate am imunizat-o, într-o măsură, pentru paharul cu otravă, întins cu zâmbet profesional de către T., diplomatul cu copii în Italia. Hruşciov şi Bulganin tratează cu englezii la Londra. Incertitudine. Scepticism mai degrabă.

27 aprilie 1956

Venit Gică Tulei de la Constanța. Alai de amintiri. Mama. [adoptivă, decedată la 1 Septembrie 1954.] Lectură relativ fructuoasă din Huxley *(Crome Yellow).* Culcat târziu. Imposibil de suportat predicile moralizatoare ale lui Gică. Oricum sunt singur. Comunicatul de la Londra mat şi neutru, ca o ploaie estivală. (Vizita lui Nichita Hruşciov la Londra).

27 aprilie 1956

Dimineața terminat *Crome Yellow.* Singurătate. Patru pereți, apoi drumul la mătuşa Florica, pe lângă cimitirul veşnic al mamei. Singurătate. Revenire. Afecțiunea lui Gică mă mişcă. Sinceritatea lui îmi clatină zidurile unui scepticism bătrâncios. La teatru, discuție cu Yvonnel Georgescu şi el tot „fost“. Deci oameni care nu mai au nimic de pierdut afară de loialitate (față de ei), adevăr. „Fost“ colonel de aviație, ne povesteşte scene de război.

28 aprilie 1956

Venit acasă cu căruța cu lemne (ultimele două tranşe). La depozit, aşteptarea de rigoare, în soare, singur. Scurtă vizită, Mişu [Vasiliu], Pleacă mâine la Constanța cu Gică. Caustic cu acesta din urmă şi, natural, însămânțând animozități. Seara, discuții şi promenadă cu Gică. Parăzi, în vederea lui 1 Mai, neconvingătoare. Am impresia că fenomenul înstelat [comunismul] se topeşte văzând cu ochii. Dejun la mătuşa Florica. Masă în trei şi cortegiul amintirilor. Tot ceea ce este bunătate şi cireş înflorit se leagă de ea. Trăieşte în lumină, în surâsul copiilor, în gândurile mele despre absolut şi beatitudine spirituală.

Un spectacol contramandat, deci nici un leu astăzi. Chenzina de la [teatrul] Tineretului, 145 lei şi mie îmi trebuie cel puțin 300, să plătesc impozitul şi să trăiesc până la 15 mai. Obsesii de bani, proză fără sfârşit, ca dintr-un roman foileton de proastă calitate. Seară fadă cu D.N. şi Radu Căplescu, la un local. La întoarcerea spre casă, un ţigan în tramvrai, cu vioara. Mi-am amintit de mama şi melancolia ei discretă, după moartea lui unchiu, într-o împrejurare asemănătoare, când şi-a amintit, desigur, de o scenă din tinereţe.

30 aprilie 1956

Dimineaţa stivuit lemnele în magazie, duş apoi, zi însorită şi calm. Masă la mătuşa Florica. Puiu Fratostiţeanu a trimis unul din tablouri, „Înălţarea Fecioarei"de Andrea del Sarto, la Sibiu, propunându-l muzeului Bruckenthal. Discuţii la teatru, infructuoase, inutile, plate. Îmi este sete de absolut, de firi adânci, de oameni care îşi depăşesc, premeditat sau nu, cercul vieţii. Prea puţini am întâlnit. De ce ne mişcăm printre păsări cu aripile tăiate şi nu printre vulturi ? Nevoia de a scrie neapărat scena în care René îşi arde cu ţigara tatuajul politic pentru a scăpa cu viaţă. [René era fostul ofiţer german care scăpase din lagărele sovietice (după prăbuşirea frontului) şi se afla încă în libertate, datorită directoarei policlinicii de copii a Raionului „1 Mai". Din nefericire un element de calorifer i-a zdrobit un picior, după care eu l-am înlocuit în postul de îngrijitor. Acest tânăr avea pe braţ un tatuaj antisovietic. Vezi pag : 229-230] Izvora din mine, aş fi citit-o mâine la Dinu [Pillat]. Dar plecarea lui Gică, apoi lemnele, apoi repetiţia la teatru şi demoralizarea, neurastenia aceasta. De la teatru, plecat cu Ileana Mititelu, delicată, frumoasă, tăcută. „Nu-mi place să mă confesez"spune „dar primesc cu bucurie orice mărturisire". Experienţa (am 34) mă îndeamnă să cred că orice taină împărtăşită este o dăruire sentimentală.

1 mai 1956

Dimineaţă, lectură din proza lui Valéry. Îmi pare steril, oricum fără răsunet în mine. Seara, lectură la Dinu Pillat, din piesa mea *La farmecul nopţii*, revăzută. De faţă, doctorul Radian şi soţia, Mircea Popescu şi soţia. Citind, am realizat că piesa mi s-a înstrăinat. Trăsăturile personajelor excesive, adesea fără justificări de conţinut. Legătura cu simbolul dominant (peisajul) stângace. Va trebui să o rescriu pentru a nu ştiu câta oară. Ochiul stâng mă stânjeneşte mult. Mi s-a spus lipsă de calciu, devitaminizare. Mi-e teamă, mă nutresc prost. La infinit ouă şi praf de lapte.

2 mai 1956

Seara, vizită la Puiu şi Lucia Fratostiţeanu. Discuţii în timpul cinei. „Am încheiat bilanţul" (vrând să spună „viaţa"), mărturiseşte Puiu. Natural, am căutat să-l încurajez, dar îmi este greu să încerc să ridic pe alţii, eu însumi fiind la pământ. Le-am fluturat iluzii pentru viitor, conştient că nu se vor împlini niciodată. Paleative.

3 mai 1956

Dimineaţă ploioasă. Dormit mult după amiază. Venit la noi Gicu, fratele lui Stere, va sta câteva zile. Seara la opera *Lakmé* [în care am făcut figuraţie]. Ileana Mititelu m-a proiectat în infinit, cu formalităţi reduse. Iulică [Gheorghiu] grav bolnav, astenie etc... Am toţi banii 20 [de lei]. Cum pot să îl ajut ? Întâlnire cu Ştefan [Mangoianu] la autobuz. Doreşte „să mă readucă pe pământ". Neînţelegere care îmi apasă întristarea. Găsesc casa iarăşi neluminată, pereţii pustii, reci. M., R., D., etc. străini, străini, fără punţi sentimentale. Mama.

5 mai 1956

Învierea cu Ionel Popescu, actor vechi dar nu de talia bătrânului Barbilian [ambii din figuraţie], al cărui trecut trebuie să-l consemnez cândva, turneele cu grupa teatrală de pantomimă (commedia delle` arte) în jurul Mediteranei, cu piese din marele repertoriu universal, apoi pionier al cinematografiei româneşti ;

Titi Coman, Puiu Meşter, ghitaristul care ne-a povestit cum, pe front, avea în buzunar un cleştişor cu care extrăgea dinţii de aur de la cadavrele pe care le întâlnea. Tot el ne-a relatat că vecinul său, poetul Al. Stamatiad, imobilizat în pat, muribund, a observat cum îi dispar lucrurile din cameră după vizitele vecinilor, şi că ultimul obiect la care ţinea, un ceas de buzunar, frumos lucrat, l-a aşezat pe un taburet, lîngă căpătâi. Cu toţii ne-am întrebat dacă succesiunea acestor povestiri nu avea tâlcul ei. Colegul Ştefan Stoenescu, student la engleză, care vine totdeauna până în pragul cabinei însoţit de sora sa, mă privea cu ochii mari, împărtăşindu-mi suspiciunile. Întors grizat şi singur acasă. Disperare. Amintiri. Singurătate.

6 mai 1956

Prima zi de Paşte. Masă la mătuşa Florica, cu Zoica, D. şi ceilalţi. Îmbătrâniţi. Timpul. Apoi vizita la P. şi L. Fratostiţeanu. Seara *Volpone*, apoi Ştefan Mangoianu, cu Mihai Mănciulescu, Margareta, D.N. Ultima, de un verbiaj exasperant. Veselie, jocul de-a mima etc. Apoi, singurătatea care mă păştea după primul colţ al străzii. Lumina veiozei lăsând în penunbră colţurile camerei, asediindu-mi exasperant unicitatea interioară, izolându-mă, contuându-mi prizonieratul. Somnul nu voia să vină. În schimb alaiul viselor sumbre m-a târât cu el. Mort totuşi cu o dorinţă înfocată, *Sehnsucht*.

7 mai 1956

La circ cu D., Z., I., F. Elefanţii, vestigii încă vii ale unei lumi moarte. Jocul la trapez, riscul, pericolul existenţial. Comunicarea directă de la actor la spectator, nu prin eleganţa mişcărilor dansatorului sau mimului, ci prin dispreţul arătat spaţiului şi gravităţii. Nu rigiditatea provoacă râsul ci sfidarea acestei permanente stabilităţi în care se ascund vieţi fără echilibru. Rigiditatea nu este decât condiţia unui râs posibil.

8 mai 1956

Dimineaţa, plimbare cu D. prin Cişmigiu, apoi la muzeul Antipa. Reţinut, tăcut, cu admirabilă disciplină interioară. Senzaţie strivitoare în faţa mileniilor strecurate în bulgării de cărbune şi în mumii. Afară, belşugul verde al grădinii de la şosea, un soare pur şi prezenţa odihnitoare a unei cunoştinţe vechi şi statornice. Au plecat după-amiază, pe la 5. Am aşteptat-o pe L.P., dar n-a venit. Seara *Volpone.* Deprimat, cu complexele mele de destin ratat. Şi totuşi aş vrea să scriu.

9 mai 1956

Dimineaţă cu L.P. Mi-a găsit servici, m-a căsătorit (cu dânsa), trăim fericiţi... apoi un sistem poliţist de a-mi urmări orele. Depresiuni bruşte şi eternul şantaj sentimental. Toată după-amiaza o repetiţie searbădă, inutilă, apoi seara, spectacol. Pregătiri la Teatrul Tineretului, pentru turneul de la Iaşi.

10 mai 1956

Dimineaţa, am tăiat viţa din faţa ferestrelor. Casa este încă nemăturată, praful de două degete. Nu am timp. Lecturi la o lună o dată. Repetiţie *Zorile,* pentru fotografii. Pierdut timpul până la [ora] 5, apoi acasă, dormit o oră, din nou pe drumuri. Seara *Hoţii* [de Schiller], epuizant. În *Gazata literară* sunt aciuiaţi „stângiştii“ Moraru, Şelmaru etc. Dezgheţ. Dar viaţa mea ? Nici nu pot lucra sau citi cel puţin. Şi copilul din mine care strigă încă după norii şi păsările care trec fără să se oprească...

11 mai 1956

Dimineaţa la croitorie pentru costumul la *Mult zgomot* [*pentru nimic,* de Shakespeare], apoi întâlnire cu P.A., cu care n-am nimic în comun. Scrisoarea de la Livică [Vasiliu] de la Constanţa, cu plata unor impozite. *Lakmé,* la operă. Iulică

[Gheorghiu] mai bine, totuşi groaznic de slab. Nu ştiu să-mi formulez şi să-mi mărturisesc afecţiunea. Ce mult ne mistifică chipul ! Seara cu Ileana Mititelu. Pledoarie fără rezultate.

12 mai 1956

Bătut covoarele. N-am reuşit să termin curăţenia până la dejun... Apoi seara spectacol. Prost cu banii. Ploaie. Citesc despre monumentele ieşene, în legătură cu turneul din capitala Moldovei.

16 mai 1956

La tratament. Fericit că profesorul Firică ia concediul la 15 iulie. La teatru, repetiţie *Mult zgomot.* Chenzina 190 [lei], apoi vizită P., de la care mi-am recuperat cămaşa, nu însă şi *Revoltă în deşert.* Dejun la Sorana Coroamă, care mi-a dat o recomandaţie pentru Antonica Şerban, din Iaşi. Pentru monumentele din oraş Dominic [Stanca] mi-a făcut o schemă. De faţă şi Ion [Negoiţescu].

17 mai 1956

Ce ciudată este depărtarea de cei morţi. Ca de un ţărm drag la care nu te mai poţi întoarce. O fotografie a mamei nu îmi mai trezeşte dureri mistuitoare, ci o melancolie adâncă. Apoi cimitirul pe lângă care trec de două ori pe zi, prezenţa ei în casă, pretutindeni. E vară acum. Curat în casă, dar lucrurile rămân la fel, nemişcate. Am vândut cărbunii de iarnă D-nei Mihăilescu, vecina, pentru a face rost de ceva bani şi am transcris mai multe definiţii din Lalande.

18 mai 1956

Înainte de a adormi, îngân propoziţiunea uzuală a mamei, şoptesc frânturi din rugăciunea ei. Ziua s-a consumat în pregătiri pentru turneul de la Iaşi : vizită la Mona [Giurescu], telefoane, ultimul spectocol la C.F.R.–Giuleşti, *Volpone*. După amiază luminoasă de mai. Singur, făcându-mi bagajele, casa curată, însă solitară. Nimeni urându-mi „drum bun“. Seara, la întoarcerea de la spectacol, m-am zbuciumat singur, încercând să-mi rup lanţurile destinului pământesc, apoi m-am întors în împietrirea trupul meu. Dor de cei morţi, aproape de lumea lor.

19 mai 1956

Plecat dimineaţa la ora 7 cu personalul, ajuns la 8 seara la Iaşi. Pe drum dialoguri (plictisitoare) cu Gâlcă, Puiu Meşter, Missinger. Iaşul mi-a apărut cu cetăţui pe coline, în amurg, într-o lumină miraculoasă. Oraşul are un farmec inefabil. La ieşirea din gară, un autobuz a transportat întâi actorii, apoi ne-au cules şi pe noi. Complexe colective. Un hotel clasa a treia, cu o baie impracticabilă, un cerdac prăfuit şi o patroană cu fizionomie de proxenetă. Închis în cameră cu colegi care fumează şi fac scandal. Descălecare nocturnă în Iaşi.

20 mai 1956

Pentru lectură mi-am luat un tratat de logică. Dimineaţa am vizitat-o pe sora G-ei. Casă cu aspect boieresc, dar interiorul pretenţios, cu mobilă de bambus fragil, epoca Loti, cu linotipuri 1920, pe care P. le va desfiinţa cu siguranţă când va avea suficientă autoritate. O fotografie cu două personaje, o planşă cu cupuri şi reviste de cinema (am distins pe Bette Devis), pe o comodă. Apoi vizită la Antonica Şerban, tot ce poate fi mai luminos, mai sincer, cu o înţelegere înaltă a lumii din jur. Şi foarte frumoasă...

La Copou am întâlnit pe domnul Niţulescu, profesor universitar. Când am văzut pentru prima oară Trei Ierarhi a fost o revelaţie. O operă nemuritoare. Şi Golia, cu pilaştrii corintici. Reproducerile din cărţi nu vădesc nimic. Monografia lui Bogdan despre Iaşi şi indicaţiile lui Dominic m-au ajutat să mă descurc. O vagă recomandaţie din Bucureşti mi-a facilitat cunoaşterea

Aliciei C., asistentă la Facultatea de medicină. Un grup zgomotos de studenţi glumea cu ea lângă scări, un ţăran care vindea pui de vulpe şi, apoi, o plimbare pe bulevardele însorite.

După amiază am aşteptat-o la coafor şi am dialogat, eu nestânjenit. Am vizitat împreună mânăstirea Bărboi, cu fresce din secolul al XVIII-lea. Masivă la exterior, cu o tindă frumos proporţionată. O inteligenţă spontană, cu dulci agresivităţi de răsfăţ şi şotie moldovenească (Alice), rochie gris-prune, modernă. Un bunic decedat (84), câteva amănunte de administraţie domestică (plata impozitului pe clădiri, probabil) şi tatăl ei, tip de intelectual detaşat, cu o miopie reală şi interioară, dezorientat de realitatea imediată, ca şi fiica, ea mărturisindu-mi că încearcă să se acomodeze secolului XX. Îşi reprimă, evident, sentimentalismele. Cred că face eforturi să îmi înţeleagă mentalitatea constănţeană, inutil. O vizită inedită într-o menajerie de iarmaroc.

27 mai 1956

Seara, am aşteptat-o pe Alice într-un parc. După un înconjur pe la Teatrul Naţional, am trecut din nou prin iarmaroc, unde acum câteva zile am văzut împreună un spectacol primitiv de circ. Puţini spectatori, am plecat înainte de sfârşitul programului. Astăzi ne-am plimbat la Copou, în întuneric, şi tulburarea singurătăţilor de pe alei a avut mult farmec. Mi-am amintit nopţile de la fermă [de la Palazu, lângă lacul Siut-Ghiol] şi m-am simţit bine lângă un om inteligent, a cărui sensibilitate îmi pare că o percep. Regret că poimâine ne vom despărţi pentru totdeauna.

28 mai 1956

Am vizitat Cetăţuia cu Yvonnel Georgescu şi Antonica Şerban. O dimineaţă însorită de Iaşi. Biserica Frumoasă, din secolul al XVII-lea, cu coloane ionice şi structura superioară de inspiraţie slavă, apoi cartierul Nicolina. În biserica Cetăţuii, o frescă foarte frumoasă, în culori stinse, dar ochii sfinţilor au fost zgâriaţi de baionete în ultimul război. Biserica a fost părăsită timp de patru ani. Am dejunat la călugări. Un borş excelent, cu gust de cimbru, foarte consistent. Ulterior, Yvonnel şi Comişel s-au pierdut într-o vie. Eu şi Antonica am vizitat biserica Socola în [cartierul] Bucium şi biserica lipovenească. Icoane şi sfinţi.

29 mai 1956

Dimineaţa am pendulat între microscopul Aliciei şi bojdeuca lui Creangă, de unde am văzut culmea domoală a Şorogarilor, peisaj ce a inspirat lui Eminescu „Sara pe deal“. O coastă de deal cu umbre fugind înaintea soarelui (era ora 12), peste valurile lanurilor de grâu şi viaţa liniştită a Tătăraşilor, patriarhală, blândă. Mi-am evocat cu reculegere privirile poeţilor contemplând amurguri şi răsărituri, trăind versurile rămase pentru noi „stele pe cer“.

30 mai 1956

Dimineaţa am condus pe soţia lui Traian Ionescu la Alice. Cu Alice am făcut o ultimă promenadă prin capitala Moldovei, revăzând Trei Ierarhi, Sfântul Nicolae, biserica Banu (părintele Mihăilă nu era acasă). De la cantină, am condus-o pe Alice la *David Copperfield* [piesa cu care venisem în turneu] şi am aşteptat-o la ieşirea teatrului. Am condus-o spre casă, apoi a urmat despărţirea. A mărturisit că nu mă cunoaşte şi i-am evocat „Corăbiile“ de Longfellow, fără să-i destăinuiesc, bineînţeles, că îmi citise poema Sapho, înainte de plecarea dramatică în Grecia... Şi în cazul de faţă însemna că nici nu ne vom vedea, nici nu ne vom scrie. Vizibil, i-a părut rău. Şi mie, acum, dar mă întreb dacă nu îmi cultiv intenţionat, cu premeditare de grădinar romantic, dezamăgirile.

16 iunie 1956

Văzut *Infidelele*. Teatrul „De L` Atelier“ dă reprezentaţii în sala C.C.S. Români au plecat la Paris cu *Ultima oră* şi

Scrisoarea pierdută. Petrecut seara cu Mona [Giurescu] şi Radu Căplescu la terasă [„Victoria“]. Dans. Apoi drumul cu tramvaiul până acasă. Dimineaţă l-am vizitat pe [Iordan] Chimet.

17 iunie 1956

Dimineaţă obişnuită, vizită la familia Fratostiţeanu. Zi înnourată. Lucie îmi citeşte din corespondenţa familiei Bayreuth, cu concertele Wagner, la care visăm cu ochii deschişi. Nici duminica aceasta nu am fost la mormântul mamei.

18 iunie 1956

Dimineaţa repetiţie. I. mi-a făcut cadou, din toată sărăcia, o pereche de pantofi. Conjuraţie matrimonială pentru Mişu [Vasiliu]. După amiază am citit *Gobsek* al lui Balzac. Apoi am plecat cu Mişu pentru achiziţia unei cămăşi. Ne-am întâlnit cu [Constantin] Ţoiu şi cu Stere [Popescu]. Ne-am întors acasă fără să frecventăm terasa.

20 iunie 1956

Noapte destul de agitată. Necesitatea de a evita suferinţa sentimentală – gândurile despre mama – care te duce la egoism. Apoi, îmi menajez, trebuie, ceea ce a mai rămas dintr-o siguranţă arsă. Comunicat, Tito-Hruşciov, nebulos, fără promisiuni reciproce, formule stupide : „Chestiunile nerezolvate azi, le vom rezolva mâine“. Achiziţionat *Fontaine* de Charles Morgan. Doream de mult ca fântâna să îmi fie aproape.

26 iunie 1956

Am scris 10 pagini din *Lupta cu îngerul.* [Ulterior, aflând că este titlul unui roman de André Malraux, l-am intitulat *Hotarul de nisip*], reluând a nu ştiu câta oară, începutul.

4 iulie 1956

Mereu rătăcitor. Duminică dimineaţa „am jucat“ ultimul *Mult zgomot* [*pentru nimic*]. Atmosferă de vacanţă, actorii care se risipeau pe la staţiuni, comentându-şi proiectele. Eu singur printre ei, chiar printre năpăstuiţii de figuranţi. Am părăsit incinta teatrului fără regrete. Întâlnire sub tropice cu P... *l'amour vanité* al lui Stendhal. Dl Streinu m-a rugat să-i trimit un pachet de Philip Morris de la Constanţa. L-am cunoscut la „Capşa“ pe Adrian Maniu care mi-a replicat la observaţia mea că în septembrie soarele este putred, că şi dânsul este la fel.

5 iulie 1956

În ultima clipă, înainte de plecarea la gară, m-a vizitat Dl Nicolescu, de la Constanţa, fost pedagog, acum profesor de matematică, care mi-a trimis elevi să-i pregătesc pentru examene, încât, cu ajutorul său, am supravieţuit o vreme. Angela [Georgescu] mi-a solicitat o intervenţie la Ministerul Educaţiei şi am trimis-o la Facultatea de litere la [Marin] Crânguşi. Ineficient. În gară, la urcarea în tren, A.P. mi-a atras în compartiment un jucător internaţional de rugby (venit recent de la Londra), un fotbalist cu amanta (sculptoriţă) şi un actor, Dinu Dumitrescu, de la [teatrul] Municipal. Discuţie „metafizică“ în jurul conceptului „viaţă“. Sosit la ora 13 în Constanţa, am condus-o pe A.P. la Mamaia, despărţindu-se fără regrete, şi am poposit la D. Mâine, prima plajă.

6 iulie 1956

Am întâlnit pe ţărm pe mama lui Vivi, cucerită vremelnic acum doi ani de Pierrot Z., şi sedusă definitiv de un ginecolog, cu maşină şi fizic. Apoi o tânără măritată, G.M., care mărturiseşte că „nu ştie ce vrea“, cu accente de bovarism provincial. „Îi place să asculte“, „ştie“ să asculte şi, bineînţeles cu vocaţia mea de scriitor ratat şi fără interlocutori, nu am avut nevoie de altă invitaţie. Am revăzut-o şi L., care mi-a trimis scrisoarea aceea oribilă, cu greşeli de gramatică, la Bucureşti. Mama lui Vivi mi-a prezentat două colege de cameră, de o vârstă imprecisă, şamponate primitiv, de o calitate îndoielnică. M-au ţinut arestat şi am luat masa în patru la „Vraja mării". Am făcut imprudenţa să le argumentez (din laşitate), că „viaţa începe la 40 de ani" şi despre prejudecăţile orientale pe care le au „unii" discriminând vârstele. Succesul (hélas !) a fost operant, am simţit un genunchi oferit pe sub masă. Cealaltă, al cărei soţ este chelner la Athené Palas, are un profil clasic de proxenetă, din cele care apar în filmele cu Jean Gabin. De altfel, peisajul de la „Vraja mării" este foarte potrivit. După dezgheţul poststalinist, un buchet de curtezane, alături de un consiliu de misiţi şi contrabandişti, pândesc la gura portului „putreziciunea imperialistă", să o jupoaie de ţigări Philip Morris şi Lucky. În această învălmăşeală din Constanţa i-am întâlnit pe I. Suciu şi Dan Cernăvodeanu, care căutau adresa părintelui Pancraţiu. Le-am spus tot ceea ce ştiam în legătură cu ceea ce îi interesa. Multă umilinţă a destinului meu şi dorinţa de a lichida falsele amiciţii. Am citit o frumoasă carte de S. Maugham, *Amours singuliers.*

9 iulie 1956

Azi noapte a plouat şi dimineaţa am plecat pe o burniţă incertă. Stau confortabil la D., însă declin invitaţiile la masă şi fac eforturi să le demonstrez că acum am bani, dar natural nu stau pe roze (am vreo 300 pentru o lună şi îmi vor trebui bani şi la Bucureşti, până începe teatrul). De altfel, în invitaţiile astea intuiesc o rezervă (stânjenitoare pentru mine) şi mă întreb dacă nu a existat şi înainte şi, nefericitul de mine, nu am observat-o. *Umiliţi şi ofensaţi* a lui Dostoievski. E groaznic. Să nu existe un om căruia să-i ceri, fără să roşeşti, o bucată de pâine. Cât de incert este prezentul şi viitorul meu. Cât de tragic, de instabil a fost trecutul şi dacă eu am avut o dârzenie care a chemat şi suferinţa, teama, deznădejdea, uneori şi neurastenia, pe mama a ucis-o. Pradă bolii, foamei, dezamăgirilor şi disperărilor mai cu seamă, de zile, de luni, de ani. În camera în care dorm, am deasupra capului o pendulă care bate sferturile cu un fel de marş, trezindu-mă într-una noaptea. Cred că mai există doi-trei oameni care mai au afecţiune pentru mine, însă fără elan aşa cum îţi evoci o amintire inutilă, o vază de flori câştigată la tombolă sau portretul unei bunici necunoscute. Nu am o fărâmă măcar din respectul de care se bucură un om matur. Dinu [Pillat] ar spune că „n-are importanţă". Voi trăi decenii singur, realizând doar valori intime, nemărturisite în scris ?

10 iulie 1956

Dimineaţa, dialog cu G. M. Afectează un romantism, în realitate convenţional, ca o carte poştală ilustrată. După amiază am citit în continuare Pearl Buck, aşteptând scrisoare de la I. Intresantă drama omului simplu din China, dar generaţia mea nu mai este pasionată, acum, de indigenţa unui cătun chinez. Natural, lucrul trebuie remediat, dar nu prezentat ca o perspectivă esenţială. Seara, promenadă solitară pe faleză, unde se fac pregătiri pentru turnarea filmului „Pasărea furtunii", după romanul lui Petru Dumitriu. Anonimatul meu mă întristează puţin, nu sunt zeu, dar îmi va trece. Văzut „Mandy", film englezesc. Excelent.

11 iunie 1956

Petrecut după amiaza cu I.M. I-am arătat zidurile vechiului Tomis şi geamia. Apoi la „vrajă" [Vraja mării]. I-am povestit câteva întâmplări din propria-mi existenţă. Evident, nu ultimul izvor. Mă chinuiesc atâtea întrebări şi e atâta tăcere în juru-mi ! M-a calificat de „boem", deşi eu nu am nimic cu modul ăsta de viaţă. Îmi evoc pe mama şi am visat că îmi lăsase o plapumă călduroasă, pe care era scrisul ei mare, generos : „Pentru bunul meu Pavel".

14 iulie 1956

Diminețile le petrec pe plajă cu G.M. Mai bine decât singur. Are ochii adânci, negri, și confecționează, „de amorul artei“, miniaturi. Dialogăm, privind orizontul cu picioarele în apă, deoarece nu îi este permis să practice talasoterapia. Întreține relații cu un testier local de muzică ușoară și cu un fost coleg de-al meu de liceu. M-am bronzat și tâmplele mele albe ies mai în evidență. Herpesul de pe buze mi-a trecut cu glicerină boraxată. A venit un vas italian. I-am trimis, alaltăieri, pachetul cu țigări, lui [Vladimir] Streinu. Am reîntâlnit-o pe dna H. Am pledat pentru proasta calitate a filmului „Vagabondul“, care i-a plăcut. Nu mai am tact. Nu mai descopăr la timp suficiența și când mi se impune nu mă mai opresc la ea. Interiorizare excesivă sau un produs schizoid, inoportun pentru sănătatea mea. Am nostalgia scrisului și la toamnă voi încerca să continui *Hotarul de nisip* ; îmi voi regiza astfel viața încât să îl pot continua. Am încercat să îi scriu lui Dinu Pillat dar mâna mi-a căzut inertă, deși aveam o mulțime de lucruri să-i împărtășesc.

16 iulie 1956

Scrisoare către Dinu (totuși am scris-o), în care am încercat să-mi formulez dezamăgirile. Z. mi-a relatat neînțelegerile casnice, intrigile cumnatei, panica unei bătrâneți triste, fără copii, nefericirile care au urmat-o din casa părintească în căsătorie. Apoi, mătușa M., care cânta un cântec vechi, straniu, pe care probabil îl fredona în tinerețe. Restul timpului, în familia lor, certuri și nemulțumiri. Somn mult, refugiu în abisul fără stele al somnului. Z. mi-a dat pentru plajă prăjitura preferată a lui unchiul și aceasta mi-a deșteptat, ca și madeleina lui Proust, tot trecutul și umbrele pe care acum le odihnește câmpia. O după-amiază ratată cu I.M. și Marietta X., o mulatră cu zâmbet seducător și epiderma defoliată ca o veche pagină de manuscris. M-au abandonat fără menajamente, pentru o partidă mai avantajoasă. Seara, D.B., anul IV chimie, fostă pianistă (asincronizare de mâini, ca într-o nuvelă de Maugham, cred). Pe plajă, am ascultat Händel. G. nu a venit.

23 august 1956

Cred că mâine, 24 august, voi reîncepe lucrul la *Hotarul de nisip*, doi ani de la moartea mamei. Paginile nescrise de până acum înseamnă tot singurătate şi tristeţe. I. şi F. sunt la Piteşti. Iau prânzul acasă, cum pot. Nu am bani. Mişu a plecat în vilegiatură. Doresc legăturile cu oamenii dar îmi pare că, pretutindeni, sunt inoportun. În niciun caz complexe.

24 august 1956

Începutul a fost destul de greu. Am trac în faţa foii albe. Mai ştiu oare a scrie ? Apoi singurătatea asta, lipsa de bani (pentru că sunt singur, cheltuiesc pra mult. Nu mă pricep). Şi vechea manie de a scrie ireproşabil, de a-mi turna fabulaţia ideatică într-o formă frumoasă, originală, expresivă. Urmăresc un stil viguros, totuşi cald.

25 august 1956

Lucrat toată ziua dar n-am reuşit să depăşesc primele trei pagini, pe care le-am reluat de nenumărate ori. Nu pot modifica un cuvânt fără să schimb tot pasajul. Seara, la spectacol, noutatea conflinctului din Suez. Nu m-am putut reţine să nu împărtăşesc celor de la teatru ştirea aceasta, deşi îmi dau seama că am făcut o imprudenţă.

7 ianuarie 1957

Dimineaţa măturat, spălat vasele care se strânseseră de săptămâni (am neglijat sectorul acesta dar îmi este imposibil să le fac pe toate). Am scris Aliciei C., lui Dudu [Theodor Ionescu], [Alexandru] Husar, Jean Cutova, Dorel [Thedor

Cazaban], Riri pentru Sapho. Convenţionale, nimic din ceea ce se află în realitate în mine. Un fel de dispreţ pentru cuvântul scris, renunţarea de a gândi la răsunetul lui în interlocutor. Cuvântul scris înseamnă şi ziar, afiş etc. Acelaşi marasm. Telefon G.L., inteligentă, spirituală (am calificat-o Voltaire feminin, cu frigidităţi sentimentale, etichetă pe care a respins-o, invocând frumos platoşa de care vorbeşte [Charles] Morgan). Mă întreb, legitim, despre felul în care eu mă oglindesc în lumina fiinţei ei şi despre acele infinit de delicate nuanţe ale opiniilor nemărturisite. O tentaţie de emancipare din parte-mi (de la reverenţă la singular), a fost respinsă excesiv de politicos dar limpede.

Decepţia mi s-a destrămat la spălatul vaselor (antidot pasional). Dejunat la I., tot mai îmbătrânit. Privirea mată, fără viaţă, totul devine cenuşiu, către negrul pământului. Singurul cu care pot evoca pe cei morţi, Constanţa, propria-mi copilărie. Şi din el va rămâne, într-o zi, o fotografie. Oamenii sunt simpli, ca şi copiii, şi este bine aşa. Nu au propriul destin mereu în faţa ochilor, nici soarta destinului de pe pământ dincolo de viaţă, soarta postumă. Grădinarul lui Montaigne.

După amiază am terminat *Anthineea* lui Maurras. Rândurile despre Grecia foarte frumoase, restul mai puţin interesant. Mi-a recomandant-o Dan Botta. De revăzut caracterizarea culturii helenice, afirmaţiile despre raţionalismul şi instinctul frumosului la greci. Frumosul fiind desăvârşire. Respinge cultura miceniană, accentuând trăsăturile de excepţie ale secolului al V-lea.

Seara, după baie, Verlaine. Eram obosit, doream o legănare fără invitaţii la patetism. Surprinzător de plat, de exterior, de minor. Mă întreb dacă impresionismul în sine, cu această răsturnare dezumanizant-naturistă – ar spune Petru Comarnescu – apoi dizolvată, natura ca realitate vaporoasă, fugitivă, dacă impresionismul nu a fost o vacanţă în istoria culturii, de consemnat doar în măsura în care a generat noul raţionalism constructivist al lui Cézanne, Van Gogh etc. La Verlaine, chiar simbolul dispare, ceea ce nu se întâmplă la Baudelaire, profund umanist.

8 ianuarie 1957

Zi iremediabil pierdută. Dimineaţa alergături după chenzină, alimente etc. O remarcă uşor deplasată (la croitoria teatrului cu Jenica, apropo de piesa *Fete decăzute*) m-a obligat să remarc, pentru a nu ştiu câta oară, obsesia de onorabilitate a femeilor frivole. „Lipsa de respect“ este lucrul cel mai detestat. Promenadă gratuită pe Calea Victoriei. A fost un soare prodigios de aprilie. Oglinzile vitrinelor îmi reflectau un chip livid, pământiu. Ca să-mi fac curaj m-am gandit la problematicele succese. Seara am căutat vasele de ceramică promise încă de la Crăciun, pentru M. şi S., dar magazinul era în inventar. Cadouri de Crăciun în Martie ! Dar sunt sau nu legiuitorul universului ? Seara *Hoţii* [de Schiller, la Teatrul Tineretului], discuţii despre femei cu Dohatcu şi Gâlcă. Inconstante, bineînţeles, apoi sloganul cu prietenia. „Une âme soeur.“ Eu visând cu ochii deschişi la o prietenă „fidelă întreaga viaţă“ [?] un refugiu, „elogiind comerţul cu femeile“ – parodiind inevitabil pe Montaigne. Gâlcă ne-a mărturisit că are o astfel de „fidelă“ şi noi l-am invidiat cu gâturile întinse. Ne-a mărturisit că ea nu se supără, nu-i reproşează nimic, niciodată. Femeia ideală. Am fost de acord cu Mircea că femeile ne detestă profesiune de celibatari, mai grav, de celibatari săraci. Telefon S., între două acte de la *Hoţii*, pentru a-mi întări convingerile. Totodată, îmi păstrez valenţele pasionale pentru orientări mai juste. Nu este exact ceea ce notez. În fond – poziţia unui bărbat la 35 de ani, poate – aceste trăiri au un fel de presentiment interior al mutilării lor. Ca şi cei care ştiu că – ineluctabil – vor muri. Nu mai port acea aură platonică a veşniciei care mi-a luminat şi orbit, din fericire sau nefericire, tinereţea.

La ieşirea de la spectacol, o poziţie de platitudine cu trei colegi, care mi-s totuşi dragi dar ineficienţi, la o bere. Dacă nu agită un joc secund al gândurilor în tine, tot ceea ce îţi spune celălalt rămâne în el. Ploaie care cade pe piatră, nu pe pământ să-l rodească, vânt în pustiu nu în pânzele unei corăbii, scăpărare de chibrit şi nu lumină solară dătătoare de viaţă.

12 februarie 1957

Am găsit întâmplător caietul şi notez câteva cuvinte despre marea ruptură care este viaţa mea. Scrisoarea de la Londra, zilele trecute, de la D. Suferindă şi săracă. Cinci ani femeie de serviciu la Viena, apoi infirmieră. Acum lucrează, ca soră, într-un ospiciu. Ce să-i răspund ? Cel puţin acolo ai libertatea, indiferent de veşmintele ei. Azi am avut repetiţii toată ziua. Seara liberă, dar mort de oboseală. Vitalitatea mea seamănă cu un opaiţ. Am încercat să citesc din Aloysius Bertrand. Ţărmul scrisului îndepărtat mereu ca o fata morgana. Nu am timp. Şi când îl am sunt pestă măsură de obosit. Şi demoralizarea, probabil. Discuţie cu Mişu [Vasiliu] sub zodie neagră. Problema algeriană la O.N.U. [urmează cinci cuvinte şterse, indescifrabile]. L-am sfătuit să se căsătorească, să-şi trăiască viaţa. Nu doresc să se lase convertit de riscantul meu trapez. Viaţa mea a avut o ciudăţenie consecventă, pare a fi o fatalitate. Nu doresc să fie asemănătoare şi a lui. Nimic bun nu poate ieşi.

12 martie 1957

Un vers mai vechi, de care îmi amintesc vag : „Dragostea pe care în mine o adun, o voi dărui femeii niciodată întâlnite“, pe care am încercat să-l formulez mai inteligibil, apoi l-am aruncat la coş, cu transcrierea unor cuvinte englezeşti. Noaptea am început *Chateaubriand* de Maurrois, întrerupt pentru a învăţa cuvinte [englezeşti]. Telefon Dinu [Pillat]. Îl voi vizita mâine cu [Alexandru] Husar, venit de la Cluj. Ne-am amintit împreună de călătoria mea la Bistriţa [în vara lui 1946 ?] când Alexandru mi-a propus – şi eu am acceptat – să locuiesc singur, timp de o săptămână, în mijlocul pădurii, într-o „casă de flăcău“, unde un băieţaş îmi aducea mâncarea, o dată pe zi. Pe lângă colibă trecea un pârâu şi adormeam în murmurul acela care îmi amintea, dincolo de mine şi cu o blândeţe străveche, de trecerea timpului. Alarma cu gâtul meu umflat mi-a trecut (veşnica obsesie a tuberculozei materne). Telefon amabil de la Puiu Fratostiţeanu.

Totuşi nu sunt uitat.

13 martie 1957

Ieri o oarecare activitate dar azi am pierdut toată ziua. [Doctorul] San Marina mi-a dat oră la spital (dimineaţa la 11), dar având mai multe operaţii m-a amânat pentru 3 după amiază, când, din nou, m-a proiectat pentru luni la 8.30 să mă vadă dr. Firică, profesorul, şi să mă interneze. Se pare că „lacul meu de sânge“ de la gât nu e atât de simplu. La spital am întâlnit o tânără trecută „în ceea lume“, printr-un atac de cord, pe stradă. Încă surâdea, cu ochii deschişi, pe targă. Am văzut pe eroina mea din „Hotarul [de nisip]“. M-am analizat cu premeditare în clipa aceea şi am rămas o clipă pe gânduri, întrebându-mă dacă nu ar fi fost firesc să împărtăşesc repulsia unui amic inginer [Mihai Tulbure] care mi-a mărturisit, fiind lângă mine în acea împrejurare, inconfortul. Acceptarea morţii, prin mesagerii ei cei mai de jos, cadavrele, singura ei dovadă. L-am contemplat îndelung, fără repulsie. Apropierea aceasta a avut loc în etape, printr-un proces de osmoză lentă a morţii, dar mi-am dat poate seama de prezenţa ei în mine acum doi ani, la căpătâiul mamei.

După amiază, în drumul spre casă, am simţit dându-mi târcoale o pasăre neagră, amăgire care nu a răscolit revolte în mine, nici panică, ci reflexul firesc al celui ce se întâlneşte la capătul unei zile cu noaptea. Certitudinea că de mii de ani pasărea aceasta însoţeşte pe cea a vieţii, aşa cum azurul, pământul.

Ieri seară am întâlnit-o pe P.T. Se va muta la cămin, după peregrinări inutile după casă. Arăta prost. Doar ochii. O inefabilă blândeţe şi înţelegere, împăcare cu lumea ca la asiatici. Seara, am găsit un buchet de viorele de la Thea, care a auzit că sunt bolnav. Ciudat mesaj, aruncat de valuri dintr-un larg înnoptat, mereu prezent în lumina zilelor. Boala mea : „un lac de sânge“ (regiunea submandibulară), indicând relaxarea nepermisă a unei artere. Se pare că nu se cunoaşte până unde se întinde traseul patologic al vasului şi lui San Marina îi este probabil teamă să nu ajungă cu incursiunea bisturiului într-o zonă de glande vitale. Nici o durere. Nici măcar febră. Numai zborul aerian, liric, al morţii cu aripi străvezii, ca de nylon. Şi cumplita, permanentă remuşcare că nu am terminat ultimul mesagiu, „Hotarul [de nisip]“ .

16 martie 1957

Trebuie să-mi învig durerea, gândurile negre, nostalgiile, să-mi alung orice amintire, orice chemare spre tandreţe şi să lucrez. Cu brutalitate, ca Michelangelo pe schele, înfăptuind cu toţi muşchii încordaţi o lume ideală. Ora 10 noaptea. Început *Mysticism and Logic* al lui [Bertrand] Russel.

18 mai 1957

Unii oameni au suflet de cristal, în care florile, copacii, semenii şi înfăptuirile prind reflexe pure, alţii de cuarţ fumuriu (M.C.), cu aceeaşi structură, dar în care totul se tulbură şi se învălmăşeşte. De fapt nu este vorba de suflet, nici de etică, ci de inteligenţă. Familia M.C., unde am întârziat cinci ore ieri seară, prizonier al nevoii mele omeneşti de corespondenţă.

Acum câteva seri, Ştefan Mang.[oianu] mi-a relatat că Ţof [Ştefan Remencoff, compozitor, coleg de liceu şi prieten, emigrat în 1941 în Bulgaria] a înnebunit subit la Moscova (unde fusese trimis la studii şi se vădise cel mai bun elev al lui Haciaturian) şi a fost internat două luni într-un spital de boli nervoase apoi, considerat incurabil, trimis înapoi, la Sofia.

20 mai 1957

„Dragostei tale n-am ce să-i închin, decât cupa spartă a tristeţilor mele.“

august 1957

O devitalizare a funcţiilor cerebrale. Cu toate raţiocitivele !

S-ar putea spune că celula nervoasă este anchilozată, paralizată de o proastă circulaţie a sângelui, poate de o ruginire în timp (cei zece ani în care n-am făcut nimic), de o epuizare datorită comoţiilor morale pe care le-am îndurat. Citesc, însă fără rezultatul scontat, din cauza tendinţei către vid, către anulare, pe care o are conştiinţa mea.

26 august 1957

Spinoza arată că gândul omenesc deşi este un mod al substanţei, făcând parte din unitatea întregului, depăşeşte totuşi acest întreg prin faptul că trăieşte suferinţa şi moartea.

(*Observator* –München, aprile, iulie, sept. 1992)

Evocări
(1981–1991)

Chateaubriand scrie undeva că cei plecaţi de pe această lume continuă să vieţuiască în amintirea prietenilor – tot aşa cum, după ce soarele trece de orizont, mai luminează încă nevăzut pământul. Dar când şi aceşti prieteni păşesc în lumea umbrelor, cel dispărut cunoaşte adevărata moarte, moartea desăvârşită, ca şi lumina amurgului în ceasurile târzii.

Iată, mai pot evoca, mai pot vorbi după treisprezece ani despre deosebirea existenţei a lui Stere Popescu, înfăţişată tragic pe piatra sa de mormânt între două date – prea apropiate – şi două oraşe, două porturi ale începutului şi sfârşitului călătoriei lui, aparţinând unor alte lumi : «născut la Galaţi în 1920, mort la Londra în 1968». Mai pot să-mi înalţ în faţă frânturi din viaţa lui Stere Popescu – pentru câtă vreme încă ? – mai pot reproduce gândurile sale, niciodată convenţionale, niciodată mărunte, luciditatea sa ironică, idealurile mereu întraripate şi tristeţea mereu prezentă, mai grea decât tăcerile care o mărturiseau ? Stere mi le mai poate încă împărtăşi, îmi mai poate încă vorbi, deşi acum cuvintele îi sunt străine, aparţin lumii, literaturii, celor ce le citesc, numai celui ce le-a rostit nu. Cuvintele lui, ţelurile lui au rămas undeva în urmă, pălesc cu chipul tot mai neclar al celui care le-a mărturisit şi trăiesc îngrijorarea că le pot pierde, că mi se vor risipi încă înainte de a trece eu însumi ultimul hotar, că vor cădea ireversibil în uitare.

Îmi amintesc gravitatea şi reculegerea cu care desena un chip – adesea un autoportret – atent nu la semnele trecerii, ci la liniştea supremă şi neistovită, lumină interioară care îi imobiliza trăsăturile. În dansurile sale părea să caute, ca şi pasărea lui Shelley, acel soare ademenitor, acel astru al perfecţiunii fără umbră şi totuşi ucigaş. Îl ascultam citindu-şi versurile, ca pe un recitativ grav, fără început şi fără sfârşit, versuri în care dialoga cu moartea, încerca să o cunoască, să o îmblânzească şi să şi-o facă de înţeles sie însuşi.

Îmi amitesc toate acestea acum, la treisprezece ani după ce Stere Popescu, poet, dansator, arhitect şi regizor, acest om al Renaşterii, şi-a pus capăt zilelor la Londra, la ceasurile trei din noapte, după ce i-a evocat, poate, pe cei pe care i-a iubit sau i-au fost indiferenţi, pe cei care îi dăduseră viaţă sau îi îmbogăţiseră cunoaşterea, pe cei care îl siliseră să fugă – ca atâţia alţii – din propria ţară, împăienjenită de valori cenuşii şi impostură gălăgioasă. Singur, înfăşurat cu întunericul, Stere Popescu şi-a aşteptat moartea într-o cameră pierdută în furnicarul Londrei, mărturisindu-şi poate victoria ca pe o înfrângere.

Toate scenele disparate în care am fost împreună şi pe care încerc să le asociez pentru a-mi reconstitui frântura de existenţă şi mie familiară, rămân străine unele altora, îngălbenite de lumina crudă a anilor. Îmi amintesc numai de adânca-i reculegere şi întraripatu-i elan – părea că trăia valorile postume cu care avea să se înscrie în veşnicie – desăvârşita împăcare cu lumea şi triumfala înţelegere a morţii. Voi scrie cândva, voi evoca negreşit pe cel care comenta ceasuri întregi *Filocalia* şi înţelepciunea isihaştilor, pe cel care, cu ochii închişi, aţintiţi către un adevăr pe care şi l-a apropiat primejdios de mult, asculta concertul în re, în balconul tăiat în coasta mării din Constanţa. Acel balcon de pe strada Domniţei din Constanţa, unde putea trăi veşnicia apelor şi taina nopţilor tomitane, acea casă a Sevastei, sora sa, care cu un pios şi admirabil curaj i-a tipărit versurile, aceste trepte în afară de timp, către gândul şi existenţa lui Stere Popescu...

Iată poema *Marea*, eternă mărturie : „Plină este inima mea mare, ca largurile tale de nemărginire ; / de peste câmpiile tale, prin mine rămasă, aud veşnicia chemând. / Străvecho, cu cârmele rupte în tine mă avânt, / miile tale de mâini ca nişte cântece sufletul să mi-l apuce, / sub cerurile-ţi joase, ecourile lui căutându-le mă risipesc. // Frânt, peste foşnetul oştirilor tale învinse, / trupul meu spaţiile cutremură, în tăcerea lui oarbă, cântări izbucnind“.

O nedesminţită energie creatoare, o năzuinţă trează de a cunoaşte perfecţiunea şi lumea acesteia, fie că cerceta în cărţi, pe scenă sau în săli de concerte gândurile altora, fie că îşi mărturisea propria trăire în dans sau armonii poetice.

Mărturisesc – nu putea fi altfel – că i-am parcurs cartea cu tainica dorinţă de a descifra peisaje comune – din Constanţa de altă dată, din Bucureştii anilor de război, din Parisul fugii noastre, pe care l-am cunoscut la trei ani după ce el plecase de pe această lume, unde am căutat urmele trecerii sale şi ale gândurilor care i-au apropiat sfârşitul – am citit *Postumele* lui Stere Popescu pentru a-mi reînvia trăsăturile prietenului de neînlocuit şi elanul suişului său spre absolut, zborul acoperit mereu în visele mele de pelicula drumului său invers, de foşnetul metalic şi norii de kerosen al avionului care i-a adus înapoi, pe pământ, urna cu cenuşe.

La treisprezece ani de la moarte şi cu prilejul apariţiei unicei sale cărţi, nu îi pot mărturisi lui Stere Popescu decât profunda mea tristeţe şi devotata-mi amintire.

(*Limite* – Sept., 1981)

DIMITRIE STELARU

Pe poetul Dimitrie Stelaru, privit de mulţi din generaţia mea drept cel mai însemnat poet de la Blaga înainte, l-am întâlnit prin anii `41 când locuiam cu un amic constănţean pe str. Dr. Varnali, într-o căsuţă distrusă mai târziu de bombardamente. Îl cunoscusem, pe stradă – cred prin Constant Tonegaru – şi mă invitase să îi fac o vizită, fiind oarecum vecini. Stătea într-o bojdeucă ciudată din curtea unui imobil de pe bulevardul Alexandru Ioan Cuza, nu departe de nr. 13 unde locuia Tonegaru. Era de fapt o singură încăpere suspendată pe stâlpi care aducea ciudat a coteţ de porumbei. Stelaru începuse să se bucure de notorietate printre tinerii începători, ziarele de seară îi aminteau numele, încât am bătut cu oarecare emoţie la uşa sa. Mi-a deschis tenorul Moldoveanu, originar din Bistriţa-Năsăud, bun prieten cu Stelaru, care m-a învitat să iau loc pe singurul scaun fără spetează. Stelaru rămăsese tolănit pe pat, mă privea cu o curiozitate amuzantă. Nu mai ţin minte ce am discutat, probabil despre volumul lui *Noaptea geniului*, care apăruse de puţină vreme în editura „Prometeu" a lui Paul Teodorescu, şi care se afla în vrafuri sub patul larg, de modă veche, al poetului. Mi s-a părut ciudat că dormea deasupra unicei sale avuţii, – nu ştiu dacă reprezentau drepturi de autor sau volume nevândute – şi tot aşa mi s-a întipărit un colţ din încăpere, unde, lângă un lighean cu smalț plesnit și o carafă cu apă, se aflau prinse cu pioneze în perete două litografii – aveam să constat și mai târziu obiceiul lui de a-și împodobi singurătatea cu imagini care îi vorbeau în mod deosebit – un portret de tinerețe al lui Napoleon și un nud de Giorgione. Desigur Napoleon fascina pe autorul „Nopții geniului“, nudul vorbindu-i probabil despre simbolul frumuseții în sine.

L-am mai întâlnit apoi fugitiv, de-a lungul anilor, pe Dimitrie Stelaru, fie în casa familiei Fratostițeanu, fie în atelierul sculptorilor Vlad și Demu, de lângă muzeul Aman. Cu sculptorul Vlad, Stelaru a avut o temeinică prietenie, vădeau o serie de afinități, o deosebită forță creatoare și o strălucită imaginație și va trebui cândva să se considere această influență reciprocă ce i-a îmbogățit neasemuit pe amândoi.

Oricum, am avut prilejul de a-l cunoaște mai bine pe Dimitrie Stelaru în `48, când ne-am întâlnit întâmplător pe strada Carol din Constanța, în împrejurimi vitrege pentru amândoi. Mi-a mai rămas o fotografie din acea epocă, un instantaneu luat pe stradă, în care Stelaru apare în cămașă, cu pantaloni de in, încins cu o curea militară. Are o figură închisă, fără urmă de zâmbet, cu acea privire ocolită, parcă jenantă și în același timp de o îndrăzneală pasionată. Mi-a mărturisit că nu are domiciliu, căuta un loc unde să înnopteze.

Odată cu venirea la putere a staliniștilor în `48, nu i s-a mai tipărit nimic, i s-a propus, ca tuturor scriitorilor, să cânte osanale lui Stalin sau să piară, și poetul nu ezitase să se retragă în anonimatul demnității sale, cu riscul asumat de a se afla în afara societății și condamnat de cei care, în mod ilegal, o reprezentau.

Eu îmi găsisem refugiul în orașul copilăriei, unde îmi păstrasem o cameră în mobilul locuit cândva de părinții mei în strada Romană nr. 9, unde dădeam preparații împreună cu Tonegaru. Nu am știut – aveam să aflu mai târziu – că soția lui Stelaru fusese numită învățătoare la Chirnogeni, în apropierea Constanței.

Nu ne mergea rău cu preparațiile – câțiva din foștii mei profesori de la liceul Mircea cel Bătrân ni le procurau – ne înţelegeam între noi, deşi Stelaru şi Tonegaru aveau firi diferite şi adesea trebuia să mediez între ei. Tonegaru era expansiv şi volubil, în timp ce Stelaru, aşa cum l-a portretizat Lovinescu, se arăta foarte tăcut şi foarte reţinut în tot ceea ce spunea sau înfăptuia. Foşti colegi de-ai mei de liceu ne făceau vizite, uneori venea soţia lui Stelaru, de care poetul trăia totuşi despărţit.

După ce, în toamnă, preparaţiile n-au mai mers şi Tonegaru s-a întors la Bucureşti, Stelaru a venit într-o zi cu noutatea că se angajează hamali în port şi că se plăteşte foarte bine. Dacă lucrai două nopţi puteai trăi o săptămână cu banii câştigaţi şi – oricum – noi nu aveam de ales. Însuşi mirajul portului încercuit cu sârmă ghimpată ne atrăgea şi mai ales unele perspective de fugă: era obsesia noastră permanentă, evadarea în vest, eliberarea de teama securiştilor, a închisorii, a persecuţiilor, a batjocoririi valorilor în care crezusem şi care erau spulberate cu cinism. Ne-am prezentat amândoi, dar numai Stelaru care era foarte voinic şi rezistent a fost primit. Din zilele acelea grele am amintirile cele mai vii. Stelaru era răbdător şi puternic ca un taur, ducea treaba până la capăt cu îndârjire ţărănească. Jos în port, era o muncă de sclavi şi într-o dimineaţă, când m-a rugat să îi dezlipesc cămaşa de spinare, am constatat că pielea îi sângerase şi i se infectase de frecatul sacilor de ciment. A fost firesc, desigur, ca Stelaru să agonizeze în epoca stalinistă, el nu îşi putea părăsi fiinţa pentru a trece într-alta, cum au făcut atâţia onorabili contemporani, cu copleşitoare obligaţii faţă de ei înşişi şi familiile lor. Şi totuşi nu se plângea, nu l-am auzit niciodată mărturisindu-şi o suferinţă cât de mică. Vorbea rareori despre sine, discuţia cu el tindea totdeauna la esenţial. Nu am întâlnit om cu darul povestirii mai colorat, mai atrăgător. Vorbea la fel de frumos cum scria şi aceasta fără să caute cuvântul vrăjit, mărgăritarul cu ape scânteietoare. El însuşi trăia într-o lume fantastică, traversa „ore fantastice", fără să se întrebe de unde vine şi încotro se îndreaptă. Întreagă această împărăţie îi aparţinea, m-am convins în intervalul în care am fost împreună.

După obiceiul lui, îşi împodobise colţul în care dormea cu gravuri. De astă dată adusese cu el imagini din „Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii“, pe care Petru Comarnescu îi dăruise culturii româneşti într-o admirabilă traducere, şi prinsese deasupra patului chipurile colonelului Lawrence, a lui Allenby, a lui Feisal, aceşti eroi ai unei legende apropiate de locurile biblice, în acelaşi peisaj. Am înţeles că, împreună cu „Biblia“, cu poemele lui Edgar Pöe, „Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii“ reprezentau pentru el o carte de căpătâi. Mult mai târziu, după moartea sa, am aflat că poetul şi-a făcut primele studii la o şcoală de misionari din Braşov. Această întâmplare nu a fost fără rezultate pentru conturarea puternicei sale personalităţi, deşi se pare că Stelaru a fugit de la această şcoală. Desigur că nu numai primii săi dascăli l-au îndemnat să caute în *Biblie* poezia, adevărurile eterne şi simple, somptuozitatea strălucitoare, din care şi-au tras esenţa mari poeţi şi pictori ai lumii, ci însăşi firea sa, imaginaţia sa atât de bogată, exotismul, nevoia înaltelor semnificaţii. Stelaru nu era ce se numeşte, „un om informat“, nu deşertase bibliotei întregi – nu avea această năzuinţă şi nici viaţa sa chinuită nu i-a permis-o – era însă „un om cult“ în adevăratul sens al cuvântului, sunt sigur că ceva din adevărul lui Iisus, al lui Edga Pöe sau al colonelului Lawrence trăia în el.

Adesea, când se plimba pe plăjile goale de la Duduia sau Trei Papuci, în pragul serii, şi întâlnea un câine pripeag, îi vorbea cu blândeţe şi prietenie ca unei alte fiinţe. Dacă vedea un copil, se lăsa fără ezitare la pământ şi pe loc îi ridica un castel de nisip şi de scoici, explicând, povestindu-i, ademenindu-l prin istoria strălucită a palatului de vis. Avea şi el o fetiţă, Eumene, pe care o vedea rar, fiind de fapt mai mult despărţit de soţia sa, şi, probabil, şi de dorul ei, alinta fantezia altor copii.

De două ori pe săptămână, Stelaru venea la ziuă, frânt de căratul sacilor de ciment de pe vapoare sau de pieile crude pe care le căra în cap şi ale căror săruri îi ardeau vârfurile degetelor. Era extenuat şi uneori îşi clătea gâtlejul de praful de ciment la vreo cârciumă din apropiere. Când ajungea la bietul divan cu droturile scoase care mai rămăsese din casa părinţilor mei, se trântea cu greutatea trupului şi rămânea nemişcat, crispat de o suferinţă profundă, de o agonie pe care şi-o mărturisea numai sie însuşi. Îmi amintesc lumina stinsă prin care răzbătea lucirea triumfătoare a ochilor săi. Pe neaşteptate, îmi povestea despre îngeri şi suflete milostive, despre făpturi inocente şi oameni a căror fericire nu se risipea nicicând. Îmi vorbea despre prăbuşirile şi iluminările sale cereşti. Nu îi plăcea să îşi comenteze confraţii, nu îl interesa scrisul ca îndeletnire el era născut poet şi fără îndoială geniu, aşa cum a mărturisit-o.

Stelaru nu a scris la comandă, a prferat să ducă o viaţă chinuită decât să aleagă calea compromisurilor ca mulţi din contemporanii săi. Am vrut mereu să evadăm, am încercat să fugim – pentru a nu ştiu câta oară – cu un vas argentinian, îmi amitesc numele „Ceibo“, dar în ultimul moment preparativele noastre au căzut, eu nu am putut intra în port, din fericire, deoarece – din cauza unor încurcături administrative – vasul a mai rămas încă două săptămâni la cheiu. Ni se strângea inima când îl zăream din depărtare, zilele următoare, nemişcat în ancoră ca o piază rea – şi comentam între noi că am fi murit de foame în cala uriaşă sau ar fi trebuit să ne predăm.

Mi s-a întipărit de asemenea în minte o scenă deosebită, legată de vremea în care am locuit în Constanţa împreună cu Dimitrie Stelaru. Pe strada Morfi, pe una din străduţele ce duc spre mare, locuia un bătrân ciudat, grec de origine, Gheorghe Afenduli. Moş Afenduli cerceta toată ziua şantierele noilor locuinţe din Constanţa şi promitea de băut lucrătorilor care îi aduceau antichităţi găsite la aceste săpături. Oricum, oraşul cunoscuse atâtea civilizaţii strălucite, bătrânul adunase pe rafturile cămăruţii lui mulţime de opaiţe, amfore, fragmente de statui şi căldări de monezi romane, greceşti, bizantine, a căror valoare o ignora. Bătrânul vindea turiştilor antichităţi, mărgele şi monede şi trăia din acest comerţ ciudat. L-am dus şi pe Stelaru într-o seară blândă de vară la moş Afenduli, îmi amintesc cum am bătut la uşa veche, care de-abia se ţinea în ţâţâni şi cum bătrânul aproape orb ne-a deschis, încercând să ne desluşească chipurile. Moş Afenduli a aprins o gazoniţă, apoi cu mişcări grele a luat o căldare ruginită şi a răsturnat monedele pe masă. Nu am văzut nicicând o mai necuprinsă lumină în ochii lui

Stelaru, fermecat de lucirile undioase ale grămezii de metal, dezgolite de lumina pâlpâitoare a lămpii, vrăjit de profilele împietrite împărăteşti, de labarurile bizantine ale monezilor de bronz, de această lume moartă care se vântura învălmăşită sub privirile noastre.

Constanţa, locul exilului nostru în propria noastră ţară, unde suferise şi se zbuciumase cu milenii în urmă Ovidiu, l-a atras în mod deosebit pe Stelaru şi îmi pare semnificativ faptul că numele volumului în care el şi-a strâns poemele întregii sale activităţi este *Mare Incognitum*. După ce ne-am despărţit – de fapt a dispărut într-o după amiază de toamnă târzie, tot atât de neobişnuit cum venise, fără să-mi lase un bilet sau o cât de mică însemnare – l-am întâlnit după câtăva vreme, nu pot preciza câtă – în vila părăsită a Comandorului Negru, ridicată pe coasta falezei, dinspre golful Pescarilor. Ne-a primit într-o seară târzie, cu un felinar în uşă şi valurile se zbuciumau şi se spărgeau înspumate jos în golf. Am remarcat aproape de intrare admirabilul portret în gips pe care i-l făcuse sculptorul Vlad. Cred că atunci ne-a citit poemul din care reţin versurile : „Cum orele pier, cum altele vin / Ne sugem alcoolul din cupele sparte / La Pontul barbar Euxin".

Drumurile noastre s-au despărţit apoi şi nu l-am mai întâlnit. Cred că a stat mai mulţi ani în Dobrogea, lângă coasta mării, a fost lucrător agricol şi mic slujbaş şi poemele sale din această perioadă oglindesc frumuseţea peisajului euxin. Nu am aici, în al doilea exil, în München, volumele sale de versuri, nici notele mele, dar cred că prieteni din Negru Vodă, de la graniţa bulgară mi-au vorbit de prezenţa lui prin partea locului. Va fi dificil de stabilit itinerariul acestui poet chinuit, care nu şi-a găsit liniştea şi nici posibilitatea existenţei în anii aceia cumpliţi ai domniei lui Stalin. Mulţi din cei care l-au lăudat, în necroloage ditirambice, cu prilejul morţii sale, şi ele nu au fost puţine – îmi amintesc de tonul solemn şi apodictic al unui stalinist pocăit care şi-a mărturisit regretul în colţul din dreapta sus al revistei *Contemporanul* – nu l-au ajutat în nici un fel câtă vreme a trăit.

Am fost la înmormântarea lui Stelaru din toamna lui `71, nu numai pentru că îl cunoscusem şi îl admiram dar pentru că îmi dădeam seama că, de fapt, cu el moare o lume şi cea mai strălucită expresie poetică a generaţiei mele. Am întâlnit cu acel prilej câţiva vechi prieteni de care mă despărţisem în prima tinereţe. La înmormântare, am revăzut-o pe fiica sa Eumene căreia i-a închinat cunoscutele versuri – sau copila a căpătat numele unei zâne, pe care, cu mult înainte o cântase în poemele sale. Atunci ne-am despărţit pentru totdeauna eu am plecat în altă ţară.

Stelaru şi-a notat de la primele versuri nefericirea, fără să ştie că destinul va marca o întreagă generaţie, care va trebui să înţeleagă durerosul ecou al cuvintelor : „Noi Dimitrie Stelaru n-am cunoscut niciodată fericirea, / Noi n-am avut alt soare decât umilinţa... / Dar până când, înger vagabond, până când / Trupul acesta gol şi flămând..."

(*Limite* – Sept. 1981)

Constant Tonegaru, ca şi mine, a făcut parte dintr-o generaţie numită – ca şi cea americană a lui Hemingway – „generaţia pierdută“, cea care, în ţara noastră s-a manifestat plenar în primii ani după război, între `45 şi `48, fiind apoi redusă la tăcere de tăvălugul stalinist. Evocarea de faţă o fac, în primul rând, din datorie şi afecţiune faţă de un prieten care nu şi-a putut mărturisi revolta pentru anii furaţi, pentru opiniile politice condamnate.

Mi-a rămas o fotografie a lui Constant Tonegaru, pe care încerc să o anim cu pelicula amintirilor. Neverosimil de slab şi de înalt, acoperit de un basc strâmt şi decolorat deasupra unei groase perechi de ochelari, străbătea străzile ca un catarg, cu un ţel anume, neabătut de adversităţile şi furtunile vieţii. Fantezia sa nesfârşită, veselia, inconformismul faţă de falsele valori impuse, puritatea sa sufletească, acel romantism împerecheat cu o subtilă dar tăioasă ironie, ascundeau o intransigenţă dusă până la sacrificiu. Articolele lui Constant Tonegaru din „Dreptatea“ sunt necruţătoare şi cei care se adăposteau îndărătul respectabilelor convenienţe impuse de către regimul stalinist, corupt în primul rând prin falsitatea imorală a ideologiei lui, îl detesteau şi îl temeau.

L-am cunosct pe Constant Tonegaru în `41 când, proaspăt student, ocupam cu un amic constănțean, pictor suprarealist, o cămăruță pe str. Dr. Varnali, în apropierea casei din b-dul Cuza 13, unde locuia poetul, la câțiva pași de „cotețul de porumbei“ al lui Dimitrie Stelaru. Tonegaru, care dăduse examen la Belle Arte și își manifesta fervoarea pentru desen până și în manuscrisele sale, înflorate de tot felul de imagini, folosea uneltele pictorului, petrecând la noi ore întregi. După lucru, migram sub lumina lunii, pilotați de Tonegaru la Șosea sau în vechile cartiere bucureștene, necunoscute nouă, celor veniți din Constanța. Prin Tonegaru i-am cunoscut pe profesorul Vladimir Streinu, pe medicul și poetul Alexandru Lungu, care se află acum în Germania, pe pictorul Ioan Mirea, în prezent la Paris, pe regretatul scenograf Tony Gheorghiu, pe Eugen Barbu, care, pe vremea aceea, președinte al unei asociații cicliste de juniori din cartierul Sf. Vineri, trăia într-o sărăcie lucie, își făcea focul cu ziare și cizela fără grabă romanul său *Groapa.*

Tonegaru nu avea domiciliu fix, pendula între casa mamei sale, numită după divorț Florica Zorilă, cea a viitorului actor Tudorel Popa, pe atunci student la medicină, dar mai ales, cu precădere, locuia săptămâni întregi în casa familiei Fratostițeanu, de pe strada Sofia 2, admirabil cuib și refugiu al intelectualității independente în anii aceia de cruntă prigoană. La familia Fratostițeanu, se întâlneau profesorul Ion Petrovici, Petru Comarnescu, Monseniorul Ghika, scuptorul Anghel, părintele Barral, istoricul Petre Năsturel și mulți alții, al căror nume nu îndrăznesc să le pronunț din motive care sunt cunoscute, până ce Gheorghe și Lucia Fratostițeanu s-au văzut arestați, casa lor a fost devalizată. Aproape de încăperile în care cântase Enescu și citise Stelaru, s-a mutat actrița de foarte dubios talent și patimi răzbunătoare Lica Gheorghiu-Dej.

Vremurile erau din ce în ce mai grele, oamenii își vindeau ce brumă mai aveau și, la marginea societății sau în afara ei, foștii scriitori sau artiști care nu se înjugaseră la carul triumfal al culturii staliniste, duceau o existență precară, trăind de azi pe mâine. Găseam de lucru prin șantierele de refacere ale clădirilor avariate de război, la drumuri, în figurația pieselor de teatru sau filmelor cu masse de oameni în mişcare, pe care le dorea noua orânduire, sau alte îndeletnicri pentru cetăţeni indemni.

În această perioadă din jurul anului `49, eu şi cu Tonegaru reuşim să ne găsim câteva preparaţii la Constanţa, graţie recomandărilor unui fost pedagog al liceului Mircea cel Bătrân, care, cu nobilă discreţie, ne-a ajutat în acele vremi de grea cumpănă.

Când în toamnă preparaţiile au încetat, a trebuit să ne găsim îndeletniciri mai puţin comode. Stelaru s-a angajat în port, la cărat saci de ciment şi mi-a propus şi mie aceasta, în speranţa secretă că vom putea evada, ascunşi în cala vreunui vapor. Tonegaru, cumplit de slab şi cu o sănătate precară, a fost plasat pentru scurtă vreme în familia unui amic bun, apoi s-a reîntors la Bucureşti.

În primăvara următoare s-a constituit în Bucureşti, din îndemnul Monseniorului Marie-Alype Barral, în scopuri strict caritabile, un cerc de întrajutorare a intelectualilor, căruia Monseniorul i-a inspirat numele celui pe care îl tradusese admirabil în franţuzeşte, Mihail Eminescu. Acest cerc îşi propunea numai să colaboreze cu Crucea Roşie Internaţională pentru a alina foamea şi suferinţele unor intelectuali părăsiţi în propria lor ţară. Nu după mult timp au sosit şi ajutoarele pe care le-au înlesnit şi părinţii catolici François şi Francisc de la biserica Sf. Vicent de Paul. Îmi amintesc că a trebuit să le transportăm ca gangsterii dintr-o legaţie occidentală în maşini particulare, apoi în taxiuri. Era anul unei foamete îngrozitoare şi mulţi intelectuali fără servici sau în vârstă, din cei care îşi vindeau la Talcioc ultimele mărunţişuri, năpăstuiţi de stalinism, se vedeau ameninţaţi cu pierea. Îm amintesc şi acum de praful de ouă, de vitaminele, de cutiile cu lapte condensat, de flanele şi ghetele cu talpă de asbest care veneau ca de pe altă planetă, dintr-o lume care trăia dincolo de zvâcolirile şi însângerările noastre.

Ceva mai târziu, familia Fratostiţeanu, părinţii François şi Francisc au dat socoteală pentru gestul lor generos de a ajuta pe scriitori şi artiştii năpăstuiţi, pe care regimul urmărea să-i amuţească, şi au căpătat ani grei de închisoare. Nimeni nu avea voie să întindă o ofrandă cât de mică unor muribunzi. Poetul clujean Teohar Mihadaş, pe care am avut prilejul să îl cunosc încă din facultate, fiind prins ducând un pachet de medicamente luptătorilor anticomunişti din munţi, a primit opt ani de închisoare, pe care i-a ispăşit până la ultimul, întâlnindu-şi, la ieşire, copii mari şi soţia lăsată pe drumuri. Tonegaru, care îi transmisese pachetul, a fost condamnat la doi ani, cu toate eforturile părinţilor lui de a-l salva. Pentru sănătatea şubredă a lui Constant Tonegaru, această pedeapsă nedreaptă a echivalat cu o condamnare la moarte. Într-adevăr, el a murit de embolie pulmonară – urmare a regimului de închisoare – la numai trei luni de la părăsirea Bicazului, după ce dăduse noi speranţe mamei sale şi bucurase inimile prietenilor săi apropiaţi. Îmi amintesc cum într-o dimineaţă de iarnă – era la 10 februarie 1952, după cum menţionează biografii săi – mama sa mi-a bătut în uşă şi a şoptit cu greutate privindu-mă disperată : „Costel al meu a murit". Apoi cum am alergat cu tatăl lui după ajutoare, nu aveau de nici unele, cum aşteptând formalităţile ne-am adăpostit într-o cârciumă, lângă vitrina prin faţa căreia treceau într-una oameni zgribuliţi – desigur era o zi obişnuită, fără o semnificaţie deosebită – cum tatăl lui Constant, fost căpitan de cursă lungă, repeta ceva maşinal rotindu-şi ochii fără să mă privească, încercând să-mi încredinţeze un gând care l-ar fi îndepărtat fie şi pentru o clipă de groaznicul adevăr, în acel februarie din anul `52, când pe tronul moscovit domnea netulburat Stalin peste o lume de sclavi şi de supuşi ai acestora. Fulgii grei de nea se lipeau de vitrină şi făceau tot mai fantomatice contururile trecătorilor, bătrânul Tonegaru avea în ochi dorinţa penibilă de a-mi face o mărturisire, pe care nu îndrăznea să şi-o desluşească sieşi, stăruind în adâncul unui trecut întretăiat de păcate şi elanuri sau al unui viitor de neîndurat, încerca să-mi vorbească, apoi pe neaşteptate se răzgândea şi îmi arăta cu un gest maşinal zăpada, da, era greu, aproape cu neputinţă să se sape o groapă în pământul îngheţat, pe vapoare era mai simplu, marinarii erau cusuţi în saci şi toate celelalte. Îl cunoscusem în trecere pe fostul căpitan de cursă lungă şi grandilocvenţa lui, intenţia lui de epata şi de a convinge cu orice preţ, îmi impuseseră rezervă. Nici lui

Constant nu-i fusese apropiat, dar atunci, în cârciuma întunecată, aveam în față doar un tată care își pierduse unicul fiu. Şi el şi doamna Zorilă se zbăteau în sărăcie. Cât timp Constant fusese închis, doamna Zorilă lucrase ca femeie de serviciu la un hotel sordid de pe Calea Griviței – da, va trebui spus cândva, într-un cumplit ceas al adevărului, că mama poetului a fost silită să măture şi să deretice camerele unui mizerabil hotel de tranzit de la Calea Griviței, a fost pedepsită de acelaşi regim care, prin Uniunea Scriitorilor, i-a dat o pensie în ultimii ani de viață (pentru a o face să uite că i-a asasinat fiul), în numele aceleiaşi ipocrite dialectici şi căințe nesincere – era o femeie bătrână şi bolnavă, fără nici un venit, hărțuită de procesul lui Constant, apoi de grija pachetele pe care i le ducea la închisoare. Ni s-a dat un coşciug de la Sfatul Popular, după zile de alergare, un modest coşciug de brad, care a trebuit înădit deoarece era prea scurt. Au trecut zile multe cu formalități şi îmi amintesc că prietenul meu, Constant Tonegau, pe care îl privegheam în cămăruța asimetrică de pe bulevardul Cuza 13, cu pomiere şi draperii Belle Epoque, păstrate de mama sa, dintr-o existență fericită de mult încheiată, poetului *Plantațiilor* care aşteptase patru sau cinci zile să îi sosească un coşciug de la Sfatul Popular, începuse să exale mirosul fetid al morții, deşi lângă el se afla masca pe care i-o scosese un sculptor şi nelipsiții săi ochelari de miop. „Iată“, îmi spuneam, da, aşa gândam atunci, „ți-a fost cel mai bun prieten. Făcea versuri, curte femeilor şi lupta pentru libertate. Iar acum se descomupune încet şi imobilitatea lui aparentă nu este decât oglinda unei cumplite risipiri.“

Din zilele acelea de priveghiu, o anumită prezență m-a impresionat în mod deosebit. Un străin, destul de vârstnic dar neobişnuit de înalt şi de puternic, cu un chip ca de piatră şi o căutătură severă. A rămas câteva clipe în cadrul uşii, cu brațele încrucişate, contemplând trupul nemişcat al poetului, apoi şi-a rotit privirile în camera sărăcăcioasă şi a plecat fără un cuvânt. Am aflat că vizitatorul fusese Ilie Cătărău – mi-am amintit cu câtă admirație vorbea de el Constant – cel care aruncase în aer, înainte de primul război mondial, statuia lui Arpad de pe Tâmpa, evadase din închisoare şi fusese harponier pe balenierele din mările Sudului.

Toată viaţa, Constant Tonegaru şi-a dorit călătorii în ţări îndepărtate, în marile oraşe, în marile porturi cu trepte către valurile neliniştite – pe care le văzuse cândva în călătoriile din copilărie făcute alături de tatăl său, căpitanul de vas – era o nostalgie către marile înfăptuiri ale marilor culturi, spre care, în mod firesc, toată generaţia noastră a năzuit fără succes.

Poetul corăbiilor cu nume exotice şi al matrozilor îndrăzneţi, stătea mut în faţa reţelelor de sârmă ghimpată care, ca şi astăzi, protejau portul Constanţa de cei care doreau să se desprindă de lumea estică, unde legi bizare, neomeneşti, îi constrângeau să trăiască şi să moară. Îmi amintesc de nostalgia cu care Constant Tonegaru privea orizontul, îmbrăţişând fantomele acelor trireme şi corăbii cu pânze care nu cunoscuseră cortinele văzute şi nevăzute ale epocii noastre. Îmi evoc necontenit, îmi repet mereu versurile sale ; „La mal, un cântec ne-a oprit, străveziu şi stins : / ieşeau, intrau, sirene prin castele scufundate / şi din adânc în sus creştea lumina, / poate şi apele ce începuseră să scadă; / din Lună un sâmbure roşiatic s-a desprins, / poate un doge şi-a lăsat inelul greu să cadă“.

Îmi şoptesc aceste versuri, evocându-mi silueta lui Constant la imaginea mării, dincolo de care, pe pânza întinsă a apelor, îmi apare sicriul de brad înădit dăruit de puterea lui Stalin pentru unica şi marea sa călătorie.

(*Limite* – Dec., 1983)

PETRU COMARNESCU

L-am cunoscut pe Petru Comarnescu războiului. Ca student, publicasem în *Timpul* cronici plastice şi mici eseuri de istoria culturii iar în *Timpul Familiei* unele schiţe. Venisem din Constanţa cu multe iluzii şi cu un caiet de şcoală în care se afla tăinuită o piesă de teatru *Viaţa ascunsă.* Printr-o împrejurare fericită piesa a ajuns la Petru Comarnescu, care a citi-o şi m-a invitat pentru a o restitui în clădirea impozantă a Fundaţiilor Regale. M-a primit cu amabilitatea lui deosebită, cu un entuziasm care se înflăcăra adesea întrevăzând idealul, cu o adâncă vocaţie pentru idei şi pentru suişul treptelor către o viziune generală a lumii şi către o înţelegere luminată a ei. O mobilitate deosebită, participarea vie la argumentul pe care îl invoca, îl determina să-şi exprime nerăbdător ideile, nelăsând loc nici unui răgaz şi – pentru interlocutorii reci sau sceptici – adesea, nici unei îndoieli. O gestică îi însoţea peroraţiile subliniate cu ambele mâini, cu degetele încleştate într-un suprem efort de a surprinde adevărul şi de a-l împărtăşi fără reproş. A discutat cu mine despre reprezentanţii cei mai de seamă ai culturii româneşti – era subiectul său de preferinţă – înălţând pe piedestrae idolii pe care viitorul i-a confirmat ca atare, apărându-i cu toată convingerea. Cunoscuse îndeaproape nu numai mari creatori ca Rebreanu, Enescu, Brâncuşi, dar şi mediile în care aceştia vieţuiseră şi împrejurările în care își desăvârșiseră opera. Trăia prin idei pentru oameni, mărturisind suișul înlănțuirilor lui spirituale, într-o pornire de mare generozitate care, desigur, îl înavuțea și pe el.

Mai târziu am constatat că discuția în contradictoriu nu îi era agreabilă. Se mânia ușor și interlocutorul avea de suportat fulgerele unei reprimade nezăgăzuite. Iubea figura de stil numită „prolapsă“ care consta în a preveni obiecțiile posibile ale adversarului, înălțându-și-le el însuși în față și doborându-le.

Umbla de obicei într-un costum bleumarin sever, cu o cravată de culoare închisă, într-o ținută de profesor, contrastând cu mobilitatea deosebită a ochilor și mâinilor, care vădea energia unui jucător de base-ball parând mingea, nelăsându-se surprins, luptând până la ultima suflare pentru a învige.

Mai târziu, către sfârșitul vieții, greaua noapte a comunismului îi mai împrăștiase acest optimism, această luminoasă și generoasă încredere în destinele lumii, în împăcarea acesteia cu Creatorul ei. Dar când l-am cunoscut, Petru Comarnescu își reprezenta un temei nezdruncinat al valorilor, încurajând pe cei din jur și îndemnând la înfăptuiri în spirit și frumusețe.

Atunci, în ziua în care am poposit în clădirea Fundațiilor Regale, m-a prezentat lui Alexandru Rosetti, directorul Fundațiilor, lui Corin Grossu, secretar de redacție și lui Ovidiu Constantinescu, apoi m-a întrebat cu delicatețe despre situația mea materială. Absolvisem Facultatea de litere dar nu aveam nici-un mijloc de trai în București și intenționam să mă întorc în Constanța. Grație lui Petru Comarnescu am reușit să fiu numit impiegat la Direcția Generală a Teatrelor – unde el ocupa postul de inspector general – o slujbă modestă dar care îmi permitea să lucrez nestingherit la înfăptuirea proiectelor mele litere.

Aveam colegi deosebit de distinși, pe Alexandru Ciorănescu, viitorul profesor de literatură comparată, pe poetul Aurel Chirescu, pe Gr. Popa, un excelent cunoscător și traducător din literatura anglo-saxonă, în sfârșit pe colegul de generație, poetul Geo Dumitrescu. La intrarea mea, director se afla Nicolae Kirițescu, autorul piesei *Gaițele.*

O fost o epocă plină de activitate a lui Petru Comarnescu, când cultura americană nu era încă pusă la index, iar publicul manifesta o curiozitate deosebită pentru noile valori de peste ocean, pe care nu le putuse cunoaşte în timpul războiului. Se ştie că Petru Comarnescu a tradus şi prezentat în studii de înalt nivel piesele lui Eugen O` Neill – recent Traian Filip a publicat în revista *Manuscriptum* interesanta corespondenţă dintre marele dramaturg american şi traducătorul lui în româneşte – Sherword Anderson, cărţile lui Faulkner, Dos Passos şi Hemingway, o serie de chipuri şi personalităţi din lumea politică, a presei, a sindicatelor americane, mai cu seamă în cartea sa *Chipurile şi priveliştile Americii*, apărută în mai multe ediţii, de fiecare dată cu vrednicie amplificate. Dar aceasta era numai o latură a activităţii lui Petru Comarnescu, care avea o temeinică pregătire filozofică. Teza sa de doctorat de la o universitate americană, intitulată *Kalokagaton (Despre frumos şi bine)*, de inspiraţie neoplatoniciană, lucrată sub direcţia profesorului Carr, a fost tradusă în româneşte de Ruxandra Oteteleşteanu. Petru Comarnescu era legat de strălucita generaţie a lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Dinu Noica, Mircea Vulcănescu, D.D. Roşca. Se interesa îndeaproape de literatură, de teatru, de artele plastice. El avea o activitate complexă şi generoasă, marcând orice înfăptuire cu înţelegerea sa superioară, cu cultura-i deosebită, cu o generozitate şi o dăruire de sine nemaiîntâlnite. Petru Comarnescu lupta pentru realizarea culturii româneşti a vremii sale, scriind eseuri, prefeţe, cronici plastice, se ocupa de expoziţii, spectacole, editări cu un entuziasm şi o vitalitate neobişnuite, încât anii `45–`48 sunt marcaţi de personalitatea şi activitatea sa. De fapt, el nu făcea decât să continue acest efort de a promova valorile româneşti care se înscriau firesc în circuitul valorilor universale şi totodată de a împământeni valorile din Occident şi Extremul Occident care meritau a fi preluate de ethosul românesc. El a luptat pentru Brâncuşi, de pildă, nu numai ca valoare românească, dar şi ca valoare universală şi un neoplatonician nu putea gândi altfel. La fel pentru Luchian, pentru Arghezi sau pentru Blaga, punct de vedere care desigur nu a fost împărtăşit de funcţionarii stalinişti de mai târziu.

Îl găseam în cerdacul închis cu geamlâc al casei sale vechi din strada Icoanei numărul 10, pe care o împărţea cu două mătuşi bătrâne, înconjurat de o bibliotecă vastă şi de tablouri de Margareta Sterian, Magdalena Rădulescu, Vlasiu, sculpturi de Anghel şi Vlad. Îl vedeam îngropat în cărţi şi broşuri, în norul nelipsitei ţigări din colţul gurii, bătând neobosit la maşină. Îşi bătea textele direct, făcând corecturile în maşina de scris.

Cu timpul, în jurul lui Petru Comarnescu s-a format un cerc, din care făceau parte Margareta Sterian, Theodor Cazaban, în prezent la Paris, Ruxandra Oteteleşteanu, Florian Nicolau – mai târziu secretar al teatrului Naţional – Teohar Mihadaş, Alexandru Husar şi subsemnatul. Discutam filosofie şi literatură, comentam articolele revistelor literare, puneam la cale unele înfăptuiri. Într-o după-amiază blândă de toamnă, a apărut în cerdacul luminat de frunzişul grădinii bogate un tânăr înalt, cu chipul părând sculptat în lemn, cu hainele tăiate după ultima modă, care s-a prezentat : Petru Dumitriu şi ne-a făcut o confesiune filosofică legată de diploma pe care o primise la München. În perioada în care a frecvetat cercul Comarnescu, Petru Dumitriu avea să dea lucrările sale de valoare în româneşte, *Preludiu la Electra*, o piesă publicată în două numere consecutive din revista Fundaţiilor Regale şi cartea de proze, apărută tot în Fundaţii, *Euridice*.

La un moment dat, în urma unei întâlniri întâmplătoare cu un fost coleg de armată, Jan Ve Niculescu, proprietar al unei industrii textile şi amator de a investi capital într-o întreprindere teatrală – soţia sa franţuzoaică se pare că era actriţă – Petru Comarnescu spera să îşi vadă visul cu ochii şi să poată recomanda un repertoriu modern românesc unui teatru experimental. Am avut mai multe conciabule entuziasmate la care s-a hotărât să se joace în noul teatru piese de Theodor Cazaban şi Petru Dumitriu. Tratativele erau avansate cu proprietarii teatrului din Calea Victoriei colţ cu bulevardul Elisabeta – unde s-a aflat mai târziu teatrul Armatei – dar din cauza evenimentelor, a accentuării influenţei ruseşti, proiectul a căzut.

Tot Petru Comarnescu a organizat o serie de şezători cu scriitori tineri în universităţi şi cercuri de cultură. Eu însumi am citit împreună cu Sorana Gurian, la Facultatea de Medicină, altădată cu Geo Dumitrescu sau cu Ion Caraion. După ce am fost angajat la Direcţia Generală a Teatrelor şi o piesă de-a mea a căpătat Premiul scriitorilor tineri al Fundaţiilor, Petru Comarnescu m-a încurajat să redactez primul volum dintr-o trilogie a Dobrogei, al cărei subiect îl interesa. Când i-am adus romanul, scris de mână, l-a parcurs pe nerăsuflate, mi-a făcut o prefaţă frumoasă – care din motive redacţionale nu a fost inclusă în sumar – şi mi-a dat întâlnire la editura Cultura Naţională. În trei sau patru luni cartea mea *Blocada* era apărută.

Răsturnările din cursul anului 1948, impunerea politicii şi culturii ruseşti, au oprit elanul culturii româneşti de după război. S-a încercat chiar – după cum se ştie – nimicirea ei totală, ca în Basarabia sovietică. Petru Comarnescu, cu studii în America şi propagator al valorilor occidentale, a fost printre cei mai vizaţi şi a primit din plin lovituri de la cei de la care s-a aşteptat şi de la cei de la care nu s-a aşteptat. El a trebuit să intre în anonimat, ca atâţia alţii, lăsând să vorbească funcţionarii de partid.

Eu am pierdut la începutul lui `48 postul de la Direcţia Generală a Teatrelor şi a trebuit să părăsesc Bucureştiul. În anii care au urmat, l-am văzut destul de rar pe Petru Comarnescu, întotdeauna evocând valorile care ne erau scumpe şi pe care nu le credeam pentru totdeauna pierdute.

Îmi amintesc de o întâlnire de pe terasa cazinoului din Constanţa mult mai târziu, prin `67, după ce Petru Comarnescu fusese comisar al unei expoziţii de pictură la Veneţia (cred a pictorului Ion Ţuculescu) şi putuse vizita şi Parisul. Atunci mi-a relatat mie şi soţiei mele despre cercurile de români din Vest, despre cenaclul lui Lonid Mămăligă de la Paris, despre Eugen Ionesco şi Mircea Eliade. Întâmplarea a făcut să parcurg nu demult în *Fragments d` un journal* a lui Eliade, care mi-a căzut în mână aici la München, pasajul unde vorbeşte de întâlnirea cu Comarnescu, aceeaşi la care se referă criticul când am întârziat în seara de toamnă pe terasa Cazinoului din Constanţa. „Puţin înainte de amiază“, scrie Eliade, „a sosit Petru Comarnescu, însoţit de Ionel şi Marga Jianu. După şaptezecişişapte de ani a rămas neschimbat ; poate mai slab cu părul spre gri – şi totuşi fumează cincizeci de ţigarete pe zi... Petru Comarnescu a rămas la fel de volubil ca în timpul tinereţii noastre... Afirmă că ceva s-a schimbat în România în ultimii ani, dar nu trebuie să ne facem iluzii... Pentru că nu are catedră la Universitate şi nu este nici academician, trebuie să lucreze pentru a trăi douăsprezece ore pe zi..."

Inevitabil, l-am întrebat, atunci când am dialogat pe terasa din marginea mării, de ce nu a rămas în Occident. Nu îmi amintesc răspunsul, dar cred că se referea la cele două mătuşi bătrâne, pe care le avea în grijă. Petru Comarnescu a fost omul cel mai generos pe care l-am cunoscut şi creştin în adevăratul înţeles al cuvântului.

Când l-am întâlnit ultima oară pe bulevardul Magheru, cancerul îşi pusese pecetea asupra chipului său. Am discutat despre ultima sa carte, care tocmai îi apăruse, *Îndreptar artistic din Moldova de nord*, în care analiza miracolul artistic moldovenesc în contextul culturii europene renascentiste. Vorbea cu dificultate, deplângând ca de obicei prăbuşirea tradiţei româneşti, promovarea imposturii. A amintit de Ionel Jianu, de care îl lega o profundă prietenie şi de Eugen Ionescu.

Îmi pare semnificativ faptul că Petru Comarnescu, care şi-a căutat înţelepciunea la izvoarele gândirii universale, şi-a hotărât locul de veci în preajma acestei cronici din veşnicie care este scena Judecăţii de apoi de pe faţada vestică a bisericii de la Voroneţ. Zugravul a reprezentat marea flacără care înghite pe cei păcătoşi într-o răsucire încremenită şi dincolo de ea, grupurile celor drepţi, cu siluete transfigurate şi un nesfârşit alai de aureole stelare care dau mai multă intesitate acelui albastru închis, albastru de Voroneţ, învăluind fiinţele cu un pătrunzător contur.

Mă gândesc la mormântul lui Petru Comarnescu, acolo în ograda bisericuţei de la Voroneţ, la serile blânde de vară sau la zăpada care pogoară şi se aşterne tăcută pe locul veşnicei sale pământeşti şi la moartea care i-a urmat vieţii, în faţa uriaşei fresce a Judecăţii ordonată după legi divine. Şi poate nu atât Judecata în sine l-a atras, încă din timpul vieţii la Voroneţ, ci speranţa acestui univers admirabil, a unei lumi perfecte, unde binele triumfă neîncetat în perspectiva fără umbră a frumuseţii.

(*Curentul* –München 1985)

ION VLAD

Nu îmi amintesc în ce împrejurări m-am întâlnit pentru prima oară cu o sculptură de Ion Vlad – cel mai mare din generația lui, cum îl consideră Ionel Jianu – știu însă că de câte ori am fost confruntat cu o lucrare de Ion Vlad, am rămas profund impresionat de originalitatea concepției și de forța creatoare care imprimă o notă cu totul aparte interpretărilor sale. Poate am văzut întâi portretul lui Dimitrie Stelaru, cu încercănarea tragică a ochilor, cu acele trăsături în risipire, așa cum l-a și desenat Ion Vlad în prefața *Orei fantastice*, creion și cerneală întinsă pe hârtie cu un băț de chibrit la un chef nocturn, sau îi asociez înainte de orice numai pentru că versul și marmora și-au răspuns în mod ideal. Prietenia dintre Ion Vlad și Dimitrie Stelaru i-a îmbogățit pe amândoi, înfrumusețând cultura românească. Mi-i evoc împreună într-un tramvai de pe Calea Griviței, când zăpada nu se topise încă pe străzile cenușii. S-au urcat în vagonul în care mă aflam și ascundeau radioși în căușul palmelor ceva de care făceau mare haz. Am descoperit că era un ghiocel într-o glastră minusculă, neverosimil în piesajul trist al sfârșitului de iarnă, o promisiune a primăverii, un capăt de flacără albă încălzindu-le degetele înghețate. Renegându-și umilința și batjocura, Stelaru a fost profetul unui paradis nevăzut dar trăit în nesfârșita-i visare, dincolo de jertfe și suferințe. Sbuciumul său și acest elan către marile fericiri pot fi regăsite şi în sculpturile lui Ion Vlad.

Putem porni de la portretul pictorului Luchian, executat în 1945, un chip pe care boala şi-a întipărit adânc amprenta, desfigurându-i contururile. În interpretarea lui Ion Vlad, transfigurat de suferinţă şi de patima idealului, care i-a ros înfăţişarea aşa cum cumplita boală i-a nimicit treptat simţurile şi inteligenţa. Este cea ce vechii egipteni numeau *„moartea înaintea morţii“*, când numai ochii mai aparţin vieţii cu aceeaşi lipsă de conţinut ca a unui abis.

Mi-am reamintit de cutremurătorul portret al lui Luchian, când am revăzut cu numai câteva săptămâni în urmă, în atelierul lui Ion Vlad din Nisa, sculptura colorată reprezentând pe Van Gogh cu braţele pironite pe conturul – nevăzut – al unei cruci, un Van Gogh al suferinţei din ultimele sale momente de viaţă din Arles. La Luchian, ca şi la Van Gogh, aceeaşi mare trecere tăcută, obsedantă, permanentă. La Van Gogh cu dramatismul accentuat al orbitelor înecate de sânge, acest Oedip al unor remuşcări neînţelese – este desigur momentul în care pictorul şi-a tăiat o ureche – iar la Luchian, cu o resemnare luminată în strigătul fără glas al buzelor paralizate, în oasele craniului acoperite de janicele rămăşiţe ale ultimelor zile, dar şi de aureola înfăptuirilor sale.

Capul puternic al olandezului Van Gogh vorbeşte prin orbitele adânci, amintindu-ne de portretul în laviu al lui Stelaru – acest întuneric prelingându-se cu sângele din golul ochilor, care nu a încetat să-l împânzească de-a lungul întregii sale vieţii.

S-au subliniat, pe drept cuvânt, vigoarea şi vitalitatea lui Ion Vlad. Ele se înscriu în aceeaşi chemare către strălucire care l-a purtat spre glorie şi pe cel care, cu ochii spre cer, a semnat Stelaru. Înfăptuită, ca şi la marele poet, în sensul unei desnădejdi adânci, dusă la extrema limită în interpretarea chipului lui Van Gogh, unde întâlnim, ca şi pe chipul actorului Storin numai decepţie şi amărăciune, la acesta din urmă îmblânzite de toga clasică.

În vreme ce capul lui Luchian ne apare doar de la bărbie în sus, Storin se impune cu bustul său masiv, cu o majestuoasă prezență scenică. În recenta statuie colorată a lui Van Gogh vedem proiectat pe arcul orizontului un mare sacrificat, mai întâi pentru oameni, ca în Borrinage, apoi pentru propriile idealuri ca la Arles.

Bustul lui Enescu, în care Ion Vlad a lăsat să vorbească doar conturul netulburat al acestui chip nobil, face pandant ciudat cu mâna puternică – cu care conducea suavele armonii ale orchestrei – o mână venind din depărtări, așezându-se ca o pasăre albă, singuratică pe umărul compozitorului.

Ca nici un alt sculptor român contemporan, Ion Vlad găsește simbolul cel mai potrivit al unei spiritualități înalte, al unei vocații, al unui ideal. Petru Comarnescu păstra cu multă prețuire un Narcis admirabil, în ghips colorat verzui, conceput ca un adolescent ținându-și cu mâinile capul detașat de trup. Este un mod original de a concepe dedublarea celui care își contemplă frumusețea cu detașare, oglindindu-se în profunzimea superficială a apei. Orfeu, zeul trac al muzicii și soarelui, ne apare tradus într-un trup de metal, sfârșit de spații și de suferință la care distingem un mare ochi deschis spre lume. Singura certitudine în această ființă încercată de destin sunt coardele rigide ale harpei, susținându-și silueta aeriană.

Suferința și idealul ne apar îngemănate într-un tors cu suprafața sensibilizată de o interpretare rodiniană a artistului, replică a faimoasei Victorii din Samotrace. La Ion Vlad, un trup nubil de adolescentă și o mantie grea, prinsă cu cingători șerpuitoare. Petele de umbră și lumină îi conferă un sens al traficului, temperat de demnitate și eleganță.

Ghiocelul primăvăratic de odinioară, ținut în căușul palmelor de Dimitrie Stelaru și Ion Vlad, acest crâmpei de lumină care a generat gloria lor de mai târziu, l-am revăzut în sculptura în metal intitulată *Puiul*, nevolnic dar cu ochii larg deschiși asupra lumii, imaginea unei vieți care începea pe picioare stângace, neobișnuite cu ritmul terestru, apărând pe pământ cu o vulnerabilă despicătură de-a lungul spatelui, prin care întrezărim întunericul unei alte lumi. De la Paciurea înainte, sculptura românească a evoluat pe linia unei interpretări muzicale, cu Jalea şi Dumitru Anghel, şi a unei expresivităţi puternice cu Ion Popovici şi Cristea Grossu. Ion Vlad îi urmează şi depăşeşte pe ultimii prin inventivitatea şi forţa creatoare. Marea întâlnire a lui Ion Vlad, cel care i-a luminat cunoaşterea şi destinul artistic, a fost poezia şi personalitatea lui Dimitrie Stelaru.

(*Curentul* –München, Noiembrie 1984)

* * *

Undeva, în ţara fără hotare a exilului românesc, există un mare artist şi atelierul său, la care cei ce caută trăsăturile ethosului nostru se vor reîntoarce, cu tot ce înseamnă trecut şi viitor: Ion Vlad. Mi-am propus să scriu despre Ion Vlad, fără a evoca amintiri, să-l trec cu vederea pe Dimitrie Stelaru şi să mă retrag eu însumi de la primul cuvânt în culise, aşa cum este buna cuviinţă. Să pun doar în lumină lucrările sale, care vădesc „o admirabilă fidelitate faţă de sine însuşi“, după cum scrie profesorul Ionel Jianu.

De ce să împart ceea ce nu poate fi despărţit ? Admiraţia pentru puterea sa creatoare de ademenitoarea imagine, apărându-mi din ceţurile trecutului, tânărul Ion Vlad creionând portrete între colinele de la Mamaia sau sculptorul deja consacrat purtând o găleată cu ipsos prin faţa miraculoasei statui a lui Creangă, a ţăranului cu ochi bulbucaţi, în cămaşă, al cărui trup a fost reînsufleţit în atelierul Pangrati din Bucureşti. Înţelegerea pe care am avut-o atunci pentru înfăptuirile sale se continuă cu aceeaşi admiraţie pentru ceea ce realizează acum Ion Vlad.

Cum să prezint ultima statuie a lui Orfeu, când mai multe versiuni au precedat-o, trepte ale cunoaşterii sale pentru aceasta din urmă ? Poate un simplu pretext pentru a privi în urmă, asumându-mi riscul ca multe din aluziile mele să rămână neclare şi personajele nedesprinse din tenebre. Dar nu pentru Ion Vlad. Voi scrie deci acest articol ca o scrisoare către Ion Vlad. O scrisoare închisă, pe care o pot citi doar cei ce nu îndepărtează o operă de duhul ce a înfăptuit-o.

Atelierul lui Ion Vlad de pe Route de Tourraine din Nisa însumează două mici magazii comerciale dintr-o curte interioară cărora, într-o seară tropicală, sculptorul le-a ridicat rulourile metalice, lăsându-ne să pătrundem în interiorul aglomerat peste măsură de mobile dezafectate, *écorché*-uri, draperii şi vechi instrumente muzicale, printre care am remarcat lângă intrare, placa de bronz a unui fost pian peste ale cărei corzi, ca şi Orfeu, invocând zeii, amfitrionul nostru îşi plimbă degetele înainte de a se apuca de lucru. Din această învălmăşeală de vechituri, dintre sacii de ipsos, fotolii cu tapiserie somptuoasă şi halate înălbite de praf, se înalţă din întunericul misterios, câteva sculpturi de trupuri emaciate, cu orbite adânci, părând imobilizate de o tăcere multimilenară ca aceea dintr-o cameră a mormintelor din Valea Regilor. Unele lucrări peste care au trecut anii se ghicesc sub maldăre de haine desperecheate, de fâşii de dantelă sau mantii de catifea tivite cu auriu, aşezate desigur de sculptor pe umerii modelelor, în vreme ce torsuri de bronz aruncă, la lumina lanternei, reflexe puternice. Conul mişcător de raze ne descoperă iarăşi sacii de ipsos, unelte de fier, mulaje anatomice şi, pe neaşteptate, portretul în ghips colorat al lui Van Gogh a cărui amintire ne urmăreşte de patru ani, când l-am văzut într-o fotografie.

Dialogăm lângă un birou dispărut sub planşe şi cărţi, nu atât despre lucrările din atelier, despre ultimele sculpturi – a căror frumuseţe ne-a tăiat răsuflarea – cât despre tinereţea noastră, despre viaţa furată, în vreme ce, în jur, lucrurile îşi continuă veghea mută, îngăduindu-se reciproc, capodoperele cu mobilele stricate, draperiile de catifea veneţiană cu papucii de atelier înălbiţi cu var. O pisică mi se prelinge printre picioare şi înaintează cu oarecari ezitări spre întunericul profund. Două tinere traversează curtea spre intrarea imobilului, făcând haz de chipurile noastre şi de lumea moartă a capodoperelor. Fata cu părul în inele strigă pisica, cealaltă ne priveşte cu ochii mari, ca şi cum noi şi tot ce ne înconjoară ne-am afla într-o vitrină.

În cele două magazii, lucrările zac pe lângă pereţi, învelite în saci de hârtie, amestecate cu materiale. Cele noi se înalță sfidătoare marcând o prezență ciudată, mumii cu pretenția unei veșnice vieți trupești, imitând în imobilitatea morții patetismul gesturilor vii. Din prima clipă m-am hotărât să scriu despre aceasta, trecând sub tăcere pe celelalte. Nu va fi o cronică imparțială și nici obiectivă. Ion Vlad, ca și mine, a purtat o chemare, ca un buchet aruncat în marginea trotuarului, în apa murdară a acestui secol. Venită de la Postdam, de la Yalta sau din infern, care pe noi ne-a risipit. În disperare, în țări străine, purtând cu noi doar pumnul de țărână al amintirilor. Din care Ion Vlad și-a înălțat zeii. Dintr-un pumn de țărână și puțină apă neîncepută. Dintr-o baltă ca aceea de lângă Fetești, locul de baștină a sculptorului. Pe aceste oglinzi ale Dunării, unde era trimes de maică-sa cu căldările să culeagă mure, găsea la rădăcina groasă a sălciilor mângâiate de pletele frunzișului, încolăciri mișcătoare de șerpi. Rămânea încântat de statornicia trunchiurilor și de freamătul cuibului de reptile sub cerurile miraculoase ale Bărăganului. Cum am putea explica această tentație permanentă a lui Ion Vlad de a da glas statorniciei, a ceea ce este greu și nemișcat și ceea ce se leagănă melodios, după legile vântului, ale ploii, ale timpului care trece ? Ce este Orfeu, decât un foșnet, o adiere a bălții printre coardele gingașe ale sălciilor, cu trunchiuri imobile ca și chipul împietrit de durere al cântărețului ?

Rupt de înfăptuirile tinereții și de propriu-i trecut, sorbind amara cupă a exilului, Ion Vlad rămâne legat în clipele de mare fericire de lanțurile tristeții sale, iar atunci când suferința îl sfâșie ca și pe Orfeu, întrevede o pace edenică.

A traversat anii arzători și-a smuls din trup săgeți și a depășit răscrucile. Priviți-i lista expozițiilor. Numeroase între 1945 și 1948 : pășise deja porțile gloriei. O absență de șase ani și, apoi, într-un interval de 16 ani, doar două manifestări. În sfârșit, odată în libertate, din 1966, lucrările sale sunt prezentate publicului aproape în fiecare an.

Denys Chevalier, găsește în opera lui Ion Vlad voluptate și violență, un fel de putere creatoare instinctuală, deși spiritualitatea, muzicalitatea operelor sale cele mai reprezentative ne par evidente. Nu întâmplător tema lui Orfeu i-a rămas o permanentă obsesie, ca şi Narcis, simbol al contemplaţiei, tot ce poate fi mai îndepărtat de voluptate şi violenţă. Imaginea suferinţei transubstanţializate în muzică la Orfeu, simbol al durerii sfâşietoare la Narcis.

Să urmărim evoluţia portretelor unuia din oamenii – mai bine zis din marii creatori – care i-au fost apropiaţi, Dimitrie Stelaru. Mai multe portrete ale lui Stelaru nu mai pot fi văzute decât în fotografii, de pildă cel de lângă intrarea vilei Comandorului Negru din Constanţa, sculptură evocată de noi într-o prezentare anterioară. Să ne referim la cel executat la Paris în 1966, îndată după venirea lui Ion Vlad în Occident. Chipul rotund, cu ochii adânciţi dramatic în orbitele despărţite de adâncitura ca o cicatrice pornind dinspre sprâncene – într-o foarte curajoasă interpretare – apoi gura într-un strigăt de mască grecească, capul întreg încadrat de bolovani informi, amintindu-ne de peisajul aspru al stâncilor de pe Bucegi, prezintă o puternică realitate în acest conglomerat al forţelor naturii. Stânci, a căror vecinătate aspră şi întâmplătoare accentuează hazardul apariţiei geniilor pe albia aluviunilor uuei epoci. O stâncă printre altele, chipul omenesc al lui Stelaru mărturiseşte asprimea şi sublimul peisajului rupestru.

În portretul din 1972, şase ani mai târziu, Ion Vlad exprimă într-un alt limbaj – de asemenea sculptural – trăsături asemănătoare, inspirate de trăirile poetului. De data aceasta, capul său ne apare ca o sferă încadrată de două foi geologice de piatră, reprezentând cele două meşe laterale. Un element mobil între două straturi severe, încremenite de milenii, viaţa surprinsă între două realităţi ale nefiinţei, înainte şi după petrecera noastră pe pământ. Sfera vieţii nu ne apare incoruptibilă ca aceea a zeilor, ci roasă de aluviunile tulburi ale pasiunilor sau de lumini stelare, conferindu-i trăsături omeneşti. Ion Vlad a lovit cu ciocanul suprafaţa şlefuită impecabil (ca Michelangelo genunchiul lui Moise), iritat de această perfecţiune care nu corespundea sufletului poetului, întunecimilor şi suferinţelor sale.

Un totem din aceaşi epocă – „Fântâna fecioarelor“ (1970) – nu prezintă trepte geometrizante ci o suprapunere ritmică de chipuri omeneşti. Este vorba de repetarea imaginii unui portret realizat în Bucureşti cu mulţi ani în urmă, Ileana lui Pârg, a cărei tinereţe frustă înfloreşte în ochii ca două margarete şi în buzele încremenite de dogoarea soarelui. Chipul cu părul strâns după obiceiul dac, alternează cu cel în care şuviţele apar bătute de vânt, în această însemnare a sacrificiului tinereţii, a şirului de fete care au preferat – după legendă – să se dăruiască morţii decât să ajungă pradă turcilor. Aşa cum povestirile din jurul sălciilor din balta Feteştilor, unde a văzut lumina zilei Ion Vlad, au dat pe Orfeu şi pe Narcis.

De altfel, trăirile din prima parte a vieţii sunt totdeauna hotărâtoare. Să considerăm de pildă pe Orfeu, al cărui aspect de început nu este îndepărtat de capul caprei purtat de copiii din sat la colindele de Anul Nou. Printre coarnele caprei se strecoară corzile lirei, deşi toracele zdrenţuit al celui revenit din Infern este şi el traversat de firele vrăjite. Acelaşi Orfeu, văzut în 1973, îşi strânge îndurerat, lângă trupul inform, aripile arse.

În 1982, Orfeu capătă siluetă omenească propriu-zisă. Un Orfeu a apărut în focul infernului unde a căutat-o pe Euridice, mistuit de durerea de a o fi pierdut, rămas ca o umbră a ceea ce fusese. Golurile din trup îi conferă o inconsistenţă aeriană şi, totodată, un aspect tragic.

Forma definitivă a lui Orfeu, Ion Vlad a dat-o cu un an în urmă, când structura trupului apare şi mai schematizată, prezentând două verticale (din care fac parte şi picioarele) întretăiate de două orizontale. Piciorul drept păşeşte ca în reprezentările egiptene, cu vârful în aer, corespunzând mâinii stângi care imploră zeii, în vreme ce mâna dreaptă şi piciorul stâng se află în repaus.

Nu ştim ce să admirăm mai întâi la această operă pe care o considerăm o excepţională realizare : acest trup ciudat, din plinuri sfâşiate şi goluri expresive, acest amestec de cântec tăcut şi linişte disperat, acest aer care îşi istoveşte viaţa în bucuria de a risipi în juru-i frumuseţii. La Ion Vlad, două motive serioase vădesc o permanență semnificativă : Orfeu și Narcis. Am evocat la Radio Europa Liberă pe primul Narcis, din 1947 (cel păstrat de regretatul Petre Comarnescu drept podoabă de preț a salonului său literar), într-o originală interpretare plastică. Un tânăr zvelt, emancipat, la care putem constata trăsăturile de mai târziu pe aceeași temă, ținându-și în mâini capul rupt de trup, un cap cu trăsături grecești privind imaginea ființei despărțită de cel ce o contemplă, dualitate admirabil exprimată de artist.

Au urmat doi Narciși, lucrați la scurt interval unul după altul, în anii 1956–1957, la care dramatismul cunoașterii subiective apare accentuat. Însăși plasarea pe piedestal ne vorbește de acest caracter patetic, deoarece doar piciorul stâng apare lipit de marginea suportului, în vreme ce dreptul rămâne suspendat în aer, întregul trup fiind purtat ca de un val al destinului, repezit de o putere neînțeleasă și copleșitoare. Acest trup nu mai păstrează trăsături anatomice reale, părând mai degrabă o epavă omenească apărută din fundul apei, risipit de timp și de voracitatea peștilor, îngropat în sare și de depuneri marine – departe de trupul efebului din prima versiune. Capul cu trăsături eline a devenit o țeastă informă ca un bolovan, între două brațe greoaie ca rădăcinile unui copac.

Dacă prima lucrare exprimă un dramatism al cunoașterii, avem înainte, de data aceasta, o mărturie a condiției umane, a desfigurării, a descompunerii bilogice și a morții. Este un Narcis care nu își mai contemplă frumusețea ci decrepitudinea, așa cum Rembrandt își privea fără teamă și cu aceeași curiozitate surpăturile chipului său îmbătrânit.

Actualul Narcis, intitulat „L` homme éclaté“, revine la poziția primei lucrări, îngenunchiat pe soclu, dar nu păstrează din anatomie decât proporțiile. Suprafața trupului, cu un gol în dreptul inimii, apare amplificată prin adaosurile de șiruri de cristale de un mare efect cromatic. Mâinile ne amintesc de supletea primei versiuni, dar cu noduozități care le dau o expresie dramatică. Întregul personaj pare rămas, de data aceasta, nu în adâncurile mării, ci – timp de milenii – între straturile geologice. Capul atârnă spânzurat de un deget, cap inform și lipsit de importanță, redus la rangul de povară inutilă. De altfel și titlul „L` homme éclaté“ vrea să pună în lumină exploziile morale traversate de omul contemporan și sfâșierile ce le suportă. Vulnerabilitatea sa nu vine din actul contemplației propriului eu, ci din risipirea determinată de mediu, a atenției sale.

Drama artistului este ilustrată de Ion Vlad nu numai prin miturile lui Orfeu și ale lui Narcis dar și prin prezentarea chipului lui Van Gogh. Am mai scris despre acest portret în ghips colorat, reprezentând pe zugravul de la Arles, în momentele rătăcirii care i-au precedat moartea, când, cu chip de Christ însângerat, martir al artei sale, căuta cu disperare un sprijin și un pretext de a supraviețui, pe care nu le-a găsit.

Trupul prezintă plinuri și goluri, fără a fi vorba de o invenție cubistă în aceste structuri asemănătoare celor pe care le-am constatat la Orfeu și la Narcis. Culorile sunt la înălțimea realizării sculpturale, verdele cenușiu al trupului amintindu-ne de frunzișul măslinilor de la Arles, dârele de pe față imitând culoarea sângelui închegat, iar roșul sângeriu al patimilor sale conturându-i orbitele profunde.

Era firesc ca acela care a urmărit durerea în succesiunea prezentărilor lui Orfeu, Narcis și Van Gogh, primul mistuit de forțele infernale, cel de-al doilea adâncidu-și cunoașterea printr-o dramatică anulare de sine, cel de-al treilea făcând ca arta să strălucească nu numai prin profunda-i valoare ci și prin sacrificul celui ce a înfăptuit-o, era firesc ca Ion Vlad să ne înfățișeze și pe Iisus, prefigurat de cele trei sculpturi.

De fapt, Iisus ne pare a fi fost chipul la care s-a gândit Ion Vlad lucrând indepedent de canoanele iconografice care îl reprezintă pe Fiul Omului. Brațele întinse de-a lungul unei cruci nevăzute și capul plecat pe umărul drept seamănă cu reprezentările obișnuite. Dar trupul, printr-o orginală succesiune de plinuri și goluri, își pierde materialitatea. De la colobium spre pământ, corpul se prelinge, se desface, se divide într-o repetetie a picioarelor de sub eșafa prisă într-o parte, tot mai subțiri și topite în moarte ca niște stalactite. Privit de jos în sus, întregul trup pare a trece prin diferite faze de imponderabilitate în zborul său spre absolut. Este Iisus şi sfântul Duh, părăsind treptat ceea ce aparţine lumii văzute, prin puterea aripilor, svâcnind în cercuri tot mai pure. Sculptura lui Ion Vlad evocă sacrificiul ciocârliei lui Shelley care-şi pierde viaţa pe măsură ce se apropie de soarele adevărului etern.

(*Curentul* –München, Sept., 1987)

Moartea lui George Tomaziu, la 3 decembrie 1990, a însemnat o mare pierdere pentru cultura românească dar şi pentru cei care îi apreciau talentul de pictor şi ilustrator de carte, caracterul, cultura vastă şi profunzimea ideilor.

Marile etape de recluziune şi închisoare din viaţa sa, în care nici numele şi nici activitatea nu i-au putut fi cunoscute, fiind prigonit de cei ce au activat mereu de-alungul unei jumătăţi de secol împotriva democraţiei şi câştigurilor lumii civilizate, nu au permis să fie preţuit aşa cum se cuvine. Nu figurează în istoriografiile şi lexicoanele de specialitate din ţară şi a trebuit ca în exil să apară excelenta *Les artistes roumains en Occident* pentru ca opera şi activitatea sa să fie cunoscute. Sperăm că acum, după Revoluţie, i se vor recunoaşte şi în România meritele cu totul deosebite.

George Tomaziu s-a născut la Dorohoi, la 4 aprilie 1915 şi a trăit în acest orăşel moldovenesc toată copilăria şi adolescenţa. Mama sa, Lucreţia, născută Enescu, era verişoară cu compozitorul George Enescu. Desigur, acesta a inspirat nepotului său pasiunea pentru muzică. George Tomaziu a început chiar să studieze violencelul, dar încă din tinereţe vocaţia pentru pictură a depăşit-o pe aceea pentru muzică.

De-a lungul întregii sale vieţi – în etapele în care nu a cunoscut închisoarea sau domiciliul forțat – relațiile privilegiate cu George Enescu nu au încetat. A fost întotdeauna prezent la seratele muzicale din casa maestrului de pe Calea Victoriei şi chiar a zugrăvit una din aceste reuniuni într-un tablou care se află în prezent la muzeul Enescu. Corespondența dintre unchi şi nepot, ca şi foarte importante fotografii de familie au fost confiscate de Securitate în 1949, cu prilejul celei de a doua arestări a lui George Tomaziu.

Între 1934 şi 1936, George Tomaziu face călătorii de studii la Viena, München şi Dresda, unde descoperă pe marii pictori expresionişti germani şi frecventează Festivalul de la Salzburg, de unde trimite cronici muzicale.

Urmează Academia de Arte Frumoase din Bucureşti, fiind apreciat de profesorul său Francisc Şirato, primind diploma în 1937, apoi pleacă la Paris, unde lucrează în atelierul lui André Lhote de-a lungul anilor 1938 şi 1939. Prima expoziție personală o avusese deja, în sala Mozart, în anul 1935.

Încă de la începutul războiului, din 1941, hotărăşte să susțină cauza democrațiilor occidentale şi participă la grupul francez de rezistență, din care făceau parte Pierre Guiraud şi Marcel Fontaine de la Institutul Francez din Bucureşti. Este arestat în iunie 1944 şi închis la Odobeşti, apoi la închisoarea Malmaison din Bucureşti, amenințat să fie executat, dar în urma actului de la 23 august este eliberat. Îşi reîncepe activitatea artistică şi expune la Fundația Dalles şi la Căminul Artei. După ocuparea sovietică a României, este din nou arestat, judecat într-un proces al legațiilor străine şi condamnat, la 22 noiembrie 1950, pentru „înaltă trădare“, la 15 ani de muncă forțată. A trecut prin toate închisorile Gulag-ului românesc, înfometat, umilit, torturat. A fost „grațiat“ în 1963, la începutul aşa-numitei „destinderi“, dar i s-a refuzat intrarea în Uniunea Artiştilor Plastici. A putut expune de-abia în 1965, la două decenii de la ultima sa expoziție.

În 1969 părăseşte România datorită intervențiilor repetate ale guvernului britanic. Poposeşte un an la Londra, apoi se stabileşte la Paris, unde expune începând din 1972, ca şi la Londra şi la Köln.

Activitatea lui George Tomaziu nu se reduce numai la pictură, el a executat şi expresive desene, fiind un mare maestru al laviului şi totodată unul din cei mai valoroşi ilustratori de carte pe care i-a avut poporul românesc. *Craii de Curte-Veche* a lui Matei Caragiale rămâne până acum cea mai frumoasă însoţire plastică a unei scrieri, alături de alte opere iluminate în Occident, un Cervantes, un Stephane Mallarmé, un Dino Buzatti.

Din nefericire, pentru activitatea sa în România înainte de război şi din intervalul 1944–1948, nu avem la dispoziţie materiale pentru prezentarea acestor etape, cu excepţia inegalabilei înfăptuiri a *Crailor de Curte-veche*. Cartea a apărut în editura Coresi, condusă de asemenea de George Tomaziu, şi ea merită o atenţie deosebită, atât pentru frumuseţea tipăriturii în sine, cât şi pentru ilustraţiile care însoţesc proza înaltă a lui Matei Caragiale. Putem afirma că între coperţile acestei cărţi s-au întâlnit, în mod fericit, două mari personalităţi, luminându-şi reciproc creaţiile. Şi la George Tomaziu, ca şi la Matei Caragiale, găsim strălucirea veche a comorilor bizantine, povestiri care se torc în răsăritul culturii noastre, siluetele cavalerilor de legendă pe decorul veşnicelor trăsături lumeşti şi al virtuţilor zgomotoase, orgoliile heraldice şi pretenţiile ridicole, această măreţie şi decadenţă a amurgului unui imperiu. George Tomaziu a interpretat pe Matei Caragiale ca pe ultimul mare scriitor bizantin şi a conferit eroilor săi ascetismul şi somptuozitatea trufaşă mărturisite de chipurile de pe mozaic. Ilustraţiile sale, într-o viziune modernă, expresionistă, reuşesc să evoce puritatea marmoreeană a candorilor vinovate şi scânteierea spiritului, odată cu aceea a aurului şi a pietrelor preţioase, bezna şi sângeriul tainiţelor mânjite de patimi, ceaţa nopţilor în care îşi duc viaţa cavaleii decadenţi, umbra nedeslipită a morţii.

Desigur, din această carte patetică, unde aurul dă străluciri întunericului, George Tomaziu a ales, pentru a le ilustra, pasajele care îi erau de neuitat. Şi să nu ne mirăm că pentru această continuitate dintre zi şi noapte pe care o găsim la Eschil

(„Nu ştim dacă, în realitate, nu trăim în visele din timpul nopţii, şi nu în ceea ce se întâmpă în somnul din timpul zilei“), prima propoziţie a fost „Noaptea mă apucă în aşternut“. Eroul se culcă la prânz după o noapte albă, este ziuă încă dar noapte pentru el, şi trăsăturile puternice de tuş, proiectate pe lumina zilei de conştiinţa celui adormit, străbat armonii subtile, unde roşul catifelelor vechi acoperă uneori albastrul vineţiu al unei lumini care devine materială. Aceste dominante, roşu şi albastru, vor stărui de-a lungul întregii cariere a lui George Tomaziu, îl vor însoţi până la moarte.

Vom constata de asemenea, fervoare pentru spaţiile nesfârşite, pentru intensitatea transparentă a cerului şi a mării, uneori a amândorura, ca în ilustraţia având în legendă textul : „Şi în văzduhul fluid nici o adiere, în funzişuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior...“. Imaginea ne înfăţişează această fluiditate a albastrului intens punctată cu petele albe ale hârtiei, prezenţa stelelor pusă în constrast cu contururile celor două siluete din primul plan.

Memento-ul morţii, însemnele funerare ale existenţei noastre, disperarea în faţa acestei taine de nedezlegat, George Tomaziu le traduce printr-o imperială asociere de roşu sumbru cu trăsături negre de laviu, la fraza : „...văzând într-o zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un coşciug, n-a ţinut să ştie cine fusese mortul“.

Armonii ample, cu interferenţe neaşteptate, va prezenta ilustraţia unde ne sunt înfăţişaţi cei trei crai de la Curtea-Veche, pe care Matei Caragiale îi prezintă astfel : „Eram trei odrasle de dinastii cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfântului Ioan de la Ierusalim, zişi de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalţ alb şi încununatul trofeu, spânzurate de panglica de cănăvăţ negru“. Ţinuta solemnă şi ridicolă totodată a acestor urmaşi decadenţi ai unor faimoşi cavaleri, somptuozitatea decorului sugerată prin câteva trăsături de penel, prin câteva modulaţii largi întretăindu-se în efecte noi, acelaşi roşu al unor incendii neprevăzute, contururile orientale ale unor podoabe şi aurării sunt puse în contrast cu albastrul mort şi umbrele de pe dalele pavimentului.

Un sfert de secol desparte înfăptuirea acestei cărţi miraculoase – *Craii de Curtea-Veche* de Matei Caragiale cu ilustraţii de G. Tomaziu – de activitatea pe care artistul, evadat dintr-o ţară comunistă, o va începe în Occident. Constatăm că în lucrări din 1971, George Tomaziu adoptă o tehnică ce îi permite să combine suprafeţe compacte de culoare, culori emoţionale, cu asocieri de puncte vii, după reţetele pointilliste. El zugrăveşte trei versiuni cromatice diferite pe trei plăci de plexiglas, pe care le dispune pe un eşafodaj de lemn, încât, tuşele pure de culori, care la pointillişti se aflau alăturate, pentru ca ele să se combine în ochii privitorului, realizându-se astfel valoarea intenţionată de pictor, se asociază la exterior, prin faptul că cel ce priveşte traversează spontan cele trei plăci zugrăvite.

Constatăm, de asemenea un contrast, pe care George Tomaziu îl va cultiva de-a lungul întregii vieţi, între culorile transparente (în cazul de faţă galbenul auriu şi vermillonul) şi cele opace (violetul de prună mergând până la vineţiul norilor de ploaie). Totodată o confruntare între culorile calde, traversând ca fulguraţiile unor gânduri libere zăbrele dense, cu culori reci, ca ale unei închisori. Poate amintirile anilor de detenţie, simbolurile libertăţii interioare care străbat gratiile de fier ale Gulag-ului totalitar. Oricum nu este vorba de pointillismul „clasic“ deoarece un Seurat îşi propunea să realizeze, prin pulverizări şi vibraţii cromatice, formele desăvârşite ale unui Poussin sau Ingres, pe când la George Tomaziu tuşele apar puternice şi, în perspectiva transparenţei planurilor, implicate în pete mai ample de culoare.

Este important să observăm că, un an mai târziu, în aceeaşi tehnică a suprapunerii imaginilor de pe trei plăci paralele de plexiglas, demersul cromatic pare a-şi căuta un miez central, din care iradiază raze diferite păstrând dominantele din punctul de pornire. Există de asemenea reflexii din planul superior în cel inferior, ca la orizontul unei ape unde energiile luminoase se oglidesc în unde. Faţă de faza anterioară, raportul între fondul alb şi suprafaţa pictată apare în avantajul fondului iar valorile sunt mai pure. Petele de culoare domină trăsăturile de penel care intervin sporadic. Este o strângere, o însingurare, care lasă loc unor imensități reci, de culoarea zăpezilor. Există un mai mare echilibru potentat de o repartiție mai energică a culorilor.

Către anul 1974, revenind la pictura pe un singur plan, George Tomaziu se exprimă suprarealist, desigur după o viziune personală. În primul rând nu este vorba de peisaje sau scene de interior spre a-și mărturisi trăirile, cum găsim la Ernst Kircher sau Edvard Munch (menționăm pe acești reprezentanți ai curentului, deoarece George Tomaziu folosește tonurile cu o fermitate asemănătoare), ci de o viziune apropiată de aceea a lui Max Ernst. George Tomaziu prezintă o asociație de fragmente, am putea spune reziduuri (unele chirurgicale), unite prin confruntarea a trei tonuri, un albastru cu degradeuri celeste, un roz bătând spre movul cardinal și un galben pământiu. Frânturi de schelete și lanțuri rupte sunt depășite de un personaj striat de incidențe fantastice, converg către o fereastră deschisă, principiu al libertății, temeinic implântată în memoria de fost deținut a lui George Tomaziu. Revin valorile din *Craii de Curtea-Veche*, același roșu de vin vechi și același albastru bolnav, înveșmântând o altă alegorie obiectuală.

După scurta fază suprarealistă care se încheie în anii `77, George Tomaziu își exprimă trăirea prin armonii ample, cu trăsături puternice de tușe verticale deasupra unor pete de culori contrastante, apoi între zone transparente și opace, pe un fond alb ca un ecran. O substanțializare de trăiri și expresii care depășesc măruntul și nesemnificativul, purificându-le. Apare cu evidență detașarea de tot ce este greu, teluric, compartimental.

Această decantare este mărturisită cu mijloace de mare rafinament, deschizând perspective complexe de cunoaștere pe care spectatorul trebuie să le parcurgă invers pentru a surprinde amplitudinea și semnificația semnelor cromatice. Astfel, cele patru anotimpuri înfățișate în ciclul din 1978 sunt confesiuni ale unor trăiri interioare. În tabloul „Primăvara“, George Tomaziu prezintă un soare reînvigorat, luptând cu afânarea pământului pe cale de a se dezgheța, sub un cer pur, traversat de fâșii de nori.

„Vara“ este văzută printr-o lumină orbitoare care risipeşte contururile ; rămâne doar o confruntare schematică între o pată de cer şi câteva siluete terestre desfigurate de căldură. „Toamna“ introduce, sub ceruri violente, uscăciunea dezolantă a copacilor şi a frunzelor căzând pe covorul ruginiu... „Iarna“ acoperă, cu albul zăpezile, cerurile unde ultimele nuanţe de albastru luptă cu draperiile nopţii.

Din aceeaşi epocă datează „Secretul“, tablou în care putem întrevede procedeele de transpunere plastică a unei realităţi interioare, enunţate ca atare. În cazul de faţă este vorba de acele straturi succesive ale emoţiei, atunci când încerci desluşirea unei taine, o curiozitate tot mai aprinsă în preajma descifrării ei, amestecată cu sentimente contrarii – de pildă iritarea pentru plutirea în necunoscut şi inconfortul în care se găseşte raţiunea şi totodată înfăţişat obiectul căutării (aşa cum apare în conştiinţa celui ce şi-l doreşte), o inexistenţă stropită cu seminţe de realitate, cu supoziţii incerte.

În „Curcubeul“, departe de a ni se prezenta conturul obişnuitului semicerc, găsim doar o frontieră cromatică, verticală, din trei tonuri majore, separând un cer nebulos, galben-vineţiu.

Este evident că dacă în perioada 1971– 1978, George Tomaziu prezintă structuri policrome, traducând un jurnal interior, începând din 1981 el iniţiază confruntări bicromatice (în tradiţia lui Marc Rothko, dar fără delimitările geometrice ale acestuia), dând glas unor dileme. Avem de-a face, stilistic vorbind, cu un expresionism abstract, dominantele oscilând între un brun închis, încă mai întunecat de striuri, ca înfăşurarea strânsă a unei draperii, alăturat unui roşu tot mai clar mergând spre vermillon, şi un vineţiu înnourat lângă un galben pur sau tamizat de perdeaua norilor. Sunt desigur „stări de suflet“, cum observă Ionel Jianu, cu confruntări mai degrabă calme între culori foarte închise, atingând obscuritatea nopţii şi nuanţe clar vădind demersuri senine.

Trebuie subliniat faptul că în ultimii doi ani ai existenţei sale, în 1989 şi 1990, George Tomaziu a urmărit să îşi noteze experienţele interioare nu prin libertatea spontană a tuşelor de culoare, ci dimpotrivă, delimitând orchestrațiile prin contururi acuzate. Dominantele cromatice rămân aceleași care l-au fascinat în tinerețe, roșu vinului vechi și roșu de catifea, albastru vinețiu și albastru ceresc, valori care apar pure sau întunecate de înfricoșătoare tenebre. Într-un tablou intitulat „Tu și eu“, George Tomaziu arată cât de diferite pot fi două ființe omenești, una rece și rezervată, alta strălucind de generozitate, ambele completându-se dar păstrându-și identitatea pe decorul unei realități care le depășește natura și care le adună prin rigidități geometrizante, prin obstacole, prin valorația diferită a zilelor și nopților.

Ne apar interesante, deși greu de descifrat pe plan psihologic, incidentele albe, mici triunghiuri și patrulatere, care bănuim că dau un consens, o uniformizare suprafețelor, în care culorile transparente par a se disputa cu cele opace. Pot fi interpretate ca raze de lumină care simbolizează pe „Tu și eu“, deci este vorba de „lumea reală“ străbătută de aceste esențe, care le conferă înțeles și semnificație. Este ultimul mesaj al lui George Tomaziu, mărunțișuri despre o lume (unde nu au ce căuta nici moartea, nici decompoziția) existentă pretutindeni deși ascunsă, în mare parte, privirilor.

Tot în anul 1990, George Tomaziu ilustrează cu o serie de acuarele volumul poemelor lui Mihai Eminescu, alese de Alexandru Ciorănescu, publicat de Fundația culturală românească din Madrid, realizare deosebită dăruită exilului românesc și cititorilor din țară de către întemeietorul Fundației, Aureliu Răuță.

Pentru fiecare ilustrație, George Tomaziu folosește o singură culoare, într-un joc rafinat de nuanțe, mergând de la obscurizarea lor completă, apropiată de negru, până la o estompare transparentă. De data aceasta ne apar contururi figurative, dar, în mod paradoxal, obiectele și ființele se definesc mai degrabă prin imaterialitatea decât prin consistența lor. Versurile hotărâte pentru această lucrare vădesc stările de suflet ale lui Eminescu retrăite de către Tomaziu. Astfel, „Poetul“ se află neobișnuit de singur, într-un peisaj evocator, de un vinețiu

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

trecând de la valoarea cea mai închisă la transparenţa ceţei.

În poema „O, rămâi“, silueta copilului din zare ni se înfăţişează încercuită de aceleaşi bolţi şi covoare uscate pe care le-am întâlnit şi în reprezentarea „Toamnei“.

O perspectivă dramatică consemnează poema „După ce atâta vreme“, nu numai în inegalitatea subliniată dintre poetul îngenuncheat şi iubită, dar şi în razele care îi adună, interferate de striuri morbide.

„Luceafărul“ se pierde într-o revărsare albă, ca un fulger fracturat de moliciunea penelului, o strălucire încremenită pe un cer ţintuit în stele. În „Şi oare tot n-ai înţeles“, poetul abătut zace lângă trunchiul unui copac, tot decorul sfârşind în oglinda netulburată a mării. Puternic contrast între coloana rigidă a copacului, cu tuşe de valori opace, şi elementul transparent din aceeaşi culoare.

În „Mai am un sigur dor“, marea apare fără nici un element de perspectivă, o mare fără limite sub cerurile goale. Prilej pentru George Tomaziu de a-şi arăta măiestria unei orchestraţii subtile, a unor armonii de nuanţe care ne evocă forţele necuprinse ale naturii şi oglindirea lor misterioasă în sufletul omenesc.

(*Dialog* –München, Mai, 1991)

TABLA DE MATERII

Notă bio-bibliografică 5-6
Cuvânt înainte 7-9

NUVELE

Poteca de argint 13-21
Orbul 22-33
Friguri 34-44
Datoria 45-59
Fugă în paradis 60-88
La farmecul nopții (piesă în trei acte) 91-156

Corespondență (1948–1955) 159-307

Pagini de jurnal (1956–1957) 311-332

Addenda – Evocări (1981–1991)

Stere Popescu 335-337
Dimitrie Stelaru 338-344
Constant Tonegau 345-350
Petru Comarnescu 351-356
Ion Vlad 357-367
George Tomaziu 368-376

Contravaloarea timbrului literar se depune în
Contul Uniunii Scriitorilor din România
nr. 45101032 B.C.R. filiala sector 1, București

Lector: IOANA CRACĂ
Tehnoredactor: EMERALD CHISMORIE
Bun de tipar 17.10. 1997 Apărut 1997

Tiparul executat la
S.C. ROMCARTEXIM S.A.
Tel.: 211.30.16; Fax: 211.27.52
București